

Володимир РЯБЧЕНКО

Мова

*як засіб творення
соціальної дійсності*

Бібліотека громадянського суспільства

ВОЛОДИМИР РЯБЧЕНКО

**МОВА
ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ**

Світоглядно-просвітницьке видання

Київ – 2011

УДК 1:81'276.3:316.4"712"(477)

ББК 165.745

Р99

Рябченко В.І. Мова як засіб творення соціальної дійсності:
Світоглядно-просвітницьке видання. – К.: Фітосоціоцентр, 2011. – 245 с.

У цій публікації всебічно обґрунтовується необхідність українізації соціального простору України, що є запорукою успішної розбудови її Державності. Доводиться, що україномовність у поєднанні з російськомовністю чи без неї зміцнює Українську Державу, а російськомовність без україномовності підриває її конструкції. Через підміну української мови російською протягом декількох століть здійснювалась й продовжується нині потужна експансія гуманітарної сфери України, а також асиміляція українського етносу Росією. Для збереження Української Державності від поглинання та заради розбудови рівноправних відносин між Росією й Україною в цьому сенсі має бути досягнутий паритет, який би дозволяв захищати українську мову від дискримінації як на території Росії, так і в російськомовних анклавах України.

Адресується у першу чергу народним депутатам та іншим політикам України, які за своїм соціальним статусом і суспільною роллю мають визначально сприяти утвердженню, поширенню й розвитку української мови на її території, а також іншим суб'єктам творення соціальної дійсності в нашій країні, від громадянської позиції яких залежить майбутнє нашої Держави. У світоглядно-просвітницькому сенсі це видання може бути корисним як тим, хто не байдужий до української мови, так і тим, хто займає нейтральну, чи супротивну позицію щодо її використання, розвитку й поширення.

ISBN 978-966-306-155-1

Рябченко В.І., 2011

*Ця робота є внеском автора
у розбудову громадянського
суспільства й присвячується
Державній Незалежності України*

Зміст

Вступ.....	6
Мова – свідомість – соціальна дійсність: світоглядний аспект.....	10
<i>Загальні розмірковування про мову, свідомість, мислення, соціальну дійсність та інше.....</i>	10
<i>Про відсутність паритету в мовному питанні між Росією й Україною.....</i>	14
<i>Що таке деукраїнізація й денаціоналізація через русифікацію. 22</i>	
<i>Побіжно про радянську однопартійну комуністичну ідеологію й сучасний плюралістичний партійний популізм: порівняльний аналіз.....</i>	32
<i>Про лень, волю, мову й соціальну дееволюцію.....</i>	47
<i>Невже прийшли по українську душу?.....</i>	54
<i>Деукраїнізація через русифікацію веде в українське нікуди, з якого постає російське куди неоімперського штибу.....</i>	58
<i>Нація з рідною мовою зростає, а без неї зникає.....</i>	64
<i>Шовінізм – це те, що виходить із берегів націоналізму, а Україні чужого не треба, їй би своє вберегти.....</i>	68
<i>Спекулювання українською національною ідеєю дискредитує український народ як титульну націю України.....</i>	72
<i>З'ясовуємо механізм ціннісного розколу між населенням Сходу і Заходу України: як це робиться і кому це вигідно.....</i>	83
<i>Чужоземна інтервенція гуманітарної сфери України не міф, а сумна реальність, сумніше якої те, що українська держава цьому реально не протидіє: ретроспектива й сучасність.....</i>	111
<i>Поради політикам України.....</i>	129
<i>Розколоту свідомість, як і розтрощений глечик, важко зліпити до купи.....</i>	130
<i>Тим, хто користується державою, варто не забувати, завдяки кому й чому стала можливою Українська Держава....</i>	135
<i>Не збережемо українську мову, то й не збережемо Україну, а значить і себе у не своїй державі.....</i>	137
<i>Окрім матеріального багатства є більші цінності: превентивні прагматичні настанови вітчизняним можновладцям.....</i>	153

«Окопно-пакувальна» свідомість і «ховрашиний» світогляд як феномени української соціальної дійсності та реальні переешкоди на шляху успішної розбудови Української Державності.....	158
Розміркуємо про патріотизм: звідки він виникає й куди зникає.....	163
Зрада заради влади, влада заради власної вигоди – цим стелеться дорога в історичне нікуди, точніше, у бездержавність України.....	167
Державна Незалежність України не винна в недолугості, з якою розпорядились українською державністю.....	168
Про те, як відбулась поляризація на багатих і бідних в Україні.....	176
Про мову й риторику, точніше, цинізм політиків, що деформує суспільну свідомість і соціальну дійсність.....	180
Заклики українського народу до домороцених можновладців: один із можливих варіантів актуалізованої суспільної пропозиції.....	185
Децо про місію й роль громадянського суспільства у творенні соціальної дійсності.....	191
Про азбуку демократії та українську одіссею навколо цивілізованого демократичного простору.....	193
Лише безглузда лисиця може прагнути погратись з ведмедем в одній пісочниці.....	198
Розміркуємо про долю вітчизняних можновладців та їхню потенційне суспільне опертя на випадок державної кризи....	201
За межами України вітчизняні можновладці приречені на політичне ніщо.....	214
Отже, творити українську соціальну дійсність можна лише українською мовою.....	217
А брутальна мова породжує брутальну дійсність.....	221
Цинізм деформує свідомість і світогляд, а ті, у свою чергу, породжують деформовану соціальну дійсність та новий цинізм	224
Долати цинізм можна лише словом і мовою правди.....	232
Висновки.....	236

Вступ

У сучасному світі прискореними темпами ущільнюється як земний простір, так і земний час. Те, що ще вчора видавалося глобальним, далеким і недосяжним, сьогодні постає як локальне, що знаходиться поряд, або ти вже знаходишся в ньому, і воно тебе дістає чи, навпаки, дістаєш його ти. Те, про що навіть не встиг і подумати, навіть не міг уявити, що таке може бути, вже відбулося, промайнуло й стало минулим.

У світі, який прискорено ущільнюється, важко відстояти свою автономію й незалежність навіть тим країнам, які лідирують, мають тривалу історичну державність. Світ людей глобалізується, перетворюється у своєрідний земний гуртожиток, який подорожує у Всесвіті. У такому ущільненому просторі будь-який необережний рух зачіпає життєвий простір іншого. Тому країнам, які нещодавно здобули державну незалежність, набагато складніше утвердити своє місце й автономію в такому просторі. У тому просторі, де зростає конкуренція за місце під сонцем та за забезпеченість цього місця необхідними ресурсами. Для успішної розбудови Державної Незалежності України необхідно задіяти багато чинників.

Але, у першу чергу, історична перспектива й світле майбутнє Державної Незалежності України визначається залежністю держави від Народу, який її започаткував. Така залежність реалізується через підзвітність, підконтрольність та відповідальність держави як суспільного інституту влади за свою діяльність перед Народом. Лише за наявності такої умови, яку, без перебільшень, з огляду на сучасну дійсність, можна вважати першопричиною благополуччя українського народу, він може розраховувати на щось путне у своєму завтрашньому дні. І навпаки, відсутність такої умови породжує суспільне неблагополуччя, яке робить проблематичним життя не лише народу, а й влади. Це провідна ідея, якій підпорядкований текст публікації. На глибоке переконання автора, яке він прагнув системно й логічно обґрунтувати у своїй роботі, ця ідея мала би стати провідною у творенні сучасної соціальної дійсності

України. Адже лише у єднанні влади з народом, а не у відчуженні від нього, можлива консолідація суспільства як запорука його успішного цивілізованого розвитку. Держава, яка незалежна від свого народу, не може на цей народ обіпертись, оскільки він не вмотивований іти за відчуженою від нього владою та підтримувати її в скрутні моменти суспільного життя.

Автор усвідомлює, що в захоплених державах, до яких експерти відносять і Україну, просвітництво влади та її суб'єктів може сприйматись як ілюзія, ідеалізм, романтизм, утопізм, дивацтво. Урешті, є невдячною справою. Це відомо ще із часів Конфуція, Сократа й Платона. Але що поробиш, окрім зовнішнього цензора, з яким може солідаризуватись власний розсудок та інстинкт самозбереження, є цензор внутрішній, ім'я якому совість. Коли твій народ потерпає від неправди, тоне в брехні й цинізмі, страждає від кривди, тоді совість каже – на часі правди слово. Люди совісті не мовчать, коли твориться суспільна несправедливість.

Кожен має чесно відпрацьовувати свою суспільну роль і спожитий суспільний хліб. У влади своя місія, а в науковій та освітньої інтелігенції – своя. Представники влади мають перейматись дійсним і забезпечувати його творення у відповідності з належним. Представники наукової та освітньої інтелігенції повинні критично осмислювати й аналізувати дійсне та адекватно, не відірвано від життя, окреслювати контури й формулювати сутність належного та визначати орієнтири й шляхи його досягнення. Влада, маючи вирішальний вплив на об'єктивацію соціальної дійсності, може, у тій чи іншій мірі, ураховувати напрацювання науки й освіти, а може, у великій мірі, нехтувати ними й усе творити на свій лад. Але влада як політичний інститут не може підмінити освіту й науку як два важливих соціальних інститути у формуванні адекватного теоретичного рівня суспільної свідомості. Посягання влади на цю царину призводять до формування деформованої суспільної свідомості й втрати орієнтирів у соціальному просторі й часі. Такий же результат породжує конформізм освітянської й наукової інтелігенції, коли її представники, особливо провідні вчені, під

тиском влади стають запобігливими й починають видавати хибу за істину, бажане для влади за належне для суспільства. До яких негативних наслідків може призводити така спекулятивність і деформування суспільної свідомості, підтвердила радянська соціальна дійсність. Згадаймо лишень, до якого відставання в генетиці та інформаційних технологіях був запрограмований Радянський Союз у результаті того, що генетика й кібернетика були піддані анафемі комуністичною ідеологічною доктриною як буржуазні, отже, ворожі, за визначенням, науки.

Це видання присвячено висвітленню питання, яке, на перший погляд, за своєю очевидністю мало б не лише «набити оскомину» у суспільних дискусіях, але й бути вже вирішеним. Безумовно, на користь української мови. І не за рахунок утискування російської мови чи мов інших національних меншин, що проживають у сучасній Україні, як це може робитись із шовіністичних, націоналістично-екстремістських чи якихось інших позицій нетерпимості та радикального неприйняття іншого й інших. А шляхом цивілізованого толерантного утвердження державної української мови, як це робиться в унітарних національних державах. Адже іншою мовою неможливо ні творити українську соціальну дійсність, ані утверджувати Українську Державність. Без розвитку й поширення на теренах України української мови не буде і її незалежної Держави. Кожен громадянин України має право вивчати й користуватись рідною для нього мовою. Але кожен громадянин України, незалежно від своєї національності, зобов'язаний вивчити й вільно володіти українською мовою та користуватись нею як державною у службовій діяльності. Хоча б на такому рівні й у таких обсягах, як володіють і користуються російською мовою українці в Росії. Недивлячись на таку очевидність, мовне питання перманентно дискутується в Україні. І загроза утискування та нищення української мови не минула, а навіть загострюється.

Такою загрозою й актуалізувалась підготовка та видання цієї публікації, яка має світоглядно-просвітницький характер.

Автор прагнув дохідливо й логічно обґрунтувати та розтлумачити значущість української мови у творенні й утвердженні Української Держави, а також акцентувати увагу на негативних наслідках і результатах ігнорування мовних питань, які загрожують національній безпеці України. Здійснено критичний аналіз феномену зради в контексті сучасної соціальної дійсності, яка твориться на українських теренах, що реально загрожує не лише існуванню Державності України, а й усьому українському, та гальмує розбудову успішного життя народу. Автор, сповідуючи цивілізовані й ненасильницькі шляхи подолання суспільних протиріч та кризових ситуацій, обґрунтовує, що сучасне українське суспільство потребує світоглядної революції, яка має убезпечити його від соціальних напружень, потрясінь і руйнівних протестів та революцій. Концептуальною підставою для такого обґрунтування, як уважає автор, слугує домінування в суспільних перетвореннях, що здійснюються в Україні за роки її державної незалежності, «окопно-пакувальної» свідомості та «ховрашиного» світогляду. Адже, коли на суспільній ниві орудує популяція ховрахів, тоді годі очікувати на врожай, оскільки його заздальгідь трощать на корені й розтаскують у персональні нори. Доведено необхідність збалансування свободи й відповідальності в сучасному українському соціумі як інтегрального та реального засобу його системного оздоровлення, що неможливо здійснити без відповідної зміни світогляду суб'єктів творення сучасної соціальної дійсності в Україні.

Мова – свідомість – соціальна дійсність: світоглядний аспект

Загальні розмірковування про мову, свідомість, мислення, соціальну дійсність та інше

Ми рідко фіксуємо нашу увагу на самоочевидних явищах, речах, процесах. Наприклад, коли ходимо, не замислюємось над тим, що поперемінно ступаємо лівою й правою ногою. І коли мислимо, не задумуємось над тим, завдяки чому можливе наше мислення. У спілкуванні теж не відчуваємо проблем, доки не потрапляємо в незнайоме мовне середовище або коли доводиться спілкуватись з людиною, яка не знає нашої мови, а ми не розуміємо її мови.

Знаходячись у стані свідомості, ми постійно мислимо, можна сказати, перебуваємо в потоці мислення. Це мислення може бути зосередженим і підпорядкованим нашій волі, певним цілям чи задачам, мотиваціям, обставинам, ситуаціям, у яких ми перебуваємо. А може бути й асоціативним або взагалі неконтрольованим нашою увагою. Як відомо, **структура нашої свідомості має горизонтальний і вертикальний поділ.**

Горизонтальна структура свідомості людини формується під впливом певних сфер діяльності, у які вона занурена чи якими цікавиться. **Вертикально свідомість поділяється на теоретичну й буденну.** Теоретична свідомість дозволяє людині піднятися до усвідомлення й розуміння належного, тобто того, як має бути й що має бути. А буденна свідомість занурена в повсякденність людського життя й реагує не на належне, а на дійсне буття, у якому людина проживає й виживає, долаючи життєві сходинки й бар'єри. **Між належним і дійсним, як ми знаємо, відстань може бути великою**, коли потрібен значний час і тривалі зусилля, щоб її здолати. Інколи така відстань може бути незначною, але глибокою. Це називають прірвою.

На рівні теоретичної свідомості ми розуміємо, що мислення без мови унеможлиблюється. **Мова не можлива без слів.**

Багатство мови в її словах і смислах, які вони в собі несуть. Чим багатша мова людини, яка нею володіє, тим більше в неї можливостей для мислення, осмислення, усвідомлення себе й світу, у якому вона перебуває¹. Мова нерозривно пов'язана з культурою й генетичною пам'яттю того народу, який її створив чи породив та підтримує й розвиває у своєму естві².

Звідси випливає аксіоматичне розуміння того, що **мова є культурним і генетичним кодом її народу**. Якщо народ утрачає власну мову, він перерубує коріння своєї культури й генетичної пам'яті³. Людина, опановуючи мову іншого народу, глибше

1

«Мову можна порівняти із зором. Подібно тому як найменша зміна у будові ока і діяльності зорових нервів неминуче дає інші сприйняття і цим впливає на все світоспоглядання людини; так кожна дрібниця у будові мови повинна давати без нашого відома свої особливі комбінації елементів думки. Вплив всякої дрібниці мови на думку свого роду єдине і нічим не заміниме. Людина, яка говорить на двох мовах, переходячи від однієї мови до іншої, міняє разом з тим характер і напрямок плину своєї думки, при тому так, що зусилля її волі лише міняє колію її думки, а на подальший плін її впливає лише опосередковано. Це зусилля може бути порівняне з тим, що робить стрілочник, який переводить поїзд на інші рейки». / Олександр Потебня. Мова. Національність. Денаціоналізація. Статті і фрагменти. Українська вільна академія у С.Ш.А., Нью-Йорк. – 1992. – С. 84.

² «У світовій науковій політичній думці вже давно склався погляд, розвинений великими філософами, педагогами, лінгвістами, письменниками, про те, що всяка культура починається зі знання рідної мови, що зневага до рідної мови є формою знеособлення і самозречення; що по ставленню до рідної мови можна судити про моральний та інтелектуальний рівень людини; що мова - це живий символ збірної особистості народу; що занепад національної мови є безпосереднє свідчення занепаду нації, і, отже, величезна втрата для духовної скарбниці людства; що для всякої духовно цілісної людини будь-яке ущемлення її мови є посяганням на її «я», на її народ, і вона неминуче буде такому посяганням противитися». / Дзюба, Іван. Інтернаціоналізм чи русифікація? - К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська акад.», 2005. – С.168-169.

³ «До серця людини», стверджував К. Ушинський, треба говорити її родовою мовою, і тому, виходячи з ідеї народності (праці «Рідне слово», «Про народність у громадянському вихованні» та ін.), він доводив, що навчання у

долучається до його культури, стає багатшою тими смислами, які несе в собі мова й культура цього народу. Але чи спроможна людина не свого народу в такий спосіб долучитись до генетичної пам'яті, до колективного несвідомого, до архетипів (за К. Юнгом) культури цього народу? На думку автора, це питання більш риторичне, аніж дискусійне. А втім, це є широким й актуальним проблемним полем для досліджень у контексті сучасної глобалізації людства, коли набувають прискореної

школах мусить здійснюватися рідною мовою, в Україні – українською. Про значення рідної мови найзворушливішими, найпоетичнішими рядками К. Ушинський (до речі, як згадують сучасники, до кінця життя у його російській мові завжди було чути український акцент) писав так: «Мова народу – краший, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється і весь народ, і вся його батьківщина; в ній втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину і в звук неба вітчизни, її бурі і грози – весь той глибокий, повний думки й почуття голос рідної природи, який лунає так гучно в любові до людини, до її іноді суворой батьківщини, який відбивається так виразно в рідній пісні, в рідних мелодіях, в устах народних поетів. Проте в світлих, прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа рідної країни, але й уся історія духовного життя народу. Покоління народу проходять одне за одним, але результати життя кожного покоління залишаються в мові – у спадок для нащадків. У скарбницю рідного слова складає одне покоління за іншим плоди глибоких сердечних порухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя і пережитої радості, – одне слово, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Мова є найживіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, ті, що живуть, та майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але як раз і саме життя. Коли зникає народна мова, – народу нема більше!.. Поки живе мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відібрати в народі спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. Відбери у народу все – і він все може повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше вже не створить її. Нову батьківщину навіть може створити народ, але мови – ніколи: умерла вона в устах народу – вимер і народ». / Погрібний, Анатолій. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба... – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2000. – С. 187-188.

динаміки не лише дифузії культур різних народів та цивілізацій, але й асиміляції чи, навіть, брутальні руйнування й поглинання одних культур іншими.

Людина, яка володіє рідною мовою, опановуючи чужу, стає багатшою в наповненні своєї свідомості за рахунок залучення іншого смислового поля й культури. Але та **людина, яка втратила чи не оволоділа рідною мовою, підрубала коріння майбутнього свого родоводу**. І як би вона добре не опанувала чужу мову, яку вважає за рідну, вона втрачає більше, аніж набуває, коли забуває чи відмовляється від володіння генетично рідною мовою. Адже така людина ніколи не зможе долучитись до генетичної пам'яті того народу, у лоні якого зароджувалась й розвивалась мова, яку вона обрала за рідну, оскільки її пращури не мислили цією мовою. Їй вона не проходила через їхню свідомість, яка, хоча й постає як ідеальний феномен у людському естві, але все ж таки вкорінена в тіло людини через її інтелект, психіку, емоційну сферу, що мають фізіологічну основу, зокрема, мозок, нервову систему, органи відчуття. Недаремно ж здавна підмічено, що слова мають матеріальну силу. **Злі слова й думки руйнують, а добрі слова й думки лікують людину.**

Логіка викладеного вище дозволяє зробити певне узагальнення, зокрема, – **чим завантажена свідомість і пам'ять людини, те й панує в ній, а значить, і над нею**. Те, що панує у свідомості, об'єктивується через життєві вияви людини в соціальній дійсності, яка фіксується в реальності⁴. І коли така реальність жахає своєю потворністю, чи руйнацією, це означає, що жахи свідомості зі стану ідеального об'єктивувались в матеріальний світ. Тут доречно

⁴ «Якщо традиційну метафізичну тріаду складала Бог, душа і світ, то сьогоднішня тріада має вигляд «свідомість – мова – світ», причому, якщо тема мови активно розроблялась упродовж всього ХХ століття, питання світу (реалізм та антиреалізм) стало актуальним з 70-х років, то проблема свідомості, хоча нею особливо цікавляться філософи кілька останніх десятиліть, ще не дочекалась свого зоряного часу, оскільки лише зараз вона починає привертати увагу науковців». // І.С. Добронравова, Т.М. Білоус, О.В. Комар. Новітня філософія науки: підр. для студ. філос. фак. ун-тів і аспірантів (для склад. канд. іспиту з філос. та філос. науки) / І.С. Добронравова, Т.М. Білоус, О.В. Комар. – К.: Логос, 2009. – С. 155.

згадати професора Преображенського з «Собачого серця» М. Булгакова, який говорив, що «розруха не в клозетах, а в головах»⁵.

Усе це зрозуміло на рівні теоретичної свідомості. Для науковців, що глибоко занурені в поле проблематики, якої автор лише торкнувся, сформульовані вище твердження можуть видатись банальністю.

Але є буденна свідомість, яка не лише присутня, а й, у більшості життєвих ситуацій, панує в головах як тих, хто не переймається будь-якими теоретичними аналізами, так і тих, хто за своїм суспільним статусом мав би підніматись до рівня теоретичної свідомості. Та на підставі цього прагнути об'єктивувати соціальну дійсність у відповідності з належним, а не пливати за течією стихії буденності, обтяженої задоволеннями користі, що керується інстинктами, а не вищими смислами людського буття. Ця теза, на жаль, підтверджується нашою соціальною дійсністю.

Про відсутність паритету в мовному питанні між Росією й Україною

Перш за все, шокує печерне невігластво й легковажність у сприйнятті, розумінні та інтерпретаціях значення української мови в становленні українського народу як політичної нації, інтегральним критерієм чого є успішне творення власної Держави для всього народу, а не купи обраних із нього⁶. Багатьма суб'єктами,

⁵ Булгаков М.А. Собачье сердце. Повести и рассказы. / Сост. послесл. и прим. В.И. Сахарова; Ил. И.Н. Мельникова. – Москва: Правда, 1990. – С. 357.

⁶ «Важливість мовного питання в суспільстві визначається тим, що мова є однією із найважливіших цеглинок у фундаменті нації. Саме у ній відображено і зафіксовано найглибші витоки свідомості народу та його ментальність. Божий дар і берегиня культури, історії, традицій, творець культури. Вона репрезентує народ у світі, є ореолом нації й етнічним кордоном». / І.В. Діак. Українське відродження чи нова русифікація? Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. – К.: Гранослов, 2000. – С. 4.

які нині значимо впливають на об'єктивацію соціальної дійсності сучасного українського соціуму, мова сприймається та інтерпретується на рівні буденної свідомості як засіб комунікації⁷. Цим закладається формат суспільної свідомості. Отакий собі технократичний підхід. З таких позицій дуже легко проводиться знак рівності між українською та російською мовою, які найбільше використовуються в суспільних комунікаціях. **Те, що українська мова має розкодовувати генетичну пам'ять і відроджувати національну самосвідомість українського народу, не сприймається або брутально й навмисно ігнорується**⁸. Для такого

⁷ «Багато поверхово мислячих людей не надають особливого значення фактові денационалізації та забуття рідної мови і в такій своїй «толерантності», чи байдужості, вбачають вираз широти і благородства підходу. Але вони помиляються. Мова так органічно пов'язана з найглибшими джерелами і найтоншими виявами духовного життя, і особистого, і суспільного, що відречення від неї, мовна асиміляція, масовий перехід на іншу не можуть пройти безслідно ні для особистості, ні для суспільства. Все це не може не викликати певного зміщення, певних порушень «альвеолярного» апарату духовної «мікроструктури», порушень, часто і непомітних, проте таких, що так чи інакше дадуть, може, не прямі, опосередковані, але тяжкі наслідки й ускладнення. Перш за все це викликає неминуче збіднення, певне пересихання, замулення джерел духовності (може, не зразу помітне, як не зразу пересихають річки від збіднення лісових джерел); адже з утратою рідної мови втрачається незглибимий світ підсвідомості, все національне психологічно-духовне підґрунтя, всі підземні води й «таємниці» великої колективної душі, колективного досвіду народу. Переймання іншої мови, безумовно, збагачує людину тільки тоді, коли рідна мова залишається на притаманному їй місці: коли ж ідеться про заміну, то це переймання компенсує оті втрати лише частково, бо інша мова, навіть при найкращому знанні, засвоюється до певної міри схематично, збіднено, без тих колосальних глибин підсвідомості, без тих неповторних візерунків асоціативності, з непомітними, може, але незліченими обривами «альвеолярних корінців»... Ось звідки йдуть безсумнівні духовні, естетичні, етичні втрати. Ось чому великий Потебня застерігав від неминучої «мерзості запустення», пов'язаної з денационалізацією, з мовною асиміляцією». / Дзюба, Іван. Інтернаціоналізм чи русифікація? – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. – С. 171.

⁸ «Українське мовлення було контрольоване і конвойоване, а несвобода, насильство, несправедливість завжди призводять до активізації злих людей

брутального нехтування українською мовою є потужні мотивації в тих, хто розглядає державу як інститут влади та інструмент власного збагачення й не дбає за майбутнє України як Держави. Є вже й приклади, коли ще зовсім недавно дехто хизувався в сорочці-вишиванці, видаючи себе за патріота, переселився в Білокам'яну чи далі й цинічно заявляє, що Україна для нього пройдений етап.

Про те, що мова й національна самосвідомість нерозривно між собою взаємопов'язані, свідчить доля українців у Росії. Не будемо говорити за мільйони тих українців, які живуть у Росії, починаючи з перших поселенців на неосвоєних землях, що туди переїхали в часи монархії. Згадаємо лишень мільйони тих, які оселились там із різних причин у радянську добу⁹. Більшість із них

і злого в людях, породжують цинізм, безнадію, втрату орієнтирів, спідлення і запаскудження людських душ. Відмова від рідного починає сприйматись не як вияв нищої безхребетності, а як уміння жити, що своєю чергою, дає підставу дивитись зверхньо і вороже на тих, хто цього не зробив. Справа, однак, не закінчується на мовленні. Воно є лишень найбільш помітним явищем у статусі і соціальній поведінці людей. Це тільки вершина айсберга. Під нею – ментальність, національний характер, національна свідомість, духовність, культура ... А за ними – історія народу, його земля, національна ідея, соборність і державність нації, її доля і шлях у майбутнє». / Радевич-Винницький Ярослав. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 9.

⁹ «У результаті терору, голодоморів, депортацій і війни генофонд української нації було підірвано, а сама нація опинилася розпорошеною по безмежній імперії. На початок 80-х рр. 23% українців від загальної їх кількості проживали в радянських республіках поза межами України. В УРСР почав відчуватися брак не лише робочих рук, а просто нестача населення, і Москва активно практикує так зване «допідселення» на звільнені від українців місця. Серед громадян, котрих масово завозили на проживання до УРСР з інших регіонів СРСР, переважали етнічні росіяни. До того ж розселилися вони компактно й у великих промислових центрах. Загалом внутрішню імперські міграційні процеси в СРСР були у 30 разів інтенсивнішими за царську Росію». / І.В. Діак. Українське відродження чи нова русифікація? Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. – К.: Гранослов, 2000. – С. 142.

не володіють українською мовою й не ідентифікують себе як українці. Подібне спостерігається й на рідних теренах серед русифікованих етнічних українців¹⁰. У той час росіяни, що укорінились в Україні, не забули свою рідну мову. Росіяни вимагають, щоб в Україні були російськомовні школи та інші заклади освіти й культури, а також церкви. І таких російськомовних закладів в Україні достатньо, а в деяких регіонах аж надміру¹¹. Поділяю біль і стурбованість свого видатного земляка, якого можна вважати совістю української нації, Івана Дзюби щодо долі української мови в рідному для мене Донбасі, який тотально зрусифіковано, де українська мова набула статус меншинної для більшості етнічних українців, що там проживають. Тоді як у Росії немає україномовних ні дитячих садочків, ні шкіл, ні вищих навчальних закладів, ні театрів, ні газет, ні церков¹². Начебто, там не проживає жодного етнічного українця. **Але ж у Росії проживає українців не менше, аніж росіян в Україні. То, де ж той паритет, без якого неможливо вибудовувати справедливі відносини між народами, тим більше, братніми?**

За відсутності такого паритету зникають будь-які підстави для звинувачення України в утискуванні російської мови на її теренах. Для того щоб такі підстави з'явилися, Росії потрібно створити на своїй території відповідну кількість україномовних дитячих садочків, шкіл, вищих навчальних закладів, театрів, га-

¹⁰ «Нині багато українців через мовну асиміляцію змінили український етностереотип на російський». / Патеї-Братасюк М.Г. Етно-національне відчуження: філософсько-соціологічний аналіз. Кн. 2. Відчуження «невідчуваного». – Тернопіль: ООМС-К. – 1998. – С. 251.

¹¹ «Наприклад, у місті Ізюм на Харківщині з 50 тис. населення українці становлять більшість, однак українська школа лише одна. У Чернігові, за словами Ю. Мушкетика, за повоєнних радянських часів не лишилося жодної української школи, після 1991 р. відкрили декілька, але зараз повернулися до «здобутків» повоєнного радянського часу». / І.В. Діак. Українське відродження чи нова русифікація? Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. – К.: Гранослов, 2000. – С. 201.

¹² Там же. С. 227.

зет, книговидань, бібліотек, церков, телевізійних і радіопрограм та інших україномовних осередків і забезпечити належне їхнє функціонування. **Інакше українці, що проживають на території Росії, будуть продовжувати знаходитись в дискримінаційних умовах у порівнянні з росіянами, які проживають в Україні.** Доки не буде досягнуто такого паритету, доти й немає підстав ставити на порядок денний суспільства обговорення питання про державну двомовність в Україні, оскільки такої двомовності немає в Росії. Там про російсько-українську державну двомовність не збираються навіть думати, а не те що говорити. І російськомовним громадянам України, незалежно від їхньої національності, перш ніж ставити питання про надання російській мові статусу другої державної мови, спочатку необхідно оволодіти і користуватись українською мовою хоча б на такому рівні й у таких обсягах, як володіють і користуються російською мовою українці в Росії. **За умови, коли ми визнаємо нашу Державу незалежною, така позиція цілком правомірна. Українська нація має не менше прав на самовизначення й збереження своєї ідентичності, аніж російська.** Але, на відміну від російської нації, яка не обтяжена двомовністю й підпорядкованістю російської мови іншим мовам, а також загрозою від поглинання іншими мовами, українцям у цьому сенсі значно тяжче. Їм доводиться постійно відстоювати рідну мову від експансії та асиміляції чужими мовами. **Таке відстоювання у нерівній боротьбі триває століттями.**

Здавалося б, що з набуттям Україною державної незалежності в українців відпаде необхідність боротись за збереження, утвердження й розвиток рідної мови. Хоча б на території своєї Держави. Але де там. Російськомовна експансія посилюється на всіх напрямках, починаючи з нехтування українською державною мовою й завершуючи побутовими комунікаціями, з яких українська мова витіснена шляхом насильної русифікації, що здійснювалася століттями поспіль. Зараз це езуйтські інтерпретують як Богом послану двомовність українцям, від якої ні в якому разі не можна відмовлятись, оскільки вона є для них благом. Але зачекайте, вельможні

інтерпретатори-русифікатори, не можна ж нехтувати відсутністю згаданого паритету, оскільки це несправедливо. **Безумовно, несправедливо у відношенні до українців і до їхньої рідної мови.** Про яку й чію двомовність, даруйте тавтологію, іде мова? Російськомовних громадян України, які геть не володіють українською мовою й не переймаються тим, щоб нею оволодіти? Чи тих громадян, які володіють українською мовою, але вони нею не мислять, оскільки мовою їхнього спілкування є російська мова? Найбільше логічних підстав віднести до так званих двомовних громадян України, які знають російську мову, але основною мовою їхнього спілкування, отже і мислення, є українська мова.

Тепер, спираючись на елементарну логіку, нескладно дійти тями, щоб зрозуміти спекулятивність силоміць нав'язаної українцям «двомовності» як блага для українського народу. **Сучасні українські політики достатньо обізнані із загальним станом сформованих мовних середовищ у регіонах України, щоб дати коректні відповіді на наступні питання й переконатись в цьому лицемірстві.** Зокрема: «В яких регіонах України домінує (понад 50%) чисельність по-справжньому, за класифікацією, що була зазначена вище, двомовних громадян? Чи є вони домінуючими в південних і східних регіонах України, де проживає лєвова частка населення нашої незалежної Держави? І взагалі, скільки в цих регіонах постійно проживає тих громадян, для яких українська мова є мовою їхнього повсякденного спілкування й мислення? Чи буде сприяти збільшенню чисельності двомовних громадян утвердження в Україні двомовності та державної двомовності у російськомовних регіонах?». Для того щоб вивести на чисту воду віроломство єзуйтського прийому утвердження в суспільній свідомості сучасного українського соціуму двомовності як Богом посланого блага, можна поставити ще низку риторичних запитань. А смисл? І так очевидно, що здійснюється цинічне спекулювання іменем Бога. Й українців, у черговий раз, коли не вдається силоміць і відверто змусити, намагаються обдурити, апелюючи до поблажливості та великодушності й Бога, і заманити в пастку, де

потреба в україномовному спілкуванні й мисленні та затребуваність рідної мови відпадуть згодом, самі по собі. Як в українців, евенків та інших народів і народностей, що нині проживають на території Росії. Й зроблять це самі українці, але, тепер уже, на своїй державній території. **Під знаком чи девізом віртуальної двомовності реально запроваджується й утверджується у свідомості українського суспільства російська одномовність.** Ціна такої цинічної спекуляції – оволодіння українцями шляхом позбавлення їхньої рідної мови. **Цілком мирний, підступний, неоколоніальний прийом оволодіння спочатку людським матеріалом, а згодом, і історичною територією такої знеособленої людської маси.**

А тепер про великодушність, якою українських громадян прагнуть заохотити до прийняття ними двомовності, завдяки якій вони начебто є багатшими, отже, сильнішими й поблажливішими до тих, хто обділений двомовним багатством. **По-перше**, доки в Україні не утвердиться українська мова, якою будуть мислити й повсякденно спілкуватись не менше 70-80 % її громадян, доти таке двомовне багатство на її теренах відсутнє. Зате реально присутня російськомовна одномовність, яка не прагне до двомовності, оскільки суспільні відносини й соціокультурне середовище унітарної національної української Держави не мотивують до цього. **По-друге**, те, у які способи нам насаджувалось «багатство двомовності», до великодушності ніяким чином не спонукає. **Великодушність має виявляти той, хто пригноблює, чинить насилля, а не той, кого гноблять і над ким чинять це насилля.**

Щоб усвідомити, як принизливо виглядає «великодушність» гнобленого у відносинах зі своїм гнобителем, достатньо уявити, коли тобі хтось плює в обличчя, а ти «великодушно» посміхаєшся, розмазуючи по власному обличчю те, чим у нього плюнули, і при цьому промовляєш, звертаючись до свого кривдника: «Плюньте ще, будь ласка, якщо на те буде Ваша ласка». Коли «плювання» в лице стосується власного обличчя, кожен має право самостійно визначатись, як йому повести в такій ситуації. І коли таке самовизначення відповідає моделі

поведінки, яку ми щойно уявили, тоді цю «великодушність» можна назвати ницою безхребетністю або холуйством чи рабською покорою.

Але ж у цьому контексті ми розмірковуємо про долю національного обличчя, що належить титульній нації України, яка не загарбала й не заграбастала території чийхось народів, народностей і племен, а проживає на своїх історичних землях. Будь-якому, високо чи низько посадженому в державних структурах, владному суб'єкту не дано повноважень розпоряджатись цим обличчям на власний розсуд, а також дозволяти, чи сприяти тому, щоб у нього «плювали». Коли державний діяч чи державний службовець у цьому сенсі займає «безхребетну» позицію, або навмисно підставляє національне обличчя для того, щоб над ним глумились, це за своєю сутністю є зрадою Держави, на службі якої цей суб'єкт знаходиться. **Для того щоб зрада національних інтересів і національної гідності в Україні не набула системного характеру**, таким виявам державної зради повинна своєчасно й неухильно даватись, як мінімум, суспільна й політична, а як максимум, правова, юридична оцінка з адекватними наслідками відповідальності перед Державою та її Народом.

Давати таку оцінку й притягувати до відповідальності покликана держава як політичний інститут влади, суспільна місія й роль якої полягає в забезпеченні національної безпеки й захисті національної гідності народу, який делегував владу у своєму суспільстві цій державі. Коли держава своєчасно чи взагалі цього не робить, тоді цією проблемою має перейматись громадянське суспільство, яке повинно вимагати від держави виконання своєї місії. **Якщо суб'єкти чинної влади не реагують на вимоги громадянського суспільства або із цинічним викликом ігнорують їх, тоді це є тривожним симптомом того, що держава знаходиться не в руках народних посланців, а захоплена узурпаторами.** Доки не втрачена державність, народ має вступати в конструктивний діалог із тими, хто тримає владу у своїх руках, і на підставі Конституції вимагати, щоб вони служили народу або покинули суспільну владу. Такі вимоги

можуть стосуватися як відставки окремих суб'єктів влади, конкретних осіб, так і колективних суб'єктів влади – правлячих політичних партій, повного складу виборних органів тощо. Коли влада не йде на конструктивний діалог із громадянським суспільством, не реагує на його вимоги, тоді вона, таким чином, штовхає свій народ до акцій громадянської непокори як крайнього засобу відновлення справедливості в суспільстві й захисту його від руйнівної діяльності держави чи її окремих інституцій та суб'єктів. Держава як політичний інститут влади в суспільстві є утворенням не над народом, а від народу й має служити йому та його інтересам. **По-інакшому в суспільстві, яке має конституційний демократичний устрій, бути не може.** Інакше можна лишень цей устрій проігнорувати чи скасувати. Щоб уникнути трагічних чи зовсім катастрофічних наслідків вирішення протиріч між народом і владою силовими методами та шляхом руйнівної непокори, потрібен відкритий конструктивний суспільний діалог і цивілізований демократичний підхід у розв'язанні суспільних проблем.

Що таке деукраїнізація й денационалізація через русифікацію

Що таке деукраїнізація й денационалізація через русифікацію та як непросто душі українця виборсатись з тенет русифікації й прозріти до національного самоусвідомлення, автор знає не із книжок, а із власного життєвого досвіду. Цей досвід повчальний, сподіваюсь, не лише для автора. Тому вважаю, що ним варто поділитись. Від народження дитинство і юність пройшли в сільській місцевості на півдні Донецької області, неподалеку від міста Маріуполя, у селі М-Качкари Новоазовського району. Народився в сім'ї колгоспників. Родовід батька, Івана, прийшов до мене з Полтавщини, а матері, Клавдії, – з донського козацтва. Батько працював трактористом, а мати – у польовій бригаді. На жаль, батьки дуже рано пішли з життя. З одинадцяти до вісімнадцяти років зростав у сім'ї старшого брата Анатолія та його дружини

Галини. За це їм безмежно й уклінно вдячний. У шістдесяті роки ще не наступила епоха неовалуєвського наступу на українську мову, що називається, по всіх фронтах. Це мракобісся проти української мови в Українській РСР системно й тотально чинилося в сімдесяті та на початку восьмидесятих років. Тому автору поталанило навчатись в україномовних школах – М-Качкарівській восьмирічці та Червоноармійській СШ, які згодом стали російськомовними. У шкільному середовищі, особливо на уроках розмовляв літературною українською мовою, а за межами школи балакав українським суржиком. Відчував себе стовідсотковим українцем, оскільки драгувало «штоканье» односельчан, які, не проживши й місяця в Маріуполі чи іншому місті, приїздили в село й нарочито цим козирили, калічачи й до того недосконалий сільський суржик, від якого вони не могли відкараскатись в такі стислі терміни. Цілком нормально сприймалась російська мова хлопців, які повертались після служби в село й не поспішали переходити на рідну мову. **На той час у суспільній свідомості вже утвердився стереотип щодо стовідсоткового сприйняття російської мови як державної мови, який не підлягав сумніву на рівні індивідуальної свідомості.**

Не сумнівалася в цьому й свідомість автора. Більше того, у цій свідомості «стовідсоткового» українця, під впливом шкільних курсів історії, радянської пропаганди, ідеологічного зомбіювання, літератури, кіно, було сформоване чітке усвідомлення українського націоналізму як надзвичайного негативного й ворожого явища, що загрожує благополучному майбутньому не лише СРСР, а й самій Україні та українському народу. Знаходячись у полоні цього та інших стереотипів, та свідомість тоді не була здатною сприйняти біль, стурбованість, навіть аргументованість, не дивлячись на всю її логічно переконливу обґрунтованість, які полум'яно виклав саме у ті шістдесяті роки на сторінках своєї знаменитої праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» Іван Дзюба, переймаючись долею української мови в умовах тотальної русифікації українців. Більше того, ця свідомість геть не відала про існування цієї роботи й про

праведну та нерівну боротьбу з російськомовним тоталітарним режимом, у яку тоді вступила справжня духовна еліта українського народу заради збереження його українського єства, серцевиною якого завжди була й буде залишатись рідна мова. Сьогодні свідомість автора, звільнившись від комуністичних, ідеологічних, шовіністичних стереотипів, які свого часу певними шляхами та методами були в неї запроваджені, здатна до усвідомлення катастрофічних наслідків русифікації, які блокують успішну Українську Державність. Таке звільнення відбулося не відразу, не миттєво й не легко. Справа в тому, що **стереотипи значно легше й швидше запровадити у свідомість, аніж їх звідти випровадити.**

Тому для автора не буде дивиною, коли його стурбованість щодо майбутнього України й українства, роздуми про українську мову та її долю, критичний аналіз сучасної соціальної дійсності, у творенні якої зримо проглядається загроза існуванню України як незалежної держави й українського народу як самобутньої нації, не будуть солідарно сприйняті громадянами, свідомість яких знаходиться в полоні подібних стереотипів, незалежно від того, коли і яким чином вони туди були запроваджені. Зокрема, автор не розраховує, хоча в душі й сподівається, на солідарність у цьому сенсі більшості своїх земляків, які не послуговуються українською мовою навіть на рівні простого спілкування. У свідомість моїх земляків шляхом інформаційного зомбіювання та іншими способами скільки загнано всілякої антиукраїнської чортівні, що навіть важко уявити, коли вона зможе від усього цього багна звільнитись та очиститись. І то за умови, коли в російськомовних анклавах України, буде припинено підігрівання та культивування антиукраїнських настроїв.

На превеликий жаль, у боротьбі за отримання влади в нашому суспільстві не гребують ніякими методами, у тому числі й антиукраїнськими. У результаті цього, за роки державної незалежності України національна свідомість українців постійно засівається антиукраїнським чортополохом, який чіпляється за звивини мозку, проростає й рясно та агресивно сходить, знищуючи паростки національного прозріння

й національної гідності та самоповаги. **Цю свідомість дезінтегрували, дезорієнтували, буквально затуркали протиборчі політичні сили.** Як ті, що підтримують двомовність в Україні й не переймаються відродженням національної самосвідомості українців, апелюючи до антиукраїнських настроїв, так і ті, що прагнуть такого відродження та піднімають на щит національні, навіть націоналістичні заклики. **Перші стають заручниками своїх передвиборчих гасел і керуються приватними інтересами.** Тому, коли вони беруть владу в суспільстві, то не можуть консолідувати суспільство ні на національному підґрунті, оскільки це суперечить їхнім передвиборчим гаслам, ні на основі національних інтересів, якщо це шкодить приватним чи корпоративним інтересам тих, кому влада стає підконтрольною. **Супротивні політичні сили, потрапляючи у владу, або виявляють свою неспроможність змінити державну політику на користь національних інтересів, або цинічно зраджують ці інтереси, спокушуючись можливостями влади для власного збагачення. А частині з них не треба й зраджувати національні інтереси України, оскільки вони їх ніколи не сповідували, а лише спекулятивно використовували, щоб під їхнім прикриттям пропхатись у владу.** Така антинаціонально-національна парадоксальність української політики паралізує національне опритомлення українців, не дозволяє їхній свідомості дійти тями, як їм виборсатись з кошмару брехні та цинізму. **У результаті такої політики деформується суспільна свідомість і світогляд політиків та пересічних громадян України, які творять, відповідно, деформовану соціальну дійсність.** Про з'ясування причин і механізмів суспільної деформації України в умовах її державної незалежності мова йтиме трохи нижче.

А зараз продовжимо висвітлення інтроспективного аналізу русифікації та звільнення від неї. Оскільки русифікація автора здійснювалась не якимось унікальним, а типовим для декількох поколінь радянських українців шляхом, такий аналіз дає підстави для певних узагальнень та екстраполювання їх на радянську соціальну дійсність, у горнилах якої українцям не дару-

вали другу мову, а системно й невідворотно підміняли рідну мову російською, переводячи мислення українців з української на російську «колію» («мовна колія мислення» за О. Потебнею – *див. цитату у виносці 1.*). Повна, коли мислення стало російськомовним, русифікація автора відбулась під час служби на Сєверному флоті. Причому, за значно коротший термін, аніж тривала служба.

Нинішні українські юнаки можуть лише уявити двохрічну, трьохрічну або чотирьохрічну службу в армії чи на флоті, далеко за межами України. У радянський період, коли українські хлопці потрапляли у військові частини, які дислокувались на території України, то вважалось, що їхня служба проходила поряд із домом, не дивлячись на те, що до рідного дому було декілька сотень кілометрів. І то, це було як виключення. А як правило, українцям доводилося нести службу за межами України. Автору не довелося скористатись виключенням із цього правила. Але у порівнянні зі своїм двоюрідним братом Олександром, якого служба у ці ж роки закликала аж у Петропавловськ-Камчатський, довелося служити значно ближче. За приблизно 4 тисячі кілометрів від рідного дому.

Тодішні призови на строкову військову службу здійснювались весною і восени у декілька черг кожний. Тоді одна черга призову збирала з районів і міст Донецької області в обласному призовному пункті не одну тисячу призовників, яких сортували, розподіляли і розвозили цілими ешелонами в різні регіони Радянського Союзу. В одному з таких ешелонів, у листопаді 1968 року, автор і був доставлений у Североморськ Мурманської області. Через рік, цим же маршрутом, але іншим ешелоном прибув для проходження служби у морській піхоті Микола Юр'єв, друг з дитинства й однокласник, з яким автор у школі сидів за однією партою. Сподіваюсь, прикладів достатньо, щоб переконатись у тому, що служба українських хлопців за межами України не була випадковістю.

Це було породженням тодішньої державної політики, що переслідувала певні цілі, з яких очевидні три. **По-перше, для за-побігання сепаратизму.** У такий спосіб кожна союзна республіка як потенційний суб'єкт суверенної державної діяльності

позбавлялась можливості мати на своїй території не те, що національну армію, а навіть окремі, монолітно сформовані, національні військові підрозділи. Тоді, якщо не в роті, то в батальйоні можна було нарахувати до 10 й більше представників різних національностей та народностей. **По-друге, для полегшення русифікації.** За межами своєї республіки юнак гарантовано ізолювався від рідного мовного середовища й змушений був користуватись російською мовою не лише під час виконання службових обов'язків, а й у повсякденному спілкуванні. Це прискорювало переведення рейок із колії мислення рідною мовою на колію російськомовного мислення. **По-третє, у такий спосіб відривалась національна «пуповина» й приживлявся космополітизм та інтернаціоналізм у свідомість тих, хто хоча б на декілька років відривався від рідної землі й рідного мовного середовища.** Така свідомість була підготовленою до того, щоб не повертатись в пенати заради романтики й перспективи влаштування свого життя на новобудовах п'ятирічок, якою вміло вербували та заманювали тих, хто мав демобілізуватись й повертатись до рідних домівок. Українські сільські хлопці після служби залюбки їхали на підняття цілинних земель у Казахстан, на будівництво БАМу, ВАЗу й КАМАЗу, на опанування газових і нафтових родовищ у Тюменській області. Куди вони тільки не їхали, аби не повертатись в колгоспне життя, яке до 60-х років за своєю сутністю залишалось кріпацьким. Не повернувся до колгоспного життя після демобілізації й автор цієї публікації. Але поїхав не на новобудови в глибини Росії, а на навчання в столицю рідної України, де міцно закріпив свою зросійщеність і не спілкувався українською мовою ще майже вісімнадцять років, доки не почав втілюватись в життя українського соціуму Закон «Про мови в Українській РСР».

Ось такою політикою й у такі способи, з конгломерату понад півтораєста народів і народностей, які були стягнуті до купи й замкнені у межах однієї державної території сталевими обручами в 1922 році, формувалось те, що пізніше московськими ідеологами почало йменуватись радянським народом – єдиною спільнотою людей з єдиною державною

мовою – російською. Ось так народи й народності монархічної Росії й Радянського Союзу нагороджувались «двомовністю», яка виштовхувала з їхньої свідомості рідні мови. Цілком очевидно, що російська мова іншим, крім російського, народам була насаджена силоміць, із застосуванням жорсткої державної політики. І хто після цього має підстави й моральне право стверджувати, що зворотний процес, повернення цим народам їхньої рідної мови, має здійснитись без застосування відповідної державної політики й без адекватної підтримки, у цьому сенсі, з боку національних держав. Виходить, для того щоб відібрати рідну мову, делікатність була зайвою. Та й про великодушність у процесі тотальної русифікації не згадували. А щоб повернути рідну мову, відродити її, необхідно делікатничати й прислуховуватись до того, що нам скажуть великодержавні шовіністи чи українофоби. Й розшаркуватись перед ними... «великодушно».

Клин, як кажуть, треба вибивати клином. Принаймні, **автор відродив у своїй свідомості україномовне мислення завдяки державній політиці, яка була спрямована на відродження української мови й спонукала його до цього.** Цьому передував тривалий період, понад двадцять років, зросійщеності, що було зумовлено теж державною політикою, але антиукраїнською. Якою ця політика була в Україні та її столиці, у 70-80-х роках, варто нагадати, оскільки нині спостерігаються симптоми амнезії в національній свідомості українців. Інакше як пояснити наші задкування з позицій українського відродження та відкриття шлюзів для зросійщення вітчизняного соціального простору. Про це, наприклад, свідчить не лише збереження статус-кво російської мови у Верховній Раді України, державних установах, вищих навчальних закладах, засобах масової інформації, а й тенденція її розширеного використання в службових комунікаціях. **А що вже говорити про буденні комунікації й блокування українського мислення під тотальним пресингом російськомовного інформаційного простору.**

Приїзд автора на навчання в Київ, після демобілізації, припав на початок 70-х років, коли в Україні різко посилилась неухильна політика системної деукраїнізації. Петра Шелеста,

тодішнього першого секретаря компартії України, якого звинуватили в надмірній українізації й пробудженні національної самосвідомості українців, було відкликано в Москву, начебто на підвищення. Але всім був зрозумілий цей, неодноразово використаний московським керівництвом, езуїтський спосіб усунення від посад неугодних республіканських партійних лідерів та функціонерів і тихого перепровадження їх у політичне небуття за межами територій їхніх республік. На місце головного посадовця України був впроваджений Володимир Щербицький, який добре володів ситуацією в республіці, мав неабиякі організаторські здібності, був відданим справі партії й здатним виправити «хиби», допущені його попередником. Він був добрим господарником, але не професійним ідеологом. А деукраїнізація шляхом зросійщення – це справа, у першу чергу, рук ідеологів. Тому гуманітарна сфера в Україні Москвою була віддана на відкуп зятятому й заклятому українофобу Маланчуку, який організував несамовите, системне й методичне вигризання української душі з українського народу, професійно використовуючи ідеологічні засоби репресивної партійної системи. Наслідки цього вигризання очевидні. Уже під кінець 80-х років, у Києві, у самому серці України, рідко було чути українську мову. **Українці не встигли навіть схаменутись, як із них зробили російськомовних мешканців української землі.** На той час у Києві більшість шкіл стали російськомовними, а україномовними позалишали незначну кількість, як правило, із числа найслабших шкіл. В інших містах, особливо в промислових регіонах, російськомовними стали практично всі школи. Цей процес торкнувся й сільської місцевості України. Російськомовними поставали школи навіть у тих українських селах, де не проживало жодного росіянина. Зокрема, у рідному селі автора.

Навчання автора в Українській сільськогосподарській академії розпочалося на підготовчому відділенні. Знаковим було те, що академія в числі сотні інших сільськогосподарських ВНЗ, багато з яких функціонували в союзних республіках, за межами Росії, була безпосередньо підпорядкована Москві. Занурення в соціокультурне середовище академії не спонукало автора до

відродження у свідомості україномовного мислення й повернення до української мови в повсякденних спілкуваннях. На той час більшість навчальних дисциплін в академії викладались російською мовою. Переважно російськомовною була й навчальна література. Було б неправдивим, з боку автора, твердження, що в студентські роки він перебував у повністю російськомовному середовищі, як то було на службі. Багато викладачів розмовляли українською мовою за межами навчальних аудиторій, а дехто з них і заняття проводив українською. Українську мову можна було почути й у ректораті. Зберігалась українська мова й у студентському середовищі. Значна частина студентів, які приходили на навчання із сільської місцевості, особливо центральних і західних областей, не відмовлялись від рідної мови, а до російської запобігали лише на заняттях. **Але, у цілому, зручніше й легше було тим, хто користувався лише російською мовою, оскільки не потрібно було напружуватись, щоб кожного разу переводити своє мислення з однієї мовної колії на іншу.**

У тому, що потрібно напружуватись російськомовному українцю, для того щоб перейти на українську мову, автор відчував кожного разу доти, доки не повернувся до україномовного мислення й спілкування. Про те, що непросто перескочити з «рейок» російського мислення на «рейки» українського мовлення, засвідчують не зовсім удалі потуги політиків та інших публічних громадян України, які прагнуть висловити свої російськомовні думки українською мовою. Зараз не маємо на увазі росіян, які не володіють українською мовою, а прагнуть нею говорити. Такі потуги й спроби з боку представників інших національностей некоректно й нечемно критикувати й, тим паче, глузувати з них. Принаймні, українцям. Говоримо про російськомовних українців, які знехтували рідною мовою й не докладають зусиль та не виявляють волі, щоб її повернути у свою свідомість. **Варто нагадати, що пам'ять і свідомість людини не одне й те ж. Свідомість виявляється через мислення. Пам'ять сама по собі, без свідомості, не мислить. Рідна мова може залишатись в пам'яті, що дозволяє**

розуміти її, коли нею хтось говорить. А у свідомості рідна мова постає у вигляді мислення, яке в нормальній людині передує мовленню. Щоб говорити без потуг рідною мовою, потрібно спочатку нею мислити. Мислення – це суто внутрішній процес, який на відміну від говоріння, можна приховати від публічності, довівши його до певного рівня досконалості. Це дозволяє застерегти себе від конфузів недосконалого мовлення, яке виставляється на показ. Культура мовлення залежить від культури мислення. Свого часу **Сократ**, неперевершений майстер діалогу, полюбляв заохочувати співбесідника до розмови фразою: «**Заговори, щоб я тебе побачив**».

Далі, ще про деякі знакові враження від перебування в полоні російськомовного мислення київського періоду життя. Ні в студентські роки, ні пізніше, коли вже працював, автору не довелось відчути в середовищі Української сільськогосподарської академії якогось внутрішнього незадоволення такою політикою деукраїнізації. Не спостерігалось спротиву цій політиці. Про акції громадянської непокори тоді й не думалось. Тим паче з такого приводу, за яким неминучим було б звинувачення в націоналізмі. У радянській суспільній свідомості вияви націоналізму сприймались страшніше, ніж чума. Не довелось почути хоча б епізодичних, світоглядних настанов чи застережень щодо небезпек, які несе для українського народу антиукраїнська політика, від викладачів, які позиціонували себе щирими українцями. Не берусь судити про те, чим керувались національно свідомі викладачі, які усвідомлювали й передбачали трагічні наслідки від такої політики, коли вони вважали доцільним не говорити про це зі студентством. Можливо страхом попасти в лещата репресивної машини тодішньої системи влади, яка не щадила нікого за інакомислення й вільнодумство. Чи, можливо, у їхній свідомості на той час уже був сформований радянською ідеологією стереотип, що по-інакшому бути не може. Принаймні, в автора цих рядків тоді було таке переконання, що інакше бути не може. Чим, наприклад, керувались члени президії Спілки письменників УРСР, які на початку 70-х років виключали зі своїх лав Івана Дзюбу за його інакше бачення того, що тоді видавалось в

Радянському Союзу за інтернаціоналізм, а, насправді, було тотальною русифікацією неросійських народів, зокрема, українського. Після того виключення Івана Дзюбу було засуджено за інакше мислення на декілька років позбавлення волі. Якби не виключили, то все одно б засудили. Можливо, саме оцим останнім міркуванням і керувались ті, хто виключав тоді Івана Дзюбу зі Спілки українських письменників за публічний вияв національної свідомості.

*Побіжно про радянську однопартійну комуністичну
ідеологію й сучасний плюралістичний партійний
популізм: порівняльний аналіз*

Зате в академії, як і в кожному тодішньому радянському ВНЗ, був потужний загін викладачів суспільно-політичних наук, зокрема, кафедр історії КПРС, марксистсько-ленінської філософії, політичної економії, наукового комунізму, що стояли на сторожі комуністичної ідеологічної доктрини і суспільна роль яких полягала в тому, щоб правда про радянську соціальну дійсність не доходила в індивідуальну свідомість студентів. **У цій свідомості мав укорінюватись образ належного комуністичного буття, змальованого в ідеальних образах утопічної доктрини його будівництва.** Недопустимим і крамольним для існування системи вважався критичний аналіз дійсного радянського соціального буття, у якому потерпали, проживаючи своє єдине й неповторне життя, радянські громадяни, які мали без сумнівів і жалю витратити його на будівництво світлого майбутнього, котре щоразу, від покоління до покоління, віддалялося, мов міраж у пустелі.

Пам'ятаю, як на початку 80-х років, коли вже працював у ректораті академії, на засіданні її вченої ради професор кафедри історії КПРС, який у парткомі очолював ідеологічну роботу, майже годину тлумачив, що таке розвинений соціалізм першої стадії, у яку ввійшло на тому історичному етапі радянське суспільство за шістьдесят п'ять років крокування до комунізму. 3

того визначення розвиненого соціалізму першої стадії, яке тоді тлумачив головний ідеолог академії, слідувало, що привид комунізму¹³, який почав бродити по Європі ще в XIX столітті, знову не наближається, а віддаляється. Але вже на невизначену історичну відстань у соціальному просторі Радянського Союзу та на невизначений історичний час у його суспільному розвитку. Адже всім, хто тоді сидів на тому засіданні, було зрозуміло, що соціалізм, навіть розвинений – це ще не комунізм. А його перша стадія означає, що за нею мають бути інші стадії. Хоча б ще одна. Перша лишень наступила, а коли наступить друга – стане відомо не скоро. Про це узнають наступні покоління радянських громадян. Скільки буде тягнутись друга стадія розвиненого соціалізму і чи будуть наступні стадії, – таких питань доповідачу не задавали, оскільки вони, як мінімум, були некоректними в ситуації очевидної невизначеності. Як максимум, у таких питаннях узріли б сарказм та іронію до комуністичного довгобуду, що розтягнувся майже на століття. А це, за визначенням комуністичної ідеологічної доктрини, вважалось крамолою. **Крамоли в радянській соціальній дійсності боялись, тому й прагнули говорити про належне, а не дійсне, яке може колоти своєю правдою.**

У цьому контексті варто нагадати про однопартійний комуністичний ідеологічний популізм, який, хоча й був значно продуктивнішим від нинішнього багатопартійного різноголосого популізму, неухильно вів і привів суспільство до системної кризи, а його державу – до розладу й розпаду. Ті, кому зараз сорок років і більше, пам'ятають про історію КПРС, яка концептуально базувалась на короткому курсі ВКП (б), свого часу тенденційно написаного під диктовку Сталіна. Про тенденційність, викривленість, урешті брехливість цієї історії свідчить хоча б те, що заподіяні злочини проти народу, про які ми зараз відаємо, у ній постають як величні звершення в комуністичному будівництві, здійснюваного під мудрим

¹³ Привид комунізму – за визначенням К. Маркса і Ф. Енгельса, зробленим ними у Маніфесті комуністичної партії.

керівництвом провідної партії. **Звершення в радянському будівництві дійсно були, але якою ціною вони давалися. Цього ніхто не рахував. І із цим ніколи не рахувалися.**

Важливо, щоб була мета, до якої потрібно йти. Вірніше, вести до неї народні маси. Для того щоб ці маси не збилися на манівці, їм потрібні пастухи, які б поганяли й гуртували їх у цілеспрямовано крокуюче стадо. Бажаючих бути пастухами й підпасками завжди знайдеться вдосталь. А от запрягатись й перти плуга далеко не у всіх знайдеться наснаги. Й така мета була – це будівництво комунізму. Вона виправдовувала будь-які засоби її досягнення. У тому числі голодомори. Шлях до мети прокладався через свідомість, а точніше, через утвердження брехні в цій свідомості. **Брехня була основним засобом не лише комуністичної ідеології, а й творення радянської соціальної дійсності, яка, за визначенням доктрини, була найкращою у світі.** Так от, навіть із цього тенденційного курсу історії постає очевидний і неспростовний комуністичний ідеологічний популізм, розпочинаючи з утвердження диктатури пролетаріату на теренах колишньої Російської монархії.

Початок ХХ століття ще не був настільки озброєний науково-технічно, щоб можна було в ранній ембріональній стадії адекватно визначити, чим, у результаті запліднення комуністичною ідеєю, розродиться диктатура пролетаріату. Поодинокі застереження світлих голів до народних мас, що із щирими переконаннями та революційним піднесенням і ентузіазмом взяли своїм горбом пхати цю каменюку до «піку комунізму», стосовно навмисності й трагічності їхньої звитяжної праці, категорично відмітались як ворожі наклепи на ідею-фікс. Тоді в захваті від світлого майбутнього, що вимальовувалось їм яскравими ідеологічними фарбами, більшість громадян ладна була мужньо й стоїчно терпіти й переносити своє темне й убоге повсякденне життя.

На зламі епох та соціальних систем, як свідчить історія, народ не складно обдурити й поманити за собою мріями.

Тодішні керманічі так захопились пропагандистським фантазуванням, що воно трансформувалось в самонавіювання й самообман. У результаті довготривалого періоду підготовки до захоплення влади руками народу, що проходив у теоретичних та партійних дискусіях, гіпотетичне моделювання соціальної системи з тотальною людською гармонією так розвинулось, що забігло далеко від реалій життя до мрії, вірніше, ідеї-фікс. Тому, після того як «революція свершилась», вимальовувався соціальний ракурс, у якому сяюча в ідеологічних променях партійного сонця вершина комуністичної гори здавалася зовсім поряд, а лінія найближчого видимого горизонту соціального простору приховувала всі провалля й невідступні скелі до неї. На подоланні яких потім обірветься багато мільйонів людських життів, серед яких буде не один мільйон українських.

Чи то дехто з вождів не збирався довго жити або правити, чи дійсно було тотальне засліплення й утрачено почуття історичного часу в суспільному розвитку. Але зі старту було задекларовано, що стратегічна мета буде досягнута в 30-х роках, тобто за два десятиліття. Для того щоб це стало можливим, необхідно було закріпити радянську владу як гаранта комунізму, здійснити електрифікацію всієї країни й мати сто тисяч тракторів. От під такими примітивними гаслами технократизму, менше ніж сто років тому можна було згуртовано вести наш народ до його «світлого» майбутнього.

Про необхідність хімізації в комуністичному суспільстві, тоді ще не здогадувались. А з генетикою тодішні ідеологи комунізму взагалі дали маху. Ураховуючи те значне випередження у світі, яке мали наші генетичні наукові школи на початку минулого століття, можна було б сподіватись, що радянська наука раніше вийшла б на генетичне модифікування організмів, якби генетика не була піддана комуністичній анафемі, а її провідні вчені не були фізично знищені. Якби цей пріоритет було збережено, то не виключено, що на значно пізніших етапах затухаючих поступів до тієї заповітної вершини, у міражному походженні якої потім уже практично ніхто не сумнівався, він міг спровокувати ортодоксальних комуністів

запобігти до відчайдушного радикального методу врятування найбільшої, в просторово-часових вимірах, соціальної авантюри не лише минулого століття, а всього періоду розвитку людства.

Глобальний соціальний експеримент тисячоліть за надуманими теоретичними схемами й моделями, тобто формальними знаннями, на який було витрачено десятки мільйонів людських життів і знівечених доль, жорстоко спрямований за будь-яку ціну виправдати хибну гіпотезу шляхом підгону під неї практики, а це значить реального життя людей, розтягнувся майже на століття. І підтвердив те, що було очевидним для пересічних громадян на самому його старті, свідченням чого є сарказм та іронія із цього приводу героїв творів Ільфа і Петрова, у яких колоритно віддзеркалений дух тієї постреволуційної епохи. Не лише основними, а навіть і другорядними персонажами, було проілюстровано всю авантюристіку комуністичної затії, яка тоді розпочиналась, але була приречена. Перш за все, через людську природу пристосовуватись й соціально паразитувати в умовах, якщо такі з'являються.

Через десятки років поспіль безуспішного експериментування на людях, мов на щурах, комуністична ідеологічна доктрина змушена була не публічно й гучно, а більше про себе, потихеньку піднімати руки в гору й зізнаватись, що найвужчим місцем на шляху до світлого майбутнього є недосконалість людини, у якій не можливо сформувати особистість новітньої, ще ні разу не втіленої в цьому світі, суспільної формації. І от тоді, коли остов конструкції системи ще не було пошкоджено внутрішньою соціально-економічною ерозією, а стан вождів ще не нагадував пансіонат глибоких поважних пенсіонерів¹⁴, але в

¹⁴ «Герентократія – одна з головних (хоча й не єдина) причин суспільного застою «розвинутого соціалізму». Власне, з неї й розпочалась деградація суспільства, яке ще кілька десятиліть тому претендувало на ідеал для всього знедоленого світу». / Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. – С. 102

ідеологічному наповненні вона вимагала чергового нового дихання, актуалізувався пошук альтернативи фенотипічному створенню комуністичної особистості, фіаско якого було очевидним навіть для ортодоксів. Ураховуючи загальновідомий як з історії, так і із сучасного життя крайній радикалізм у виборі найкоротших шляхів у суспільних перетвореннях, що притаманний вождям комуністичних рухів, можна в ситуаціях, коли комуністична доктрина під загрозою, уявляти в їхніх діях малоімовірне й навіть зовсім неімовірне. Тобто те, що здоровий глузд не сприйме за будь-яких обставин.

Повертаємось до генетики, на яку наступ і розвішування ярликів псевдонауки здійснювалися широким фронтом у ті ж таки 30-і роки, а публічно комуністичне ідеологічне мракобісся dokonalo її в серпні 1948 року на сумнозвісній сесії ВАСГНІЛ¹⁵. Якби комуністичні ідеологи були не поверховими, а глибокими матеріалістами і дружили з генетикою та надали їй такий пріоритет, як ядерним озброєнням і космічній техніці, дивись, і вийшли б радянські вчені значно раніше на передові рубежі генетичного модифікування та клонування організмів. А вже із цих висот передової науки дехто з ортодоксальних, але прозорливих і далекоглядних вождів зміг би додуматись до відтворення людських індивідів із заданими, у відповідності до партійних вимог, параметрами, шляхом клонування ідеального комуністичного генотипу як альтернативи не результативному створенню комуністичної людини через непевне й не прогнозоване формування її фенотипу. **Коли не вистачає розуму зрозуміти, що в умовах авторитаризму, тим паче його крайній формі – тоталітаризму, тобто в умовах рабства**

¹⁵ Для того щоб переконатись, до якого ідіотизму й маразму може доходити й вироджуватись доктринальна ідеологія, зокрема комуністична, варто ознайомитись із змістом антинаукової «дискусії» сесії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук, коли комуністичні мракобіси dokonali генетичні наукові школи в Радянському Союзі: О положении в биологической науке. Стенографический отчет сессии Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук имени В.И. Ленина. 31 июля – 7 августа 1948 г. – ОГИЗ – СЕЛЬХОЗГИЗ. Государственное издательство сельскохозяйственной литературы. – М. – 1948. – 536 с.

неможливо виховати особистість, яка б була відповідальною як за своє життя (дії, учинки, поведінку), так і за суспільне, тоді залишається запобігати хіба що до генетичної модифікації та клонування комуністичного типу людини.

Утопічні прогнози в суспільному розвитку є невдячною справою, оскільки їхнє фіаско неминуче, як неминучі розчарування в отриманих результатах, на які не очікували, й адекватна оцінка невиправданих прогнозів. Тому в радянській соціальній дійсності після провальних 30-х років, за якими грянула Велика Вітчизняна війна, мало пройти ще два десятиліття, щоб черговий комуністичний вождь наважився на визначення конкретних термінів побудови комунізму в Радянському Союзі. У 1961 році, на XXII з'їзді КПРС Микита Хрущов пишномовно й гучно, без перебільшень, на весь світ оголосив, що будівництво комунізму на радянських теренах буде завершено саме в 1980 році. Він, з урахуванням бурхливого розвитку хімічної промисловості, додав «плюс хімізація» до пресловутої лєнінської формули «Комунізм – це є Радянська влада плюс електрифікація всієї країни». Була затверджена програма цього конкретного будівництва, що передбачала створення необхідної матеріально-технічної бази комуністичного суспільства, формування комуністичних відносин під гаслом «Від кожного – по здібностях, кожному – по потребах» та виховання комуністичного типу особистості людини, яка була б підготовленою для життя в умовах комунізму. Як бачимо, термін завершення комуністичного будівництва в історичному часі дорівнював тому періоду, протягом якого Україна розвивається в умовах своєї новітньої державної незалежності. Хіба можливо окреслене тією програмою втілити в суспільне життя за такий короткий час, тим паче втілити те, що не втілюється у світі людей. **Але ж таке було в соціальній дійсності. Програма була прийнята і цій програмі було підпорядковане суспільне життя та свідомість радянських громадян**¹⁶. Як це було, автор пережив у власному життєвому досвіді.

¹⁶ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу (Прийнята XXII з'їздом КПРС). Держполітвидав УРСР. – К. – 1961. – 126 с.

Восени 1970 року, під час служби на Северному флоті, на чергових звітно-виборчих комсомольських зборах дивізіону ракетних катерів, у складі якого було вісім кораблів і вісім екіпажів моряків відповідно, автора було обрано секретарем комітету комсомолу. Відкрились двері до вступу в лави КПРС. Після того як на партійних зборах було обрано кандидатом у члени КПРС, необхідно було пройти затвердження в політичному відділі бригади ракетних і торпедних катерів. Цьому затвердженню передували співбесіди в партійній комісії політвідділу. Секретарю комітету комсомолу військової частини потрібно було ще проходити й співбесіду з начальником політвідділу. Як зараз пам'ятаю ту співбесіду. Розпочалась вона невимушено з питань неформального характеру, починаючи з автобіографії й закінчуючи баченнями роботи в ролі секретаря комітету комсомолу. Потім відбувся перехід до формальної частини. Задавались питання теоретичного характеру на предмет розуміння політики КПРС. Завершальним був блок питань зі знання вже згаданої програми побудови комунізму в Радянському Союзі. Проблем із відповідями ні на життєво-практичні, ні на теоретичні питання не виникло. І тут начальник політвідділу запитує мою власну думку стосовно того, чи буде в 1980 році в Радянському Союзі комунізм. Час служби в бригаді дозволив достатньо пізнати офіцерів командного складу, щоб орієнтуватись з ким можна бути відвертим у власних судженнях, а з ким краще промовчати.

У тій ситуації не можна було мовчати. Але й особистість начпо не налаштувала до відвертості, оскільки були добре відомі його партійна ортодоксальність і формалізм. Тодішньому двадцятилітньому сільському юнаку, який не мав вищої освіти, вистачало розуму, щоб критично сприймати соціальну дійсність і усвідомлювати неможливість побудови комунізму, навіть у віддаленій перспективі, не говорячи вже за найближчі десять років. Поряд із цим, було чітке усвідомлення того, що заданим питанням перевірялась лояльність до ідеологічної доктрини КПРС у цілому і до її програми зокрема. Було й розуміння того, що потрібно відповідати формально, а не відверто. Але ж є со-

вість, яка не дозволяє відверто брехати. Довелося миттєво шукати компроміс, у якому б не було відвертого, з викликом «ні». І в той же час автор не міг відверто збрехати й сказати категорично: «Так – комунізм буде побудований у терміни, які визначено програмою КПРС». Тому у своїй відповіді погодився з тим, що матеріально-технічна база буде побудована у вказаний термін, комуністичні відносини, можливо, теж будуть сформовані, а от, що стосується виховання комуністичної особистості людини, то для цього десять років малувато. Начальник політвідділу уточнив, скільки часу потрібно для виховання такої особистості. Коли відповів, що для цього потрібно не одне покоління, крижаним голосом було сказано, що я вільний. Потім отримав прочухана від свого замполіта, першим реченням якого було «Знайшов з ким бути відвертим!», а другим – «Знаєш, чого коштувало тебе відстояти, коли мені було сказано, що твій секретар комітету комсомолу не вірить у програму КПРС». Коли я запитав замполіта, чи він вірить у те, що в 1980 році в Радянському Союзі буде комунізм, він, мов те молоде сало на гарячій сковорідці, зашкварчав: «Яке твоє діло до того, вірю я, чи ні. У програмі партії записано, що буде комунізм, значить буде. І крапка».

Отже, комуністичною ідеологією передбачалось, щоб її доктринальні знання ставали переконаннями радянської людини й не підлягали критичному аналізу з її ініціативи. Але ж переконанням не може стати те знання, яке не витримує критичного аналізу на предмет його достовірності та життєвості. Недостовірні знання, отже, псевдознання, можуть стати переконаннями людини лише шляхом віри в них. Тобто ірраціональним шляхом, а не через раціональне осмислення. Як тексти й положення Святого письма. Виходить, що комуністична свідомість мала формуватись приблизно таким чином, як формується релігійна свідомість. У той же час комуністична ідеологія сповідувала науковий атеїзм і заперечувала релігійну свідомість, піддаючи віру в Бога критичному раціональному аналізу.

І от через десять із лишком років, після тієї співбесіди, коли в соціальному просторі Радянського Союзу, відповідно до програми КПРС, мав уже панувати комунізм, сидячи на засіданні

вченої ради академії, довелось почути з уст професійного ідеолога санкціонований із найвищих партійних верхів, «критичний» аналіз тієї програми. Із цього аналізу виходило, що в цілому комуністична ідея не заперечувалась й не скасовувалась, а от із термінами реалізації програмних положень, мовляв, поспішили, не зважили, підійшли до їхнього встановлення дещо волонтаристськи. Партія в цьому не винна, а винен колишній партійний вождь, який страждав волонтаризмом. Виявилось також, що в Радянському Союзі ще не збудовано справжнього, чи то розвиненого соціалізму¹⁷. Спочатку треба розібратись із цим, а потім уже вести мову за комуністичну формацію. Далі доповідач ретельно почав доводити до відома членів ученої ради визначення розвиненого соціалізму першої стадії. Неодноразово робив акценти на недопустимості вільного й некоректного тлумачення цієї дефініції. Зі зробленого визначення розвиненого в першій стадії соціалізму та застережень про недопустимість його довільної інтерпретації було зрозуміло, що в індивідуальну свідомість радянських громадян та суспільну свідомість радянського народу запроваджується чергова ідеологічна фішка, з якою доведеться жити багато років, можливо й десятиліть поспіль. Доки вона повністю себе не дискредитує в соціальній дійсності, тобто коли брехня стане не лише очевидною, а й неможливою. Коли потрібно буде придумувати нову брехню, у яку б повірили. Але цього разу комуністичні ідеологи чинили обачливо. Без ніякого волонтаризму. Відсутність означення термінів перебування суспільства в першій стадії розвиненого соціалізму, можливість переходу в інші стадії його розвиненості, нарешті розпливчатість критеріїв самої розвиненості цього соціалізму давали невизначений простір і час для ідеологічної демагогії й маніпулювання суспільною свідомістю.

Це стало зрозумілим для автора не заднім числом, а вже тоді, під час того засідання вченої ради. Після служби, за роки навчання й роботи в академії став розумнішим, грамотнішим,

¹⁷ Це при тому, що в програмі будівництва комунізму, яка затверджувалась XXII з'їздом КПРС у 1961 році, за два десятиліття раніше було заявлено, що соціалізм в Радянському Союзі уже побудовано.

досвідченішим. Але ж не найрозумнішим і не найграмотнішим та не найдосвідченішим серед тих, хто був на тому засіданні. Поряд були сивоголові професори, які пережили у своєму житті і бачили на власні очі такі лихоліття й страждання від комуністичного довгобуду, що автору таке й у страшних снах не приходило. Вони знали не із книжок, що таке голодомори й що таке війна. Вони краще й глибше за автора розуміли й усвідомлювали форму, зміст та ціну комуністичної ідеології. А хіба доповідач, який стояв за трибуною на одній нозі, бо другу відтягло в нього на фронті, і мав розуму палату, не усвідомлював розбіжності між тим належним, що він проповідував, і соціальною дійсністю, у якій проживали своє життя радянські люди. Але ж проповідував те, у що сам не вірив. Чому? Бо так треба було. **Система вимагала жити за брехнею, а не за правдою. Система годувала тих, хто проповідував брехню, і гнобила тих, хто цю брехню викривав та говорив правду. До чого добрехались, унаочнила соціальна дійсність. Правду не можна обдурити. Її можна лише оббрехати. Й то, до певної пори. Раніше чи пізніше, але брехня стає очевидною. То ж чи варто потакати брехні, навіть тоді, коли ця брехня комусь вигідна. Адже в суспільному житті на брехні далеко не пройдеш. І довго їхати на брехні нікому не дано. Тому краще мати прихильність і схильність до правди.**

Лише з одного спогаду про ідеологічне «промивання мізків», сподіваюсь, стало зрозумілим, як тоді доводилося кривити душею та роздвоюватися особистості радянської людини між удаваним і дійсним соціальним буттям, між тим, що говорилося з партійних трибун, і тим, що робилося й творилося в соціальній дійсності. Це не просто окремих життєвий випадок. Це було в системі. До того ж, варто нагадати, в усіх осередках радянського суспільства були партійні організації, які щомісячно проводили партійні збори. У великих організаціях регулярно проводились партійні активи й конференції. Крім цього, широкий загал громадян, у тому числі безпартійних, було теж охоплено системою регулярного ідеологічного впливу, в основному через політінформації. Наприклад, у студентських групах щотижня за

розкладом проводились політгодини. Потужними рупорами комуністичної ідеології були засоби масової інформації, зокрема газети, радіо, телебачення, які повністю були зняряджені на комуністичну пропаганду й були їй підпорядковані. Інститут цензури блокував будь-який критичний аналіз системи.

Можна й потрібно було критикувати конкретних посадовців за недолугість, некомпетентність у роботі, за зловживання своїм службовим становищем. Але ні в якому разі таку критику не можна було екстраполювати на систему чи її окремі структури. **За визначенням комуністичної ідеології винною могла бути конкретна людина, але не система.** Треба віддати належне колишній системі в тому, що механізм персональної критики в ній був досить дієвим і не дозволяв розперезатись начальству в зловживаннях своїм службовим становищем. Та й некомпетентність їм не прощалась. Тоді, якщо в якійсь газеті, навіть районного рівня, не говорячи за республіканський чи всесоюзний, з'являвся критичний матеріал на якогось керівника, це без наслідків не залишалось. Коли критика підтверджувалась, це могло загрожувати звільненням із посади, виключенням із партії й т.д. За непідтверджену критику й недостовірну інформацію несли адекватну персональну відповідальність кореспонденти та їхні редактори. У радянській системі засоби масової інформації виконували дієву роль партійного й народного контролю за творенням соціальної дійсності на локальних рівнях. Тоді ЗМІ не були окремою гілкою суспільної влади, але були потужним відгалуженням партійної влади. Основне призначення радянських ЗМІ полягало у формуванні суспільної свідомості у відповідності з належним, яке накреслювалось й окреслювалось комуністичною ідеологічною доктриною.

Тому тим, хто в дорослому чи зрілому віці жив у другій половині 70-х років та на початку 80-х років минулого століття, які позначено застійним соціалізмом, достатньо лишень нагадати, у якій задусі ідеологічної брехні жило тоді радянське суспільство. Представникам молодших поколінь, яким не довелося відчувати тієї задухи від компартійної брехні, варто знати про те, до якої деформації індивідуальної та суспільної

свідомості може призводити доктринальна ідеологія, коли чорне потрібно величати білим, а про біле, тобто правду, можна лише мислити й не можна про неї мовити, принаймні публічно. До якого цинізму в маніпулюванні правдою доходила комуністична ідеологія, свідчить хоча б те, що головні газетні рупори КПРС на всесоюзному, республіканських і регіональних рівнях називались «Правдами», у яких найбільш концентровано й регулярно друкувалась пропагандистська брехня. До середини 80-х років уже так добрехалися, що в суспільстві буквально фізіологічно відчувалась спрага за правдою. Радянські громадяни втомились від брехні. І коли керівництво КПРС під проводом Михайла Горбачова відкрило шлюзи гласності, правда буквально виплескувалась у свідомість цих громадян. Правду про радянську соціальну дійсність можна було прочитати навіть на шпальтах «Правд» різного рівня й формату. **Суспільство почало просинатись від летаргічного сну рабської психології, яка генетично закріплювалась в індивідуальній свідомості не одного покоління радянських громадян.**

Небайдужий до того, що твориться в сучасній соціальній дійсності, критично мислячий читач може зауважити: а хіба нині, в українському суспільстві, звільненому від комуністичної ідеології, шанують правду? Чого варта мовлена чи написана правда, на яку в суспільстві не звертають геть ніякої уваги і продовжують множити брехню й творити кривду? Хіба нинішні партійні рупори, використовуючи найсучасніші можливості ЗМІ, менше виплескують в індивідуальну й суспільну свідомість брехні? Тоді брехала одна партія, а зараз більше сотні. Як зорієнтуватись індивідуальній свідомості в багатоголосі брехні, чи то у брехливому партійному плюралізмі, що не змовкає в суспільстві ні на мить? **На тлі нинішньої брехні радянська брехня може сприйнятись правдою.** А про такі зловживання владою в особистих та приватних цілях, які стали можливими у незалежній Україні, радянським начальникам не мріялось і не снилось¹⁸. Й ті пільги, які вони отримували як номенклатурні

¹⁸ «Носії кримінальної свідомості і дій поводяться «незалежно», хочуть жити коштом держави і суспільства, протиставляючи себе законові і суспільній

працівники у порівнянні з пересічними громадянами, з огляду на сучасну соціальну дійсність сприймаються зараз як справедлива суспільна винагорода. Адже тодішні радянські керівники й начальники мали не лише повноваження, а й брали на свої плечі адекватну відповідальність, яка не перекладалась ними на своїх підлеглих. Тоді керівники, які допускали зловживання владою або здійснювали злочини, могли довічно відлучатися від влади. Принаймні, у життєвий актив і суспільні заслуги їм це не записувалось. Цей ряд критичних зауважень на адресу сучасної соціальної дійсності українські громадяни можуть ще продовжити й продовжувати... Бо наболіло й пече душу очевидна несправедність, отже, несправедливість.

Погоджуюсь, погоджуюсь, погоджуюсь ... Погоджуюсь не тричі, а значно більше разів і з тими зауваженнями, які автор уявив, і з тими, що реально можуть бути висловлені громадянами незалежної України. Далі логічно сказати – сором, сором, сором... Кому сором? Усім нам, включаючи й автора, хто творить сучасну українську соціальну дійсність, хто проживає в

моралі. Механізми соціального паразитизму в сучасних умовах також перебудовуються. У «соціалістичному минулому» не вважалося ганебним користатися всілякими благами за рахунок «загальнонародної держави», а значить, народу, особливо в сфері бюрократії. «Утриманство» за рахунок держави сьогодні набуло зовсім інших форм. По-перше, бюрократія перестала «соромитися» жити за рахунок експлуатації державного механізму (зарплата, хабарі, присвоєння власності, прибутку і т. д.), розглядаючи його як свою «дійну корову». По-друге, різко скоротилася соціальна добродійність держави, що живить побутовий паразитизм – фальшиву інвалідність, приховане безробіття тощо. По-третє, орієнтації на державний патерналізм – «державна повинна нести відповідальність за гарантоване забезпечення громадян» – скорочуються, хоча все ще й високі серед осіб літнього віку, що становлять групу «соціально підопічних». Окремо стоїть група люмпенів, тих, що свідомо паразитують на державі, жалоцах громадян і займаються незаконним бізнесом (наприклад, наркотиками), тих, що не бажують працювати і живуть жебрацтвом, злодійством, грабуванням тощо. Ця яскраво виражена, хоч і не однорідна, група соціальних паразитів сьогодні бурхливо і буйно розростається». / Михальченко Микола Іванович. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. – С.168.

ній, сором. **А далі проблема за незначним, але суттєвим, за тим, чого не купиш. За совістю.** Необхідно, щоб нам усім стало просто соромно. Навіть тим громадянам України, які не заслужили своєю громадянською позицією такого сорому. Але, напевно, саме таким у першу чергу й стає соромно. Якщо не за себе, то за країну, державу, народ. **Почуття сорому має засвідчити, що в нас пробудилась совість.** Лишень пробуджена совість здатна очистити власну душу від скверни, у тому числі від брехні й цинізму. Коли совість не пробуджена або втрачена, то все інше від лукавого, яке в людському вимірі нічого не варте.

У тому, що сучасний український соціум тоне в багні брехні й цинізму, американські імперіалісти не винні. Як не винні в цьому й російські шовіністи. А якщо хтось з іногородців і винен у наших суспільних негараздах, то лише в тій мірі, у якій ми, громадяни України, дозволили їм це зробити. Й коли ми захлинаємось брехнею й цинізмом, але нічого не вчиняємо, щоб із цього багна виборсуватись, значить, нас це влаштовує. Значить, ще не насорбались цього «добра» до не хочу. Але ж чи варто в цьому сенсі доходити до тієї межі, коли почне не лише нудити, а й вивертати все нутро? Сподіватись на те, що правду й справедливість у суспільство принесе правитель як цар-батюшка, чи правителі як колегіальний суб'єкт влади, значить продовжувати сповідувати рабську психологію¹⁹. За такого сповідання й такої «громадянської» позиції можна розраховувати, щонайбільше, на статус раба у суспільстві. І після цього нічого ремствувати на те, що муляє ярмо на шиї, у яке мовчазно й

¹⁹ «Розповідають, як один подорожній зустрів на своєму шляху юрбу людей, які на щось чекали, наполегливо вдвляючись в небокрай. «Що ви виглядаєте, люди добрі?», – запитав подорожній. «Десь тут повинна пройти Свобода, так ми очікуємо на неї», – відповіли ті. «Легковірні! – зауважив подорожній. – Ви ніколи не зустрінете Свободи, якщо не підете їй назустріч!» Діяльність – це і є крок назустріч Свободі. І чим швидше Людина осягне цю просту істину, тим більш ефективним буде її шлях «до себе» як до Особистості. Особистості, яка стверджує і її неповторну індивідуальність». / Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – К.: Знання України, 2004. – С. 316.

покірно всунув власну голову. Рабська покірність і терплячість дає необмежені можливості будь-якій владі, навіть демократично налаштованій, для зловживань і свавілля. У цьому велика спокуса для влади та її суб'єктів. **Але в цьому й велика трагедія громадян із рабською психологією та їхніх правителів.**

Про лінь, волю, мову й соціальну дееволюцію

Поряд з Українською сільськогосподарською академією знаходилось студентське містечко Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Відчувалось, що там щось, по-справжньому, націоналістично українське жило і боролось²⁰. Але автору до цього було байдуже, перш за все, у силу сформованих переконань. І коли доходили чутки, що когось там за вияви націоналізму заарештували чи звільнили з роботи, солідарності з покараними в душі не виникало. Була така подія, коли співробітниками КДБ було заарештовано групу викладачів і студентів біля пам'ятника Т.Г. Шевченка у день народження поета лише за те, що вони поставили у підніжжя жовті тюльпани у синьому відрі, оскільки це символізувало кольори українського національного прапору. Пам'ятаю як зараз, коли почув цю

²⁰ «... навчатись, особливо на філософському факультеті, в ті часи було важко... Це був період брежнєвської реанімації командно-адміністративного стилю мислення, господарювання і управління, тотального засилля компартійної ідеології, боротьби з «дисидентами» і проявами «буржуазного націоналізму». Філософський факультет був в епіцентрі драматичних ідеологічних суперечностей, які для декого з нас виявились останніми. За «націоналістичні збочення» з університету виключили наших однокурсників І. Савицького і В. Смирнова, до лав Радянської Армії призвали В. Матюшка. Різні терміни ув'язнення отримали найбільш активні провідники національного слова – співробітники Інституту філософії НАН України. Вільнодумство заборонялось. «Правильною» вважалась лише офіційна точка зору – висловлена в телепрограмі «Час», передовій газети «Правда» і в курсі «Історії КПРС», від яких напівсвідомо ми намагались втекти, як від чуми». / Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. – К.: Знання України, 2008. – С. 40.

звістку, подумав: кому і навіщо потрібні такі націоналістичні демарші, адже Шевченко не заборонений, а визнаний і шанований у Радянському Союзі український поет. **Ось у таку глухомань підсвідомості було загнано національне самоусвідомлення українця за якихось двадцять із лишком років формування його індивідуальної свідомості в умовах радянської системи під впливом русифікації.**

На завершення інтроспективного аналізу русифікованої свідомості коротко про те, яким чином національне самоусвідомлення українця з тієї глухомані виборсалось й стало однією з наріжних цінностей світогляду автора. Цьому сприяло декілька чинників, але визначальними, напевно, було два з них. **Це правда про історію творення радянської соціальної дійсності й відродження у свідомості україномовного мислення.** У другій половині 80-х років було відкрито шлюзи гласності, завдяки чому в суспільну та індивідуальну свідомість прийшла правда про радянську соціальну дійсність, про справжню, а не міфологізовану комуністичною ідеологією історію її творення. **Правда, якої й досі бояться ті, хто не бажає добра Україні й українцям й не може змиритись з Українською Державною Незалежністю.** Правда про голодомори, депортації українських селян якомога далі від української землі, про гоніння й нищення української інтелігенції, витискування зі свідомості українців рідної мови, охолодила розігріту комуністичною ідеологією свідомість. **Правда про дійсність змусила поглянути на неї тверезо й критично.** Цією правдою свідомість була підготовлена до сприйняття відродження української мови в Україні як цілком логічного кроку у відновленні справедливості щодо українців. Тому, коли вийшов у світ і почав запроваджуватись в соціальну дійсність українського соціуму, що перебував у конгломераті Радянського Союзу, Закон «Про мови в Українській РСР», свідомість автора була вже налаштована на відродження української мови.

Але від дійсного до бажаного потрібно пройти якийсь певний шлях, докладаючи для цього відповідні зусилля. **Повернення до української мови виявилось довшим і складнішим процесом, аніж перехід на російську мову.** Виходячи із

власного досвіду, автор вважає, що основною причиною такого парадоксу є мовне середовище. Його наявність при переході на російську мову прискорила процес деукраїнізації, і відсутність такого під час повернення до української мови загальмувала відродження україномовного мислення. Правомірність такого судження підтверджена життєвим епізодом автора в тому ж таки 1989 році, коли у світ вийшов доленосний для українського відродження Закон. Тоді довелося відпочивати протягом трьох тижнів в Івано-Франківській області, повністю занурившись в україномовне середовище. Хоча воно й специфічне своїми діалектами та запозиченнями з мов сусідніх народів. Автор поставив собі задачу не послуговуватись в спілкуванні російською мовою. У перші дні було складно, але вже під кінець відпочинку з'явилося відчуття більш-менш, вільного володіння українською мовою. Після повернення до Києва все повернулося на свої місця. Свідомість мов заклонило російською мовою. **Саме відсутність середовища, у якому була б органічно затребувана українська мова як мова спілкування, гальмувала повернення у свідомість рідної мови.**

Законом передбачалось впровадження української мови в діловодство, навчальний процес і службові спілкування. Для автора найлегшою задачею виявилась перша й найтяжчою – остання. Перехід у діловодстві на українську мову, можна вважати, відбувся одразу. На вільне читання лекцій і ведення практичних занять українською мовою довелося вийти лише після двох навчальних років. Здатність до невимушеного, неконтрольованого, органічного спілкування українською мовою повернулася до автора не раніше, аніж за 3 роки. Цей термін виявився значно довшим за період русифікації, яка відбувалася в повністю російськомовному середовищі. Він міг розтягнутись на невизначений час, якби не докладались зусилля щодо переходу на україномовне мислення. Це не проста вольова задача, але без її вирішення годі сподіватись на органічну потребу в україномовному спілкуванні. Доки не відроджено україномовне мислення, доти користування українською мовою завжди буде вольовою задачею. Виявлення волі в людини потребується тоді,

коли вона мусить щось долати, отже, виявляти зусилля. Питається в задачі, коли людина без зусиль органічно спілкується російською мовою й середовище, у якому вона проживає своє життя, не спонукає до спілкування українською мовою, що потребує волі й додаткових зусиль, чи з'явиться в неї бажання ускладнювати собі життя. Для цього потрібні якісь вищі мотиви й світоглядно-сміслові орієнтири.

Воля й мислення є атрибутами людини, тобто тими невід'ємними властивостями, без наявності яких чи навіть за відсутності однієї з них вона перетворюється у твариноподібну істоту. **На жаль, у нашій соціальній дійсності бракує не лише україномовного мислення, але й волі творити українську соціальну дійсність**²¹. Звідси постає потреба в хоча б найкоротшій інтерпретації сутності волі, без якої людина перетворюється у соціальне ніщо. Наприклад, коли людина бажає їсти чи задовольнити якусь іншу фізіологічну потребу й у неї є можливості не відкладати своє бажання, і вона задовольняє

²¹ «У соціумах, де не вирішена ідентифікаційна проблема, виникає драматична ситуація: суспільство балансує на межі буття і небуття. Здавалося, що в Україні ця ситуація не буде такою гострою, оскільки український етнос становив абсолютну більшість населення. Наприклад, у країнах Балтії корінні народи мали невелику перевагу перед приїжджими, але за рахунок згуртованості та політичної волі керівництва досить ефективно вирішили проблему ідентифікації. Там більш актуальною є проблема набуття громадянства. В Україні ж проблему ідентифікації гальмує те стільки громада руських, скільки значна кількість русифікованих українців, які не бажають вчити державну мову, вороже ставляться до культури власного народу тощо. Тому в державі виникла криза ідентифікації і ціннісно-цивілізаційної визначеності. Цій кризі сприяє невиконання Конституції і законів владою і громадянами, втручання інших держав у внутрішні справи України, низька політична активність молоді, що дозволяє пенсіонерам визначати майбутнє України через значно вищу активність на виборах, участь в акціях деструктивних політичних сил тощо». // М. Михальченко. Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді: Монографія / [авт. кол.: М. Михальченко (керівник), Т. Андрущенко, О. Бульвінська, М. Лукашевич, та ін.] – К.: Педагогічна думка, 2010. – С. 18.

його, тоді їй не потрібна воля. У такі моменти не відкладеного задоволення фізіологічного бажання людина керується інстинктами. Що забажав, те й зробив, не задумуючись. Як то робить дика тварина. В одомашненій тварини, на відміну від дикої, можуть бути сформовані відповідні рефлексії, які змушують її відтягувати свої бажання. Воля потрібна тоді, коли необхідно вгамувати свої бажання, коли потрібно виявити зусилля, долати якісь перепони чи бар'єри, вирішувати проблеми, досягати поставлені цілі тощо. Ми всі добре знаємо, що в стадії невідкладного задоволення фізіологічних потреб людина перебуває у віці немовляти, тобто на початку соціалізації своєї особистості. Далі все досягнуте в розвитку особистості є результатом впливу оточуючого соціального середовища та активної волевиявлення конкретної людини, якій ця особистість належить.

Іноді можна почути таку характеристику на якусь людину, що, мовляв, лінь народилася раніше за неї. Як тлумачить психологія, лінь – це захисна властивість людини, що оберігає її від зусиль для зайняття небажаними для неї справами²². Бажану справу, якою людина може займатись залюбки без власного внутрішнього, значить вольового, примусу, мов дитина любимою забавою, свого часу Григорій Сковорода назвав «сродною» працею, у якій людина знаходить для себе не лише смисл, а й

²² «Лінь – універсальний засіб захисту від непотрібної праці. Частіше всього – наслідок невпевненості в цілі, відсутності стимулів, просто багатолітньої втоми. Щоб розібратись у ліні, потрібно уточнити її суть. * Лінь виконувати певну роботу. – Є два виходи: відмовитись від роботи або зробити її приємною. При спробі відмовитись від роботи необхідно вирішити, хто інший візьме на себе цю роботу або що станеться, якщо не робити її зовсім. ... * Присутність ліні за причинами фізичними і душевними. – Такі причини можуть потроху виникнути якби самі собою: потрібно лише не робити зарядку, не гуляти, не займатись спортом, їсти менше овочів і фруктів, лягати спати пізніше й побільше курити, та ін... Лінь приходить і тоді, коли у людини немає цілі, або вона не може визначити її...». // Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – С. 252.

радість та щастя від життя²³. Але ж ми прекрасно розуміємо, що з дитячих пелюшок неможливо вискочити, не доклавши для цього певних зусиль, та й зненацька знайти для себе «сродну» працю.

Уявімо собі, до чого б докотилася у своїй соціальній еволюції людина, якби вона, щоразу, від свого народження й до смерті, керувалася одними лише бажаннями й не докладала волі й зусиль у розвитку себе як людини. Логіка підказує – до витоків своєї еволюції, тобто в стан первісної людини. **Це називається соціальною дееволюцією.** Чи може сучасна людина в умовах техногенної цивілізації, де вона стала заручником власного науково-технічного прогресу, дозволити собі таку розкіш – керуватись у своїх життєвих виявах лишень бажаннями? Питання риторичне. **Отже, воля людини є універсальним засобом подолання її власної лінії²⁴.** Це саме той засіб, з допомогою якого людина може не лише відбутись у своєму житті

²³ «Висуваючи ідею щастя як вищу мету людського життя, Сковорода створює вчення про «сродну працю» як одну із найважливіших передумов досягнення людиною щастя, реалізації дійсно людського способу життя, самоствердження особи, найвищу насолоду особистості. Людські нахили – природні, вважав «український Сократ», кожна добра людина народилась до якоїсь конкретної діяльності. За допомогою освіти і виховання можна вдосконалити природні здібності. Але головний засіб вдосконалення людини – це її самопізнання і власна добровільна «перебудова», переображення. Сковорода закликав жити у злагоді не лише з іншими, але й з природою». Пазенок В.С. // Гуманізм: сучасні інтерпретації та перспективи / Пазенок В.С., Лях В.В., Соболь О.М., Райда К.Ю., Єсипенко Д.М., Пархоменко Т.С., Федорченко В.К., Любимий Я.В. – К.: Український Центр духовної культури, 2001. – С. 31-32.

²⁴ «Розвиток вольової регуляції перш за все пов'язаний з формуванням: 1) багатой сфери мотиваційно-сислової; 2) стійкого світогляду і переконань; 3) здатності до вольових зусиль в особливих ситуаціях дії. Він також пов'язаний з переходом від зовнішніх способів зміни смислу дії до внутрішніх. Закріплені вольові якості позначаються спеціальними термінами, такими як цілеспрямованість, рішучість, витримка, самостійність, мужність, наполегливість». // Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – С. 82.

як людина, а й досягти вершин реалізації власної особистості. За відсутності волі ні людина, ні колектив, ні народ, ні людство у цілому не здатні нічого путнього досягти у своїх життєвих циклах. **Коли ж воля втрачається, тоді той, хто її втратив, приречений на соціальну дееволюцію, деградацію, втрату людської подоби й людського життя.**

Брак волі в людини спонукає її до вибору легших для себе варіантів проживання, коли є альтернатива. Хтось вибирає легшу фізичну роботу. Комусь легше копати яму, аніж працювати інтелектуально, і він робить свій вибір. На перевірку вольових якостей виявляється, що багатьом людям легше змусити працювати своє тіло, аніж мозок. Якби було по-іншому, тоді б більшість людей залюбки б займалася високоінтелектуальною працею. Але тут, як і в спорті, не всі здатні на досягнення олімпійських рекордів. Більше того, виявляється, що **нетренований інтелект значно тяжче привести в робочу форму, аніж м'язи.** А для того, щоб він був здатний натхненно працювати й вирішувати сучасні науково-технічні та суспільно-практичні проблеми, від нього вимагається не одне десятиліття напруженої цілеспрямованої, системної й систематичної роботи, що неможливо здійснити без наявності волі в людини, яка володіє цим інтелектом.

Чому ж тоді ми віддали на відкуп ліні відродження української мови? Пам'ятаю, як один професор, який уважав себе видатним, цинічно хизувався в колі колег тим, як йому вдається уникати читання лекцій українською мовою, не вступаючи в протиріччя з вимогами вже згаданого Закону. «Я – говорив він, – на першій лекції спрашиваю у студентів – на каком «языци» вам читать лекцию? Вы «намэк» поняли? Студенты народ собразительный. Всегда просят читать на русском». Ще б пак. Хіба можна студентам бути некітливими, коли вони в навчальному процесі знаходяться в повній залежності від примх такого професора. Двома вимовленими в українській транскрипції російськими словами він доволі красномовно натякнув, яку мову він поважає, а над якою публічно глузує. До того ж, у 90-х роках більшість студентів були російськомовними, яким теж було ліньки напружуватись в сприйнятті української мови. Таке

публічне глузування над українською мовою продовжується до цього часу, коли російськомовні політики чи державні службовці нарочито демонструють свою «прихильність» до державної мови та «уміння» нею висловлюватись. Зараз не згадуємо про відхилення у вимові й акцент, без яких не обійтись, особливо тим, для кого українська мова не є рідною. Говоримо про нахабно «похабне» перекручування українських слів, коли це робиться навмисно з неприхованим цинізмом та іронічною усмішкою, мовляв, ось яка незграбна та кострубата українська мова.

Невже прийшли по українську душу?

Якщо університетським професорам, а також політикам і державним службовцям ліньки та бракує волі, щоб перейти на україномовне спілкування, хоча б у межах своєї службової діяльності, як це вимагається чинним законодавством, то що вже говорити за рядових російськомовних громадян України. Це суто їхня добровільна справа. Тут варто згадати такі феномени чи ефекти індивідуальної й суспільної свідомості, як соціальні очікування, сподівання, настроєність на кардинальні зміни в суспільному та індивідуальному житті. Про ці феномени добре знають досвідчені політики й керівники та ефективно використовують їх для здійснення реформаторської діяльності. У колективі настроєність на кардинальні зміни, як правило, виникає тоді, коли відбувається зміна керівника, у суспільстві – коли міняється влада. Саме в такий період виявляється найвищий рівень соціальних очікувань на те, що мають відбутися кардинальні зміни. Може бути відсутнім у свідомості чітке уявлення про самі зміни, але присутня психологічна й соціальна настроєність на те, що вони неминучі. Тому у такий період найбільш безболісна громадянська реакція на зміни, навіть на ті, які можуть бути непопулярними з позицій буденної свідомості, але є конче необхідними в стратегічному вимірі успішного суспільного розвитку. **Такий карт-бланш не є тривалим для влади, політиків, керівників.** Якщо вони його не використовують, пізніше впровадження кардинальних змін у

соціальне й суспільне життя може наражатись на несприйнятливність, обструкцію, протидію й відкриті протести та невизначено розтягуватись в часі.

Україна після отримання своєї Державної Незалежності потребувала кардинальних системних змін, що називається, в усіх сферах суспільного життя. Суспільство очікувало таких змін, було психологічно, морально й соціально налаштоване на них. **Рішучих і надзвичайно швидких змін потребувала інституціоналізація Української Державності.** Серед фундаментальних засад, на яких мала відбуватись ця інституціоналізація, безумовно, була українська мова, якою мав заповнюватись соціальний простір України як самостійної Держави. Як ми скористались соціальними очікуваннями кардинальних і рішучих змін та нововведень у суспільне життя, засвідчує сучасна соціальна дійсність. Очевидним і неспростовним в історії українського народу, ким би й під чію диктовку вона не писалася, є факт того, що він, цей народ, не очікував і не бажав такої дійсності. Хто сумнівається в очевидному, будь ласка, проведіть коректні соціологічні опитування українського народу із цього приводу. Автор у здійснюваному критичному аналізі соціальної дійсності керується принципом, який полягає в тому, що очевидне не потребує доказів.

Було також втрачено й карт-бланш на швидке впровадження української мови в життя українського суспільства. Більше того, як це парадоксально не виглядає, в умовах державної незалежності України відбулась лібералізація державної політики щодо вимог Закону «Про мови в Українській РСР» про впровадження української мови. Ті послаблення, на кшталт дозволу студентам вибирати мову викладання тієї чи іншої дисципліни, які де-юре передбачались в перші роки впровадження в життя цього Закону, де-факто закріпились на невизначений термін у суспільному житті незалежної України. Якщо в першій половині 90-х років викладачі, які не бажали чи не поспішали переходити у викладанні своїх навчальних дисциплін на українську мову, ще запобігали до вже згаданого прийому професора, то пізніше на цей Закон просто махнули

рукою. Це зауваження в меншій мірі стосується ВНЗ Київського регіону та західних і центральних областей, але в більшій мірі – навчальних закладів південних і східних регіонів України. До речі, та ж Українська сільськогосподарська академія, яка згодом стала аграрним університетом, упоралась з реалізацією основних завдань Закону «Про мови» ще до 1995 року.

На зміну невинуватим соціальним очікуванням цілком логічно прийшли соціальні розчарування та незадоволення народу невизначеністю здійснюваних реформ та їхнім антинародним спрямуванням. На такі суспільні невдоволення була заготовлена в державній політичній риторичі стереотипна відповідь: **«Дякуйте, що в Україні не було війни»**. Це мало сприйматись суспільною свідомістю як індульгенція за недолугу й ненародну політику влади. **Війни дійсно не було, але наслідки для українського народу виявились не кращими від повесенних.** Спочатку, без війни, через штучне розкручування гіперінфляції, були забрані грошові заощадження громадян. Потім, без війни, шляхом віртуальної ваучеризації, було забране народне майно. Слідом за цим відбулось відчуження селян від землі. Незабаром, без війни, тихим, мирним, повзучим способом у межах чинного законодавства, буде відібрана земля в українського народу. Скоріше всього, назавжди. І ось тепер підступно хапають за горло українську мову. **Невже прийшли по українську душу? Адже українська мова – це душа України. Без неї Україна як Держава вмере. А без Держави не буде й держави як політичного інституту влади. Невже не зрозуміло куди стелеться дорога деукраїнізації? Коли ж зрозуміло, тоді необхідно із цієї дороги негайно зійти й більше не ступати на неї, якщо ми дбаємо за успішне історичне майбутнє Української Державної Незалежності.**

Досвід державної політики прибалтійських країн, колишніх радянських республік, показав, що в утвердженні власної Державності державі як політичному інституту влади потрібно бути більш рішучою й послідовною. Першочерговим завданням такої політики є запровадження рідної мови титульної нації як державної мови суспільства, яке утверджує й розбудовує власну

державність. І для росіян та інших російськомовних громадян цих республік, які вирішили залишитись в них на постійне проживання, не стало проблемою опанування державних мов новостворених держав, не дивлячись на те, що ці мови менш споріднені з російською мовою, аніж українська мова. Для кого це було проблемою чи неприйнятним із принципових міркувань, ті повернулись на постійне проживання в Росію або в інші країни. Три країни, які за своїми територіями і чисельністю населення рівновеликі нашим трьом не найбільшим областям, без війни і кровопролиття, цілком мирною, але жорсткою і послідовною державною політикою, змогли утвердити свої національні державні мови і не дозволили на своїх теренах розперезатись «п'ятій колонії»²⁵. **А для нас це хіба не під силу? Невже віддамо на поталу неовалуєвським маланчуківцям українську душу й дозволимо їм вигризти її з тіла України?...**

Деукраїнізація через русифікацію веде в українське нікуди, з якого постає російське

²⁵ «Але «п'ята колона» в Україні, яку утворюють деякі політичні партії проросійської орієнтації, численні організації, які на пряму фінансує Росія, проросійські ЗМІ, не тільки поки що досить успішно грає на старих, частково ще радянських антизахідних стереотипах громадської думки українського багатоетнічного населення (української політичної нації), а й проводить активну антиукраїнську політику всередині країни і за кордоном. Тільки внутрішня слабкість української держави та нестача політичної волі її керівництва не дають змоги застосувати всю могутність закону проти антиконституційної діяльності «п'ятої колонії». При цьому демократія в Україні дозволяє тим людям, яким подобаються євразійські цінності і спосіб життя в Росії, спокійно емігрувати в Росію, де вони можуть насолоджуватися цінностями «суверенної», «керованої» демократії, брати участь у новій кавказькій війні та захисті східних кордонів Росії. Безмежні простори Сибіру, Далекого Сходу, Якутії і Чукотки давно чекають їх. Це стосується не тільки росіян, а й усіх, хто не сприймає незалежність України». // М. Михальченко. Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді: Монографія / [авт. кол.: М. Михальченко (керівник), Т. Андрущенко, О. Бульвінська, М. Лукашевич, та ін.] – К.: Педагогічна думка, 2010. – С.16.

куди неоімперського штибу

До яких неукраїнських наслідків призводить політика деукраїнізації, автор може проілюструвати двома епізодами зі свого життя. Але спершу, **давайте замислимось над тим, чи варто через власну лінь тікати від самого себе, лише тому, що йти до себе важче.** У даному контексті маємо на увазі – **тікати від своєї національності.** Як далеко у цьому сенсі можна втекти? І чи можна взагалі утекти? Коли можна втекти, чи варто це робити? Якщо варто, то чого може коштувати оте «варто»? Почнемо з розмірковувань над можливими варіантами відповідей, починаючи з останнього питання.

Коли ми пов'язуємо власне життя й життя своїх нащадків з Україною як незалежною Державою, то варто дбати за зміцнення її Державної Незалежності. **Українізація зміцнює Державність України, а деукраїнізація демонтує її.** Це твердження базується на логіці обґрунтування й аргументування та критичному аналізі сучасної соціальної дійсності, зроблених автором у даній роботі. Це підтверджується логікою робіт інших авторів, на які зроблені посилання в цій публікації. Значно більше залишилось нецитованих робіт, у яких обґрунтовується загроза національній безпеці Україні від деукраїнізації. Але крім цього кожен національно свідомий громадянин України володіє своєю логікою й осмислює по-своєму соціальну дійсність, які дозволяють адекватно оцінити ситуацію й дійти висновку, що деукраїнізація чи послаблення українізації ніяким чином не зможуть зміцнити Українську Державність. **Україномовність у поєднанні з російськомовністю чи без неї зміцнює Українську Державу. Але російськомовність без україномовності підриває її конструкції.**

Тому російськомовні громадяни України, які не володіють українським мовленням, але бажають жити в незалежній Україні, мають проявити волю й опанувати українську мову. Тут варто нагадати за мудру пораду психологів у подоланні лінії, що «при спробі відмовитись від роботи необхідно вирішити, хто інший візьме на себе цю роботу, або що станеться, якщо не робити її

зовсім»²⁶. Передбачається, що в цьому рішенні має з'явитись усвідомлення відповідальності, яка покладається на того, хто відмовляється від виконання певної роботи. Наприклад, дорослі російськомовні громадяни України, які бажають, щоб Україна була незалежною, але не бажають опанувати українське мовлення. На кого вони перекладають цю роботу, – на своїх дітей чи онуків? А якщо й ті не виявлять достатньої волі й полінуються це зробити та, у свою чергу, перекладуть цю задачу на своїх дітей чи онуків? Таким чином може утворитись те, що в математиці називають «дурною» безкінечністю. У соціальній дійсності така безкінечність веде в українське нікуди, альтернативою якому може стати російське куди. **Отже, лінь, байдужість до опанування українського мовлення можуть пасивно сприяти заглибленню України в російськомовний простір, де для української мови зовсім не залишиться місця.** Як то є нині в Росії, де проживають мільйони українців. Та і в російськомовних анклавах на території України для української мови залишилось небагато цього місця.

Далі беремо до уваги тих громадян України, які не сприймають українську мову як державну із принципових міркувань, оскільки вони не приймають українську державність як свою Державність, а воліють об'єднання з Росією чи повернення до Радянського Союзу. Попри всі розчарування та суспільні негаразди, які переживає наш народ у результаті недолугої політики в умовах державної незалежності України, нині не набереться в нашому суспільстві, навіть наближено, п'ятдесяти відсотків від загальної чисельності громадян тих, хто категорично бажає скасування Української Державної Незалежності. Принаймні, за роки незалежності не довелось чути про, хоча б одне, соціологічне опитування, яке б підтвердило протилежне твердження.

Чого може коштувати пасивна, через лінь та байдужість, і активна, через принципову неприйнятність української державності, деукраїнізація, яка неминуче веде, спочатку в

²⁶ Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – С. 252

українське нікуди, а потім у російське куди? Туди, де панує неоімперський дух, що живиться величчю імперського експансіонізму²⁷, який в історичному минулому захоплював, підминав та розминав у соціальний знеособлений ерзац-субстрат усе те, що до потрапляння в його імперське соціальне тіло мало певну етнічну, мовну, культурну автентичність, індивідуальність, неповторність та виразність. **Варто нагадати, що вся історія імперського будівництва як за часів Російської монархії, так, ще більше, у Радянському Союзі, це історія будівництва на людських костях**²⁸. Людина в імперії завжди сприймалась як її

²⁷ «Домінуючий у путінсько-медведєвській Росії комплекс ідей і уявлень за багатьма ознаками нагадує правоконсервативні течії суспільної і гуманітарної думки Німеччини 1920-х – початку 1930-х рр., які проголошували примат німецької культури над бездуховною цивілізацією плутократичного Заходу. Ключовою характеристикою цього ідеологічного комплексу була ідея реваншу Німеччини за поразку в Першій світовій війні внаслідок «змови» ворогів Другого рейху та «удару ножом у спину». У Москві на роль «безвинно убієнної» Імперії успішно номінуються одночасно як Російська імперія, так і її могильник – Радянський Союз. Шизофренія, скажете? Аж ніяк – ідеологія». / Горбулін В.П., Белов О.Ф., Литвиненко О.В. Національна безпека: порядок денний для України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – С.75.

²⁸ «Про народ же взагалі говорити не доводиться. Вся історія Росії – це історія пограбування, закабалення й фактичної війни з власним народом. Як розпочав Невський з Батием давити без жалості руський народ в ім'я укріплення власної влади, так продовжували й усі його послідовники. Аж до наших днів. Утім, про злободенне потім, окремим рядком. Власне, подібне положення ніхто й не приховував, і не оспорував. Іван Грозний висловив свою думку на цей рахунок, заявив, що править не людьми, а скотами. Петро I скоротив населення Росії на чверть. Романови звели кріпосне селянство, яке на початку їхнього правління складало більшість населення, а до середини XIX століття тільки половину. І при цьому мало негативний приріст, тобто просто вимирало. Весь демографічний вибух у Росії забезпечувався населенням Сибіру, Півночі й козачими областями, де встановлене Романовими кріпацтво не було розповсюджено в силу обставин, від Романових не залежних. До речі, це типово візантійська риса. В імперіях, скроєних по візантійським лекалам, гірше всіх тим, хто складає державоутворюючий народ цих імперій». / Хомяков П.М. Россия против

будівельний матеріал. Людське життя в імперії нічого не варте. Ним цинічно нехтують, коли необхідно задовольнити імперські амбіції. Причому нехтують не одним, а мільйонами життів. Усе залежить від масштабів цих амбіцій. Достатньо нагадати про чисельні жертви у Великій Вітчизняній війни, яких у досягненні перемоги могло бути на декілька мільйонів життів одних лише українців, не говорячи за представників інших радянських народів, менше, якби не імперські амбіції вождя та амбітність його маршалів і генералів. Тоді верховний вождь імперії, маючи абсолютну владу в суспільстві, міг одним порухом пальця, як то скидаються кісточки в рахівниці, вирішувати долю життя мільйонів людей.

А чим можна виправдати штучно влаштовані голодомори, які викосили декілька мільйонів життів українців? Зараз дехто цей імперський злочин цинічно виправдовує тим, що збіжжя, яке до зернини тоді забирали в селян, потрібно було для будівництва радянської держави, тобто імперії. Знаходяться й такі, що реанімують у суспільній свідомості світлий лик кривавого вождя, прагнуть у всілякі способи відбілити та змити з нього кров мільйонів ні в чому не винних жертв його параноїчної амбітності, якій була підпорядкована не одне десятиліття імперська дробильниця людських душ і тіл. В Україні навіть дозволили вшанувати його пам'ятником. **Виявляється, що злочини, заподіяні народу, можна інтерпретувати як заслуги перед цим же народом.** І це утверджується в суспільній свідомості як норма²⁹. Отже, людина в імперії була й завжди

Руси. Русь против России : историческое расследование. Полемиические заметки. – Київ : НКР ВГОРУ, 2009. – С. 113.

²⁹«Хто сказав, що Сталін вмер? Сталін живе серед нас. Він живе в серцях хворих бабусь, які мріють про справедливість, він живе в принижених й ображених, що позбавились права на життя, він живе в бандитах і кримінальниках, які не бояться вбивати, він живе в міліціонерах і чиновниках, які вірять у свою безкарність, він живе у верхніх ешелонах влади, яка вважає, що вмє правити країною, він живе у вертикалі влади зверху до низу. Він живе в молодих людях, яким чуже почуття відповідальності, він живе в націоналістах, які вважають, що ми краще

залишатиметься не мірою найвищої цінності, а засобом досягнення її цілей. Імперські цілі завжди будуть виправдовувати будь-які засоби їхнього досягнення, у тому числі й ті, які перекреслюють долю й життя людини та перетворюють її в знеособлений соціальний субстрат. **Тому ті, хто заражений неоімперським духом і пов'язує своє життя з Росією, де цей дух ще не вивітрився, будь ласка, реалізуйте свій вибір самостійно. Але полишіть у спокої Україну. Не робіть її заручницею своїх амбіцій. Україна не прагне чужого, не зазіхає на нього. Їй би своє вберегти**³⁰.

Перш ніж розмінювати українську державність на неоімперську, треба зважити, чи варто прирікати себе й своїх нащадків на роль знеособленого соціального матеріалу, який може бути використаним не лише в мирних цілях, а й стати гарматним м'ясом, коли того вимагатиме імперія. **Як свідчить історичний**

всіх, і фашистах, які були довгі роки сталінськими союзниками, він живе в тих, хто мріє про відродження Російської імперії й пихато відноситься до сусідів, а потім влаштовує істерики з приводу того, що сусіди з відразою відвертаються від Сталіна. Сталін живий – він живе в переробленому радянському гімні, в продажних журналістах, в наших церковнослав'янських комуністах, в монахській ностальгії за візантійськими хитросплетіннями. Сталін живий – він живе в школярах, які гвалтують своїх однокласниць, в силовиках, які порядок нерідко плутають з кодексом тюремної поведінки. Сталін живий, тому що ми – жертви нашої нещасної історії, яку ми ніколи не хотіли узнати. Сталін живий, тому що садомазохізм – це наша народна гра. О, як багато у нас накопилось Сталіна! Любити Сталіна – це перш за все глумливо мстити тим, хто не схожий на тебе. Сталін – це смердячий чан, що булькає нашими пороками». // Віктор Ерофеев, російський письменник. Похвала Сталіну. / Огонёк, № 29, 14-20 июля 2008 г.

³⁰ «Україна замість верховенства законів у новій імперії зіткнеться з ризиками розчинитись, українці постануть перед глобальним вибором втрати національної ідентичності. Адже наміри сусідньої держави поглинути Україну достатньо очевидні, без якої вона, беручи до уваги власні демографічні проблеми, неминуче стає все більше азійською, все більше далекою для України». / Горбулін В.П. Без права на покаєння. – Харків: Фолио, 2009. – С. 54.

досвід імперія, коли немає ворога, на якого потрібно йти війною, сама породжує, формує й вимальовує його образ. Ворог імперії – це те, що консолідує народні маси під гаслом «Наших б'ють!» і те, що дає владі імперії необмежені повноваження на свій розсуд розпоряджатись підвладними народними масами у боротьбі з ним. **Образ ворога – це віками випробуваний спосіб відволікти народні маси від негараздів суспільного життя, які породжуються владою та її недолугою політикою.** Це своєрідний суспільний громовідвід для влади, з допомогою якого вона сублімує агресивні напруження й відводить від себе негативну енергію народних мас.

Тепер про те, як далеко й наскільки швидко можна втекти від своєї національності. **Найшвидше можна зректися своєї національності у формальний спосіб.** Ще вчора був українцем, а сьогодні можеш видавати себе за росіянина чи єврея або навпаки. Раніше така зміна ставала можливою із заміною паспорту, а в сучасних українських умовах відпала необхідність і в цій формальності, оскільки в паспортах громадян України національність не зазначається. **Трохи довшим є забуття рідної мови. Не набуття рідної мови від народження є теж надійним засобом денационалізації.** Але, окрім мови, у людині глибоко вкорінені, можна вважати, на генетичному рівні, інші національні властивості, від яких вона за всіма своїми бажаннями не може відкараскатись у такі прості способи, а значить не може швидко від них і втекти. Принаймні, у межах одного життя. А якщо не буде генетичного змішування з іншими національностями, то й у межах багатьох життів, навіть коли вже буде давно забута чи втрачена рідна мова. Це такі національні властивості, як ментальність, культура та її артефакти, сільський уклад і спосіб життя. Зробимо акцент на останній властивості.

Сподіваюсь, що не знайдеться аргументованих підстав поставити під сумнів наступне твердження: аул – це не кишлак, а деревня – не село. Кожне із чотирьох згаданих сільських поселень має свій, не схожий на інший, уклад життя. Тому коли, ми українці, називаємо деревню селом, це вірно лише за однією ознакою, суто зовнішньою, яка вказує на те, що мова

йде про сільське поселення, швидше всього українців, а не представників якихось інших народів та національностей. За цією назвою ми не отримуємо уявлення про етнічні ознаки цього поселення, про народ, який у ньому живе. Якщо ми уникаємо назви сільського поселення росіян у російській транскрипції, тоді вживання словосполучення «російське село» буде більш коректним, аніж просто «село». Аналогічно і в російській мові не буде зайве смислове уточнення щодо назви нашого села в словосполученні «украинская деревня» замість традиційного вживання одного слова «деревня». Ті, кому доводилось бачити поселення українців на території Росії, підтвердять, що вони своїм укладом і способом життя відрізняються від деревні. Навіть якщо це не окреме поселення як цілісне українське село, а дворове вкраплення в тій же деревні. У свою чергу, українці мали можливість переконатись, що прибулі на постійне проживання в українські села етнічні, за своєю ментальністю, росіяни приносять із собою свій уклад і спосіб життя, який суттєво відрізняється від укладу й способу життя українських селян.

Нація з рідною мовою зростає, а без неї зникає

А тепер про епізоди з життя автора, які красномовно підтверджують, до яких наслідків може призводити деукраїнізація українців. **Епізод перший.** Під час служби доля звела з Миколою Бережним, який став мені другом на все життя. Микола був родом із Росії, але із сусідньої з Донецькою, Ростовської області. Від рідного села автора до кордону з Росією навпрошки не більше двадцяти кілометрів. Тому ми спочатку зійшлися як земляки, а вже потім потоваришували й стали друзями за спорідненістю наших душ. Мій новий товариш ідентифікував себе як росіянина. Хоча його вимова російської мови мало чим відрізнялась від моєї. Й українські слова в його російській мові доволі органічно й доречно вживались, причому

у чистій українській вимові. Він інколи просив мене, щоб я з ним говорив українською мовою. З надзвичайною зацікавленістю уточнював смисл незрозумілих для нього українських слів. Згодом з'ясувалось, що наше земляцтво було дещо умовним. Це, мабуть, тільки в масштабах Радянського Союзу відстань у шістсот із гаком кілометрів сприймалась незначною, особливо тоді, коли ти знаходишся за декілька тисяч кілометрів від рідної домівки. Виявилось, що село мого друга знаходиться із протилежного від Донецької області боку, поряд із Калмикією. Від його села до Елісти менше ста кілометрів, тоді як до Ростова-на-Дону – більше чотирьохсот.

Пізніше, аж через два десятиліття, автору довелось здійснити автомобільну подорож у рідне село свого друга й проїхати поперек усю Ростовську область, починаючи від в'їзду в область із боку Таганрога й закінчуючи калмицькими степами. Перша така поїздка відбулася в буремному 1990 році, коли розкитвання державних конструкцій Радянського Союзу почало сягати своїх критичних меж. Улітку того ж року, а точніше 24 липня, у центрі Києва, на Хрещатику, перед міською радою відбулося врочисте підняття на щоглу українського національного прапору. **Саме того прапору, за зберігання якого, не говорячи вже за його публічне підняття, ще вчора садили за ґрати.** А тоді врочисто підняли й ніхто не насмівся із представників чинної, ще радянської, влади дати команду його зняти. У Москві розверзлася антиукраїнська істерія. З України в радянському інформаційному просторі прискореними темпами формувався образ найзаклятішого ворога Радянського Союзу. Це не могло не позначитись на суспільній свідомості. Особливо за межами України й, у першу чергу, у Росії.

Тому, коли ми приїхали в гості до друга, відчутною була якась нашорошеність з боку його батьків, рідні й сусідів, з якими довелося вступити в спілкування. Але не минуло й декількох годин, як антиукраїнська настроєність, що виникла під впливом шовіністичного інформаційного зомбіювання, зникла сама по собі. З'ясувалось, що ми балакаємо так, як і вони. Йі пісні співаємо однакові, українські. Це виявилось ввечері за гостинним

родинним батьківським столом мого друга. А далі з'ясувалось ще більше нашої української спорідненості. Автор не побачив в укладі життя села й односельчан друга ніякої різниці зі своїм рідним селом. І це при тому, що другове село розташоване на краю Ростовської області в справжніх, хоча й розораних, калмицьких степах, де бігають чи стрибають тушканчики, яких довелося бачити на власні очі. Під час короткого гостювання виянилось, звідки українське єство в мого друга, який за національністю був росіянином. Його село в тому розмірі, що ми побачили, утворилось в 50-60-ті роки за рахунок зселення хуторян, які жили в цій місцевості у своїх хуторах, починаючи з перших поселенців у цих диких, раніше неораних, степах. А звідки ж взялися перші поселенці? Виявляється, із центральної України. Зокрема, **коріння родоводу мого друга йшло, як і моє, по батьківській лінії, з Полтавщини. Його діди й бабусі були ще українцями. Батьків уже записали в паспортах росіянами, хоча вони й балакали так, як і мої батьки, не по-російськи. А вже їхні діти, у тому числі й мій друг, ідентифікувались як стовідсоткові росіяни.**

Якби то другове русифіковане українське село в Росії було винятком і чистою випадковістю, що трапилась на окраїнах її території, дець у калмицьких степах, тоді зроблений щойно публічний спогад автора виглядав би як дещо надзвичайно особистісне, яке не треба виставляти на публіку. Але суть у тому, що русифіковані українські села на території, яка нині знаходиться під юрисдикцією Росії, не є випадковістю. А наведений приклад якраз і є показовим та характерним наслідком здійсненої деукраїнізації шляхом російськомовної експансії та асиміляції. Зокрема, у подорожі Ростовською областю це підтвердилось. Автору не вдалося на в же вказаному маршруті переїзду через Ростовську область побачити, хоча б одне сільське поселення, яке б своїм укладом і дворовим улаштуванням нагадувало б російську деревню, що можна суцільно бачити в центральній Росії. Поряд із Донецькою областю, через Таганрозьку затоку Азовського моря, простирається на величезних просторах Кубань, де таких русифікованих українських сіл, напевно, ще

більше, ніж у Ростовській області. Від рідного села автора до Сіська через цю затоку не більше 70 кілометрів. А від Ростовської області, по північно-східному кордону України, у суміжних російських областях, зокрема, Воронізькій, Білгородській, Курській, Брянській теж немало русифікованих українських сіл, які були утворені першими поселенцями ще за часів Російської монархії, коли в неї не вистачало людського матеріалу, для того щоб закріпити за собою колонізовані землі осілими селянами-землеробами. Адже мисливці й кочівники не здатні до осілого способу життя та й до землеробства неохочі. Таке закріплення земель, охоплення їх землеробством у Російській імперії робилося завдяки розселенню на цих землях здебільшого українських і німецьких селян. Якщо поволзькі землі заселяли, в основному, німці, які принесли із собою німецьку культуру й уклад життя, то південно-східні степи опановували українські селяни зі своїм укладом життя й культурою землеробства.

Таким чином, якщо по периферії російсько-українського кордону на території Росії суцільно зустрічаються русифіковані українські села, то на території України немає російських деревень, у яких би із самого початку заселення цих територій жили етнічні росіяни-землероби. Татарські, білоруські, молдовські, угорські, болгарські, грецькі, польські, німецькі села є, а російських сіл перших поселенців немає. Хіба що у прикордонних районах північних областей, але не вглибину їхніх територій. Тим паче, ніде, ні в Україні, ні в Росії, ні будь-де, немає українізованих деревень, у яких живуть етнічні росіяни, які б видавали себе за українців і балакали по-українськи. До чого ведеться мова? Зовсім не до того, у чому можуть звинуватити автора російські шовіністи.

Автор не ставить під сумнів справедливості демаркації російсько-українського кордону як наслідку статус-кво кордонів між колишніми радянськими республіками. І не підбурює суспільну свідомість українців щодо перегляду цих кордонів. Нам чужого не треба. Нам би своє вберегти. Аналіз русифікації українців, які нині проживають на території Росії, що є прилеглою й неприлеглою до державної території України, нагадує, що в Україні достатньо аргументів, для того щоб відстояти своє й не лякаться, коли дехто зі сторони Росії починає шантажувати натяками про можливість

перегляду демаркації російсько-українського кордону не на користь України. **Багато поколінь українців заплатили достатню ціну за те, щоб Росія мала таку територію, яку вона нині має.**

Адже цілком очевидно, що це було досягнуто за рахунок механічного нарощування чисельності росіян шляхом мовної експансії та асиміляції інших народів і чи не найбільше українського. А в цей же період чисельність українців у результаті такого механічного відтоку зменшувалась. **Ось що значить мова.** Нація, яка дорожить своєю мовою, може, навіть генетично, а також етнічно вироджуватись, збільшувати свою чисельність і могутність та примножувати територію своєї держави за рахунок інших народів. У той же час етнос, який репродуктивно множить й чисельно зростає, може зовсім зникнути, розчинившись в інших народах, коли втрачає рідну мову.

*Шовінізм – це те, що виходить із берегів
націоналізму, а Україні чужого не треба,
їй би своє вберегти*

Російські шовіністи – це словосполучення, яке неодноразово вживається в публікації, потребує від автора хоча б короткого, пояснення смислу, який він у нього вкладає, щоб убезпечити себе від різного роду інсинуацій навколо нього та звинувачень у тому, про що автор геть і не думав. До російських шовіністів у цьому контексті автор відносить тих, хто, незалежно від своєї національної і расової приналежності, сповідує філософію російської експансії, що передбачає підпорядкування, підлеглість, нерівноправність, другорядність та меншовартість писемності, мови, літератури, культурної та етнічної самобутності інших, крім російської, національностей, а також призводить їх до поглинання російською політичною нацією й втрати своєї національної ідентичності. Автор відмежовує від шовінізму різних мастей, а не лише російського, націоналізм як цілком нормальну природну властивість будь-якої національності, у тому числі й російської, що полягає в прагненні вберегти своє, суто національне й самобутнє, від розчинення в чужому, від утискування з боку чужого, від поглинання іншими національностями. У розумінні автора націоналізм дбає за своє й не

претендує на чуже. Коли націоналізм починає посягати на чуже, він перероджується в шовінізм. **Отже, шовінізм – це те, що виходить із берегів націоналізму.**

Націоналізм у захисті свого може набувати ознак екстремізму і виявлятися у своїй крайній формі – тероризмі. Такий націоналізм відлякує. Саме таким націоналізмом лякають представників інших національностей. І в такий спосіб розколюють не лише суспільну свідомість, а й саме суспільство. А розколоте суспільство – це неконсолідоване суспільство зі всіма негативними наслідками такого стану. Зокрема, комуністичній пропаганді вдалося сформувати й надовго закріпити в індивідуальній свідомості радянських громадян стереотип страхітливого образу українського націоналізму, на тлі якого російський шовінізм виглядає консолідуючою, спрямовуючою, продуктивною суспільною ідеологією й силою. Цей стереотип так глибоко укорінився у свідомості радянських громадян, що, схоже, передасться спадково. Ось, уже майже сімдесят років поспіль лякають тероризмом бійців УПА, зокрема, її угруповань під проводом Степана Бандери. За дужками цієї пропаганди залишились причини, які були породжені саме радянським режимом влади, що спонукали українців до таких радикальних форм спротиву. Й за провокаційні звірства переодягнених енкавєєсників у форму бійців УПА, які ті чинили з мирним населенням, радянська пропаганда теж нічого не повідомляла.

У нинішньому історичному контексті, коли посилюється експансія соціального простору України з боку Росії, ідеологам цієї експансії надзвичайно вигідно реанімувати в суспільній свідомості страхітливий образ українського націоналізму, на тлі якого російський шовінізм виглядатиме як «братня» допомога в захисті від нього. **Тому нині будь-який вияв екстремізму з боку прихильників українського націоналізму є надзвичайно корисним для зміцнення позицій російського шовінізму в Україні.** Чим більше буде такого націоналістичного екстремізму, тим розважливіше й шляхетніше будуть поводити себе російські шовіністи в здійснюваній експансії України, видавати себе за таких собі місіонерів-рятівників українців від самих українців.

У зв'язку із цим хотілося б застерегти гарячі голови від екстремістських демаршів під прапором українського націоналізму,

оскільки в такий спосіб дискредитується й підривається ідея України як національної держави. Тим паче недопустимо розмінювати свій запал у провокаційних, непринципових для майбуття України й українців ситуаціях. Наприклад, що загрожує Україні в тому, коли невелика група ветеранів Великої Вітчизняної війни покладе квіти біля пам'ятника загиблим воїнам у Львові чи в якомусь іншому місті України. Якщо вони прийшли за власним покликанням, то це їхні цінності, які треба поважати і бути толерантними до них. Коли ж їх хтось організував і привів до цього пам'ятника, завідомо розраховуючи на вуличний протест із боку екстремістські налаштованих прихильників українського націоналізму, тим паче потрібно втриматись й не повестись на таку провокацію. Треба думати за наслідки, які формуються в суспільній свідомості від акцій подібного стибу, і передбачати, скільки громадян України будуть прихильними до них, а скількох громадян, особливо представників інших національностей, шокує, обурить і злякає те, що робиться під прапором українського націоналізму.

Наразі є принципи, без перебільшень, доленосні для Української Державної Незалежності та народу України, який об'єднує представників інших, окрім української, національностей, інтереси, які потрібно відстоювати не вуличними демаршами, а професійно зваженою, принциповою, цивілізованою, патріотичною позицією, яка б консолідувала суспільство й виводила його в демократичний простір, а не давала владі карт-бланш на «загвинчування гайок» та посилення авторитаризму з метою захисту від екстремізму, щоб він не переріс у тероризм, яким зараз лякають увесь світ. Для такого залякування у світі не гребують ніякими засобами. Зараз уже складно розрізнити, – де тероризм реальний, а де спровокований для підтримання страху в суспільній свідомості й надання повноважень для застосування силових методів у відношенні до тих, хто неугодний або нелояльний до влади. Під виглядом боротьби з тероризмом нині дуже просто розпочинаються справжні війни як між державами, так і в середині них. Тому у відстоюванні інтересів України та її народу треба брати силою духу й інтелекту, а не екстремізмом. Громадянам України у висловленні своєї громадянської позиції не личить опускатись до виявів чорносотенного вандалізму, а українським політикам – тим паче.

У запалі політичних баталій не треба забуватись й забувати, що суспільний простір – це значно вагомніше й відповідальніше місце соціального дійства, аніж арена цирку чи кориди. Заради здобуття уваги громадськості українським політикам не годиться розмінювати свою надзвичайно вагому й відповідальну суспільну роль на роль клоуна або роздратованого бика, який тупо кидається на червоний матеріал, не бачачи перед собою того, хто цим матеріалом махає в нього перед носом і не усвідомлюючи мети режисури дійства, у яке його втягнули чи запустили та маніпулюють ним. Потрібно воювати не із червоним матеріалом і тим, що він символізує колишню радянську владу, а з тим, що в сучасному українському суспільстві спонукає громадян звертатись до комуністичної ідеї як до ідеї справедливості.

Отже, треба боротись за суспільну справедливість. Але не у форматі, розумінні та інтерпретації комуністичної ідеології, яка в справедливості вбачає зрівнялівку, на кшталт «кожній сестрі по сережці», та орієнтує на державний патерналізм і соціальне паразитування за принципом «Від кожного – по здібностях, кожному – по потребах». Українські можновладці, у тому числі й ті, з якими співпрацюють у політичному тандемі ватажки й функціонери нинішнього комуністичного руху в Україні, демонструють необмеженість своїх потреб і мінімальний вияв здібностей у влаштуванні справедливого суспільного життя. **Це деструктивний і руйнівний принцип для будь-якого соціуму, а не лише українського.**

Треба впроваджувати таку суспільну справедливість, яка б, по-перше, створювала рівні можливості всім громадянам України для їхньої продуктивної праці, щоб вони у відповідності зі зробленим, отримували адекватну винагороду, і, **по-друге,** зводила нанівець соціальне паразитування в сучасному українському соціумі, коли кількість і продуктивність робочих бджіл у ньому з кожним роком зменшується, а трутнів, з їхніми необмеженими потребами – непомірно зростає. Така суспільна справедливість ніколи не стане можливою, коли народ змушують жити за законами, причому не завжди правовими, а ті, хто правлять народом, не дотримуються цих законів і живуть та діють за своїми правилами, які до того ж постійно змінюються в залежності від кон'юнктури приватних потреб, які невпинно треба задовольняти.

*Спекулювання українською національною ідеєю
дискредитує український народ як
титульну націю України*

Саме в запровадженні реальної, а не фіктивної суспільної справедливості й полягає головна сутність української національної ідеї. Тієї ідеї, яка реально може об'єднати народ та всі його національності й відвернути суспільну свідомість від ностальгії за радянським минулим. Усе, що робиться під прапором української національної ідеї всупереч утвердженню суспільної справедливості в українському соціумі, дискредитує цю ідею, вселяє зневіру в Україну як національну державу. Хто, прикриваючись українською національною ідеєю та українським націоналізмом, досягає якихось своїх, суто меркантильних, цілей, не дбає при цьому про поліпшення благополуччя народу України, множить в українському суспільстві несправедливість, утверджує її своєю політикою чи діями, той зраджує Україну як національну державу, сіє в суспільній свідомості зневіру в її розбудову, а також у саму доцільність цієї розбудови. Не можна допускати, щоб у свідомості громадян України формувався та закріплювався стереотип ототожнення таких зрадників із носіями української національної ідеї. **Спекулювання у свідомості громадян незалежної України українською національною ідеєю не тільки цинічно й аморально, а є неспокутним гріхом перед українським народом.**

У моральному вимірі це значно гірше, ніж спекулювання комуністичною ідеєю як ідеєю справедливості. А прагматичні наслідки цих двох спекуляцій не коректно між собою навіть порівнювати. Спекуляція комуністичною ідеєю, отже, її дискредитація зводить на манівці зі шляху побудови утопії, тобто того, що неможливо побудувати в принципі. Історія підтвердила: чим менше часу народи і їхні держави крокували по

комуністичному шляху будівництва, тим менше вони втратили у своєму розвитку. Ті народи, які затримали на цій комуністичній дорозі не одне своє покоління, тяжче страждають посткомуністичним синдромом³¹ у порівнянні з тими, хто перебував на ній менший історичний період. Цей висновок підтверджує порівняльний аналіз суспільного розвитку колишніх країн соціалістичного табору, яких Радянський

³¹ «Посткомуністичний» як поняття не позначає те, що відбувається після комунізму, оскільки такої суспільно-політичної формації ніде й ніколи не було створено. У даному контексті маємо на увазі те, що слідує чи відбувається у суспільстві після падіння комуністичного режиму, який переймався будівництвом комунізму або соціалізму у форматі комуністичної ідеологічної доктрини. Симптомом посткомуністичного синдрому, у розумінні автора, перш за все, є відсутність почуття громадянина творцем своєї долі й того, що робиться у суспільстві. З огляду на сучасну українську соціальну дійсність складається враження, що відсутність такого почуття закріпилася на генетичному рівні. Інакше як пояснити ту легкість чи байдужість, з якою громадяни України віддають у не своє розпорядження власну долю, навіть життя й миряться з тим, що їхні долі й життя нівечаться чи безглуздо витрачаються всупереч їхнім бажанням та сподіванням. Про волю не згадуємо, бо, якби така була, тоді б проявлялася громадянська позиція, принаймні окреслено й визначено. Ця байдужість й відсутність волі до покращення свого життя просліджується, починаючи з відношення до суспільної, як нічийної, території (під'їзду будинку, у якому проживаємо, й прилеглої до нього території, суспільних доріг, тротуарів, громадських місць, врешті-решт, до природи в цілому) й завершуючи соціальним простором (колективом, у якому працюємо, місцевою громадою, у якій проживаємо, районом і регіоном, від якого залежить ця громада, й суспільством та його державою). Демократію неможливо розбудувати й підтримувати її життєдіяльність в окремій громаді чи суспільстві у цілому без вільних громадян і виявлення ними громадянської позиції у відношенні до того, що твориться в соціальній дійсності. Цей принцип був добре усвідомлений ще в Древній Греції. Але при тій демократії були не лише вільні громадяни, на яких трималась ця демократія, а й раби, які у своєму суспільному статусі були прирівняні до робочої худоби й позбавлені громадянських прав будь-яким чином впливати на те, що творилося в соціальній дійсності древнього полісу. Через цю модель древньогрецької демократії, як через своєрідну теоретичну матрицю, повчально подивитись на соціальну дійсність посткомуністичних країн з проголошеними конституційними демократіями, що вийшли з тенет

Союз «нагородив» соціалізмом і відгородив на декілька десятиліть колючим дротом від цивілізованого європейського світу, та пострадянських республік, які в цьому союзі були з моменту його «добровільно» директивного утвердження. Уявімо собі, на якому б рівні соціально-економічного розвитку були нині Польща, Угорщина, Чехія та інші європейські країни, якби вони в той табір не потрапили.

Спекуляція ж українською національною ідеєю блокує розбудову не утопічної, а реальної національної держави, ім'я якій Україна. Одна справа – культивування національної ідеї в суспільній свідомості українського народу, коли він перебував у гнобленні метрополією, і зовсім інша справа, коли таке чи ще гірше гноблення цього ж народу продовжується в умовах його державної незалежності. Адже коли такі безчинства творили чи творять завойовники, це пробуджує національну самосвідомість і спонукає особистість українця до виходу з такого принизливого стану, усвідомлено чи підсвідомо, але під знаком національної ідеї. Але зовсім інше сприйняття національної ідеї громадянином незалежної держави, коли його особистість потерпає від аморального вандалізму з боку одноплемінців, яких він ототожнює із прапроносцями національних ідеалів.

Етнічний українець, який, займаючи певний статус на ієрархічних щаблях влади, знущається з людської гідності своїх підлеглих, цинічно дбає лише про власні приватні

Радянського Союзу, у соціальному середовищі якого, десятиліттями, поспіль, культивувались тотальний конформізм і рабська психологія. Скільки у цих країнах, у тому числі в Україні, є тих, хто, волевиявленням своєї активної громадянської позиції може претендувати на статус громадянина, а скільки тих, хто, за відсутності такої позиції та своєю мовчазною покірністю й конформізмом, претендує на положення раба? Неприємне питання – скажете. І це правда. Але ж що поробиш – доводиться дивитись правді у вічі й не закривати на правду власні очі, коли здійснюєш неупереджений аналіз соціальної дійсності. Правда про цю дійсність каже, що вставання з колін – це справа того, хто стоїть на цих колінах, байдуже, чи він добровільно став, чи його силоміць поставили на них. Сподіватись на те, що хтось тебе підніме з колін – безнадійна справа.

інтереси, а не про державу, тим паче не про громадян, якими йому належить безпосередньо опікуватись, але при цьому не декларує себе прибічником національної ідеї, дискредитує її й паплюжить незалежну державу в меншій мірі, аніж той «собрат», що творить приблизно теж саме, але при цьому гамселиє себе в груди, удаючи націонал-патріота, й закликає громадян бути відданими патріотами України. **Відвертий цинік менш небезпечний у суспільному житті, аніж лицемірний. Від першого принаймні хоч знаєш, що можна очікувати. А другий являє суцільну підлість.**

Тому в умовах національної незалежності національну ідею не можна штучно оживити й зробити її консолідуючим началом якимось абстрактним шляхом, через пропаганду, агітацію, декларування кращого майбутнього, тобто з допомогою тих засобів, які можуть бути ефективними й дієвими, коли народ знаходиться в тривалому чи тимчасовому поневоленні загарбниками, яких не можна ідентифікувати зі своєю нацією. В умовах незалежної держави, коли суспільство трансформується й модернізується, перебуваючи в стані аномії, коли владу громадяни України ідентифікують із національно усвідомленими українцями, підхід до культивування національної ідеї в пропагандистських цілях повинен бути надзвичайно зваженим і коректним. І недопустимий гріх бере на себе той, хто цинічно використовує національну ідею з метою суспільної маніпуляції громадянами у своїх власних чи корпоративних цілях, оскільки цим дискредитує український народ як титульну націю на теренах своєї історичної батьківщини.

Про національну ідею в наших мінливих і доволі суперечливих суспільно-політичних умовах варто згадувати в контекстах здобутків, які реально відчують у своєму житті конкретні верстви населення. А в обіцянках, без загрози фальшування й дискредитації, під неї допустимо лаштуватись лише тоді, коли задеклароване гарантовано буде втілене в життя. Національна ідея несумісна з популізмом і цинізмом, оскільки це її не лише девальвує та ганьбить, а й знищує у

свідомості наших громадян, а також витравлює з колективного несвідомого нашого народу.

Національна ідея – це віковичне, спільне, у поколіннях збережене, примножене, передане в спадок надбання всього народу. Вона не може розглядатись як предмет разового використання в чиїхось забаганках, щось на зразок передвиборчих агіток-одноденок, які рясно розвішуються де попало і як попало, а ще більше опиняються під ногами недовірливих та критично налаштованих виборців. Національну ідею не можна розміняти, як грошову банкноту, на мідяки й роздати мирянам, а потім із копійок вимінати на купюру такого ж номіналу, але новішу. Те, що її можна продавати й розмінювати на дріб'язки дорогі й дешеві, громадян України за роки її державної незалежності переконали деякі високі й нижчі посадовці. **Національну ідею можна лише продати, але ще жодному народові не судилось її в когось купити.**

Лише ті політики, які своєю громадянською позицією й запроваджуваною політикою будуть відстоювати й запроваджувати суспільну справедливість, можуть розраховувати на реальну підтримку народних мас. Незалежно від того, під якими партійними прапорами вони це будуть здійснювати. Оскільки за роки української державної незалежності жодна з політичних (партійних) сил не продемонструвала своєю політичною й громадською діяльністю послідовне запровадження суспільної справедливості та реальний захист інтересів простої людини, то й залишається незруйнованим у свідомості мільйонів знедолених громадян України стереотип комуністичної ідеї як ідеї справедливості.

Не треба забувати й нехтувати тим, що в українську державну незалежність увійшли мільйони найбільш продуктивних громадян України, яким у 1991 році було від 20 до 45 років, і які не пізнали на собі, ні депортацій, ні голодоморів, ні війн, ні таборів, ні інших страхіть, якими прокладався шлях у комуністичне майбутнє. Їхнє доросле життя розгорталось в 70-80 рр. минулого століття, тобто в той

період і в тих умовах, коли прості люди відчували певну соціальну стабільність, захищеність і впевненість у завтрашньому дні. Їхнє дитинство не знало, що таке зростати при живих батьках без батьків, коли батько на заробітках у Києві чи Москві, а мати – у Португалії. Третина цих громадян проживала й продуктивно працювала в сільській місцевості, коли українські села не руйнувались й вимирали, а потужно розвивались, і селяни тоді стали жити заможніше від міських жителів. Психіка, пам'ять, свідомість людини так улаштовані, що вони захищають людину від неприємних переживань і спогадів. Погане й неприємне для людини витісняється з її свідомості й пам'яті, а приємне, радісне, навпаки, залишається й виринає з пам'яті на поверхню свідомості, особливо тоді, коли їй стає кепсько.

Ті українці, які виїхали на заробітки в цивілізовані країни з демократичними й правовими державами й удало влаштувались там, напевно, не дуже часто згадують радянське минуле й колгоспне життя. А й коли згадують, то, скоріше, без ностальгії як за чимось втраченим, що було кращим. Кращою там була хіба що прожита юність чи молодість, яку не повернути. Немає підстав жалкувати за радянським минулим і тим громадянам України, у яких улаштоване життя на вітчизняних теренах, які мають власний бізнес чи іншу справу, що дозволяє їм пристойно жити.

Українським можновладцям, без перебільшень, треба молитись на радянське минуле, дякувати Богові, що воно було, що воно скінчилось в слушний для їхнього життя час, і щоб воно, не дай, Боже, ніколи не повернулось. Адже саме у цьому минулому колосальною працею декількох поколінь радянського народу накопичувались не менш колосальні надбання, які на «блюдечку з голубою каймою» дістались доморощеним можновладцям. Окрім матеріальних багатств, які можна вважати радянським приданим України, вони отримали у своє розпорядження значно вагоміший подарунок – народні маси, які звикли стояти на колінах перед тими, хто над ними

володарює. **Це є результатом деформованої свідомості, коли заклякність на колінах вважається нормальною, а для деякого й зовсім зручною життєвою позою та позицією.**

Український народ втратив свій карт-бланш на вибудовування більш-менш партнерських стосунків із державою як політичним інститутом влади у своєму суспільстві, що дозволило б йому піднятися з колін і бути із владою на «ти» й впливати на поліпшення суспільного життя та власного добробуту. Такі можливості зберігались у першій половині 1990-х років, коли народ міг щось диктувати владі. Далі, у міру того як матеріла влада в суспільстві, у народних мас й зокрема простих людей ці можливості були втрачені. На початку 90-х років добряче помайоріли й розмахували національними прапорами, а потім спрацювала колгоспно-радгоспна свідомість з її наріжним принципом «все колгоспне не моє». **Довірилися у суспільних перетвореннях «колгоспному правлінню», яке похазяйнувало добряче на свою користь.**

На початковому етапі державної незалежності ще не було такої відчуженості влади від народу, яка є нині. Влада якось солідаризувалась з народом і мовлена владними устами фраза «Маємо те, що маємо» тоді сприймалась як констатація спільного суспільного, не зовсім удалого надбання, яке мають розділити між собою влада й народ. На двадцятому ж році Державної Незалежності України є очевидним, що ті, хто скористався державною владою, мають зовсім не те, що має народ. Нині ця фраза з уст влади набуває характеру цинічної іронії та глузування над народом. Тому владі цю фразу краще не промовляти. Її треба залишити народові як афоризм, що нагадував би йому про актуалізовану нерозв'язану проблему свого життя, яку породжено байдужою громадянською позицією підвладних простих людей, що віддали свою долю на відкуп не своїй волі.

Саме можновладці України найменше зацікавлені в реставрації комуністичного минулого й усього того, що може статись під майорінням червоних прапорів у результаті реалізації кому-

ністичної ідеї, зокрема: націоналізація й експропріація фабрик, заводів, землі та іншої нерухомості. Оскільки вітчизняні можновладці не жахаються майоріння червоних прапорів, більше того, схвально до цього ставляться, значить, Україні не загрожує реставрація радянського ладу під прапором комуністичної ідеї. Й комуністів вони не переслідують і не борються з ними. Ні фізично, ні політично. Навпаки, плідно для себе співпрацюють із ними в політичному тандемі.

Мотивація такого політичного альянсу цілком очевидна. Можновладці як партійні, різних зафарбувань, так і безпартійні, а також політичні лідери комуністичного руху не зацікавлені в запровадженні в суспільне життя реальної справедливості. Чому? Можновладцям це не вигідно з декількох, споріднених між собою причин. **По-перше**, така справедливість вимагає зрівняти громадян не в бідності, не в багатстві, а в можливостях реалізації своїх невідчужуваних прав, у тому числі в праві на працю, а також у здійсненні підприємницької діяльності. А це посягає на безроздільну монополію можновладців – творити в суспільстві все, що їм заманеться, і на свій лад. **По-друге**, зростання чисельності й потужності середнього класу створить у суспільстві реальне конкурентне середовище, яке може включити справжній механізм ринкової економіки, що неминуче призведе до зниження цін на споживчі промислові й, головне, продовольчі товари. Конкуренція змусить виробників та суб'єктів підприємницької діяльності перейматись підвищенням якості своєї продукції. Це порушує монополію олігархів й ускладнює їхній бізнес, робить його менш прибутковим. **По-третє**, зі зростанням заможності народу у результаті запровадження суспільної справедливості буде зростати чисельність економічно незалежних громадян, які будуть здатні на принципову громадянську позицію у відстоюванні й захисті своїх невідчужуваних прав, у здійсненні контролю за поточною діяльністю влади та її суб'єктів, у вимогах щодо підвищення їхньої відповідальності та компетентності в суспільних справах. **Чим більше в суспільстві чисельність заможних й економічно незалежних**

громадян, тим меншає соціальна база для культивування комуністичної ідеї в суспільній свідомості. Цей висновок багаторазово підтверджено соціальною практикою цивілізованих країн, де розбудована демократія й створені правові держави.

Утвердження ж влади олігархів позбавляє перспектив широкого загалу громадян України стати заможними й економічно незалежними. Мільйони з них приречені на злиденне й люмпенізоване життя, а переважна більшість населення – на життя за одну зарплату чи пенсію. **Чим більше буде знедолених громадян**, тим простіше культивувати в суспільній свідомості комуністичну ідею, тим легше такі маси гуртувати в одне, суспільне, чи окремі, регіональні, стада й отари та поганяти їх у потрібних для влади напрямках. **Цим гарантується стабільність влади олігархів і безбідна ніша для комуністичної партійно-політичної діяльності.** Тому те, що нинішні українські комуністи продовжують майорити й прикривати себе червоними знаменами, не може ототожнюватися з рухом до суспільної справедливості. Тим паче, до відродження комуністичного ладу. До якої справедливості можуть привести ті, хто злигався в політичному тандемі з олігархами й виконує роль їхніх політичних прихвоснів. Нехай вибачать мене за різку критику комуністи, які не причетні до політичних спекуляцій, а перебувають у лавах нинішньої комуністичної партії заради утвердження суспільної справедливості. Маю моральне право на таку критику, оскільки поступав до лав комуністичної партії раніше тих, хто нині спекулює у свідомості українського народу комуністичною ідеєю. У тій комуністичній партії, членом якої був автор, більше цінували принципи й принциповість, моральність і порядність, патріотизм і відданість своїй Державі. Здача інтересів своєї Держави в угоду іншій державі, нехай і дружній, тоді вважалась зрадою. **Верхом цинізму й непорядності є спекуляція на моралі та ідеалах добра, незалежно від того, хто цим спекулює – чи комуністи, чи націоналісти, чи шовіністи.**

Оскільки впровадженням суспільної справедливості жодна з українських політичних сил реально не переймається протягом періоду державної незалежності України, **то у свідомості мільйонів знедолених громадян червоні прапори досі залишаються символами справедливості.** Тому для таких громадян той, хто тримає у своїх руках червоний прапор, ототожнюється з борцем за суспільну справедливість, а той, хто вириває з рук цей прапор – ворогом справедливості й тих людей, які страждають від несправедливості. Остання теза потребує поглибленого тлумачення, оскільки розуміння її сутності розкриває очі на парадоксальні суперечності нашого суспільного життя, а також розганяє туман, яким постійно нагнітають свідомість, щоб приховати істинні суспільні протиріччя, зробити їх менш видимими й зримими.

Спираємось на те, що **формування свідомості під впливом комуністичної ідеології здійснюється** приблизно таким чином, **як формується релігійна свідомість.** У свідомості, яка піддалась впливу комуністичної ідеології, з'являється те, у що людина починає вірити і з чим вона може навіть зв'язати своє життя. Наприклад, комуністична ідея як символ тотальної суспільної справедливості, у яку треба вірити й можна повірити. Моральний кодекс будівника комунізму як зведення, за аналогією біблійних заповідей, основних життєвих принципів, якими необхідно було керуватись у своєму житті радянській людині та зв'язати правильність цього життя. Комуністична ідеологія, як і інші ідеології, має свою змістовну й формальну атрибутику та атрибути, що піддаються сакралізації і мають сприйматись свідомістю як щось вічне та непорушне, на кшталт текстів Святого письма й священних предметів церкви. Червоний прапор є одним із таких священних атрибутів комуністичної ідеології, який в уяві людини, що вірить у комуністичну ідею, символізує справедливість і захист простої людини від поневолення та гноблення.

Далі звернемося до релігійної свідомості. Людина уявляє Бога як безсмертний дух, Абсолютну Особистість, верховну істоту, що стоїть вище всіх і позбавлена будь-яких недоліків, невидимо скрізь присутня, усе бачить і чує, приносить благо, утверджує справедливість. Людина звертається до Бога як до невидимої істоти, яка в її уяві має почути ці звертання. У своїх звертаннях до Бога людина висловлює сокровенні думки, сподіваючись на те, що Бог почує чи прочитає ці думки. У православ'ї такі звертання, як правило, опосередковуються через реальні священні предмети, зокрема ікони й тексти Святого письма. Коли людина, стоячи перед іконою, звертається через неї до Бога, то образ на цій іконі відіграє роль посередника між нею й уявлюваним Богом. У такому акті релігійного ритуалу постає сакральна роль ікони як священного предмета.

Тепер уявімо на хвилю ситуацію, коли в церковний храм вриваються безбожники чи представники якихось супротивних релігійних вірувань і починають зривати й трошити ікони. Цей вандалізм хтось знімає на відео й потім через телебачення, Інтернет його демонструють широкому загалу громадськості. Чи потрібно далі уявляти, якої суспільної «слави» наживуть ті, хто влаштував такий церковний погром і здійснив наругу над священними предметами? І чи можуть розраховувати на толерантне відношення до себе й порозуміння з боку прихожан конфесії, яка постраждала від такої наруги над їхніми символами, ті суспільні (релігійні, політичні, партійні, громадські) сили, представники яких чинили цей вандалізм? Зрозуміло без коментарів, що **ні суспільної слави, ні толерантності, ні порозуміння не можна досягнути вандалізмом.**

Безумовно, що виривання, зривання, розривання червоних прапорів не коректно порівнювати з вандалізмом у церковному храмі. Але **наруга над символом, який укорінився у свідомості як позитив, за будь-яких обставин буде породжувати в цій свідомості негатив.** Особливо негативну реакцію слід очікувати в тій свідомості, яка страждає й

пов'язує зменшення своїх страждань із цим символом. Після теоретичного розмірковування звернемось до реального життя, яке відбувається в сучасній українській дійсності.

*З'ясуємо механізм ціннісного розколу
між населенням Заходу й Сходу України:
як це робиться й кому це вигідно*

Від правди не сховаєшся. І правду не приховаєш. Мільйони громадян України в умовах її державної незалежності знаходяться за межею бідності й потерпають від злигоднів. У свідомості цих громадян радянське минуле, яке розгорталось й здійснювалось під червоними прапорами, залишилось світлим і радісним спогадом про їхнє благополучне життя. Чи можуть вони схвально віднести до переслідування червоних прапорів, які символізують їхнє благополучне минуле на тлі неблагополучного сьогодення? Сподіваюсь, що ні. Тим більше, у російськомовних регіонах України, зокрема в Донбасі.

Відтворимо в нашій уяві один із можливих реальних варіантів ситуації ціннісного розколу між населенням Заходу й Сходу України та логічно дійдемо висновку, кому це вигідно. Уявімо одне із шахтарських містечок сучасного Донбасу, а в ньому – один із будинків, де проживають шахтарі – безробітні й ті, що працюють, але отримують заробітну плату, яка, за своєю купівельною спроможністю, не може зрівнятися із зарплатою радянських шахтарів. Безробітні шахтарі мають удосталь часу, для того щоб поринути в приємні спогади минулого благополучного життя й поремствувати на невлаштоване сьогодення. Вільного часу вистачає, щоб до запаморочення надивитись телевізійних передач, зокрема новин. І для спілкування із сусідами часу не бракує. Не є секретом, що телевізійний ефір Донбасу покривається російськими каналами й українськими проросійськими програмами.

Для цих каналів і програм будь-яка новина, що може викликати в мешканців Донбасу антиукраїнські настрої, надзвичайно значима. Сюжет мирного покладання квітів під червоними стягами біля пам'ятника загиблим воїнам у роки Великої Вітчизняної війни, який знаходиться у Львові чи іншому місті Західної України, не зацікавить такі телевізійні канали й програми. Більше того, такого роду сюжети їм невігідні, оскільки їхня телевізійна демонстрація може викликати почуття солідарності в українців Сходу з українцями Заходу України.

Зовсім іншого змісту й зафарбування набуває сюжет, коли така акція стає об'єктом екстремістського нападу чи блокування з боку українських націоналістів. Тут є де розгулятися шовіністичній антиукраїнській фантазії й комуністичній пропаганді та риториці. На такий сюжет можна скільки всляких антинародних і, зокрема, антипролетарських, собак навішати, що у свідомості того, хто його дивиться, усе перевернеться з ніг на голову. Сюди можна приплести й колишню бандерівщину в перемішку із сучасним «нашизмом» та українською мовою, якою змусять шахтарів розмовляти ті, хто вириває з рук комуністів червоні прапори, і нацизм із фашизмом, який може скоро утвердитись в Україні, коли українські націоналісти захоплять владу в суспільстві, та всляких інших страшилок із націоналістично-екстремістським відтінком, від яких волосся на голові стає дибом.

Під впливом перегляду телевізійних сюжетів подібного стибу та їхнього неодноразового обговорення в колі сім'ї, сусідів, друзів увага шахтарів переключається на їхні світоглядні цінності, з якими вони прожили минуле, з якими живуть нині, з якими вони пов'язують краще життя. Можна не сумніватись, що серед позитивних цінностей у їхній свідомості чільне місце посідають світла пам'ять про радянське минуле, у якому була прожита благополучна частина їхнього життя, героїка й патріотизм, повага й шанування простої людини в тому минулому, сакральне відношення до Перемоги у Великій Вітчизняній війні й до героїзму та вирішальної ролі в цій перемозі радянських

воїнів під керівництвом радянських полководців. Напевно, що у свідомості більшості з них зберігся або відновився стереотип уявлення про український націоналізм як надзвичайно вороже й негативне явище, особливо про той націоналізм, який чинився під проводом Степана Бандери. Тому антинаціоналістичні сюжети телевізійних і радіопередач, газетних публікацій, Інтернету збуджують у такій свідомості антиукраїнські настрої, підштовхують цю свідомість до солідаризації з тими, хто захищає цінності, якими вона дорожить. **Звідси зароджується на рівні свідомості суспільна солідарність знедолених із тими, хто їх знедолив, де роль з'єднуючої ланки в такій солідаризації грають нинішні комуністи.**

З'ясуємо логіку виникнення цього суспільного парадоксу, спираючись на очевидне. Шахтарі, як і інші знедолені громадяни нинішньої України, дорожать цінностями радянського комуністичного минулого, у першу чергу тому, що тоді їм жилося краще. Ця теза, сподіваюсь, не викликає заперечень. Постає питання: хто й що знедолило та занапастило життя сучасних шахтарів у Донбасі? Невже українські націоналісти, зокрема бандерівці, чи, можливо, народні рухівці? Може, це сталося через надання українській мові статусу державної мови? Чи навпаки, тому, що російську мову було позбавлено статусу державної мови в Україні? Але ж українським шахтарям ніхто не забороняє розмовляти російською мовою. І українські націоналісти не позбавляли їх роботи і не нараховують зарплату тим, хто роботу має. Та й за модернізацію шахт і підвищення техніки безпеки в них українські націоналісти не відповідають. Тоді з яких причин шахтарі Донбасу можуть обурюватись на українських націоналістів та негативно ставитись до українізації, яку вони ототожнюють із націоналізмом?

Логіка підказує й підтверджує сказане вище, що такою причиною може бути, перш за все, посягання радикальних представників українського націоналізму на цінності, якими дорожать шахтарі Донбасу. Ця причина знаходиться на поверхні сучасної української соціальної дійсності. Є й друга

причина, що знаходиться під спудом цієї новонародженої дійсності, за яку ті, хто незадоволений життям у незалежній Україні, можуть згадувати недобрим словом і звинувачувати українських націоналістів та народних рухівців, які збурили свідомість українського народу до прийняття рішення про вихід України зі складу СРСР у 1991 році. **Саме ця, друга, причина є козирною картою для ідеологів російського шовінізму та сучасного комуністичного руху в їхній антиукраїнській пропаганді та контрпропаганді проти українського націоналізму.**

Але зачекайте, пропагандисти й контрпропагандисти – непримиренні борці з українством. Давайте логічно обміркуємо ступінь доказовості й переконливої аргументованості основних козирів вашої пропаганди й контрпропаганди, якими ви збудуєте у свідомості громадян України антиукраїнські настрої. Не все те козирне в тій пропаганді, що за козирне видається. Щоб у цьому переконатись, будемо спиратись на аргументи й контраргументи, які не піддаються спростуванню за своєю очевидністю та логікою.

Не піддається спростуванню вина українського націоналізму в тому, що український народ прагнув отримати Державну Незалежність України. Але цю вину не можна перекладати повністю на тих, хто в другій половині 1990-х років збував національну самосвідомість українського народу та ініціював Референдум 1 грудня 1991 року, на якому Народ України своїм волевиявленням вивів Україну зі складу СРСР у Незалежну Державність. **То був історичний момент істини українського народу, до якого він ішов століттями, зберігаючи в собі українське сство.**

У тому, що українське залишилось у тих українцях, які дійшли до цього історичного моменту й скористались ним, винні покоління українців, які жили до цього в умовах гноблення, меншовартості й підпорядкованості українського народу іншим народам, коли з нього системно й систематично, століттями поспіль вигризали українську душу. Винуватити в

збереженні українського ества серед цих поколінь доведеться багатьох, починаючи з українських селян, козаків, їхніх старшин і гетьманів і завершуючи духовною елітою українського народу, яка від покоління до покоління резонувала дух українства й виносила його на поверхню суспільної свідомості. **Поіменний перелік тих, хто привів український народ до його Державної Незалежності, можна прочитати в історії України, яка не написана чи переписана під антиукраїнське замовлення.** Наприклад, винуваті в тому, що український народ прийняв рішення своїм Референдумом про Державну Незалежність України, такі українські націоналісти, як Тарас Шевченко, Леся Українка та Іван Франко. Це істинні націоналісти, непідробні.

Але вони не винні в тому, як ми скористалися українською державністю в умовах цієї незалежності. Не винні в цьому й представники інтелігенції українського відродження 1920-30-х рр., розстріляного радянською владою. А в чому можна звинуватити за використання української державності не в інтересах українського народу дисидентів-шістдесятників, які зробили спробу другого українського відродження в тенетах радянського режиму й цим збурили думки у суспільній свідомості про самобутність українського народу і його право мати вільну Україну? Хіба винуваті в цьому Іван Дзюба та Ліна Костенко як одні з лідерів того відродження, і хіба вони за таку «вільність» української держави боролись, яка стала підпорядкована інтересам кланів і угруповань під вивіскою партійних прапорів різного штибу та була використання як інструмент обкрадання, поневолення й гноблення простих людей, у тому числі шахтарів? А Василь Стус, представник цієї ж героїчної плеяди духовної еліти українського народу, хіба поклав свою голову в радянських таборах для політ'язнів заради знедолення своїх земляків-шахтарів?

Отже, духовна еліта українського народу, яку стовідсотково можна звинуватити в непідробному й неспекулятивному українському націоналізмові, що привів Україну до її Держав-

ної Незалежності, не винна в тому, що в цього народу не вистачило духу встати з колін і вибороти свою незалежність у доморощеної влади, яка захопила українську державу й використала її в суто власних меркантильних цілях, не подумавши при цьому про зростання благополуччя простих людей. **Цього духу могло б вистачити, якби український народ мав достатньо чисельну й потужну духовну еліту,** критерієм чого є наявність у такої еліти світоглядних духовних цінностей, які здатні підняти її над споживацькими інстинктами й матеріальним багатством заради запровадження й утвердження суспільної справедливості в українському соціумі. Друга умова, щоб така еліта була причетною до розбудови української державності й могла зіпертись у цьому на український народ. А такі умови, особливо перша, не з'являються миттєво.

Зрощення духовної еліти це досить тривалий, розтягнутий в історичному часі процес. Згубити, знищити духовну еліту, як підтвердив досвід зачистки української духовної еліти радянським режимом, можна досить швидко – за одну ніч зібрати її представників, з їхніх осель, і вивезти воронками³² у визначене місце. Потім за день, без суду й слідства сфабрикувати вирок трибуналу. Й на наступну ніч розстріляти. До речі, як підтверджує історія діяльності радянського режиму влади, розстрілювали неугодних цьому режимові людей і без вироків.

Позбавлений таким чином духовних пастирів, український народ потрапив у лабеті бездуховних ділків, які цинічно користуються українською державністю не в інтересах простих людей, захопивши владу у свої руки, усе чинять на свій лад. І знедолення шахтарів – справа цих же рук. Власники цих рук, замість того щоб дякувати й шанувати українських націоналістів усіх поколінь за те, що дарували в

³² Воронками у радянські часи називали чорні спецмашини, які були обладнані для перевезень арештованих.

їхні руки українську державність, завдяки якій вони стали заможними й багатими, тепер разом із комуністами збурюють у свідомості шахтарів та інших пролетарів і навіть селян Донбасу антагоністичне ставлення до українського націоналізму, що породжує антиукраїнські настрої серед населення цього краю. **Антиукраїнські настрої – це прорадянські й проросійські настрої.**

Розглянемо, що може, окрім ностальгії за радянським минулим, жити такі настрої у свідомості шахтарів Донбасу. Логіка виводить на порівняльний аналіз того, що є в Росії такого, чого немає в Україні, чим можна збуджувати проросійські настрої у свідомості моїх земляків. У Росії не залишився радянський лад, у який можна було б перескочити й жити там, як колись. Простий люд там бідує не менше українського. Олігархи в Росії крутіші за українських. І їх там значно більше. Деревня й сільська місцевість деградує й вимирає там не меншими темпами, аніж це відбувається з нашим селом. Російським шахтарям теж не краще наших живеться. Поляризація на багатих і бідних там відбувається більш жахливими темпами, особливо якщо зважати на чисельність населення, яке живе за межею бідності.

Є там і таке, чого, слава Богу, в Україні немає. Завдяки відокремленості України від Росії, наші хлопці не клали свої голови в чеченській війні та в інших гарячих точках, якими переймається Росія. Хлопців з України не посилають за тисячі кілометрів від рідних домівок для служби в неосяжних просторах Сибіру, Крайньої Півночі й Далекого Сходу та закриття кордонів від експансії Росії Китаєм. Сумнівно, що перераховане вище може провокувати проросійські настрої у свідомості українських громадян незалежно від їхньої національності, у тому числі шахтарів Донбасу. **Тоді що ж тягне цю свідомість до Росії? Напевно, усе ж таки те, чого немає або не вистачає в Україні.**

В Україні не шанують із таким пієтетом радянське й, тим паче, монархічне минуле, як це робиться в Росії. Там це ро-

биться системно й систематично, з великою помпою й широким розмахом. Вшановують як царський рід, так і тих, хто цей рід не лише звів на корінь, а й викорчував. У суспільній свідомості російського народу відтворюється й утверджується рафінована історія Російської імперії в монархічному та радянському форматі, з якої постає одна велич без будь-якої немочі. Така історія має пробуджувати у свідомості громадян Росії гордість за велику й величну державу, у якій вони живуть. Минулу імперську велич підкріплюють мілітаризацією сучасної Росії, а також демонстрацією військових мускулів. У Росії не переслідують червоні прапори і там єдина державна мова – російська. Влада Росії всілякими способами прагне надихнути свою країну й народ, який там проживає, неоімперським духом зі зрозумілих причин: **в імперії влада набуває абсолютного статусу й отримує необмежені повноваження на те, щоб витворяти з підвладним народом усе, що їй заманеться, і не бути підзвітною народів за свої діяння.**

Ось це може жити проросійські настрої не лише в шахтарів Донбасу, а й в інших громадян України, у свідомості яких зберігається ностальгія за радянським минулим і за величчю Російської імперії. **Але ж те минуле й та велич будувались на людських костях і досягались чисельними жертвами простих людей.** Варто лише задуматись над тим, у чому полягає та велич, як може стати моторошно від печерної сутності цієї величі з огляду на гуманізм, який має сповідувати людство на сучасному етапі свого цивілізаційного розвитку. **У чому велич – у війнах, з яких Росія споконвічно не вилазила?** Але ж у тих війнах клали голови сини не лише російського народу, а й інших народів, які вона поневолила, у тому числі українського. Зауважимо, що віддавали своє молоде й нереалізоване життя сини простих людей, а не сини вельмож, на кшталт сучасних мажорів. Із супротивного боку клали свої голови сини теж простих людей, але інших народів. **Заради кого й чого це робилося?**

Простим людям ці війни не були потрібні. А потрібні вони були тим, хто над ними володарював і прагнув задовольнити амбіції в здійснюваній експансії земного простору. Або просто втягували у війну свій народ, щоб відволікти його від суспільних негараздів, що породжують незадоволення владою, які вона породжує своєю політикою.

Невже на возвеличенні історії воєн, які сіяли смерть, несли тотальні руйнації, призводили до гуманітарних катастроф, має утверджуватись гуманізм як засада виживання людського роду в умовах техногенної цивілізації, коли брязкання зброєю стало дуже ризиковою й небезпечною справою для цього роду? **Убивати, щоб володарювати, володарювати, щоб убивати – це світоглядні засади щонайбільше печерної людини.** Але такий печерний світогляд самовбивчий для сучасної людини, оскільки вона озброєна не кам'яною сокирою. Для того щоб людство вижило й зберегло людський рід від самознищення, необхідно керуватись цінностями добра, які орієнтують на людськість у відносинах між людьми. Тому, якщо зійти з печерного світогляду й поглянути на історію воєн із гуманістичних позицій, тоді стає очевидним, що **війна – це зло. Чим більша війна, тим більше зло. У чому ж тоді велич такої історії – невже у творенні зла?** Тоді виходить, що чим більше створено зла, тим величніша історія. Хіба це є нормою християнської моралі? Не може бути в українських громадян ностальгії й за цинковими гробами, у яких повертали українських синів з Афганістану та з інших гарячих воєнних точок, у які Радянський Союз постійно влазив, застрявав у них, а потім довго не міг звідти вилізти. **Тоді за чим ностальгія? Невже за імперським батогом?**

Коли не у війнах, тоді в чому полягає велич Російської імперії? Мирне будівництво і його реалізовані грандіозні проекти, якими можна возвеличити цю історію, теж здійснювалось не гуманними шляхами, на яких від простих людей вимагалась жертвовність виснажливою, без людських умов працею, зламанною долею, втраченим здоров'ям і навіть

життям. А шлях реалізації окремих, найбільш грандіозних, як і не зовсім грандіозних, проектів буквально, а не метафорично, вистелено кістками людей.

Наприклад, індустріалізація Радянського Союзу, яка була здійснена в стислий історичний період і перетворила імперію з аграрної в індустріальну. Цей реалізований проект, дійсно, вражає. Але ж не забуваймо про ціну його здійснення в гуманітарному й гуманістичному вимірі. **Таку ціну нічим не можна виправдати, отже, і окупити. Тоді постає питання: чого вартий цей проект і, зокрема, його історична «велич». Невже цей проект вартий мільйонів заморених голодом селян?** Адже саме необхідністю прискореної індустріалізації та мілітаризації імперії виправдовують таку жорстокість радянського режиму його апологети, не визнаючи голодомори злочинами влади проти народу.

Коли в українських селах штабелювали тіла померлих від голоду селян, у Кремлі на прийомах, які владна верхівка радянського режиму полюбляла робити, граючи «демократію», столи ломились від різноманітного їства. Весь цивілізований світ здригався від злочину, який радянська влада чинила зі своїм народом, а ця влада в цей час жирувала й пирувала та писала «величну» історію ВКП (б) як керівної й направляючої сили Радянської імперії, відвівши індустріалізації одне з найвизначніших досягнень у цій історії. Безумовно, як неперевершену заслугу комуністичної партії.

Але цивілізовані країни продемонстрували реалізацію більш вражаючих проектів мирного будівництва й підтвердили свою цивілізованість тим, що це можна здійснювати не ціною гуманітарних катастроф і не на людських костях. Зокрема, Федеративна Німеччина відродилась з попелу повоєнної руйнації й посіла лідируючу позицію в сучасному світі. А Японія, не володіючи такими колосальними природними ресурсами, які є в Росії, з феодалізму за вражаюче короткий період модернізувалась в найновітніше постіндустріальне суспільство, яке за рівнем свого

технологічного й соціально-економічного розвитку успішно конкурує з передовими країнами світу. На шляху згаданих досягнень держави цих країн не гноїли свої народи, а дбали про створення людських умов на будівлях, не експлуатували так виснажливо своїх людей, як робочу худобу. **До речі, справжній господар дбає про пристойне втримання робочої худоби й не виснажує її надмірною працею.**

Отже, зроблений вище аналіз ситуації розколу між населенням Сходу й Заходу України підтвердив наше попереднє припущення, що цей розкол має ціннісний характер на світоглядному рівні. Саме нестиківка певних цінностей, які сформувались й закріпились у світогляді населення суцільно Радянської України, зі світоглядними цінностями населення Західної України, яка була приєднана до Радянського Союзу в 1939 році після підписання пакту Молотова-Ріббентропа, розводить українців між собою, не дозволяє їм солідаризуватись в суспільному житті, створює підґрунтя для різноманітних спекуляцій на цій розбіжності, що здійснюють антиукраїнські сили. **Доки етнічні українці скубуть одне одного, супротивні Українській Державності сили консолідується й укріплюють свої позиції.**

Ось так, брати українці, нас завжди розводили й продовжують з не меншим успіхом розводити. Розводять не на реальному, а на символах. **За що, проти кого й чого воюємо, браття?** Мої знедолені земляки – за символи радянського минулого, яке вже минуло і його не повернеш, скільки б не замайоріло над Україною червоних прапорів. Хоч на кожному українському стовпі. Брати-українці із Західної України, які не можуть угамувати обурення за насилля й глум, що вчинив радянський режим із населенням західних українських областей, окупувавши їх у 1939 році, прагнуть відомстити, дати в пику радянській владі, якої вже немає, і несамовито борються із червоними прапорами.

А що ж прапороносці? Вони при своїй кровній справі, захищають ідеали знедоленого пролетаріату й колишнього

колгоспного селянства. Якби на ці ідеали ніхто не звертав уваги, то й не було б що захищати. А коли на них, ці ідеали, ще й нападають, у комуністів з'являється прекрасна нагода реабілітувати свою підмочену політичним альянсом з олігархами репутацію в очах знедолених народних мас. Й олігархам напад на ідеали знедоленого ними пролетаріату теж на руку. У такий спосіб увага пролетаріату звернута не на причини свого реального знедоленого життя, а на символи, з якими в них асоціюється благополучне життя. **На ґрунті захисту цих символів, святинь радісного минулого, виникає солідарність олігархів із пролетарями в сумному для останніх сьогодні.**

Таким чином, здійснений аналіз механізму одного з варіантів ціннісного розколу між населенням Сходу й Заходу України й зроблений щодо цього висновок підтверджують сутнісну різницю між боротьбою з тим, що є реально в соціальній дійсності, і тим, що є у свідомості, зокрема із цінностями, які сповідує конкретна людина. Ця різниця особливо рельєфно проглядається в боротьбі з комуністичною дійсністю та комуністичною ідеєю. Боротись з комуністичною дійсністю в контексті сучасної української соціальної дійсності – це все одно, що боротись із привидами, тобто з тим, чого немає й не було, навіть у радянській соціальній дійсності. Зроблений вище критичний аналіз реалізації програми будівництва комунізму в Радянському Союзі лише зайвий раз це підтвердив. У такій боротьбі індивідуальна й суспільна енергія витрачається на ніщо, отже, даремно.

Зовсім інша справа – боротись з комуністичною ідеєю як світоглядною цінністю. У соціально-економічних умовах, що склались в Україні за роки її державної незалежності, у такій боротьбі можна наразитись на неприємні наслідки й зовсім протилежні та небажані результати. Той, хто нападає на ці цінності, відштовхує від себе й штовхає в суспільну опозицію тих, хто сповідує ці цінності. Нехтувати цією, цілком очевидною обставиною чи закономірністю – чисте безглуздя.

Українські націоналісти, які радикально нападають на ці цінності, категорично заперечують сповідання таких цінностей, уподібнюються представникам певної конфесії, які нав'язують агресивним чи безапеляційним способом іншій конфесії свої релігійні погляди, цінності та переконання. Радикально заперечувати й наступати з позицій українського націоналізму на цінності як атавізми комуністичного радянського минулого, які до сих пір сповідує значна чисельність громадян України, зокрема у південних та східних регіонах, означає лити воду на колесо антиукраїнського млина – прорадянського, прокомуністичного, проросійського, шовіністично російського, але не проукраїнського. **Так і виходить – із чим боролись, на те й напоролись.** Питається в задачі побудови української унітарної національної держави: кому потрібна така непримиренність і радикалізм в утвердженні українського? Головне, кому це вигідно? А вигідно супротивним силам, які підігрують антиукраїнські настрої в російськомовних анклавах України, посиляючись на загрозу, яку несе в собі для мешканців цих регіонів радикальний український націоналізм, який вони фарбують у коричневий колір.

Не бачити цього неможливо. Тому таке «небачення» не можна назвати навіть політичною короткозорістю. Тоді як це називається? Політичною кон'юктурою? Відстібнув собі декілька відсотків радикально налаштованого електорату, витягнув шаблюку й, розмахуючи нею щосили, пішов у наступ на комуністів і радянське минуле. В умовах, коли посилюється загроза подальшої русифікації України, не складно в українців, особливо серед молоді, яка вчила нашу історію й володіє українською мовою, підіграти радикальний й навіть екстремістський протест. Але екстремізмом неможливо заразити все суспільство. Й слава Богу. Екстремізмом можна лише розколювати й розколоти суспільство. **Звідси живиться ідея федералізму України, яку антиукраїнські сили постійно піднімають на щит, прагнучи поділити її на підставі ціннісного розколу, оскільки за національною**

ознакою цього не можна здійснити в принципі. Справжні українські націоналісти повинні дбати про збереження цілісності України, а не провокувати її поділ на регіональні князівства, які згодом, у роздріб чи оптом, будуть поглинуті більш потужною державою або декількома державами.

Якщо ми, незалежно від нашої національності, уважасмо себе громадянами незалежної Держави, пов'язуємо власне життя й життя та долю своїх нащадків з Україною, тоді нам немає чого ділити цю країну між нашими й не нашими. Мусимо навчитись розуміти й поважати один одного. Так історично склалося, що населення однієї частини України виховувалось на одних цінностях, які закріпились у свідомості, до певної міри як світоглядні життєві орієнтири, але в більшій мірі як стереотипи мислення й оціночні погляди на соціальну дійсність і те, що в ній твориться. А населення другої частини України успадкувало дещо інші цінності, частина з яких принципово, а де в чому, можливо, і докорінно відрізняється від цінностей, які сповідують інші громадяни нашої спільної й невідомої Держави.

То що тепер робити? З'ясувати, чії цінності цінніші? Якщо з'ясувати, тоді яким чином? Хто той арбітр, якого можуть послухати громадяни України, які мають відмовитись від своїх цінностей і перейти на сповідування інших, більш правильних, цінностей? Сподіваюсь, що в кожного вистачить логіки продовжити питання цього смислового ряду, щоб дійти висновку: нав'язувати силоміць свої цінності іншому – це щонайменше не толерантно. Кожна людина має право шляхом освіти, життєвого досвіду, власного осмислення приходити до певних переконань і вирішувати, що для неї є цінністю, а що не є такою.

Життя згодом усе розставляє на свої місця. Хтось раніше позбавляється псевдоцінностей як оманливих ідеалів чи надуманих стереотипів, а хтось пізніше доходить висновку, що він ішов не тією життєвою дорогою або його вела цією оманливою дорогою чужа воля. А коли якась людина,

проживши життя, так і не усвідомить своїх хибних життєвих цінностей – це теж її право. Важливо, щоб вона ці хибні цінності не нав'язувала іншим людям. Ось на це людина права не має.

Отже, щоб здолати ціннісний розкол між громадянами України, зокрема її Сходу й Заходу, не треба намагатись переробити іншого на свій копил. А треба прагнути зрозуміти іншого. І в цьому розумінні знаходити для себе пояснення: чому той інший не такий як ти. Віднаходити в такому поясненні аргументи й підстави, якими можна було б не звинуватити, а виправдати іншого за не зовсім таке ставлення до соціальної дійсності й життя, яке є в тебе. **Якщо ми, громадяни України, самі між собою не порозуміємось й не примиримось, то хтось за нас цього, тим паче, не зробить. Нацькувати можуть, а примирити – ні.** Бажаючих внести розбрат у наше суспільство й в український народ вистачає. Як усередині України, так і за її межами. Українська Держава для наших недругів, мов більмо в оці чи кістка в горлі. **Без України ніяк нова імперія не може склеїтись.**

З'ясовуючи механізм ціннісного розколу між громадянами Сходу й Заходу України, автор більше приділив уваги поясненню причин та умов, які впливають на збереження цінностей радянського зразка у свідомості своїх земляків. Автор, хоча й прожив у Києві дві третини свого життя, але добре розуміє й усвідомлює ці цінності, оскільки розвиток і становлення особистості проходило в соціокультурному середовищі Донбасу. У пізніші періоди життя довелось піддати серйозній ревізії ті світоглядні цінності, життєві погляди й стереотипи мислення, які були сформовані під впливом радянської комуністичної й шовіністичної ідеології та пропаганди. Сповідь про цю ревізію автор виклав вище. Ще дещо у цьому сенсі буде сказано на наступних сторінках. Але суто людську закваску, яку було отримано від батьків, рідних й у цілому від рідної донецької землі автор прагнув в усі наступні періоди свого життя зберегти й не спаскудити. З

дитинства, а можливо, й від народження засвоїв, що підлість, зрадливість, брехливість, ненадійність, хитрість, улесливість, підлабузництво, холуйство, нещирість і лицемірство є надзвичайно негативними рисами характеру. Закарбувалось в душі, коли зростав у рідному селі, що людей із такими рисами в моєму краї не шанували.

Але не близькість до земляків і краще розуміння їхніх цінностей спонукали автора приділити таку увагу аналітичному огляду та поясненню причин і умов, які сприяють збереженню цих цінностей в індивідуальній та масовій свідомості мешканців Донбасу та інших російськомовних регіонів України. **Затримка перехідного суспільства в стані аномії, коли нових цінностей, у які б можна було повірити, люди не знаходять у соціальній дійсності, де проходить їхнє життя, а старі, за відсутності нових, цінності не відмирають – надзвичайно загрозливий стан для такого суспільства.** Чим довше суспільство буде затримуватись у такому світоглядно знеціненому стані, тим тяжчим стає його морально-психологічний стан, з якого надзвичайно складно виходити, щоб таке суспільство оздоровити. Годі й говорити про консолідацію суспільства, у якому мільйони громадян живуть спогадами про минуле, інші, розчарувавшись в усьому, упали в соціальну апатію, що тяжіє до депресії, а ще інші начхали на будь-які цінності та у першу чергу на добродійності й зривають мить, живуть одним днем, а про завтрашній не згадують.

Неодноразово обдурений народ стає деморалізованим і зневіреним. Український народ сімдесят із лишком років дурила радянська влада світлим майбутнім, яке щоразу віддалялось, мов міраж у пустелі, і вже два десятиліття поспіль дурять популістськими передвиборчими гаслами так звані партійні суб'єкти, які від виборів до виборів усе з більшою несамовитістю рвуться у владу й до влади і з кожним разом вдаються до ще більших хитромудрощів у тому, як обшахрувати цей народ. **Ідеологічними засобами, голою**

пропагандою такий народ не піднімеш. Для того щоб народ вийшов зі стану аномії, потрібні не балачки, а конкретні дії й справи, які своєю матеріалізацією в соціальній дійсності змогли б відвернути свідомість від ностальгії за втраченим минулим і навести її до реального життя, яке проходить тут, а не десь в Америці, і зараз, а не в ефемерному майбутньому, що зазвичай малюється ідеологічними фарбами. **І досягнутим успішним сьогодніням вселити віру в кращий завтрашній день.**

За великим рахунком, доки в суспільстві є чисельні верстви знедоленого населення, що є ознакою відсутності в ньому соціальної справедливості, мусить бути й політична сила, яка б відстоювала перед державою інтереси соціально незахищених громадян. Традиційно ця суспільна місія закріпилась за комуністичною партією. Принаймні, вона позиціонує себе в суспільній свідомості саме такою політичною силою. Але позиціонувати – одне, а зовсім інше – реально захищати ці верстви населення, відстоювати їхні інтереси перед владою.

Коли влада запроваджує й здійснює справедливу державну політику, тоді й знедолених верств не повинно бути. За наявності умов рівних можливостей реалізовувати себе в суспільно-корисній праці, однаково, незалежно від суспільного й соціального статусу бути відповідальним перед законом, у продуктивному суспільстві, де соціальне паразитування зведене до можливого мінімуму, серед працездатного населення можуть залишитись знедоленими, хіба що, лінові та безвольні громадяни. За такого суспільного розкладу відпадає й потреба в політичній силі, яка б відстоювала перед владою інтереси таких верств населення. **Але в Україні поки що від своєї суспільної незатребуваності потерпають мільйони працездатних громадян, які здатні на продуктивну суспільно-корисну працю й гідну реалізацію своєї особистості.** У чому вина, наприклад, селян, яких латифундисти відлучили від землі й не подбали про створення альтернативних робочих місць у селах, де живуть ці селяни,

щоб вони могли продуктивно працювати, а не длубатись архаїчними способами у своїх присадибних ділянках.

Отже, комуністична партія чи інша політична партія, яка переймається інтересами знедолених верств населення, за суспільним покликанням мусить бути політичною опозицією, причому радикального гатунку, чинній владі доти, доки є в суспільстві знедолені верстви населення. **Входження такої партії у владу, яка не дбає за впровадження суспільної справедливості, означає зраду знедолених верств населення.** Держава як політичний інститут влади – це система, єдиний механізм. Для розуміння сутності механізму не важливо який він, – добрий, злий, позитивний, негативний, налагоджений чи не зовсім такий. Важливо, що механізм. А в механізмі не може бути так, щоб одна шестерня рухалась в одному напрямку, а інша здійснювала супротивний рух. Коли хоча б одна шестерня заклинює, тоді механізм виходить із ладу. Спираючись на таку елементарну логіку, нескладно дійти висновку, що **у владному механізмі не може бути одна чи декілька шестерень олігархічними, а якась – комуністичною.** Коли держава підконтрольна олігархам, то всі шестерні державного механізму мусять крутитись в такому режимі, який улаштовує олігархів, а не знедолені верстви населення, інтереси яких покликані захищати комуністи.

Те, що сучасні українські комуністи свій політичний альянс з олігархами в правлячій коаліції можуть виправдовувати використанням реальної державної й політичної влади для поліпшення благополуччя українського народу, іде, як кажуть у цьому ж народі, від лукавого. **А очевидне те, що своїм входженням у правлячу політичну коаліцію фракція комуністів реально пришвидшила утвердження влади олігархів в Україні.** Нехай комуністи назвуть хоча б один олігархічний режим влади у світі, при якому не бідував і не злидарював народ. І в скількох країнах світу комуністи перебувають у політичному союзі з олігархами, теж цікаво знати. Те, що з такого союзу нічого путнього для народу не може вийти, дове-

ли вітчизняні комуністи. Вони, зокрема, мали квоту міністра аграрної політики й причетні до аграрного комітету у Верховній Раді. Де реальний результат їхнього реального входження в реальну владу? У чому його можна угледіти? Хіба була в цей час запроваджена в суспільне життя державна політика, яка надихнула життям сучасне українське село, затребувала до продуктивної праці наших селян, змінила земельні відносини й уберегла український народ від втрати землі?

Ось де реальне поле політичної боротьби для комуністичної партії, а не в майорінні червоними прапорами в дні колишніх радянських свят із метою роздратування радикальних українських націоналістів та провокування екстремізму з їхнього боку. Коли комуністична партія прагне зберегти за собою політичну нішу поборниці й захисниці інтересів трудящих, тоді вона мусить від ідеологічної демагогії, спогадів про прекрасне радянське минуле, соціальних фантазій про майбутнє перейти до прагматичних дій, які б виправдовували її перебування в цій ніші.

А виправдати це можна лише одним, коли чисельність знедолених і соціально незахищених верств в Україні з кожним роком не більшатиме, а меншатиме. І в такій позитивній динаміці як результаті утвердження суспільної справедливості, має згодом наступити історичний момент, коли керівництво комуністичною партією зможе з почуттям виконаного обов'язку й із чистою совістю публічно, всенародно заявити, що зі злиднями в Україні покінчено й комуністична партія гідно виконала свою суспільну та історичну роль. Червоні прапори здаються в музей історії комуністичного руху, який в умовах державної незалежності України реабілітував себе чесним служінням українському, а не якомусь іншому народові. Ось така може виникнути романтична фантазія під впливом роздумів про комуністичну ідею як ідею справедливості. Приблизно з такими романтичними поглядами на суспільне життя автор свого часу вступав до лав КПРС. Погляди на

сприйняття й розуміння справедливості залишилися, а віра в комуністичну партію як поборницю справедливості щезла.

Проблема зневіри в ту чи іншу, не лише комуністичну партію, політичну або якусь суспільну силу – це, у першу чергу, проблема тієї сили, яка втрачає довір'я. Але розплачуються за цю проблему спочатку ті, хто повірив у цю силу й підтримав її. Тобто ті, кого ця сила обдурила. **На цьому принципі побудовано шахрайство. Для розуміння сутності шахрайства не має значення, яке воно – чи вулично-побутове, чи суспільно-політичне.** Шахраї не переймаються збереженням довіри до себе в майбутньому, а використовують будь-яку можливість у поточний момент задурити свідомість своїй жертві й мати від цього зиск. З огляду на радянський період, що тривав 74 роки, коли основною суспільно-політичною силою була комуністична партія, яка визначально впливала на творення радянської соціальної дійсності, а також на пострадянський період України, що триває вже 20 років, де на творення української соціальної дійсності впливає множина партійних та інших суспільних суб'єктів, які щоразу обіцяють українському народові одне, а роблять зовсім інше, можна без особливої натуги визначити лідера в суспільно-політичному шахрайстві в українському соціальному просторі за останні 100 років.

З урахуванням колосальних людських жертв, покладених у підмурки ефемерного комуністичного будівництва, десятків мільйонів зламаних та знівечених людських доль на шляху цього будівництва, обдурених і зневірених декілька поколінь українців, життя яких пройшло в умовах радянської соціальної дійсності, а також з огляду на новітнє ідеологічне й партійно-політичне словоблуддя, коли одне в словах, а інше в діях, на номінацію найбільш шахрайської політичної сили може претендувати комуністична партія. До того ж зі значним відривом від інших партійно-політичних суб'єктів України, які за браком часу їхнього існування не встигли наробити ще стільки суспільного лиха. Такий висновок, на думку автора, коректний з

огляду на те, що було. Для того щоб цей висновок спростувати в майбутньому, лідерам комуністичного руху необхідно відмовитись від використання брехні та оббріхування як основних і традиційних методів комуністичної пропаганди.

Але, крім суспільно-політичного шахрайства, яке є всі підстави інкримінувати комуністичній партії, вона ще й продемонструвала себе як найбільш екстремістська й терористична політична сила, якій не можна давати в розпорядження суспільну владу. Це з особливо трагічними наслідками унаочнилось в радянський період імперії, коли комуністична партія володіла державною владою. Причому не тільки на території радянської імперії, а й в інших країнах колишнього соціалістичного табору. Які неймовірні звірства можуть творитися під червоними прапорами, у зовсім новітній період світової історії підтвердив диктаторський режим Пол Пота, знищивши за не повних п'ять років свого правління у Камбоджі третину населення³³. Цей режим переконливо довів,

³³ «17 квітня 1975 року мрія диктатора про владу стала реальністю: його війська, маршируючи під червоними прапорами, увійшли в столицю Камбоджі Пномпень. Через декілька годин після перевороту Пол Пот скликав надзвичайну нараду свого нового кабінету міністрів і оголосив, що країна віднині буде називатися Кампучією. Диктатор виклав зухвалий план побудови нового суспільства і заявив, що його реалізація займе декілька днів. Пол Пот оголосив про евакуацію всіх міст під керівництвом новоспечених регіональних і зональних вождів, наказав закрити всі ринки, знищити церкви і розігнати всі релігійні общини. Отримавши освіту за кордоном, він відчував ненависть до освічених людей і наказав стратити всіх вчителів, професорів і навіть вихователів дитячих садків. ... На світанку людей строем відправляли в малярійні болота, де вони по дванадцять годин в день розчищали джунглі в марних спробах відвоювати у них нові посівні угіддя. Надвечір, знову ж строем, який підганяли штиками охоронці, люди повертались в табір до своєї чашки рису, рідкої баланди і кусочка в'яленої риби. Потім, недивлячись на страшну втому, їм ще належало пережити політзаняття з марксистської ідеології, на яких виявлялись і підлягали покаранню невинуваті «буржуазні елементи», а інші, як папуги, всі повторяли фрази про радості життя у новій державі.

що червоний морок може бути ще страшнішим за коричневий. І це стало можливим в умовах сучасної цивілізації через три десятиліття після Бухенвальдського набату, який, здавалося б, мав на тисячоліття прищепити людству в цілому й суспільствам зокрема імунітет проти тоталітаризму.

Тепер спробуємо зрозуміти цінності громадян Західної України, тих областей, які до 1939 року не були в лещатах радянського режиму, і зокрема ті цінності, на які радикально й з екстремізмом нападають комуністи й російські шовіністи, використовують їх у своїй пропаганді для збурювання антиукраїнських настроїв у суспільній та індивідуальній свідомості як українських, так і російських громадян. Багатьох громадян, особливо старшого віку інших регіонів України обурює неповага, зневага й агресивне ставлення до радянської соціальної дійсності, за якою в них ностальгія. Цим удало маніпулюють у своїй антиукраїнській пропаганді комуністи й російські шовіністи. Як зарубіжні, так і вітчизняні.

Давайте замислимося, а на підставі чого має з'явитись повага до радянського минулого в населення тієї частини України, яка по суті була окупована Радянським Союзом зі всіма трагічними наслідками жорстокості режиму, який силоміць був насаджений у цих регіонах. Загляньмо в історію України, а не в історію КПРС, і там прочитаємо, як це робилося. **Той режим влади не полишив геть ніяких можливостей і навіть шансів на відстоювання мешканцями Західної України своїх невідчужуваних громадянських прав у цивілізовані та гуманні способи.** Насилля радянської влади спровокувало силові, у тому числі й

Через кожні десять робочих днів передбачався довгоочікуваний вихідний, на який планувалось дванадцять годин ідеологічних занять. Дружини жили окремо від чоловіків. Їхні діти починали працювати з семилітнього віку або віддавались в розпорядження бездітних партійних функціонерів, які виховували з них фанатичних «бійців революції». Сайт – Злочини віку. ПОЛ ПОТ: МАШИНА СМЕРТИ. <http://mirsesa.org.ua/content/view/53/29>

терористичні методи спротиву тому, що запроваджувалось під її прапорами на території західних областей України.

Для того щоб краще зрозуміти іншого, треба поставити себе на його місце й уявити ситуацію, у якій той перебуває чи перебував, і спробувати у своїй уяві пережити цю ситуацію як свою, а потім проаналізувати власні почуття, які викликало це переживання. Так от, уявімо собі мешканців Галичини, які проживали там до входження на її територію військ Радянського Союзу. Вони жили в умовах приватної власності. Кожен із них, хто в у більшій, а хто в меншій мірі, мав щось своє, приватне, а не колгоспне, спільне, нічиє, як то було в Радянській Україні. Одні мали власну землю, інші якусь приватну справу. Хтось займався сільським господарством, хтось – промисловим виробництвом, хтось – підприємництвом чи якимось іншим бізнесом, а хтось працював і в наймах, але отримував за це не колгоспні трудовні.

І ось задвигтіла земля – прийшли «визволителі» з тієї радянської комуністичної держави, яка на підставі договору про дружбу й співробітництво з фашистським режимом Гітлера поділила з ним Європу й отримала від цього розподілу територію, що дісталась їй від Польщі³⁴. «Визволителі» не

³⁴ «Пакт Молотова – Ріббентропа» – саме під такою назвою в історію людства ввійшов один з найпідступніших, отже, найганебніших документів проти всього людства «Договір про ненапад між Німеччиною та Радянським Союзом», який було підписано в ніч з 23 на 24 серпня 1939 року, у Москві, в присутності Сталіна. Цим договором, вірніше, секретним протоколом до нього був передбачений поділ Східної та Південної Європи між нацистською Німеччиною та комуністичною Російською імперією. Одні пішли на Європу війною під фашистськими знаменами, а другі – під комуністичними. Зійшлися у вересні 1939 року у Львові на спільному військовому параді. Таким чином, коричневий і червоний кольори з'єдналися між собою у невгамовному пориві експансіонізму й утвердженні величі своїх держав, а найголовніше – у задоволенні параноїчної амбітності їхніх вождів. Це стало початком великого злочину проти людства, яке вчинили обидва ці режими – один фашистський, а другий комуністичний. Парламентська Асамблея ОБСЄ 3 липня 2009 року у прийнятій Резолюції назвала 23 серпня Загальноєвропейським Днем

запитували у «визволених» мешканців Західної України, чи хочуть вони, щоб у них була соціалістична соціальна дійсність радянського зразку, а зразу почали її запроваджувати. Інститут приватної власності скасовувався, усе, окрім особистих речей, підлягало усупільненню й околгоспенню. З тими, хто якимось чином пручався запровадженню радянської соціальної дійсності, радянський режим, маючи напрацьований колосальний досвід колективізації та організації голодоморів, розбирався радикально й без церемоній. Під час того «визволення» й утвердження радянської влади у Західній Україні могли за одну ніч непокірне село закидати у товарні вагони, в яких можна було перевозити хіба що скот, й відправити за Уральський хребет у глибинні регіони Крайньої Півночі, Сибіру й Далекого Сходу на довічне проживання³⁵.

Сьогодні, коли в Україні відновлено інститут приватної власності, нескладно уявити, особливо тим, хто має власний бізнес, **яке обурення може викликати, коли до тебе приходять якісь типи й кажуть: «Те, що було твоїм, віднині стає нашим»**. І коли відбирали приватну власність від імені радянської влади, яка прийшла в Західну Україну під червоними прапорами, тоді стає зрозумілою агресивна

пам'яті жертв сталінізму та нацизму в ім'я збереження пам'яті масових страт і депортацій.

³⁵ «Грандіозні депортації впали на Західну Україну. За неповними даними, з осені 1939 р. по осінь 1940 р. з території Західної України та Західної Білорусії було депортовано 312 тис. сімей, або 1 млн. 173 тис. 170 чоловік. За 1944-1952 рр. із семи тодішніх західноукраїнських областей були депортовані ще 203 662 особи. Апофеозом вакханалії можна вважати наказ №0078-42 від 22 червня 1944 р. за підписом Л.Берії та К.Жукова про депортацію всіх українців за межі батьківщини, але їх виявилось занадто багато навіть для сталінської каральної машини. Слід зазначити, що велика кількість спецпоселенців з України так і не повернулися додому після послаблення режиму. Радянська влада намагалася будь-що затримати їх десь у Сибіру чи Казахстані». / І.В. Дяк. Українське відродження чи нова русифікація?: Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. – К.: Гранослов, 2000. – С. 140.

неприйнятність цих прапорів населенням західних областей. **Ці прапори ніяким чином не можуть асоціюватись зі справедливістю у свідомості тих, кого радянська влада грабувала.** Мешканці тодішньої Західної України сприйняли не ідеологічну інтерпретацію комуністичної ідеї як ідеї справедливості, а її реальну сутність, відчувши на собі брутальну несправедливість радянської влади, яка в один момент багатих, заможних і бідних зрівняла в злиднях. Отже, вони сприйняли радянську владу як владу завойовника, а радянську соціальну дійсність, що була силоміць насаджена, як несправедливу зрівнялівку.

Напевно, саме в цьому полягає докорінна розбіжність світоглядного сприйняття радянської дійсності комуністичного стибу корінним населенням Західної України, з пам'яті якого не встигли стертися безчинства й вандалізм, які вчинила з ним радянська влада, та населенням інших регіонів, яке, змінивши декілька поколінь, ужилося в радянську соціальну дійсність і сприймало її як свою рідну та цілком нормальну й справедливу. **На такій розбіжності світоглядного сприйняття радянської соціальної дійсності цілком закономірно базується й докорінно різне відношення до радянського минулого з боку громадян Заходу й Сходу України.**

Тому моїм землякам належало б проявити толерантність і зрозуміти негативне ставлення мешканців західних областей до колишньої радянської влади й усього того, що з нею пов'язано, та не піддаватись впливу провокаційної, безпідставної антиукраїнської пропаганди комуністів і російських шовіністів. У них на це немає, по-перше, морального права, а по-друге, аргументів, якими б можна було забілити пам'ять про чорні справи, заподіяні усім українцям, а не лише західних областей України радянським режимом, який керувався ідеологією комунізму та російського шовінізму. **Екстремізм українського націоналізму був породжений тероризмом радянського режиму.** У нації, якій загрожує знищення, пробуджується цілком природний і нормальний захисний меха-

нізм, що в людини називається інстинктом самозбереження. У ситуаціях самозбереження навіть найгуманніша людина може вдатись до зовсім негуманних засобів і прийомів свого захисту від того, хто їй загрожує. Засуджувати того, хто використав негуманні методи самооборони, без огляду на те, що його до цього спонукало, щонайменше некоректно, а щонайбільше несправедливо.

Зараз говоримо про некоректність і несправедливість звинувачення українського націоналізму в екстремізмі, тероризмі й фашизмі з боку комуністів та російських шовіністів, оскільки вони не мають морального права на такі звинувачення. **По-перше**, творення соціальної дійсності на концептуальних засадах комуністичної ідеології, а також ідеології російського шовінізму є основними чинниками породження та провокування екстремістських і терористичних виявів українського націоналізму, оскільки така дійсність є агресивно вбивчою для української нації. **По-друге**, масштаби екстремізму, тероризму, фашизму, які були здійсненні протягом останнього століття під керівництвом ідеологів комунізму й російського шовінізму в порядки разів більші, аніж те, що інкримінується українським націоналістам. **По-третє**, коли засуджується екстремізм, тероризм, фашизм у діях одних, то не в меншій мірі він повинен засуджуватись й у діях інших суб'єктів творення цього зла. Ніколи не забуваймо про сакраментальне питання: «А судді хто?». **Суддею не має морального права бути той, хто сам скоїв чи здійснює злочини.**

Вище виділено лише три очевидні аргументи, а їх значно більше, на яких може й має фундуватись антикомуністична й протишовіністична пропаганда, у тому числі в захисті української нації від деукраїнізації, а також від звинувачення українських націоналістів у тих гріхах, у яких провідники комуністичного руху й російського шовінізму винуваті в першу чергу. Причому у неперевершено більших розмірах вчиненого зла. **Масштабність терору проти власного народу та чисельність жертв від цього терору, заподіяного радянським**

режимом, не міг перевершити навіть фашистський режим Гітлера під час нацистської чистки населення Німеччини.

Але на відміну від пострадянської Росії, післявоєнна Німеччина відмежувала себе від фашистського злочину проти людства й окремих народів. Це відмежування засвідчено офіційним і публічним, по-перше, визнанням злочину проти людства, а по-друге, вибаченням держави новітньої Німеччини перед людством і народами, які постраждали від фашизму. Отже, у німецької нації вистачило мужності визнати заподіяний під орудою фашистського режиму злочин людству. Цим вона засвідчила свою антифашистську позицію й взяла на себе моральне й політичне зобов'язання бути відповідальною за те, щоб у майбутньому фашизм не прийшов знову до влади в Німеччині.

А що ж Росія як правонаступниця Радянської імперії, режим якої вчинив не менші вселенські злочини проти людства у цілому і проти народів, які перебували в її складі, зокрема? Правомірне й послідовне питання на фоні вселенського спокутування свого гріха перед Богом і людьми новітньою, нефашистською Німеччиною. Безумовно, що вигідніше для підтримки й утвердження в пострадянській Росії авторитарної влади успадковувати героїчне минуле, здійснене колишніми радянськими народами, аніж засуджувати злочини, які були вчинені в тому минулому тоталітарним режимом проти цих та інших народів. Цілком зрозуміла мотивація керівництва нової Росії в зайнятті такої роздвоєної позиції, коли вона визнає героїзм радянського народу як свій, російський, а злочини радянського режиму влади не визнає. Адже визнання цих злочинів потребуватиме наступного кроку – засудження того, хто чинив ці злочини. Отже, потрібно буде засуджувати не лише колишній радянський режим, а й ту форму влади, що дозволила чинити такі безчинства, тобто тоталітаризм, який зазвичай розпочинається з авторитаризму.

Авторитаризм нині прийнято йменувати міцною владою, щоб приспати суспільну свідомість і не злякати передчасно народ тоталітаризмом, який неминуче породжує

така форма влади. А засуджувати авторитаризм як початкову фазу тоталітаризму нинішньому керівництву Росії не з руки, оскільки воно де-факто уже є багато років поспіль авторитарним за формою здійснення своєї влади. Ось чому державна влада Росії, російські шовіністи й українські, разом із російськими, комуністи чинять шалений пропагандистський опір щодо визнання злочинів радянської влади проти радянських та інших народів світу. Й постійно прагнуть відволікти увагу від колод, які тирчать з їхніх пропагандистських очей, та у всілякі способи концентрують увагу суспільної свідомості на порошинках і пилинках в очах тих, хто визнає ці злочини.

Але ж несправедно право на спадковість героїки залишати за одним, нехай і найбільшим, народом, а на заповідяні злочини не звертати уваги. **Й зовсім неморально ці злочини списувати на інші народи, які, за визначенням керівників, ідеологів та пропагандистів більшого народу, є менш героїчними.** Те, що нинішня російська держава як політичний інститут влади не визнає злочинів радянського режиму влади, вчинених проти радянських та європейських народів може означати ще й те, що вона, ця держава, не бере на себе ніякої моральної й політичної відповідальності за відродження неоімперського тоталітаризму в Росії та за його неминучі антигуманні наслідки як для російських, так і для інших народів світу, у тому числі українського. Які реальні загрози несе неоімперське відродження Росії для України вже нині, розглянемо нижче. А що і як буде далі, покаже час. Треба зважати хоча б на очевидне, яке полягає в тому, що **українське відродження неможливо здійснити у форматі імперії й усього того, що пов'язане з її відродженням.** Україні, щоб не зникнути з карти світу незалежних держав, потрібно дбати за своє відродження, а також належним чином захищати його від чужоземного поглинання.

*Чужоземна інтервенція гуманітарної сфери України
не міф, а сумна реальність, сумніше якої те, що
українська держава цьому реально не протидіє:
ретроспектива й сучасність*

Те, що Росія з Московії розрослась до розмірів імперії, колонізувавши прилеглі до себе території та поглинувши в себе народи й народності, які споконвічно проживали на них, сприяло багато факторів, серед яких визначальними й вирішальними можна назвати три. **Перший фактор** – це надміру централізована й мілітаризована держава, яка одержима експансіонізмом. **Другий** – це не менш централізована ортодоксальна церква, яка підпорядкована державі та є, по суті, її додатком і виконує роль узди над свідомістю народних мас. **Третій фактор** – це російська писемність, мова й література як засоби творення політичної нації шляхом механічного нарощування чисельності російського народу через примусову мовну й культурну асиміляцію інших народів та народностей.

Церква в Росії завжди працювала в тісному тандемі з державою, а починаючи з Петра I, коли той запровадив Синод, у підпорядкуванні держави. Церква в Росії завжди була надійною уздою й своєрідними шорами, з допомогою яких утримувався в покорі й експлуатувався народ. З допомогою церкви здійснювалась та закріплювалась російська колонізація нових земель. Те, що Московський патріархат завжди служив російській державі, прикриваючись іменем Бога, благословляв і схвалював неблаговидні діяння цієї держави, сприяв жорстокій експлуатації народу, свідчить безліч історичних фактів і звинувачень у цьому сенсі на адресу цієї церкви як від представників справжньої духовної еліти Росії, так і з боку народних мас. Для такого підтвердження достатньо звернутись до викривальної критики церковного лицемірства й спекулювання іменем Бога, яку зробили беззаперечні авторитети Росії, видатні та всесвітньо відомі письменники Федір Достоєвський і Лев Толстой, завдяки творчості яких російська мова набула потужного розвитку й слави.

Зрощення й симбіоз православної церкви з монархічним режимом Росії породили гіркі плоди й призвели до того, що гноблений народ повстав не лише проти царизму, а й пішов на церкву. Безумовно, церковним служителям зручніше цей гріх списати на антихристів-більшовиків, які очолили такий, за визначенням церкви, диявольський похід. На думку автора, таке твердження є напівправдою. Більшовики дійсно прагнули до тотального панування над свідомістю громадян. І, як підтвердило життя, згодом комуністична ідеологічна доктрина як квазі-релігія до певної міри опанувала цією свідомістю. Але це відбулось не одразу й не тоді, коли громили церковні храми під проводом більшовиків.

Є очевидні історичні парадоксальні ситуації, через одну з яких пройшла православна церква в 20-30-х роках минулого століття на теренах колишньої царської Росії, а в іншій перебуває останні 20 років на пострадянському православному просторі. Тоді, у набожній Росії, громили, руйнували й закривали церковні храми, а нині, у безбожних пострадянських країнах, їх розбудовують. **Чому ті, які в багатьох поколіннях ходили до храмів і здійснювали систематично релігійні практики, щоденно молилися Богові, піднялися проти церкви, а виховані в умовах атеїзму люди її відновлюють?** На наш погляд, логічний аналіз крізь призму компетенції церкви й компетентності церковних служителів дозволить у певних межах з'ясувати сутність зазначених парадоксів, з яких доцільно було б вилучати повчальні уроки.

Зіпремось в нашому логічному аналізі на твердження, які не повинні викликати заперечень. Віруюча людина не підніме руку проти Бога. Якщо людина повстала проти Бога, це є ознакою того, що вона перестала вірити в нього або не набула такої віри. Віруюча людина може виступити проти церкви чи конкретного церковного служителя, якщо вона їх не ототожнює з Богом як його намісниками. У свідомість більшості людей віра в Бога вселяється не одразу, а в результаті здійснення ними протягом тривалого періоду систематичних релігійних практик, і особистих звертань до Бога та покаянь перед Богом. Віруючий

людині зректися Бога, напевно, не легше, чим зректися своїх батьків. Світ людей далекий від досконалості, але, на щастя й слава Богу, люди не демонструють масового зречення своїх батьків. Тому нелогічно й некоректно вважати, що всі чи переважна більшість віруючих людей зненацька або за короткий період можуть стати безбожниками й войовничими атеїстами. Звідси окреслюється логіка розмірковування над можливими причинами, які породили войовничий атеїзм у нетрях релігійної свідомості православної Росії, оскільки він гучно заявив про себе не через 30-50 років панування радянського режиму, а на етапі започаткування більшовицької влади.

Спочатку візьмемо до уваги найзручніший, з точки зору церкви та її служителів, варіант, який знімає зазначені вище твердження й припущення. Будемо вважати, що проти церкви пішли дійсні безбожники. Але й у цьому разі постають питання. Звідки вони взялися? Чому на захист церковних храмів не стали їхні прихожани, які вірили в Бога? Якщо тому, що цей похід руйнації церковних храмів улаштувала й очолила влада, то хіба всі, хто був тоді в тій владі, не ходили до цього в церковні храми й не справляли там релігійні практики, які передбачено доктриною православної церкви? Коли ж у лавах руйнівників церковних храмів були вчорашні прихожани, тоді виникає питання щодо компетентності церковних служителів цих храмів – чому вони не спромоглися повернути їх до віри в Бога? Це дає підстави заглибитись в критичний аналіз проблеми компетенції церкви та компетентності її служителів, які поряд із більшовицьким свавіллям, що було освячено їхньою ідеологічною доктриною, створили для такого антицерковного походу передумови слабкою чи нестійкою релігійною свідомістю своїх прихожан.

Якщо взяти до уваги, що, усе ж таки, громили церковні храми ті, хто в них не ходив, тоді виникають питання щодо спроможності православної церкви впливати на свідомість населення, у соціокультурному середовищі якого вона домінувала протягом століть. Адже за значно коротший час місіонери Римокатолицької церкви спромоглися утвердити свою релігію не лише в Південній Америці, а й навіть серед населення Африки. А

протестантизм за стислий історичний період опанував релігійну свідомість частини Старого Світу і протягом століття утвердився в Північній Америці. І це було досягнуто в менш сприятливих умовах, аніж у слов'янській аграрній Росії з її патріархальним домостроєм, у якій, здавалось, православна релігія мала б органічно сприйматись та сповідуватись. Що цьому було на заваді: неприйнятність релігійної доктрини чи недостатній рівень компетентності церковних служителів, які не спромоглися повернути до віри таких безбожників?

На думку автора, найменше підстав ставити під сумнів компетентність церковних служителів із позицій їхньої відповідності формально встановленій церковній грамотності, яка регламентувалась ортодоксальною православною релігійною доктриною. Загально визнано, що православна церква традиційно має доволі жорсткі освітні стандарти, через невідповідність до яких, був у свій час вилучений з офіційного освітнього процесу Г. Сковорода. Крім жорстко встановлених доктринальних знань, православна церква мала розгалужену мережу церковних освітніх закладів, які ґрунтовно готували свій клір, робили йому необхідний вишкіл для кваліфікованого ведення релігійних служб. Будь-які відхилення від канонів у здійсненні цих служб, а також у тлумаченні Святого письма відслідковувались й карались в процесі церковної діяльності.

У чому ж тоді полягала некомпетентність церковних служителів, якщо вони все робили грамотно у своїх релігійних практиках, а не змогли повернути до віри безбожників у православній Росії, які стали соціальним субстратом для розгулу войовничого атеїзму, що з поваленням монархії пішов на церкву. Логіка виводить на розгляд, по-перше, реальних цінностей і способу життя, які сповідували та вели церковні служителі як адепти православної релігійної доктрини, та, по-друге, здатності самої доктрини формувати стійку релігійну свідомість, що приводить до справжньої віри в Бога. Якщо церковні служителі в здійсненні релігійних практик усе робили грамотно, а в повсякденні своїм способом життя підтверджували сповідання

тих цінностей, які вони проповідували, тоді виникає питання щодо спроможності в зазначеному сенсі релігійної доктрини.

Коли ж церковні служителі своїм реальним способом життя й сповіданням життєвих цінностей дискредитували релігійну доктрину в середовищі прихожан, тоді цілком логічно могла виникати недовіра до таких «проповідників», яка породжувала відповідні наслідки. Як мінімум, такі церковні служителі не асоціюються у свідомості прихожан із намісниками божими, а значить, реальними священнослужителями. А це суперечить православній релігійній доктрині, що вбачає в церкві й церковних служителях посередників між прихожанами й Богом, через яких має вселятись Божа благодать у душі віруючих. Як максимум, це може відштовхувати прихожан від церковних храмів та вселяти в них зневіру до Бога.

Отже, ті церковні служителі, які грамотно здійснюють релігійні практики, але дискредитують приписи релігійної доктрини у своєму повсякденному житті, не можуть уважатись компетентними, оскільки вони не лише не забезпечують очікуваної від їхньої діяльності результативності, але й не відповідають займаному статусу за визначенням.

При осмисленні сутності компетентності церковних служителів будь-яких релігій, а не лише православної, унаочнюється значимість, крім необхідних знань, умінь та навичок, що передбачає певна професійна діяльність, ще й моралі, совісті, інших людських цінностей як необхідних складових компетентності, без наявності яких вона унеможлиблюється чи стає недосяжною. Тут мова йде не лише про опановані людиною знання та її розум, а й про її здатність до милосердя, співучасті й співпереживання, тобто всього того, що ми співвідносимо з душею й серцем людини. Це підтверджує актуалізацію людського виміру компетентності в будь-яких сферах діяльності на противагу утилітарно технократичному, що традиційно культивується в соціальній дійсності. **Адже освіта легітимізується в суспільстві виключно через знання й, до певної міри, уміння та навички, тобто стерилізований професіоналізм.** Те, що співвідноситься з

людськими якостями, лише декларується як належне, але ігнорується й не вимагається як дійсне.

Щоб переконатись, яка різниця між формальною церковною грамотністю й істинною праведністю, перемістимо ретроспективний погляд у XVIII століття православного світу та пригадаємо життєвий шлях і долю Григорія Сковороди³⁶, праведність якого поза сумнівами. На прикладі життєвої долі видатного й всесвітнього визнаного українського філософа надзвичайно показово унаочнюється протиріччя між розумним і грамотним. Саме між тим грамотним, яке вважається таким за чиймись суб'єктивними й формально визначеними чи утвердженими критеріями або нормами. Надзвичайний розум й енциклопедична ерудиція Г. Сковороди вражають і захоплюють. Але вони не відповідали внормованій релігійною доктриною грамотності тогочасної православної Росії. Український праведник, якого, без перебільшень, можна вважати совістю не лише нашого народу, а й усього людства, був брутально відлучений від викладацької роботи саме за таку невідповідність свого розуму канонізованим знанням, тобто релігійній грамотності.

Показовим є й той адепт, що стояв на сторожі ортодоксальної грамотності та відправив із торбою по світу Г. Сковороду, якого за його праведність охрестили диваком. В єпископа П. Крайського, що позбавив Г. Сковороду права викладати в Харківському колеґіумі, після його смерті в 1768 році описували особисте майно й не виявили жодної книги. Зате було 10000 рублів і багато матеріальних цінностей³⁷. Тільки за накопичені в єпископа гроші,

³⁶ Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи / Худож. оформ. О. Білецького. – К.: Майстерня Білецьких, 2007. – 256 с.

³⁷ «Красномовно характеризує о. Порфирія Крайського опублікований свого часу А.С. Лебедєвим список майна єпископа, складений після його смерті 1768 року: десять мішків із золотими і срібними монетами по 1000 руб. кожен, три золоті годинники, ланцюги, позолочений срібний посуд, у великій кількості шуби, ряс, підрясники, каптани, душоґрійки, величезна кількість штук різних матерій, карета, цуг вороних коней, четвірка гнідих, двоє верхових, в погребях – 20 бочок горілки, вино, наливки, пиво в бочках, пляшках, штофах, бутлях; на льодовику – 18 спинок осетрових, 11

що залишилися після його смерті, за тогочасними цінами можна було купити 25000 баранів. Невже в цьому полягає призначення церковних служителів? Й хіба можна таких церковних служителів уважати священиками, тобто тими людьми, які покликані Богом служити Святому, а не тлінному й плотському?

Місія церкви – нести в народ слова Правди й бути на сторожі Правди, що йде від Бога, з небес, а не підмінити її чиймись тимчасовими й примхливими земними інтересами, що далекі не лише від правди, а й земної істини. Церква може благословляти на Добро й Правду в державних і політичних справах, вшановувати владу за її благі діяння, але не повинна агітувати за тих, хто прагне отримати владу. Адже благими намірами, що на цьому етапі кожен раз декларуються, дорога може бути вимощеною до пекла земного, а не потойбічного. Це, напевно, страшніше, оскільки є реальністю, яка може, як підтверджує історія, ставати звіданою. І великий гріх бере на свою душу та церковна особа, що помиляється у своєму виборі об'єкту підтримки, коли включається у світське життя й стає агітатором грішника, а не служителем Бога. А ризик помилитись неминучий у суспільстві, де чинними суб'єктами політичної боротьби виступають чисельні бутафорні партії-фантоми й влада наскрізь просякнута цинізмом. Церква не може спекулювати правдою, як роблять це політики, оскільки в такий спосіб вона разом із Правдою краде в народу ще й Віру. А це вже гріх непоправний, який неможливо спокутувати. Співучасниками такого гріха стають і політики та їхні прибічники, які, зловживаючи земною слабкістю людей, що покликані служити Богові, спокушуючи їх, втягують у свої несправедні діла.

Коли починаєш задумуватись над покликанням церкви як важливої суспільної інституції й усвідомлюєш недопустимість спекулювання іменем Бога в чийхось земних інтересах, тоді сприймається цинічним дисонансом втручання церковних ієрархів та інших служителів у світське життя й, зокрема, у політику. Тим більше, у внутрішню політику інших держав. І

білорибних, 80 в'ялених чабаків, шуки, сазани, гуси, шинки 21 окіст, сало, масла 4 діжки, лимонного соку 2 бочки – і т. д.» / Цитована праця, С. 141.

коли, наприклад, слухаєш публічні виступи по радіо Московського патріарха під час його чергового вояжу в Україну і не бачиш його церковного вбрання, то складається таке враження, що включилась якась машина часу й перенесла тебе в минуле, щонайменше тридцятилітньої давнини, і перед тобою виступає лектор-пропагандист ЦК КПРС, який менторським, безапеляційним тоном віщає банальні сентенції й повчає український народ, як йому треба праведно, морально й у якому «міре» жити. У його виступах і проповідях не приховується проросійська позиція та зверхність і демонструється московський снобізм, який добре відомий ще з радянських часів у ставленні до провінціалів.

А поряд, у світі, яка супроводжує патріарха, знаходяться представники світської влади й політикуму України, серед яких одні праведники й жодного кривдника українського народу. Грішників і кривдників відправили до ієрархів інших церков, яких Московський патріархат не визнає чи притискує й витісняє з теренів України. Супроводження по радіо не видно, але про це сповіщається в коментарях. Про результативність цих вояжів і проповідей можна судити з того, як зростає праведність і моральність тих, хто не віртуально, а, що називається, уживу слухав усі його проповіді й публічні виступи та мав можливість отримати патріарше «рукоположення» і настанови в приватних бесідах. Якщо праведність і моральність у тих, хто безпосередньо супроводжував Московського патріарха в подорожах по Україні не зростає, то, можливо, настанови щодо праведності й моральності стосувались лишень простого люду, а не сильних світу цього, як зазвичай величають церковні служителі можновладців. Вони праведні й моральні за визначенням релігійної доктрини, оскільки влада йде від Бога. Але ж не будь-яка? А, мабуть, справедлива. Еге ж.

Скажи, хто твій друг, або, хто поряд із тобою, і я скажу, хто ти – це одна з, теж банальних, сентенцій, яка доречна в даному контексті. А потім і друга – короля робить свита, а свиту визначає король. Ще й третя, надзвичайно принципова, – справжня сутність людини та її реальні помисли постають не в мовлених словах, а в її діяннях, поведінці, вчинках, навіть

окремих діях. **Якщо вища церковна особа відверто позиціонує свою прихильність до можновладців, цим вона, теж відверто, віддаляє себе від простолюдинів, тобто від тих людей, яких відносять до народу.** І коли народ бідує, злидарює, потерпає від суспільної несправедливості, яка породжується можновладцями, а ті у свою чергу цинічно на очах цього народу жирують, тоді треба церковним служителям різних рангів, від патріарха, який задає тональність і приклад для наслідування своєю політикою, стилем і способом життя та власною поведінкою, до кліру церковних храмів, замислюватись над тим, до яких наслідків може призводити й врешті-решт привести їхню церкву таке позиціонування й дистанціювання.

Відродження й розбудова православної церкви не означає повернення у темне середньовіччя, тим паче, до його витоків³⁸. Треба оглянутись і схаменутись, що ми живемо на початку третього, а не першого тисячоліття, коли народ був темний і забитий, а писемність і грамотність була привілеєм пануючих верств, у тому числі церковних служителів. **Гріх повертатись до того, коли простій людині в суспільстві відводиться роль не мислячої комашки, з якою ніхто не рахується й на яку кожен, хто стає пихатим у такому суспільстві, норовить наступити.** Повинно бути усвідомлення, що дистанціювання церковної особи від інтересів народу через потакання інтересам можновладців – це двохсторонній процес. Віддаляється, а точніше відчужується не лише церковна особа від простих людей, а й ці люди відчужуються від такої особи. **До яких крайніх меж може доходити відчуження церковних служителів і простих людей, засвідчує історія.** Коли це поодинокі випадки, тоді це проблема окремої церковної особи – втрата нею авторитету й довіри в середовищі тих людей, на яких розповсюджується її церковний вплив. А коли це стає системою, тоді варто глибоко задуматись й усвідомити відповідальність цілої церковної інституції перед Богом і народом, яким вона покликана служити. **Якщо церква**

³⁸ Лукерья Жабкина. РПЦ ПРОПАГАНДИРУЕТ ВОЗВРАТ К СРЕДНЕВЕКОВЬЮ. В списке «вечных русских ценностей» любовь оказалась на последнем месте. / КОМЕНТАРИИ, №6, 11 февраля 2011.

зайняла суспільну нішу цієї інституції, але не виконує належним чином своєї суспільної ролі, тоді в соціальному просторі, на який розповсюджується її вплив, відкриваються шлюзи для заповнення його вщент аморальністю й цинізмом.

Оскільки в Україні спостерігається тенденція ескалації аморальності й цинізму, що негативно корелює із церковним бумом, зокрема розбудовою московських храмів, цілком логічно виникає питання: **«Як запобігти тому, щоб відродження православ'я в пострадянському просторі не переродилось в квазі-релігію, коли є церковні храми і в них достатньо церковних служителів та регулярно здійснюються церковні служби, які відвідують прихожани, а істинна віра в Бога відсутня в душі, тому що з неї вигнано совість і праведність?»**. Скільки таких душ серед тих, хто відвідує церковні служби, і серед тих, хто ці служби править? Чи, можливо, та смертна людина, яка одягла церковне вбрання за визначенням уже совісна й праведна? Мала б бути такою. А чи є? **Лицемірство не здатне дійти до Бога. Тому вдавана набожність є квазі-релігією.** Ось над вирішенням таких питань мав би у першу чергу відкатись Московський патріарх, а не перейматись «сотворенієм неоімперського міра», у якому він прагне легітимізувати свій статус-кво керівника наддержавної церкви неіснуючої поки що наддержави.

Курйозна історична ситуація. Московський патріархат набув власної автономії та інституціювався в розмірах Російської імперії завдяки царату, монаршому режиму цієї імперії. За таку милість Московський патріархат вірно служив Російській монархії і в тандемі з нею жорстоко гнобив та експлуатував простий люд, у тому числі й український. Правонаступником цієї імперії в тих чи майже тих територіях став Радянський Союз, держава якого націоналізувала землі та будівлі, виробництва, майно як монархії, так і церкви. **Зараз відновлюється історична «справедливість» у відношенні церковної інституції неіснуючої імперії.** Радянський Союз розпався. Втрачена правонаступність. На території колишньої імперії функціонують незалежні держави. **За які заслуги перед українським народом Московський патріархат має привілей продовжувати володіти його релігійною**

свідомістю й відновлювати на території його Незалежної Держави свою церковну власність, яка була за російського царату? Можливо, за кріпацтво й трьохсотлітнє гноблення українського народу? Може, тоді й українські землі необхідно повернути нащадкам поміщиків, у володінні яких були українські селяни? Чи, можливо, це аванс Московському патріархату за майбутнє гноблення українського народу? На підставі якого права незалежна Україна повинна повертати чи виділяти землі під створення на своїй території державно-церковних анклавів іншої держави, нехай і дружньої, чи навіть братньої?

Якщо можливе повернення втраченої майже століття тому власності, тоді потрібно замислитись над суспільними наслідками такого прецеденту. Адже є зовсім не давня в часі та не опосередкована зміною правонаступництва несправедливо втрачена громадянами України власність, як то: особисті грошові заощадження, народне майно та земля. Передбачаючи заперечення щодо можливості віднаходження правових підстав для відновлення справедливості у відношенні до громадян України, які втратили особисту й частку народної власності, варто застерегти таку легковажність.

По-перше, необхідно нагадати, що чинний закон, під прикриттям якого щось зроблено, і право, основною мірою якого є справедливість, не завжди тотожні сутності. Простіше кажучи, на підставі суб'єктивно запровадженого в суспільне життя закону можуть творитись протиправні, тобто несправедливі, справи. Такі закони підлягають скасуванню на підставі права, що реально, а не віртуально має підтверджувати його верховенство. Цей принцип особливо актуальний для захоплених держав, коли нехтується суспільна справедливість і держава використовується як інструмент для легітимації чийось протиправних дій шляхом запровадження несправедливих законів. Більше того, протиправний закон може скасовуватись іншим протиправним законом. Наприклад, хіба зважала радянська влада на закони попереднього, царського, режиму, коли скасовувала інститут приватної та церковної власності й займалась експропріацією та націоналізацією цієї власності. І коли Московському патріархату повер-

тають те, що належало й не належало³⁹ РПЦ до 1917 року, то чому б не повернути громадянам України те, на що вони мали стовідсоткове право до 1991 року і що в них нахабно відібрано. А відібрано немало. Чого варті лишень одні грошові заощадження громадян. Тоді мільйони громадян на свої заощадження могли купити для себе по автомобілю, і не одному, або по кооперативній квартирі. Зараз ці заощадження прагнуть нівелювати поверненнями-подачками в п'ятдесят, сотню чи навіть тисячу гривень, які за своєю купівельною спроможністю нічого не варті.

По-друге, те, що убуває в одному місці, не зникає безслідно, а прибуває в іншому місці. Приблизно так свого часу сформулював визначення закону збереження матерії Михайло Ломоносов. Те, що зникло з рук мільйонів громадян шляхом інфляції та ваучеризації, теж не пропало безслідно, а прибуло й сконцентрувалось в руках небагатьох громадян України. Те, що прибуло, має не віртуальний, як ваучери чи грошові знаки, а цілком реальний вигляд і матеріальний вимір. Тому адресати, до яких треба звертатись за відновленням справедливості у відношенні ошуканих громадян України, відомі. Оскільки ці адресати значимо впливають на творення сучасної соціальної дійсності українського соціуму та здійснювану в ньому державну політику, то їм би належало бути більш обачними в створенні прецедентів повернення власності тому, хто її раніше втратив. А й Б нерозривно між собою пов'язані,

³⁹ «Залишається за дужками питання про сучасний стан речей, що ніяк не критикується церквою, – стан, в якому влада-олігарх зосереджує в своїх руках багатства, у той же час як народ все більше грузне в бідності. Та що там влада! Церква з усієї сили реалізує свою «справедливість», повертаючи собі власність, у тому числі ту, яка ніколи їй не належала. У тому числі ту, яку потребують люди, виселяючи зі «свого» школи, бібліотеки, музеї, лікарні. Список питань про «вічну російську цінність» – справедливість – до РПЦ можна було б продовжити. Але в цьому немає смислу, тому що російська «справедливість» має суто «суспільний» характер, тобто те, що робиться «для блага суспільства», по умовчанню справедливо. А в чому полягає «блага суспільства» – не нам вирішувати». // Лукерья Жабкіна. РПЦ ПРОПАГАНДИРУЕТ ВОЗВРАТ К СРЕДНЕВЕКОВОЬЮ. В списке «вечных русских ценностей» любовь оказалась на последнем месте. / КОМЕНТАРИИ, №6, 11 февраля 2011. – С. 28.

оскільки стоять в алфавіті поряд. Коли хочеться сказати А, а Б не хочеться говорити, тому що воно, це Б, не вигідне, варто зважати на цю нерозривність. Якщо після вимовленого А ти не захочеш згадувати про Б, то про нього нагадають інші. Послідовність привабливе своєю логікою й справедливістю, а непослідовність, навпаки, збурує свідомість своєю алогічністю та несправедливістю. Тому, якщо немає намірів та бажання до відновлення справедливості щодо власності, яку втратили громадяни України, тоді й сказане А у відновленні прав Московського патріархату на церковну власність РПЦ до 1917 року логічно було б якось по-іншому витлумачити в суспільній свідомості. Принаймні не робити цю справу нарочито гучно та з викликом до суспільства й ошуканих громадян.

По-третє, за відсутності імперії у ситуації, що склалася, має місце правова колізія. З одного боку, начебто, є суспільна потреба у відродженні Української православної церкви й розбудові її храмів, а з іншого боку, ця церква залишається підлеглою колишній імперській інституції, діяльність якої де-факто підпорядкована політиці іншої самостійної держави. Щоб вийти із цієї правової колізії, необхідно або реанімувати Російську монархію й Україні повернутись в її лоно, або відсікти вертикаль московської влади над Українською православною церквою. Простіше зробити друге. У такій пропозиції немає нічого крамольного, оскільки вирішення питання пов'язане не з дискримінацією чи утискуванням певної церкви, а з обмеженням кола повноважень головного церковного посадовця до розмірів території держави, інтересам якої він фактично служить. Цей церковний посадовець, якщо він сповідує справедливість, а не одержимий імперськими амбіціями, мав би поважати право українського народу на творення й розбудову власної Держави з допомогою своєї помісної церкви. Адже свого часу Росія не церемонилась із церковними процедурами щодо автономізації Московського патріархату, коли їй потрібно було використати православну церкву для свого імперського експансіонізму.

Звідси окреслюється неоімперська мотивація московської державної й церковної влади щодо творення «русского мира».

Правда, складно розібратись, що є метою, а що засобом у тому творенні – реанімація імперії заради легітимації повноважень Московського патріарха в межах слов'янського пострадянського простору чи використання Московського патріархату для відновлення імперії. **Але цілком зрозумілий наслідок того творення, який у черговий раз у соціальній дійсності неодмінно постане січкарею людських душ і тіл.** Читай і пригадуй історію. Вона це підтвердить. Той, хто не знає чи забуває історію або нехтує нею, приречений наступати на «історичні граблі», які можуть не лише розквасити йому лоба, а й розкроїти того лоба навпіл. Коли ці «граблі» луплять лише в голову того, хто не знає, забув чи знехтував історичним досвідом, тоді це проблема тієї особи, яка тримає на своїх плечах таку голову. Але зовсім інша справа, коли за такою особою йдуть чи змушені йти інші люди та наступати на «історичні граблі». Навіть одна однісінька людина не повинна страждати від того, що вона стала заручницею волі іншої особи⁴⁰. **А коли таких людей, що стали заручниками не своїх амбіцій чи примх, мільйони, десятки мільйонів, невже й тоді не треба схаменутись, зупинитись, подумати й усвідомити власну відповідальність перед Богом і тими людьми, яких за собою ведеш?**

Після повернення в Москву патріарх доповідає Президенту й Прем'єр-міністру Росії про виконану пропагандистську роботу, лейтмотивом якої є створення «Русского мира», центром якого, безумовно, має бути третій Рим, бо четвертого не дано.

⁴⁰ «Страждання, як відомо, очищує й підносить душу людини. Проте лише в тому разі, якщо ця людина – ви самі, і якщо дане страждання може бути вписане в наявну послідовність саме вашого життєвого шляху. Тим часом новітня історія ставить нас перед фактом даремних, марних страждань мільйонів людей – не тільки не заслужених ними, але й цілковито позбавлених сенсу за своєю глибинною суттю. Вказаний історичний феномен висуває проблему загальнолюдського значення: проблему фундаментальної невинуватості страждання Іншого, страждання, що від початку постає як «вибух і ... найглибша артикуляція абсурдності» (цит. Левіної Е. Між нами: Дослідження думки – про іншого. – С. 107) – абсурдності онтологічної марноти». Малахов В.А. // Етос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О. та ін. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. – С. 111.

В Україні, окрім УПЦ Московського патріархату, розгорнули діяльність багато інших церков. Й жодна з них не позиціонує свою підпорядкованість і підзвітність українській державі так, як це очевидно в позиції Московського патріархату у відносинах із російською державою. Жодна із церков, що діють в Україні, не є в такій залежності від іншої держави, як УПЦ Московського патріархату залежить від російської держави. Наприклад, міждержавна Римо-католицька церква не підзвітна й не підпорядкована Римові. Хтось може вчепитись за формальну ознаку, мовляв, Ватикан є державою в державі Італії. Цьому хтось на поверхні знаходиться логічна відповідь. Якщо Московський патріархат претендує на керівництво міждержавною церквою, він мусить бути рівновіддаленим від усіх держав, на територіях яких здійснюють діяльність його єпархії. Так, як Ватикан віддалений від Італії й Риму, у якому він розташований. Понтифік не звітує за свої місіонерські поїздки перед державними керівниками Італії. Тому приїзд понтифіка в будь-яку державу, де є римо-католицька дієцезія, не сприймається як наїзд представника іншої держави та втручання того у внутрішню політику цієї держави.

Спершу ніж розгортати релігійну експансію на території суміжних держав, логічно визначитись з такою рівновіддаленістю від Москви. Проблема лише в тому, чи погодяться на таку рівновіддаленість у Росії державна й церковна влада. Адже тоді Москві потрібно буде відмовитись від месіанської ролі третього Риму заради другого Ватикану, який має стати анклавом, релігійною державою як керівний центр Східного православ'я. Але ж тільки за такої умови може бути усунена дискримінація інших церков і держав, коли патріарх буде на однаковій відстані від Києва, Мінська й Москви. Знову проблема паритету, тепер уже в розбудові церков, між Росією й Україною. Доки не буде досягнуто такого паритету, доти діяльність єпархії Московського патріархату на території України має розцінюватись як діяльність церкви іншої держави, що несе в собі загрозу релігійної експансії народу України чужою державою.

Й українська держава як політичний інститут влади не повинна очікувати, коли в Москві розберуться із проблемою

симбіозу російської держави й Московського патріархату, а мусить наполягати на автономії єпархії УПЦ МП, яка б звільнила її від російської підпорядкованості. До тих пір, поки не буде досягнуто звільнення однієї з найбільших церков від впливу іншої держави, логічно й правомірно ввести мораторій на виділення земель, будівництво храмів, повернення приміщень Московському патріархату на території України. Декому такі радикальні пропозиції можуть видатись крамольними й дуже небезпечними з позицій можливого провокування соціальних напружень на релігійному ґрунті між двома сусідніми державами й братніми народами.

По-перше, міжцерковні напруження в лоні православ'я виникають не на ґрунті доктринальних розбіжностей у розумінні й тлумаченні християнських цінностей, а на міжусобицях церковних ієрархів у їхній непримиримій боротьбі за церковну владу, у яку вони втягують своїх прихожан та світську владу і створюють у суспільстві смуту та розбрат замість того, щоб сприяти злагоді й миру в ньому. Як церковні керівники заради суспільного блага здатні піднятися вище своїх владних амбіцій та усмирити власну пиху – це питання їхньої совісті. Але коли вони віддають пріоритет власним амбіціям, ціною яких є розбрат і смута в суспільстві, і нехтують відповідальністю перед Богом і народом за такий гріх – це не лише питання їхньої совісті, а й гостра суспільна проблема. У суспільстві є влада, яка покликана вирішувати суспільні проблеми, а краще – упереджувати їхнє виникнення. Це питання не совісті, а відповідальності влади перед своїм суспільством і народом.

По-друге, якщо нас лякає чублення церковних пастирів і церковна казуїстика, з допомогою якої вони відстоюють свої керівні статуси та опановані релігійні ніші, маніпулюючи свідомістю своїх прихильників, то **чому нас не лякає антиукраїнська крамола?**

Повернемось до уже згаданих вище трьох основних факторів, з допомогою яких Московія за декілька століть виросла до розмірів світової імперії. Давайте порівняємо, як задіяні ці фактори з боку Росії на території України, з тим, який вплив у

цьому сенсі має Україна на території Росії. Таке порівняння цілком слушне, правомірне й коректне. Адже в Росії проживає українців більше, аніж росіян в Україні. Це твердження може не співпадати з офіційною статистикою зі зрозумілої причини, оскільки не один мільйон українців у Росії позначають себе росіянами. Отже, **перший фактор – експансіоністський вплив російської держави на Україну** й, навпаки, – української держави на Росію в економіці, політичній та військовій сферах, інформаційному просторі тощо. Яка держава у цьому сенсі, зайшла далі в соціальний простір іншої – Росія в Україну чи навпаки? Хто здійснив більшу експансію? Хто від кого більш залежний? Питання риторичні. Тому й коментарі зайві.

Тепер **другий фактор – церковний**. Експансія релігійного простору України з боку Росії здійснюється вражаючими темпами. Московські храми виростають на очах, мов гриби із землі в грибну погоду. Хто відає з нинішніх державних мужів України, скільки на її території діє державно-церковних анклавів іншої держави і на яку чисельність українського населення вони мають вплив? Зокрема, скільки із цієї чисельності є суб'єктами реально-го творення сучасної української соціальної дійсності, які знаходяться під безпосереднім чи опосередкованим впливом Московського патріархату? Питання не торкається того, хто з наших владних мужів у яку церкву ходить. Це право совісті кожного громадянина. Питання в іншому: «Під чию «церковну дудку» здійснюється їхня службова діяльність?». Наскільки ця діяльність є проукраїнською, а наскільки проросійською? **Це питання державної ваги й національної безпеки України.** Хіба діє на території Росії в таких масштабах, як УПЦ МП, єпархія, яка б була проукраїнською й підконтрольною з боку української держави? І взагалі, скільки українських храмів діє в Росії? У скількох церковних храмах, які діють на території Росії, у місцях компактного проживання українців, служба правиться українською мовою? Знову рахунок не на нашу користь.

І **третій фактор – національна писемність, мова й література**. У російськомовних анклавах, які утворились на території України в результаті русифікації, переважає російська

одномовність, де в спілкуваннях українською мовою послуговується незначна чисельність мешканців цих територій. В Україні достатньо російськомовних шкіл, щоб не втратилась російська писемність і мова. Російськомовна література домінує над україномовною. В Україні таку літературу можна придбати буквально на кожному кроці. Російськомовні газети, журнали та інша періодика теж переважають своїми тиражами україномовні періодичні видання. Серед українців, які проживають у Росії, основною мовою спілкування є російська. Про українські школи як засіб відтворення української писемності в Росії, україномовні книжки, газети, журнали, бібліотеки годі й говорити. Цього там у системі немає. Хіба що в епізодах.

У підсумку цих рахунків не на користь України є всі підстави стверджувати, що наша держава не має значущого впливу на Росію, навіть, у захисті від асиміляції національної ідентичності мільйонів українців, які там проживають. У той же час Росія нарощує потужну експансію України, без перебільшень здійснює її окупацію мирним шляхом. Зокрема, є **очевидна російська окупація гуманітарної сфери України, інтервенція якої шалено нарощується**. А як по іншому можна кваліфікувати те, що релігійна й національна свідомість мільйонів громадян України знаходиться під безпосереднім впливом Росії через церкви, мову, літературу, газети, журнали, радіо, телебачення й т. д. Якщо сучасні українські політики цього не розуміють і не лякаються такої інтервенції, це означає, що вони демонструють свою некомпетентність. А якщо розуміють і мовчать, бо бояться втратити своє політичне місце чи опановану суспільну нішу, значить, пасивно здають інтереси України. Коли ж активно сприяють цій експансії, відкривають для того навістіж двері соціального простору України, бо добре розуміють, чим це має закінчитись, тоді такі політики відверто, можливо, навіть із викликом, публічно, що називається, на очах українського народу його зраджують.

Поради політикам України

Що ж робити нашим політикам? Рекомендації прості. **По-перше**, не лінуватись підвищувати рівень власної компетентності, у першу чергу світоглядної. **По-друге**, не мовчати й не боятись зайняти належну, як це годиться для громадянина України, позицію. **По-третє**, не зраджувати український народ, бо де ще знайдеться такий покірний і терплячий. Коли ж не виявиться спроможності на перше, друге й третє, тоді доведеться розпрощатись з політикою й налаштуватись лизати халяви тих чобіт, які деякі одержимі імперським експансіонізмом московські політики збираються помити в Індійському океані. Чи дійдуть ті чоботи до берегів Індійського океану, ще питання. Можуть зігертися підосви. А от по українській землі вони можуть добряче потоптатися. Можуть у цій землі й застрянути. Халяви не стираються. Тому завжди буде те, що потрібно лизати.

Ця публікація спрямована на те, щоб допомогти світоглядно прозріти нашим політикам й убезпечити їх від такого принизливого поправання їхньої гідності. Перш за все людської, а потім уже громадянської й політичної. Багато сучасних українських політиків страждають «золотою лихоманкою». Їм, бідним, ніколи навіть зупинитись, а не те що замислитись над політикою. Але ж є науковці, суспільна роль яких полягає в спогляданні соціальної дійсності, її осмисленні та неупередженому критичному аналізові того, що в дійсності твориться, а також в актуалізації нагальних суспільних проблем і з'ясуванні механізмів, які породжують ці проблеми. Українські науковці, правда, не мають таких суспільних преференцій і привілеїв, як політики, і зарплата їхня значно скромніша. Але ж мусить хтось сумлінно відпрацьовувати суспільний хліб. Тому продовжимо наші розмірковування над зловоденними питаннями й проблемами сучасної української соціальної дійсності.

*Розколоту свідомість, як і розтрощений глечик,
важко зліпити докупи*

Другий життєвий епізод. Яюсь, на сімнадцятому році державної незалежності України, автору довелося побувати в рідному селі та зустрітись із двома своїми однокласниками, які там постійно проживають. Зустріч відбулася не мимохідь, а, як належить, за гостинним столом. Була можливість поринути в спогади про спільно прожите дитинство та юність. Зустріч проходила тепло й щиро. Про політику геть не думалось й у розмові не згадувалось. Аж раптом, один з моїх однокласників ні з того ні з цього, правда, вже будучи під джмелем, з нотками агресії невдоволено присікся до мене: «А што ето ти з нами гаваріш на бєндєровськой мовє?». Ось такій, матері їй ковінька, політичній пропаганді піддалася свідомість мого однокласника, яка, будучи до того ж ще й наїпдитку, назвала нашу рідну мову, якою я з ним розмовляв сорок років тому в школі, бандерівською, отже, чужою. **А яка ж тоді не чужа українцям мова?**

У радянській комуністичній ідеологічній риториці «бандерівець» і «бандерівщина» означали ворога й вороже радянському народу. Але коли ми навчались з моїм однокласником у восьмирічці й від активного бандерівського націоналістичного руху як терористичного спротиву радянському режимові й визвольного руху України нас віддаляло трохи більше десяти років, а не майже шістдесят, як то було під час згадуваної зустрічі, ніхто – ні він, ні затяті комуністичні ідеологи з Москви не додумались називати українську мову бандерівською, що означало б ворожою Радянському Союзу. А на сімнадцятому році державної незалежності України в Україні, в українському селі, етнічний українець українську мову, яка є державною мовою України, його Держави, а не племені мумбо-юмбо, називає ворожою. За три роки перебування на Северному флоті, автору довелося служити з багатьма росіянами, у тому числі з москвичами. Жоден із них ні разу не назвав автора бандерівцем. Хохлом, не в злостивій формі, називали не раз, а бандерівцем – жодного.

Автор не раз у звертаннях до росіян, теж без злостивості, уживав слово «кацап», але ні разу – «москаль».

Те, що в нинішній суспільній свідомості активовані ці два слова «бандерівець» і «москаль» у підкреслено ворожому протиставленні, є результатом сучасної пропаганди супротивних політичних сил, які збуджують в індивідуальній свідомості ворожість до тих, хто знаходиться в іншому політичному таборі чи під іншими партійними прапорами. Причому, що надзвичайно небезпечно для суспільства, це робиться за національною ознакою, а не за ідеологічними чи якимось іншими політичними переконаннями. **Коли бракує конструктивних консолідуючих суспільство ідей, тоді доводиться запобігати до примітивного прийому пролетарських слобод та робітничих гуртожитків і гуртувати навколо себе електорат під гаслом «Наших б'ють!».**

Загальновідомо, що в пролетарських поселеннях цей заклик завжди спрацьовував майже автоматично, провокуючи всіх, від малого до великого й від п'яного до тверезого, миттєво вискакувати з бараків чи гуртожитків і бігти бити... невідомо кого й невідомо за що, але бити. Значення немає, що наш був явно неправий і справедливо заслуговував того, щоб йому віддали належне. Головне в такому інстинктивному пориві народної маси віддубасити «не наших». Нехай вони й праві на всі сто відсотків, але вони за визначенням іменуються поняттям «чужі». Банальні технології маніпулювання масовою свідомістю з культивуванням психології натовпу на кшталт того, як фанати входять у колективний психоз під час футбольного матчу.

Для того щоб такі гасла працювали, потрібна відповідна консистенція народної маси. Заможні, економічно незалежні громадяни та справжня інтелігенція, незалежно від її майнового цензу, не схильні до проявів такого чи іншого штибу, колективного психозу та відповідної, у цьому патологічному прояві, суспільної обструкції. Звідси слідує логічний висновок, що чим більше буде знедолених, люмпенізованих,

деградованих громадян, тим успішніше, а головне – дешевше можна гуртувати навколо себе народні маси, культивуючи у свідомості громадян, які знаходяться в безвихідній залежності від місцевої знаті, містечковий та регіональний патріотизм.

У тодішніх радянських комуністичних ідеологів вистачало кебети, щоб не переборщити, і вони знали межі пропаганди й контрпропаганди, за якими можуть виникати зворотні ефекти і повертатись бумерангами на голови недолугих пропагандистів та проти системи в цілому. Не можна сподіватись на те, що у твої руки потрапить цілим глечик, якого ти заздалегідь власноруч розтрощив. **Глечик – це метафора, яка в нашому контексті символізує свідомість. Свідомість індивідуальну та суспільну. Її не можна щоразу трощити, а потім прагнути, як той глечик, склеїти, привести до бажаного порядку.** Більше того, свідомість за своєю природою консервативна й має велику силу інерції. З тим, що в неї якимось чином залітає чи потрапляє, свідомість неохоче розстається. Те, що залетіло у свідомість перше, блокує вхід чи заліт супротивній та протилежній сутності. Період передвиборчої кампанії влади триває, як правило, недовго – від двох-трьох місяців до півроку. Довше треба бути при владі, яка покликана виконувати конструктивну й продуктивну роль у консолідації й розвитку суспільства. Щоб не провалитись у владі, потрібно виявити здатність до виконання такої суспільної ролі. Алогічно виборювати владу в будь-які способи й застосовувати маніпуляційні технології для заганняння у свідомість громадян деструктивних і контрпродуктивних гасел та пропозицій. За короткий період з використанням сучасних технологій у маніпулятивну свідомість можна позаганяти дуже багато всіляких «мух», які вигідні на передвиборчому етапі. Але ж не можна втрачати логіку стратегії користування владою й власноруч закладати для себе бар'єри алогічністю, яка програмується недалекоглядною передвиборчою тактикою. Треба думати не лише про те, як загнати у свідомість виборців вигідні для себе передвиборчі «мухи» чи «фішки», але й передбачати, яким чином від них можна звільнити цю свідомість, якщо вони не вигідні під час перебування у владі. А зробити це непросто, тому **краще до таких заборонених маніпуляційних прийомів не запобігати.**

Маніпулятивна свідомість відрізняється від неманіпулятивної⁴¹ тим, що вона не має стійких власних переконань і принципів, які б дозволили їй незалежно від устремлінь масової свідомості та цілеспрямованої пропаганди робити усвідомлено власний вибір. Така свідомість нездатна до критичного аналізу й перегляду набутих під впливом маніпулювання та пропаганди переконань, поглядів на дійсність, принципів та інших світоглядних цінностей. Вона неохоче розлучається з таким набутком. Прикладом цього слугує свідомість радянських громадян, яка формувалась під впливом комуністичної ідеології. Багатьом із них так і не вдалося дійти до тями, що це не їхні власні переконання, а нав'язані та запроваджені ззовні в їхню свідомість ідеологічні стереотипи. Не дивлячись на вбивчу очевидність та масштабність злочинів, заподіяних владою радянському народу у цілому і українському зокрема їхня свідомість до сих пір зберігає світлими та незаплямованими образи закривавлених вождів цього тоталітарного режиму.

Чим керувались політтехнологи й політичні сили, які добряче попрацювали над маніпулюванням свідомості моїх земляків, залишається лише гадати. Логічному аналізу це не піддається. Тому, коли мій однокласник здійснив проти мене такий антиукраїнський демарш, я не був ображений на нього. По-перше, я ще зі школи знав, що він не був схильний докладати зусилля, щоб жити власним розумом, а щоразу лаштувався під вигідну для нього ситуацію. По-друге, було достатньо розуміння тієї політичної ситуації, яка склалася в суспільстві, а також стану суспільної свідомості, коли мільйони українських громадян стали жертвами маніпуляційних технологій і заручниками в боротьбі за владу в Україні. Ображатись на свого однокласника – це все рівно, що ображатись на мільйони інших громадян, у тому числі й на моїх земляків-трудівників, яких мимо їхньої волі буквально затуркали ті, кому байдужа їхня доля, а важливий лишень їхній виборчий голос та їхня електоральна позиція.

⁴¹ Неманіпулятивна відносно явно маніпулятивної свідомості, тобто тієї, що піддається впливу маніпуляцій. Зовсім неманіпулятивної свідомості не буває.

Тому більше користі буде, коли цих громадян не гудити, а допомогти їхній свідомості прозріти та зняти з неї облуду. **Зняти облуду зі свідомості можна лише правдою.** Адже в забиту брехнею свідомість, важко пробитись навіть правді, а чергова брехня може лишень ще більше її дезорієнтувати, отже, затуркати. Власне, у такому просвітленні свідомості громадян України й полягає надзвичайно складна задача, без перебільшень, відповідальна суспільна місія сучасної української інтелігенції. І ця публікація, зокрема, є одним із потужних внесків автора в просвітлення суспільної свідомості сучасного українського соціуму. Тоді у свідомості автора промайнуло лише обурення на тих, хто до таких брудних і заборонених антиукраїнських маніпуляцій запобігає. Подумалось, чи в їхніх головах кебета догори дригом стала, що вони так нехтують українською мовою, приліпивши їй тавро ворожої для українських громадян мови. Думав ще, як же вони збираються правити країною, ім'я якій Україна, коли влада потрапить до їхніх рук. Куди вони будуть правити? Як будуть правити? Як в управлінні Україною можна обійтись без української мови, яка за визначенням передвиборчої пропаганди ввійшла у свідомість їхнього електорату під знаком ворожої? Адже без української мови стелеться дорога до втрати Україною власної Державності, отже, і державної влади як такої. Тоді навіщо боротись за владу в будь-які способи, щоб потім її втратити?

*Тим, хто користується державою, варто
не забувати, завдяки кому й чому стала
можливою Українська Держава*

Тепер, коли влада потрапила до рук моїх земляків і не земляків, бачимо, що ці руки за владу вхопились міцно, начебто, назавжди. І не збираються її покидати, а тим паче, комусь віддавати. Її українську мову, начебто, не збираються нищити. Принаймні, публічно не називають її бандерівською мовою. Та й сержанта міліції з Одеси, який під час виконання своїх службових обов'язків назвав українську мову «телячим язиком», без вагань

звільнили з роботи. А от комедіанта з Москви, який, якщо вірити газеті «Сегодня»⁴², з головної сцени України в палаці «Україна» у присутності непростого чотирьохтисячного столичного люду публічно обізвав державний прапор України трусами Ющенка, прогледіли. Не звільнили того за публічну наругу над державним символом України ні від продовження концерту, ні від подальшої концертної діяльності, ні від в'їзду в майбутньому на територію України, хоча б на незначний час, у суто профілактично-виховних цілях. У крайньому разі, про такі профілактичні заходи, які цілком правомірні навіть за мірками ліберальних демократичних правових держав, де дозволяють говорити будь-яку ахінею, автору невідомо. Наприклад, у країнах Європейського Союзу можуть припинити візу й позбавити права на подальший в'їзд громадянина країни не їхнього союзу лише за те, що той викинув з автомобіля недопалок чи якийсь інше сміття. За сміття, яке кидають у душі їхніх держав, карають значно суворіше.

Тепер, уявімо собі ситуацію, якби український комедіант виступав у Кремлівському палаці перед московським бомондом і якась дівчина із зали, нехай і ненавмисно, а з добрих міркувань подала тому на сцену російський державний прапор, а він би у вигляді жарту запитав її на весь палац: «Що це: труси Путіна?». Немає сумнівів, що там такий жарт нашому комедіанту не зійшов би з рук. Було б проблемним для нього не лише продовження концерту, а й благополучне покидання Кремлівського палацу та безпечний виїзд із Росії. І про майбутні гастролі до Росії, якби звідти благополучно повернувся, він забув би надовго. У Росії недопустимо безкарно глумитись над державним прапором, а в Україні, виявляється, можна.

Газета «Сегодня» написала, що на тому концерті зі сцени палацу «Україна» ще сипалось дуже багато матюків, а жарти були «нижче плінтуса». Але в газеті нічого не було сказано про негативну реакцію глядачів, які прийшли на цей концерт, де білети в партері палацу коштували до 1800 гривень, щоб байдуже пропустити мимо своїх вух «жартівливий» глум над українським державним прапором та наслухатись вдосталь тих матюків і

⁴² Газета «СЕГОДНЯ» від 6 квітня 2011 р.

«жартів». Напевно, що на тому «концерті» були й представники діючої влади або члени їхніх родин. Цікаво було б дізнатись про їхню реакцію. Чи дійшло до їхньої свідомості, що жартували не з трусів Ющенка, а з Державного Прапора України, під яким править Україною чинний Президент, а колишній до нього має таке ж саме відношення, як і будь-який громадянин України.

Завдяки тому що цей Прапор удалося підняти над Україною, і стала можливою посада Президента України замість губернатора Малоросії. Не можна викреслювати з національної пам'яті й те, що такого підняття прапора ніколи б не відбулося, якби не був збережений національно-патріотичний дух в українців. А це стало можливим завдяки збереженню української мови й культури. І не можна забувати про те, що український народ у 1989 році вже стояв на порозі цілковитої втрати рідної мови. Якби не відбулося відродження української мови, якби не були українізовані школи, то ми б сьогодні в Україні рідко де змогли б почути миле українське дитяче щebetання. І в Києві б соромились або не наважувались би говорити українською мовою ті, хто ще її не забув, як то є до сих пір у моєму Донбасі. **Отже, ми від того порогу цілковитої деукраїнізації ще недалеко відійшли. А в російськомовних анклавах України через той поріг і не переступили.**

Хотілося б дізнатись в моїх земляків і не земляків, які нині у владі, як вони збираються запроваджувати в Донбасі двомовність, підняту ними на щит суспільної свідомості. Поки що там, як і в інших південних та східних регіонах України, домінує російська одномовність. Виходить, що на черзі запровадження другої мови. Сподіваюсь української, а не англійської чи китайської. Нехай будуть і ці мови, але третьою й четвертою на черзі в підготовці поліглотів із числа громадян України. Як підійти до вирішення цієї доволі непростой задачі? За умови, що розмови про двомовність не є маніпуляцією суспільної свідомості. **Адже спершу треба звільнити свідомість громадян російськомовних регіонів від сформованого в них стереотипу неприйняття української мови.** А які політичні сили сформували такий стереотип? Ті, що в нинішній владі. Коло

замкнулось. Із чим боролись, тепер його необхідно реанімувати. **Чи є бажання й здатність у діючої владної команди відроджувати українську мову в російськомовних анклавах України, покаже час.**

Не збережемо українську мову, то й не збережемо Україну, а значить, і себе у не своїй державі

А поки що на тлі цього очікування, спостерігаються протилежні тенденції. У владному таборі деякими діючими політиками на захист російської мови робляться інсинуації навколо порушення Україною «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», які виглядають цинічною спекуляцією та брутальним маніпулюванням суспільною свідомістю. Знову треба нагадувати про паритет, вірніше про його відсутність у створенні рівних умов, з одного боку, для збереження російської мови в Україні, а з іншого – для збереження української мови в Росії. **Москва хіба керується цією Хартією у ставленні до української мови?** До того ж в офіційно узаконеному Міністерством закордонних справ України українському перекладі назви цієї Хартії, як слушно зауважує В. Євтух, допущена принципова помилка, яка дозволяє здійснювати такі спекуляції. Адекватний переклад назви – «Європейська хартія регіональних або міноритарних (меншинних – В.Є.) мов» засвідчує, що Хартія націлює на захист і збереження мов, яким загрожує зникнення⁴³.

⁴³ «3) унікальною властивістю Хартії є те, що вона концентрує увагу на мові, а не національній (етнічній) меншині. Цей момент є дуже важливим у дискусіях, які мають місце на українських теренах: представники національних меншин часто-густо використовують Хартію (точніше сказати, інформацію про неї) як аргумент на захист існуючих прав та розширення правового поля функціонування самих меншин. ... Таку ситуацію певною мірою спричинив неадекватний переклад документа українською мовою; 4) Хартія концентрує увагу на чітко визначених маркерах (показниках) ідентичності – у даному випадку на мові і мірилом ставлення до регіональних або міноритарних мов є їхнє використання. Із цього випливає,

А хіба російська мова знаходиться в стані зникнення?

Навпаки, вона у результаті перманентної російської експансіоністської політики протягом століть не лише стала мовою спілкування для багатьох народів і народностей, що опинились в межах території, яка знаходиться нині під юрисдикцією Росії, а й підмінила, точніше, відмінила, а ще точніше, скасувала їхні рідні мови, а деякі з них призвела до повного відмирання. Через таку мовну асиміляцію росіянами за національністю, крім мільйонів українців, на території Росії стали багато мільйонів тих громадян, які за своїм етнічним і антропологічним походженням навіть віддалено не відносяться до слов'ян.

З набуттям Україною державної незалежності спостерігається тенденція цілеспрямованого й системного спотворення та дискредитації історії українського народу. Віроломно й нахабно відбирається не лише давня, а й новітня історія нашого народу. Ще при живих удовах Великої Вітчизняної війни та їхніх дітях і онуках українцям уже відмовляють у їхньому внеску в перемогу над фашизмом. Виявляється, дев'ять мільйонів загиблих українців у цій війни є несуттєвим внеском у перемогу. І те, що Україна разом із Білорусією виконали роль своєрідного буфера, на території яких загальмувався шалений наступ фашистів, і вони підійшли до Москви не влітку, як то передбачалось стратегією блицкригу, а в люті морози, у рахунок перелому війни та перемоги теж не береться. Не треба бути військовим стратегом і аналітиком, щоб ретроспективно змоделювати й передбачити подальший розвиток другої світової війни, якби той блицкриг удався.

Автор дотримується думки, що перемога у Великій Вітчизняній війні є спільним здобутком усіх, великих і малих, народів і народностей, які входили до складу СРСР, але найбільше

що часто вживанні мови, мови, яким не загрожує зникнення (скажімо, російська), не обов'язково має бути предметом розгляду з позицій положень Хартії, як також мови, котрі втратили своїх носіїв. Зрештою експертами свого часу пропонувалося ввести у назву Хартії термін «менш поширені мови»; / Євтух В.Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контекст. – К.: Стилос, 2001. – С. 104.

постраждали ті народи, землі яких були окуповані фашистами. І цинічно цю перемогу калькулювати за коефіцієнтом бойової та трудової участі й ділити її між народами, які пройшли через горнила цієї найстрашнішої в історії людства війни. Чому цинічно? Та хоча б тому, що логіка такої калькуляції може вивести на зовсім не ті висновки, якими хочуть роздмухати неоімперський дух нинішньої Росії. Наприклад, цілком логічним є наступний висновок: своїм входженням у Радянський Союз Україна вберегла Росію від поневолення Гітлером, а Росія як союзниця не захистила Україну від окупації фашистів. Щоб переконатись в логіці такої не зовсім цинічної калькуляції, достатньо уявити собі, що було б, якби Україна не ввійшла свого часу в СРСР, наприклад, так, як це історично відбулося з Фінляндією. Тією Фінляндією, яка встояла у війні з Радянським Союзом і дала гідну відсіч його віроломному нападу в 1939 р. З яких би тоді рубежів здійснювався наступ фашистської Германії на Росію? Так хто кого врятував чи захистив від фашизму? Отож-то й воно.

Тому, брати-росіяни, ми дійсно маємо спільно прожити історію, у якій є героїчні й трагічні сторінки. Із цих сторінок нічого не треба викреслювати. Не треба виривати жодну з них. І не варто їх між собою склеювати, бо тоді не склеїться й спільна історія, як не склеївся спільний підручник з історії наших народів. А як він може склеїтися, коли, з одного боку, пропонують його писати і, з цього ж боку, викреслюють чи принижують місце й роль українського народу в історії, з якої має писатись цей підручник. Ці сторінки реально прожитої, а не упереджено виписаної історії маємо гортати й уважно, вдумливо перечитувати та робити із прочитаного розсудливі висновки. **І не варто цю історію розмінювати на цинізм, навіть на високопоставлений цинізм і той цинізм, що тішить шовіністичне вухо.** У всьому має бути межа. Навіть, у цинізмі. Особливо в нелогічному, точніше, безглуздому цинізмі треба бути обачливим, щоб не вляпатись в зовсім непристойну історію.

А що вже говорити про роль українців, які свого часу розселились в гарнізонах на південно-східних околицях

колишньої монархії, щоб боронити й зберегти ці території під юрисдикцією Росії. Від цих першопрохідників-поселенців беруть свій родовід мільйони зрусифікованих українців, які нині проживають на території нинішньої Росії і не вважають себе українцями з тієї причини, що в них відібрана українська мова. І в опануванні північними та сибірськими просторами в радянську добу українці теж «не відіграли» ніякої ролі. Там «немає» українців, оскільки там немає української мови. Принаймні умов, які б сприяли її відтворенню й живленню, зокрема необхідної кількості україномовних дитячих садків, шкіл, газет, телеканалів, театрів, церков, магазинів і бібліотек української книги тощо.

Мета цього цинічно банальна: немає історії – немає й народу. Народ, який не має власної історії, не має право на територію, яку він займає. Звідси робиться висновок про українську державність як випадкове й аномальне історичне явище. Різного ґатунку шовіністи та їхні оплічники у своїй параноїчно-маніакальній нетерпимості до українства настирливо насаджують у суспільну свідомість думку про український народ як неіснуюче історичне явище. Для обґрунтування цієї тези використовуються будь-які засоби та аргументи. Зокрема, транзитний характер території України з Азії в Європу як своєрідний поліетнічний котел, у якому перемішались й переплавились всі етноси, які в різні часи перебували чи рухались цією територією. Зважаючи на розмаїття антропологічних ознак українців, такі «теорії» неважко обґрунтовувати й нескладно упроваджувати в суспільну свідомість за однієї обставини, вірніше, відсутності цієї обставини... української мови й української культури. **Українська мова не вписується в логіку шовіністичних обґрунтувань. Більше того, вона вибиває з-під них будь-яке підґрунтя. Українська мова мов кістка в горлі шовіністичних оракулів. Ось чому дискредитація, утискування й brutальне скасування української мови є першочерговою задачею на шляху асиміляції українського народу й позбавлення його можливості утвердитись в історичній державності.**

У зв'язку з таким нагнітанням і роздмухуванням російського шовінізму, який на дух не сприймає українство, навіть у праві

українців утверджувати рідну мову на теренах власної Держави, доречно зробити акцент у цьому контексті на необхідності з'ясування сутності власне російського. Наприклад, скільки в Росії тих, хто є етнічними росіянами? І які критерії цієї етнічності? Скільки серед цих росіян мають слов'янські корені? Хто старший історично – російський чи український народ? Чия мова древніша – російська чи українська? Якщо, за визначенням шовіністів, українська мова не має статусу мови, а є лишень діалектом російської мови, тоді чому ті, хто володіють діалектом, без проблем опановують так звану корінну мову, а для росіян, які є носіями основної мови, цей «діалект» є не зовсім доступним? Виявляється, що росіянам легше вивчити англійську чи китайську мову, ніж українську. Звідси, цілком логічно постає й таке питання: «Під чийм прапором і з якими слов'янами має об'єднуватись український народ у так званий «русский мир»?» З російськомовними українцями, білорусами, башкирами, бурятами, угро-фінами, євреями, татарами, мордвинами, марійцями, чукчами, якутами, евенками... нарешті, з китайцями та іншими, неросійського походження, громадянами, які погодились під тиском російськомовної експансії бути росіянами? **Виходить, що російській мові дозволено механічно, шляхом мовної експансії та асиміляції нарощувати чисельність російського народу, навіть за рахунок представників несвропейської раси, а українська мова, за визначенням шовіністів, позбавлена права на відродження та розповсюдження навіть серед етнічних українців.**

Заклики про слов'янське об'єднання все гучніше й настирливіше, з усіх можливих рупорів лунають від нашого північно-східного сусіда. У риториці про братську слов'янську дружбу й любов не приховується ворожість і нетерпимість, перш за все, до української мови та історії українського народу⁴⁴. А що

⁴⁴ «А не дружна політика й так давно реалізується. В травні 2008 року були опубліковані результати соціологічного опитування: 21% росіян вважають Україну ворожою державою – що це як не результат усвідомленої роботи влади з масовою свідомістю. Наслідок відкритого втручання російського президента у внутрішні справи України...». / Горбулін В.П. Без права на

ж буде, якщо таке об'єднання-поглинання в черговий історичний раз відбудеться? Питання риторичне. Якими можуть бути ці «братські обійми», відомо ще із часів Київської Русі, після «дружнього візиту» проросійського⁴⁵ князя Андрія Боголюбського, який буквально спопелив дотла Київ. Якою може бути ця «братня любов», свідчать пізніші сторінки спільної російсько-української історії, зокрема: знищення жінок і дітей Батурина поплічниками Петра I за прагнення гетьмана І. Мазепи вирватись з «братніх обіймів», розгром Запорізької Січі та закріпачення українських селян Катериною II, багатомільйонні жертви нашого народу як розплата України за входження в СРСР, його розбудову і захист⁴⁶. **Невже історія нас нічому не вчить? Невже такої долі ми бажаємо рідній українській мові та всьому українському?**

Російська мова домінує в певних регіонах України, де етнічною більшістю є українці. А українська мова, як це парадоксально не звучить, в умовах української державності набула статус меншинної, тобто менш поширеної й потребує, у відповідності з положеннями Хартії, захисту від насильного витискування із цих регіонів. Українською мовою як державною мовою можуть не лише нехтувати, а й брутально насміхатись з неї не лише в спілкуваннях на побутовому рівні, а й при виконанні своїх службових обов'язків представники влади. Уявімо собі на хвильку ситуацію в Росії, коли б хтось з україномовних російських

покаянне. – Харьков: Фолио, 2009. – С. 62.

⁴⁵ Як відомо, термін Росія й похідні від нього слова були запроваджені значно пізніше. / Хомяков П.М. Россия против Руси. Русь против России : историческое расследование. Полемиические заметки. – Київ : НКР ВГОРУ, 2009. – С. 51.

⁴⁶ «Не лише Чорнобиль, а й організовані голодомори 1920-1921, 1932-33, 1946-48 років, масову загибель українців у Другій світовій війні та інші жахіття гено- і етноциду щодо українців треба трактувати як покарання за – назвемо це точніше – гріх бездержавності». / Радевич-Винницький Ярослав. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 262.

громадян на якійсь із територій компактного проживання українців, будучи на державній службі Росії, вимагав від свого російськомовного співгромадянина, щоб той перейшов у спілкуванні з ним на українську мову та назвав державну мову Росії телячою мовою, і зробив наголос на тому, що він ненавидить російську мову. Що було б із таким службовцем, якби він був навіть генералом, а не сержантом? Отож-бо й воно. Там би нікому й у голову не прийшло виправдовувати якимось чином державного службовця за brutальне відношення й нехтування державною мовою. Тим паче, таким недолугим аргументом, як провокація. Як може державна мова Росії викликати в її державного службовця навіть неслов'янського походження роздратування й спровокувати того на таку brutальну реакцію у відношенні до неї? Там не може, а в нас, виявляється, українська державна мова може провокувати на таке до себе відношення. І це при тому, що російська мова не має статусу другої державної мови. Пояснення цьому дуже просте – українська мова ще не утвердилась в суспільній свідомості як державна мова.

І ніколи не утвердиться, якщо російська мова отримає статус другої державної мови в Україні. Це дуже добре розуміють ті, хто сплять і бачать, як шляхом мовної, культурно-історичної, релігійної, економічної, політичної, інформаційної експансії й асиміляції демонтувати українську державність та раз і назавжди поставити хрест на всьому українському. Якщо ті, хто опанував певну нішу в політичній і державній сфері діяльності сучасної України, не розуміють і не усвідомлюють реальної загрози для Української Держави від такої експансії, тоді вони демонструють свою політичну й професійну некомпетентність. Коли ж у політиків і суб'єктів влади таке розуміння й усвідомлення є, але ними не вживаються дії щодо блокування й реальної системної протидії або, навпаки, здійснюються сприяння такій експансії, тоді за визначенням і своєю сутністю це має кваліфікуватись як зрада України та її народу. Виходячи з інтересів національної безпеки Української Держави, як перше, так і друге ставлення до експансії України дає правові підстави щодо негайного усунення від політики й

влади суб'єктів, які пасивно чи активно сприяють такій експансії. **Адже чинна Конституція України не надає політикам і державним службовцям прав на некомпетентність у їхніх суспільних статусах і на зраду народу, якому вони мають служити, виконуючи свої суспільні ролі. Їй не передбачає безвідповідальності в їхній службовій діяльності, що загрожує Державній Незалежності.**

Держава псується з голови. Коли випадково потрапляєш у радіоприймачеві на трансляцію засідання Верховної Ради України, то потрібен значний час для того, щоб уторопати, що слухаєш не Державну Думу Росії... У цьому зв'язку постають цілком логічні питання: Чи може Україна стати Українською Державою, якщо суб'єкти її державної влади не лише не використовують, а й не оберігають українську мову від утисків, згортання й цілковитого нищення на історичній землі українського народу, який є титульною нацією своєї Держави? Що можна очікувати від політиків, які ініціюють та впроваджують антиукраїнську політику на території Держави України? Невже вони прагнуть українського відродження як необхідної умови утвердження й закріплення України у своїй Державності? Адже цілком очевидно, що через російське відродження на українських землях цього не досягнути. А якщо вони брутально ігнорують таку очевидність, то чи служать вони своєю політикою інтересам народу, який дав мандати політиків і суспільну владу в їхні руки? **У відповідях на ці та багато інших питань, які ще можуть бути поставлені громадянами України перед своїми, а не російськими, політиками, власне, і постає не лише формулювання, а й оцінка та кваліфікування політичної, моральної й історичної відповідальності політиків перед українським народом за творення ними сучасної соціальної дійсності.** Завдяки узурпації влади, через відчуження її від народу, можна впасти в ілюзію безкарності, а звідси – і безвідповідальності. Але раніше чи пізніше історія та національна пам'ять народу винесуть справедливий вердикт.

Росія без церемоній потужно здійснює мовну, культурну та релігійну експансію не лише на території, що знаходиться під її

юрисдикцією, а й далеко за її межами, амбіційно вважаючи, що її кордони простираються доти, доки є російська мова. Та в будь-які способи приточує собі історію, множить, утверджує її в суспільній свідомості⁴⁷. Нам би повчитись в Росії, як захищати свою мову та в цілому культуру й сприяти їхньому розвиткові, а не спричиняти їхній занепад. Зокрема, завдяки патріотичній позиції російських політиків і їхній політиці, повчальний для нас досвід книговидання в Росії, яке стало прибутковою справою й розвинулось в потужну індустрію, що сприяє утвердженню й розповсюдженню російської мови в усі куточки світу.

Тому ми **зовсім протилежними способами, можемо прогавити Україну навіть в українських селах**, де поряд із російськомовними школами як цинічний виклик українству на тлі зубожіння й запустіння наших сіл та занедбаності їхніх шкіл, мов гриби після дощу, у золотому вбранні помпезно виростають московські храми. Русифіковані українці нехтують рідною мовою, проживаючи на рідній землі. Таких «українців» і в селах, де не проживає жодного етнічного росіянина, не говорячи вже про міста, у яких росіяни дійсно є, не пече, що їхні діти чи онуки навчаються в російськомовних школах. І звертатись до Бога рідною мовою українці не призвичасні⁴⁸. Таку покірність, що

⁴⁷ «А в Нижньому Новгороді, наприклад, збираються святкувати «1000-летие русской ложки». Хоч тоді там не тільки російської ложки, а й самих росіян ще не було, була мордва і булгари. Нація любить себе, доточує там де куцо. Поки українці думають, що Анна Ярославна, королева Франції – київська княжна, то десь у Ярославлі, у глибині Росії, реставрують якийсь будинок під готель «Анна Франс», відкривають пам'ятник Ярославу Мудрому, і президент Росії називає його «первым русским князем-реформатором». А українська делегація за його спиною тільки знічено посміхається». / Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. – К.: Видавничий дім «КМ Academia», 1999. – С. 25.

⁴⁸ «Російський патріарх Нікон під лінгвоцид підводив таку концептуальну базу: «Коли буде багато мов, то піде розбрат (смута) на землі: «Аби цього лиха не сталося, російські церковники дозволяли собі поправляти навіть св. Письмо. «В книзі Естер (Есфір) I; 22 оригінал і переклади цілого світу (серед них і Острозька Біблія 1581 р.) дають: Щоб кожен чоловік був паном у домі своєму й говорив мовою свого народу.» Це дуже важливе для поневолених народів Росії місце російський св. Синод дає так: «Да будет

притаманна робочій худобі, яку загнали в стійло, та байдужість до генетично рідної мови важко збагнути тим, хто поважає власну гідність і вважає себе представником самобутньої нації. А втім, для нас є й поважні причини, якими можна пояснити цю байдужість. Це фізичне знищення й соціальна селекція навиворіт⁴⁹ як результат поневолення й пригнічення українського народу⁵⁰, що системно й систематично здійснювалась протягом століть бездержавності. І була спрямована в першу чергу на

страх им в жилищах их...», – пише Іван Огієнко (митрополит Іларіон)). / Радевич-Винницький Ярослав. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 149. «Єпископами на Україні від 1727 року призначалися росіяни, зрідка вірнопіддані манкурти-малороси. Висвячувати українців на єпископів митрополит Михайл Єрмаков не дозволяв навіть після 1917 року. Цей же митрополит вороже ставився до вимог запровадити до Церкви українську мову, вважаючи її неугодною Богові. Після українюмовних богослужінь з поверненням білогвардійської або більшовицької влади проводилось навіть переосвячення церков «осквернених» українською мовою». Там же – С. 150.

⁴⁹ «Більшовики, звичайно, розуміли, що свідомо національна інтелігенція є головною перешкодою на шляху до русифікації великих мас українського народу. Інтелігенція зберігала надбання національної культури і впливала на підростаюче покоління, могла викликати у молоді сумніви у перемозі соціалізму, розповсюджувати інакодумство та критикувати марксистське вчення. Тому інтелігенція розглядалася червоними як першочерговий політичний ворог. На перших початках вислання було кращим випадком для української національної інтелігенції. Але з кінця 20-х рр. проти неї починається цілеспрямований терор. Пов'язано це було з вже згаданою вище примарою українського сепаратизму. Сталін довів боротьбу з ним до логічного кінця. Оскільки традиційно носіями української національної ідеї були селяни й інтелігенція, Москва намагається знищити обидва ці прошарки. На долю селян впали колективізація, голодомори і депортації. Доля інтелігенції виявилася не менш трагічною – терор, концтабори й заслання». / І.В. Діак. Українське відродження чи нова русифікація? Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. – К.: Гранослов, 2000. – С. 98-99.

⁵⁰ «Українці – це нація, що її віками витісняли з життя шляхом фізичного знищення, духовної експропріації, генетичних мутацій, цілеспрямованого перемішування народів на її території, внаслідок чого відбулася амнезія історичної пам'яті і якісні втрати самого національного генотипу. Образ її

витравлення зі свідомості етнічних українців їхньої рідної мови⁵¹. Адже із втратою мови, людина утрачає й почуття Батьківщини й стає таким собі перекотиполе, що відрікся від свого роду, наріжним принципом світогляду якого є пристосуванство заради виживання. На будь-якій землі й за будь-яку ціну.

Будь-яка мова за межами свого первинного природного середовища спочатку консервується, потім архаїзується й мертвіє, а згодом примітивізується, деградує й вироджується. Це стає очевидним з огляду на стан і рівень розвитку мови та національної культури в діаспорах, які відірвались своїм корінням від рідної землі й власного народу.

Наприклад, те що йменується американською нацією, зокрема США, коректно лише за однією ознакою – політичною. Насправді ж це конгломерат національних діаспор, у тому числі, англійської, іспанської, французької – одних із найбільших, що розселились на чужих землях, зі всіма наслідками мовної, культурної, урешті, ментальної примітивізації й деградації як результату відірваності їхнього коріння від свого природного, ментального, культурного, мовного середовища. Зокрема, англійська мова у

спотворююлася віками, їй приписувалася мало не генетична тупість, не відмовлялося в мужності, але інкримінувався то націоналізм, то антисемітизм. Велике диво, що ця нація на сьогодні ще є, вона давно вже могла б знівелюватися й зникнути. Фактично це раритетна нація, самотня на власній землі у своєму великому соціумі, а ще більш самотніша в універсумі людства. Фантом Європи, що лише під кінець століття почав набувати для світу реальних рис. Вона чекає своїх філософів, істориків, соціологів, генетиків, письменників, митців. Неврастеніків просять не турбуватися». / Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1999. – С. 30.

⁵¹ «Поневолювачі та загарбники постійно розшматовували нашу землю і намагалися знищити українство як окремий етнос. А для цього їм було потрібно зробити українців байдужими до рідного слова, перетворити їх на манкуртів і яничар. Зокрема, від царів Михайла Романова й Петра I українська мова обмежувалася чи заборонялася загалом понад 170 разів!» / І.В. Діак. Українське відродження чи нова русифікація? Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. – К.: Гранослов, 2000. – С. 231.

колоніях, з огляду на стан американської англійської, не дивлячись на те, що вона є в США державною, не стала більш розвинутою, багатшою і барвистішою за мову, яка живе й розвивається у лоні метрополії⁵². Цим, власне, й актуалізується потреба у постійному підживленні потужної політичної нації «свіжою кров'ю», тобто первинним та автентичним генетичним матеріалом, який несе в собі імпульс живої ментальності та культури. **Ось чому США у цьому сенсі є хронічним реципієнтом сучасної земної спільноті людей**, який буквально всмоктує й висмоктує інтелект та непідробну культуру з корінних народів як зі своєрідних природних резерватів. **А з іншого боку, ця країна є не менш потужним донором**, що трансплантує й поширює в усі усюди й закутки землі ерзацкультуру, споживацько-експансіоністський світогляд і примітивні цінності як результат свого соціокультурного травлення, що запрограмоване «генетичним кодом» власного соціального тіла на культурну редукцію й виродження.

Адже не є секретом, що із двох із лишком сотень нобелівських лауреатів США не набереється, мабуть, і половини, які в другому чи більше поколінні є громадянами цієї країни, тобто породжені соціокультурним середовищем цієї ерзацнації. А це лише вершина піраміди, на якій тримається могутність цього новітнього цивілізаційного утворення як результату експансіонізму, що із прискоренням веде людство до космічного провалля. Як кажуть у народі, не все золото, що блищить. Так от, за блиском могутності й заможності політичної нації, яка вибудовується не на духовності й помірності в забезпеченні матеріального комфорту, що передбачає самообмеження експансіонізму, а на споживацтві й соціальному паразитуванні, що очевидно в масштабах планети, криється не лише темний бік

⁵² До речі, російська мова за межами Росії теж не стала більш розвинутою і досконалою навіть у великих російськомовних анклавах на територіях інших держав. Це, зокрема, унаочнюється російськомовними громадянами України. І не лише суржигом та артикуляцією етнічних українців. Не є виключенням із цього правила й українська мова, яка з українських діаспор зарубіжжя звертається і повертається до України у законсервованому й дещо архаїзованому вигляді з відбитками, слідами, нашаруваннями тих мов, з якими їй довелося співіснувати.

цього цивілізаційного утворення, а й лячна перспектива всього людства. Якщо екстраполювати на майже сім мільярдів мешканців Землі рівень споживання ресурсів, енергії, що припадає на одного громадянина США, тоді в нашій уяві має постати мертва планета, а якщо й жива, то без людей, які в засліпленні неогамовного експансіонізму самі знищили себе, позбавивши можливостей життєзабезпечення людського роду.

До яких трагічних наслідків веде запровадження в суспільне життя філософії індивідуалізму та егоцентричного експансіонізму, зі всією очевидністю демонструє наша сучасна українська соціальна дійсність, коли одноплеменці, зачумлені від «золотої лихоманки» – шалених можливостей побільше загарбати й загребти та заграбастати, знищують нещадно один одного, мов закляті вороги, позбавляючи майбутнього свій народ⁵³. **Таке самознищення трагічно унаочнює доля сучасного українського села й мешканців сільської місцевості. Земля українців звільняється від українців руками самих українців. Цілком мирними й навіть узаконено⁵⁴ полегшеними способами. А наслідки тяжчі, ніж від війни. Тому варто не забувати про голову, що мусить бути над загребущими руками, у якій має**

⁵³ «Якщо непродуктивна конкуренція, котра переходить в економічний монополізм, політичний тиск, й ідеологічна маніпуляція тривають занадто тривалий час, то перехідне суспільство може перетворитися у деградуєче суспільство, котре не витримує вже цивілізованої конкуренції з іншими соціумами, що досягли у внутрішньому розвитку солідарності, органічно поєднаної з продуктивною конкуренцією». Любимий Я.В. // Гуманізм: сучасні інтерпретації та перспективи / Пазенок В.С., Лях В.В., Соболев О.М., Райда К.Ю., Єсипенко Д.М., Пархоменко Т.С., Федорченко В.К., Любимий Я.В. – К.: Український Центр духовної культури, 2001. – С. 335.

⁵⁴ Узаконено ще не означає правомірно. Критерієм права, отже правомірності, є справедливість. Звідси несправедливий закон є неправомірним і підлягає скасуванню за принципом верховенства права. За критеріями моралі й звичаєвого права все, що зроблено під прикриттям несправедливого закону називається свавіллям. Свавільям тих, хто такий закон розробляв і запроваджував у суспільне життя, й тих, хто творив несправедливість під прикриттям цього закону.

бути присутньою незатьмарена свідомість, здатна до адекватного мислення й усвідомлення того, до чого, куди й у чий руки веде й заведе Україну антиукраїнська політика.

Отже, цілком очевидно, що неукраїнською мовою неможливо створити українську соціальну дійсність й утвердити українську державність на українській землі⁵⁵. **Не збережемо українську мову, то й не збережемо Україну, а значить, і себе у не своїй державі.** А залишатись тривалий час без державності ця земля не зможе. Можна не сумніватись, що така земля без хазяїна не залишиться. Що ж тоді буде з нами? А те, що було до цього, століттями поспіль. Як буде? Ще гірше, аніж вчинено за роки незалежності з українськими селянами, коли не загарбники, а ми самі зіпхнули їх, мов бульдозером, на узбіччя суспільного розвитку, відлучили від землі й виробництва, прирекли кого на блукання по світу у пошуках

⁵⁵ «Але є безсумнівні цінності, є спільні інтереси. Головний із них – протистояння грізним процесам розкультування, які мають глобальний характер, в Україні нашаровуються на потужні процеси деукраїнізації – на ґрунті фундаментальної спадщини царизму і сталінізму – за умов фактичної окупованості України російськими мас-медіа, російською попсою і московським попівством. Якщо ці процеси не буде зупинено, то не виключено, що у майбутньому ми матимемо Україну без українців. Тобто будуть люди, які називатимуть себе українцями і матимуть українські прізвища, але не буде української мови і культури як актуальної реальності, як обличчя суспільства. І в Європу «ввійдемо» (або ще кудись напросимось) як духовні утриманці. Або як велетенська Кубань – із залишками українського акценту, з етнографічними ансамблями, а ще, може, з кількома елітарними поетами та прозаїками, яких нікому буде читати (як уже й тепер не дуже). Отож, справа «життя чи смерті» для української гуманітарної інтелігенції, на мій погляд, – працювати на національно-культурну та мовну консолідацію суспільства навколо української культури і мови як осереддя з максимальним освоєнням слов'янського і світового культурного багатства, включаючи культури наших традиційних історичних «попутників» на Сході й Півдні – грузинів, вірменів, азербайджанців, таджиків, казахів, татар та ін., давні культурні зв'язки з якими урвалися з початком 90-х років, і ця величезна втрата, на жаль, навіть не усвідомлена в нашому суспільстві». / Дзюба І. Порнокрагія на марші: статті, фейлетони, памфлети. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 15-16.

кращої долі, а кого на безпросвітне пияцтво, люмпенізацію, деградацію й доживання в українських селах, мов в резерваціях⁵⁶.

Це є свідченням того, що нам, нинішнім поколінням українців, особливо тим, від кого безпосередньо залежало чи залежить позитивне вирішення долі українського села, з якого всі ми, хто в першому, а хто в третьому поколінні родом, бракує не знань, а моралі, розуму, усвідомлення і самоідентифікації себе українцями,

⁵⁶ Соціально-філософський аналіз цієї надзвичайно гострої і болючої проблеми сучасного українського соціуму висвітлено автором в окремому науковому виданні: Рябченко В.І. Технократизм і доля українського села: Занепад сучасного села як системна криза українського соціуму: Соц.-філос. аналіз проблеми. К.: Знання України, 2006. – 76 с. У цьому контексті лише нагадаємо сумну статистику, яка засвідчує трагічну долю українського села, зокрема: У 1990 році, як свідчить офіційна статистика, у нашій сільській місцевості проживало близько 8 мільйонів працездатного населення, серед яких приблизно 5 мільйонів працювало в сільськогосподарському виробництві, а 3 мільйони – на підприємствах місцевої промисловості та в містах, поряд з якими вони проживали. А в 2007 році середньорічна чисельність працівників, задіяних у товарному сільськогосподарському виробництві вже складала 868 тисяч у той час, як чисельність працездатного населення була понад 6 мільйонів осіб. У перспективі для високотехнологічного сільського господарства на теренах України потрібно буде не більше півмільйона працівників. А якщо воно сконцентрується в латифундіях та зациклиться на вирощуванні й експортуванні сировини декількох монокультур, тенденція до чого спостерігається, тоді знадобиться ще менше тих, хто потрібен буде для такого господарства й господарювання на українській землі. За такої антинародної аграрної політики в українських селах підрубано основний стрижень – віковичний соціальний ритм селян і села як громади. Через відчуження селян від землі й роботи по суті знищені сільські громади як остів демократії у сільській місцевості. Українське село приречене на соціальну деградацію й вимирання. Чи усвідомлюють сучасні українські політики, що у результаті їхньої політики деградує й відмирає природний резерват генетичного фонду української нації, який зберіг у собі протягом тривалих століть бездержавності не лише мову, а й, власне, українство, і з якого завжди живилось місто? Політики попередньої системи влади чітко усвідомлювали, що значить українське село для збереження України, а тому й молотили його, як тільки й могли, перетроцили мільйони українських селян, пропустивши їх через лещата колективізації, голодоморів, масових переселень і виселень на чужі землі. Сьогодні, на

громадянами самостійної і незалежної України та всього іншого, що є цариною душі і серця людини, тобто людськості. За всіма ознаками ми себе ведемо в цій державі як завойовники, причому не благородного гатунку, а скоріше як розбійники, що обмежені в часі, користуються моментом і хапають усе, що попадає в очі й під руки, з явними намірами при першій загрозі дременути подалі із цієї землі. **А це як раз і підтверджує, що душею й серцем ми не сприймаємо її як свою, тим більше рідну, де належить гідно, не тільки за рівнем матеріального статку, а й у злагоді із власною совістю, жити не лише нам, а й нашим нащадкам.**

*Окрім матеріального багатства є більші цінності:
превентивні прагматичні настанови
вітчизняним можновладцям*

Тим, хто має наміри використати Україну як прохідний етап і вибудувати майбутнє своїм нащадкам поза її межами, планує, награвувавши чи заграбувавшись, дременути подалі із цієї Богом даної українцям землі, варто замислитись, що крім багатства є більші цінності, якими вони володіють на українській землі серед українського народу і які вони безповоротно втратять, дременувши з неї. Наприклад, суспільний статус і недоторкану свободу без відповідальності, що дають їм право, з одного боку, співвідносити себе із суспільною елітою, а з іншого боку, витворяти все, що заманеться, задовольняти будь-які забаганки

початку ХХІ століття, сотні тисяч українських селян пересіли з тракторів і комбайнів та іншої техніки на коней і повернули голоблі до архаїчного сільського господарства щонайбільше кінця ХІХ століття й копирсаються у своїх присадибних ділянках у такі способи, як це робили наші пращури в епоху Трипільської культури. За такого «господарювання» не буде дивиною, коли доведеться експортувати з Китаю гречку – основний продукт сільськогосподарського маркетингу вітчизняних виборчих компаній. Промисловість, окрім підприємств галузі лісового господарства, у сільській місцевості тотально зруйнована. Але нині вже занесена сокира і над підприємствами лісового господарства у вигляді реформи, яка може виштовхнути у безробіття не один десяток тисяч мешканців сільської місцевості.

власні й своїх ближніх. Та у першу чергу завдяки суспільному положенню здобувати й примножувати своє багатство з використанням влади⁵⁷.

Щоб це твердження не здалось комусь голослівним, змодельємо міграційну ситуацію. Наприклад, коли б з якихось причин весь депутатський корпус Верховної Ради України покинув її терени й роз'їхався на постійне місце проживання в інші країни. Хто куди. Дехто із читачів може з іронією зауважити, що це нездійсненна мрія українського народу. Заради справедливості, слід зазначити, що не всі там збираються такі, хто не гідний бути народним депутатом. Але від правди нікуди не подінешся, – із запровадженням пропорційної системи виборів та введенням закритих партійних списків кандидатів у нардепи,

⁵⁷ «І народ наш у ході т. зв. реформ та приватизації, яку недарма названо прихватацією, пограбували ж не якісь націоналісти, чи бандерівці, чи діаспорники, – а та ж радянська партійно-господарська номенклатура, яка ще до розвалу Радянського Союзу подбала про своє майбутнє і, починаючи з кінця 80-х рр. у Верховній Раді СРСР ухвалила низку законів, які й дали змогу створити механізм переходу державної власності у приватну власність директорів заводів, спритних комсомольських ділків тощо, – тобто механізм пограбування народу. І на яку б сферу життя ми не подивилися, скрізь побачимо процеси, стартовий майданчик для яких було дбайливо створено ще в радянські часи. Це, звичайно, не знімає вини з влади, яка оголосила себе українською і взяла на себе відповідальність за стан справ в Україні; не знімає вини з усіх нас, які обрали цю владу, і на кого вона мала б спиратися. Влада ця справді була – протягом усіх цих років – непередбачливою, і непослідовною, і недостатньо компетентною, і більше залежною від егоїстичних інтересів різних кланів, ніж від народу, іменем якого вона урядує. Вона мало що зробила і багато чого не зробила з того, що повинна була зробити. І вона не зробила головного: не викликала довіри до себе. Це велика і, може, ключова проблема нашого суспільного життя. Річ у тім, що за сімдесят радянських років процес взаємного очужіння влади і народу зайшов так далеко, що народ втратив не лише всяку довіру до влади, а й будь-яке уявлення про її реальні механізми: це очужіння компенсувалось страхом, який і забезпечував послух». // Дзюба І.М. Україна у пошуках нової ідентичності: ст., виступи, інтерв'ю, памфлети / Вступ. слово М.В. Поповича. – К.: Україна, 2006. – С. 770.

гідних там щоразу, від виборів до виборів, все меншає⁵⁸. І з тих гідних не всі витримують випробування владою та спокусами, які вона надає у нашому суспільстві тим, хто нею володіє. Кожен із наших нардепів достеменно знає, як він цей іспит витримав. Віднесемо таку самооцінку на їхню совість і не будемо гадати, хто з яким статком може дременути з України. Але зрозуміло, що без статку на заробітки за кордон нардепи не подадуться. Тому на українській землі мусять залишитись ті, хто такого статку не має. Якщо ці, останні, нардепи усвідомлено керувались одним з древніх принципів державного управління, який іде ще від Конфуція, а саме: **«Соромно правителю бути бідним у багатій країні, але подвійно соромно бути багатим, коли бідує його народ»**, тоді на українській землі мають залишитись гідні обранці українського народу, оскільки цей народ у своїй новітній історії не розкошує і депутатське жалювання його обранців не дозволяє накопичити первинний капітал, з яким можна чкурнути у космополітизм.

Але ж не в бідності радість і щастя людського життя. Заслуга й суспільна місія та роль політиків полягає не в тому, щоб зрівняти в бідності зі своїм народом. А в тому, щоб своєю державною політикою створити сприятливі, ще краще, оптимальні умови для

⁵⁸ «Не менш суперечливими є й ті зміни суспільного життя, які здійснювались, як кажуть в народі, «самотужки», в силу власного розуміння ситуації і власними зусиллями. «Доморошені ділки», які в силу різних обставин прорвались до ключових посад у Верховній Раді, Кабінеті міністрів чи в органах місцевого самоуправління, своїми некомпетентними діями настільки збурили суспільство, що, здається, воно вже стало на останню сходинку свого соціального, матеріального і морального падіння. Країну захлеснула хвиля казнокрадства, окозамилування, хабарництва, зубожіння широких верств населення, наростання бездуховності. Застаріла матеріальна база колишнього виробничо-економічного комплексу, яка в свій час все ж забезпечувала мінімальні потреби населення, сьогодні знаходиться в зруйнованому стані або ж розкрадена. За оцінками народних мас, вищий орган управління державою – Верховна Рада – постає нині у вигляді анклаву випадкових особистостей або ж представників кримінальних кіл, бізнесменів, які здобули свої капітали злочинним шляхом. Довіра народу до влади в широкому розумінні цього поняття має нині віртуальний характер». / Л. Губерський, В. Андрущенко. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти. – К.: «МП Леся», 2008. – С. 10.

продуктивної діяльності суспільства, у якому б народ завдяки своїй праці з кожним роком ставав заможнішим, а у владу приходили його гідні обранці за покликанням служити своєму народові, а не узурпатори за використанням влади для власного збагачення шляхом зубожіння народу, яким вони правлять. Прикро, і цього вже не викреслити з історії українського народу, але заможнішим із року в рік він не стає. Навпаки, спостерігається стрімка динаміка, яку за визначенням слід називати катастрофічною, поляризацією в українському суспільстві на фантастично багату локальність і зубожілу тотальність його населення. Ця поляризація корелює зі все більшим відчуженням влади від українського народу, коли його політичні, економічні, соціальні та інші громадянські свободи стрімко прямують до нульової відмітки. Тоді як обсяг свободи можновладців в Україні у своєму збільшенні вже вийшов на асимптотичну криву й у своїй максимізації спрямований у безкінечність. За оцінкою міжнародних експертів Україна відноситься до захоплених держав, визначальним критерієм чого є залежність влади не від народу, а від кримінально-олігархічних кланів⁵⁹. **Слава Богу, у соціальній дійсності нічого безкінечного не буває, оскільки є кінцем життя суб'єктів творення цієї дійсності.**

Про те, що життя кінечне, єдине і неповторне, варто пам'ятати як гнобителям, так і пригнобленим, як кривдникам, так і скривдженим⁶⁰. Першим слід пам'ятати, що значно довшою за

⁵⁹ «Найбільш проблематичним видається майбутнє захоплених держав. Почати з того, що політичні рекомендації представникам влади, що перебуває у полоні фінансових вигод, які «дарують» їм олігархи, можуть бути приблизно тим самим, що й показувати лисиці якісь нові виходи з курятника. У крайніх проявах захоплення держави уряди та їхні олігархічні господарі є невіддільними. Можна уявити, що хтось із цих осіб почне прагнути «узаконення» свого становища й історичної слави і буде схильним приймати поради щодо того, як подолати владу олігархів». / Гаврилишин Олег. Капіталізм для всіх чи капіталізм для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень. – Переклад з англ. Андрія Іщенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 332.

⁶⁰ «Гнобителі й пригноблені» – це не слова з комуністичної риторики, а адекватні визначники того, що коїться в сучасній українській соціальній

їхнє життя і приватні інтереси є пам'ять та історія народу, а другим – чому й кому на поталу, й заради чого було віддане у не своє розпорядження особисте, єдине й неповторне життя. Адже іншого життя не буде. То ж чи варто його розмінювати на пригнічення, приниження й попрання власної гідності, на сірість та вбогість існування заради ілюзорного соціального спокою в хаті скраю. Та для громадянського самоствердження щонайбільше «тримати в кишені дулю». **І впадати в соціальний анабіоз,**

дійсності. І мова йде не про фізичне й виснажливе гноблення в надмірній праці, а про морально-психологічну й соціальну експлуатацію, яка породжує брутальне нехтування людською гідністю. Причому як з боку тих, хто принижує, так і з боку тих, кого принижують. Лицемірною спекуляцією в умовах незалежної держави виглядає, коли ми сьогодні шукаємо винних у всіх наших негараздах поза нашим народом і прагнемо списати на них власні гріхи. На всі наші села й міста, де сьогодні злидарують і потерпають від приниження людської гідності наші співгромадяни, серед яких переважна більшість етнічних українців, не вистачить іногородців, щоб творити ту біду, яку переживає український народ у державі, яку він створив власним волевиявленням у 1991 році, щоб вона була незалежною від метрополії й краще дбала за своїх громадян. У тому, що наші співвітчизники з реальною компетентністю, яка відповідає вимогам сучасного цивілізованого світу, працюють за кордоном або в іноземних фірмах, які розгорнули свою діяльність в Україні, у переважній більшості випадків відіграють вирішальну роль лише два фактора. Це гідна заробітна плата й людське ставлення до гідності людини. Коли людина, яка почуває себе гідною, кидає рідний край і шукає за тридев'ять земель, щоб її гідність належним чином була поцінована, стає зрозумілим, чого нам бракує в Україні. Гідності. Адже того, хто принижує гідність іншого, не можна вважати гідною людиною за визначенням. А в цілому це дуже небезпечний симптом для народу, який на старті власної державності поділений на принижених і тих, хто принижує. Зразу ж постає питання, а чи гідний такий народ власної держави, коли з її появою за короткий період, який ще не можна назвати історичним, у ньому відбулась така поляризація на скривджених і кривдників? Для всіх є очевидним, і це вже дійсний факт історії України, що чинником такої поляризації були не лінь одних та надмірна праця других, а влада в суспільстві, через приналежність до якої одні зненацька зробились багатими, а інші, хто не потрапив під її прихильність, стали бідними чи навіть жебраками.

соціальну апатію, невизначеність власної громадянської позиції, жити за принципом «аби не було гірше» і брести безликою, мовчазною й покірною вівцею в отарі, яку женуть чи то на випас, чи до водопою, чи в кошару, чи на бійню⁶¹.

Можливо, хтось знаходить розраду в сподіваннях, що ті, які жирують у земному житті ціною створення для нього реального пекла, у потойбічному житті поміняються з ним місцями свого проживання. Ще б пак. Щоб не впадати в цю та подібні ілюзії, варто уважно придивитись до тих, хто проповідує терпіння й покірність у пригнобленні та злигоднях, і углядіти, якими принципами вони керуються, улаштовуючи своє земне життя. Вони досади менно знають, що до чого, де і як. Якби вони вірили в те, що проповідують, то не злигувались би з можновладцями, і не змагались би з ними не лише у влаштуванні безбідного й ситого земного життя, а й у багатстві та розкоші, спекулюючи мораллю та набожністю, прикриваючи свої неблаговидні й не богоугодні діяння й виправдовуючи несправедні справи можновладців іменем Бога.

*«Окопно-пакувальна» свідомість і «ховрашиний»
світогляд як феномени української соціальної
дійсності та реальні перешкоди на шляху успішної
розбудови Української Державності*

Ми в нашій теоретичній моделі тотальної міграції українського депутатського корпусу не робимо ніяких виключень і задаємось хоча й, гіпотетичними, але суто прагматичними питаннями

⁶¹ «Коли нацисти прийшли за комуністами, я мовчав, я ж не був комуністом. Потім вони прийшли за соціалістами, я мовчав, я ж не був соціал-демократом. Потім вони прийшли за профспілковими діячами, я мовчав, я ж не був членом профспілки. Потім вони прийшли за євреями, я мовчав, я ж не був євреєм. Коли вони прийшли за мною, більше не було нікого, хто б міг протестувати» – ці слова належать Мартіну Нільмоллеру, протестантському теологу, відомому німецькому антинацистському діячу та борцю за мир і ядерне роззброєння, який глибоко усвідомив трагічні наслідки громадянської байдужості й життєвої позиції «моя хата скраю», пройшовши через фашистські концтабори Заксенхаузен і Дахау.

та розмірковуваннями. Зокрема, скільки з 450 «обранців» українського народу зможуть стати депутатами парламенту в тій країні, яку кожен із них обере для свого постійного проживання? Отож-бо й воно. По-перше, потрібно буде вивчити досконало державну мову цієї країни, що є необхідною умовою допуску до реєстрації в кандидати депутатів парламенту. По-друге, треба мати необхідний рівень компетентності, щоб претендувати на участь у передвиборчому марафоні й бути здатним у відкритій цивілізованій конкуренції, в умовах прозорих виборів, без адміністративного ресурсу, підкупу й шантажу виборців та фальсифікації виборів вибороти мандат депутата. Але там ще буде й по-третє, і по-четверте, ... і по-десяте, що не лише оптом, а й вроздріб для переважної більшості наших нардепів виявиться нездоланим бар'єром. Увага! Мова йде про вершину піраміди того нашого політичного інституту, який іменують державою. Що ж говорити про тих, хто займає нижчі ієрархічні щаблі в нашому суспільстві. У такому гіпотетичному розмірковуванні зі всією очевидністю постає явна конкурентна неспроможність за рівнем компетентності того, що в нас гучно йменується суспільною елітою. **А головна причина цієї некомпетентності полягає у світоглядній розбіжності наших політиків із політиками тих країн, народи яких відносять до так званого «золотого мільярду» сучасної цивілізації⁶².**

⁶² «Шелер вважає, що досягти найглибиннішу сутність історичної доби, родини, народу, нації або будь-якої іншої соціоісторичної єдності та зрозуміти її індивіда можна, тільки пізнавши розмаїту систему їхніх фактичних ціннісних оцінок та ціннісних уподобань. І цю систему він називає етосом, а найавтентичнішу серцевину цього етосу – *ладом любові та ненависті*, який керує світоглядами, вчинками та діями суб'єкта. Цей фактичний етос, тобто правила уподобань щодо одних цінностей і нехтування іншими, і визначає структуру світогляду людини, її пізнання світу, мислення про світ, а до того ж і її волю до самовіддачі речам чи до панування над ними. Така система ціннісних уподобань має значення для індивідів, рас, націй, культурних кіл, народів та родин, партій, класів, каст, верств. Шелер вважає, що в межах загальнозначущого людського ладу цінностей кожній окремій формі людськості напередвизначені певні якісні сфери цінностей, і тільки їхня гармонія, їхнє поєднання в загальній будові

В умовах поглибленої й затяжної системної економічної кризи, яку переживає Україна, перебіг якої обтяжений світовою кризою, особливо загострено актуалізувались вимоги щодо ефективності наукових розробок та інновацій, які рекомендуються до запровадження в практику. Але **корупція блокує будь-які суспільні інновації, які порушують і руйнують її схеми.** Сучасна соціальна дійсність дає достатньо підстав для того, щоб уважати, що найбільш ефективною, а звідси – і **найбільш бажаною для запровадження в наше суспільне життя є така інновація, як кардинальна зміна світогляду вітчизняних можновладців, яким підконтрольна влада в сучасному українському соціумі, та всім іншим, включаючи пересічних громадян України, суб'єктам творення соціальної дійсності.** Світогляду як системи цінностей суб'єктів політики, що є наріжними й керівними принципами в здійснюваній ними політиці, яка має сприяти поліпшенню суспільного життя й благополуччя народу, а не спотворювати суспільні відносини, що неминуче веде суспільство й народ до соціальної прірви та його історичного небуття.

Аналіз проблеми світоглядного тупика, у якому знаходиться сучасний український соціум, потребує окремого висвітлення. А зараз лише зазначимо, що багато наших політиків керуються «ховрашиним» світоглядом і засліплені «окопно-пакувальною» свідомістю, яка не дозволяє їм зі свого персонального окопу, яким для кожного з них у нашій соціальній дійсності є опанована ними суспільна ніша, піднятися до рівня маршальського бачення всієї суспільної дислокації, а не вузького сектору, що простирається за бруствером окопів рядових чи єфрейторів, які в них зариваються, щоб тримати локальну оборону. **У даному контексті «нора», «окоп», «ховрашиний світогляд», «окопно-пакувальна свідомість» – це метафори. Але вони доволі адекватно характеризують стан суспільної свідомості сучасного українського**

культури в змозі відобразити усю велич та широту людської душі. У свою чергу, і душа ладна схопити цю гармонію в інтуїтивному (феноменальному) сприйнятті». // Етос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О. та ін. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. – С. 17.

соціуму. Без перебільшень, таку свідомість можна назвати самовбивчою для суспільства, яке має розбудувати й утвердити на світовій карті власну Державу. **На суспільній ниві, де орудус популяція ховрахів, годі очікувати на врожай, оскільки його задалегідь трощать на корені та розтаскують у персональні нори.** Вузький і куций світогляд неспроможний підняти до рівня суспільного державотворення. Якщо кожен, починаючи від суспільних маршалів і генералів, зациклений на захисті власних інтересів, які за визначенням, незалежно від їхньої масштабності, є локальними, то звідки візьмуться ті, хто мав би виконати об'єднавчу суспільну місію й підняти та вивести народ із персональних окопів, і повести в наступ на творення не міражного чи віртуального, а реального суспільного блага. **Того блага, яке йменується дуже просто – суспільною справедливістю. Це благо цінніше за будь-яку матеріальну цінність, оскільки воно зводить нанівець соціальне паразитування й створює більш-менш нормальні можливості для духовного й матеріального збагачення широкого загалу громадян, який ототожнюється з народом, а не купою обраних із нього. То ж чи варто такій «еліті» нехтувати українським народом, який не лише терпить її некомпетентність, принаймні у володінні українською мовою і владою, але й погодився з тим, що вона іменує себе його елітою⁶³. Не варто.**

⁶³ «Ми стали свідками жахливої підміни понять, бо влада давно вже стала метою. Можу перерахувати основні критерії цієї різношерстої команди. По-перше, досягнуте матеріальне благополуччя і, природно, основна ціль – додана вартість. Гроші, ще гроші, ще більше грошей! По-друге, можливість використовувати ці гроші для приходу в політику, щоб конвертувати цей прихід у владу. І по-третє, абсолютне нерозуміння ритмів життя суспільства, а звідси агресивне неприйняття того, що називається свободою, справедливістю, і, найбільш страшне – національними інтересами. Тому українську еліту переважно складають люди, які на початку 90-х років змогли або легалізувати тіньові капітали, або конвертувати владу і зв'язки в такий капітал, або брати участь у відмиванні сірих чи чорних грошей. Принципову роль зіграла гранична слабкість, майже відсутність у радянської України контроліт, знищених за 70 комуністичних років, а, відповідно, непричетність до нового

Тому можновладцям треба шанувати такий народ, оберігати його як своє опертя, не зраджувати його. Коли влада й зрада стають тотожними в сутності поведінки суб'єктів, які тримають владу в певному соціальному середовищі чи суспільстві в цілому, це детонує саморуйнацію цього середовища або суспільства. Принаймні, до спільних перемог і здобутків таким шляхом дійти складно. Без патріотизму важко розбудувати Державу й неможливо її захистити. Проблема патріотизму надзвичайно актуальна для нашого суспільства, оскільки воно розбудовує й утверджує власну Державність.

Про патріотизм можна багато й красиво говорити. Можна нарочито демонструвати патріотизм, пишномовно про нього говорити чи писати, а в цей же час бути байдужим до України та її народу чи взагалі із презирством і ненавистю відноситись до них. Можна з пієтетом ставитись до артефактів української культури, колекціонувати вишиванки й глечики та свистки, облаштовувати українським колоритом ресторани, захоплюватись українськими піснями й танцями, а в цей же час здавати інтереси українського народу, буквально зраджувати його. Можна гратись в українське ерзац-козацтво, посвячувати в козаки тих, хто не шанує український народ, його мову й історію чи взагалі робить йому шкоду лише тому, що вони заможні та займають владні статуси в суспільстві й здатні своїми внесками втримувати таке «козацтво» ряжених. Можна запобігати до націоналістичного екстремізму й при цьому не лише відлякувати громадян інших національностей своєю нетерпимістю, а й переслідувати суто меркантильні цілі та задовольняти власні амбіції вождізму, не переймаючись цивілізованим майбутнім своєї нації. Навіть можна, спекулюючи іменем Бога, закривати очі на вдавану набожність аморальних суб'єктів й очевидних безбожників та нагороджувати явних кривдників народу церковними нагородами лише за те, що вони тримають у своїх руках владу й підтримують церкви матеріально та адміністративно.

істеблiшменту нерадянських сил. Особливiсть генези прошарку хазяiв сприяє непродуктивному характеру капiталу». / Горбулин В.П. Без права на покайнанне. – Харкiв: Фолио, 2009. – С. 339.

Можна, можна, можна... Заради власної вигоди, як свідчить сучасна українська соціальна дійсність, виявляється, усе можна. Чим більше буде таких «можна», які мовчки чи з гучним цинічним викликом входять у суспільне життя народу як його норми, тим у найдальші глухі закутки душі заганяється те, що мало б з упередженням говорити – **«Ні, так не можна!»** Та своєчасно **«бити» по руках, які роблять те, що ні в якому разі не можна робити. Безумовно, це совість.** Совість – це універсальний детектор і запобіжник брехні. Лише безсовісна людина здатна щиро мовити брехню як правду. Не кожна людина, яка живе за совістю, має релігійну свідомість, але без совісті – це безбожник як за визначенням, так і за своєю сутністю. **Приспана совість і знехтувана мораль до добра ніколи не приведуть. І до Бога теж не доведуть. А на шляху вдової набожності без сповідання совісті й моралі можна хіба що злігатись з дияволом.** Можна всі українські вулиці й дороги обвішати гаслом «Любіть Україну!». Але одними лише гаслами та закликами Україну не полюбиш, не розбудуєш і не збережеш. **У вдової ура-патріотичні способи можна лишень дуже швидко прошароварити, проспівати, протанцювати, просвістити й прогавити Україну.** Тому реально, що називається на дотик, відчути, побачити й по-справжньому зрозуміти патріотизм можна не в словах, а у вчинках, діях окремої людини, колективу людей і цілого народу. Реальне почуття патріотизму здатне подолати почуття страху. Особливо це виявляється в екстремальних і надзвичайних ситуаціях, зокрема в умовах війни.

*Розмірковуємо про патріотизм:
звідки він виникає й куди зникає*

Проаналізуймо, звідки може виникнути патріотизм і куди він може зникнути. Уявімо собі ситуацію на фронті, коли командирі потрібно підняти своїх бійців в атаку. Якому командирі це швидше вдасться зробити? Тому, який перший вискочив з окопу й закликав бійців іти за ним в атаку? Чи тому,

який з окопу не вилазить, а посилає бійців в атаку? Чи, можливо, тому, який, погрожуючи розстрілом, випхав силоміць з окопів своїх бійців під ворожі кулі, а сам тими ж окопами та заздалегідь виритими відхідними траншеями дременує подалі з лінії вогню або перейшов у стан ворога, якщо той перемагає чи переміг? Тепер давайте ці гіпотетичні моделі поведінки командира, як своєрідну теоретичну матрицю, накладемо на нашу сучасну й реальну українську соціальну дійсність та подивимось на те, як поведуть себе вітчизняні можновладці зі своїми підвладними громадянами не на словах, а у своїх діях, учинках, ділах і в цілому життєдіяльності, коли окреслено проглядається загальна тенденція їхньої поведінки. Скільки серед них знайдеться таких, які прикладом своєї життєдіяльності відповідають першому варіанту, скільки – другому, а скільки – третьому варіанту поведінки командира? Отож-то й воно.

Хіба може за собою повести бійців той командир, який зраджує цих бійців? І на яке ставлення до себе з боку зрадчених бійців може розраховувати такий «командир»? Невже такого «командира» у мить смертельної для нього небезпеки хтось кинеється закривати своїм тілом від ворожих куль? І чи може почувати себе безпечно й упевнено такий «командир» на полі бою, повертаючись спиною до тих бійців, яких він зрадив чи принизив їхню гідність? Питання, питання, питання... Життя й смерть, історичне буття й небуття. Ретроспективний погляд на новітню державну незалежність України крізь призму відносин владних суб'єктів і підвладних їм громадян наштовхує на сумний висновок. **Здається, за ці двадцять років ми так захопилися владою, що, напевно, і забули про суспільне призначення влади, а також про відповідальність влади перед суспільством за її використання за своїм призначенням**⁶⁴.

⁶⁴ «Людей розбещує не сама влада й не звичка коритися, а вживання тієї влади, яку вони мають за незаконну, і покірливість тим можновладцям, що їх вони сприймають як узурпаторів та гнобителів». / Токвіль, Алексіс де. Про демократію в Америці. У двох томах. (Переклад з французької Григорія Філіпчука та Михайла Москаленка). Передмова Андре Жардена. – К.: Видавничий дім «Всесвіт», 1999. – С. 27.

Тому нагальним для історичного українського буття є суспільне усвідомлення феномену зради, що неухильно веде українську державність до історичного небуття. Але **щоб запобігти цьому лихові, через яке у черговий раз може спіткнутись українська державність, окрім глибокого усвідомлення й розуміння нищівної природи зради, потрібно здійснювати конкретні дії й кроки для її подолання.** Проблема ускладнена тим, що зраду треба долати й викорінювати не в комусь, а в собі, починаючи з подолання «ховрашиного» світогляду й «окопно-пакувальної» свідомості, які домінують у сучасному українському соціумі. Продовжимо нашу рефлексію цього феномену, переломлюючи смисловий ряд поставлених вище питань у сучасну, дякувати Богові, мирну українську соціальну дійсність. Не забуваючи про мораль і совість, будемо більше апелювати до прагматизму нормальних, перш за все у вимірі справедливості, суспільних відносин як запоруки успішного майбутнього Держави, і тих, хто її творить.

Хіба не є зрадою, коли вітчизняного виробника кидають на поталу іноземних конкурентам, які завалюють український ринок продукцією сумнівної якості й за рахунок демпінгу кладуть того «на лопатки», або взагалі знищують?»⁶⁵ У результаті такої зради Україна надзвичайно швидко утворила армію безробітних зі своїх громадян, увійшла в число світових

⁶⁵ «Ще одним наслідком неоліберальної глобалізації є те, що під тиском світового ринку уряди часто жертвують добробутом народу на користь комерційних інтересів приватних осіб. Власне кажучи, економічна і фінансова влада транснаціональних корпорацій перетворилася на політичну владу, адже корпорації можуть висувати вимоги скорочення робочих місць і урізати фінансування на соціальні й економічні програми. Національні уряди при цьому виявляють усе більшу нездатність керувати національною економікою, забезпечувати основні соціальні гарантії громадянам і виконувати свої зобов'язання по збереженню ресурсів навколишнього середовища для потреб майбутніх поколінь. З іншого боку, транснаціональні компанії не несуть ніякої відповідальності за соціальні й економічні наслідки своєї діяльності. Тільки в останні роки міжнародна громадськість підняла питання про звітність і відповідальність транснаціональних корпорацій». Кисельова О.О. // // Етос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О. та ін. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. – С. 181-182.

країн-лідерів, з яких найбільше не від доброго життя мігрує, по суті тікає населення. Стала філією китайської крамниці товарів одноразового, а то й наполовину одноразового, з огляду на їхню якість, користування, та звалищем секонд-хенду й сировинним придатком світу. А українська земля перетворилась на полігон виснажливих і забруднюючих та екологічно небезпечних інтенсивних технологій вирощування продукції рослинництва. І чи не є зрадою мільйонів українських селян, які після відлучення їх від землі длубаються у своїх домашніх господарствах, вирощуючи, по сучасним міркам, якщо й не екологічну чисту, то принаймні безпечну продукцію, коли вони позбавлені можливості вигідно її реалізувати? Чи може вважатись справедливою державна економічна й зокрема аграрна політика, коли той, хто після року виснажливої праці отримує за вирощену продукцію вдвічі-втричі менше від того, хто перекупив цю продукцію й продав її, витративши на це декілька днів чи, можливо, годин? А в підсумку такої зради українському народові, який проживає на території, що наділена найбагатшими землями, з кожним роком стає все більш проблематичніше споживати екологічно безпечні продукти харчування.

А хіба корупція не є зрадою владних суб'єктів суспільних інтересів і народу? Адже невідвладні громадяни чинять та очолюють її як системне явище, що пронизало, мов метастази, зверху донизу всі клітини суспільного організму України. І чи можуть слугувати індикаторами патріотизму та відданості державним і суспільним інтересам виведення мільярдних сум з економіки України за кордон, до яких постійно запобігають вітчизняні можновладці? Про це не вщухають розмови в суспільстві, починаючи з політичних трибун, засобів масової інформації тощо⁶⁶. На

⁶⁶ «Був рік, коли Українська держава отримала неабиякі аванси від МВФ, і при цьому вітчизняний великий бізнес вивів із нашої країни фінансові ресурси, вдвічі більші за обсягом. Як це розуміти? Чи треба в такому разі знову й знову брати кредити на Заході? Українські багатії розміщують значну частину нагромаджених капіталів за кордоном. Вони виводять з власної напівзруйнованої країни зароблені в ній гроші і вкладають їх у чужі економіки, стаючи інвесторами за кордоном. Тому в нас набагато більше зовнішніх інвестицій, аніж внутрішніх. Чи не тому у великих

що вказують такі дії тих, хто верховодить у суспільстві? Перш за все на те, що вони не впевнені у своєму благополучному майбутньому в такому суспільстві. Ця невпевненість може породжуватись низкою причин, зокрема страхом перед відповідальністю за несправедно й незаконно добуте багатство, за зловживання владою, можливою втратою влади чи прихильності влади, а також незахищеністю в правовому відношенні, нестабільністю політичної ситуації тощо. Хіба можуть бути впевненими у своїй державі та у своєму завтрашньому дні пересічні громадяни, коли ті, хто репрезентують владу чи мають реальний вплив на неї, тобто ведуть за собою народ, не впевнені в цьому? Громадянам залишається слідувати прикладу можновладців, користуватись моментом і хапати все, що можна схопити в межах зайнятої суспільної ніші й потрапляти під роздачу в боротьбі з корупцією. Адже у верхніх ешелонах суспільства вона відсутня за визначенням. Консолідація суспільства неможлива без дотримання справедливості в ньому. Здається, усе зрозуміло і ясно, як божий день. **Але, мов пелена, затуляє цю ясність і затьмарює свідомість та деформує світогляд влада, яка тим, хто нею володіє чи має її прихильність, надає в забезпеченні особистого зиску, безпечного й благополучного життя суттєві преференції в порівнянні з тими громадянами суспільства, які не мають такого доступу до влади.**

*Зрада заради влади, влада заради власної вигоди –
цим стелеться дорога в історичне нікуди, точніше,
у бездержавність України*

Боротьба за владу заради «ховрашиної» вигоди набула в нашому суспільстві патологічних ознак. Однією з найогидніших є зрада, яка стала основним засобом у здобутті й володінні владою. **Зрада ради влади.** Зрада перш за все загальнолюдських цінностей, що публічно демонструється повсякчасно. Зрада

політиків чи відомих олігархів про всяк випадок завжди напоготові літаки – аби втекти, якщо обстановка погіршиться...». Алла Алексенцева. Психологія влади. / Народний депутат. – №11(71). – 2010. – С. 34.

українського народу, який своїм волевиявленням створив у 1991 році власну державу і цим самим надав можливість вітчизняним можновладцям бути незалежними від метрополії. У правовому вимірі це означає зрада суспільного договору, прийняття якого засвідчено Референдумом 1 грудня 1991 року. Цинізм усе потужніше утверджується як суспільна норма. Більше того, він сьогодні на подіумі суспільного визнання. Цинізм виставляють на п'єдестал пошани, вшановуючи його всілякими почестями, званнями й нагородами. **Бути моральним і совісним, принциповим і чесним у нашому суспільстві з кожним роком стає все більш ненормальним та небезпечним.**

Зрада заради влади розпочинається на рівні світогляду, зі зради своїх принципів, які постійно змінюються, корелюючи з політичною кон'юктурою й можливостями бути при владі. Що можна очікувати від людини, яка не має принципів, для якої керівним життєвим дороговказом є лише один принцип – відсутність будь-яких принципів? Відповідь очевидна: що завгодно. **Із цього «що завгодно» постає цинічна визначеність поведінки й дій людини, яка нехтує принципами – постійна готовність до зради заради власної вигоди.** Чи можна довіряти людині, яка стилем свого життя демонструє постійну готовність до зради? І чи можна на таку людину зіпертись, знаючи, що вона заради вигоди відвернеться навіть від Бога й буде служити дияволу, удаючи при цьому із себе віруючу та набожну?

*Державна Незалежність України не винна
в недолугості, з якою розпорядились
українською державністю*

Тепер про мову й риторику політиків, якою не лише твориться, а й спотворюється соціальна дійсність. Суспільство консолідує і спрямовує для спільної дії на окремих історичних етапах суспільного розвитку гасла. За період державної незалежності простежуються певні тенденції в політичній риторичі, які засвідчують її популістський характер. Проглядається окресленість таких гасел на етапі виборів чи

захоплення влади. Після того як влада потрапляє до певних політичних сил чи рук, ці гасла швидко втрачають свою актуальність у таборі тих, хто їх підняв на щит, зникають мов ефемерна рослинність. **Далі в цьому сенсі виникає повна політична прострація**⁶⁷. На зміну визначеності, експресії, рішучості, прагненні до конкретних дій, які декларувались в передвиборчій кампанії, приходять політична кволість, невизначеність, апатія й байдужість до суспільних справ.

Якби в нас політика базувалась на якихось науково-світоглядних концептах й у відповідності до них забезпечувала послідовний цивілізований розвиток українського суспільства, тоді б спостерігалась позитивна тенденція як у суспільних досягненнях та вирішених проблемах, так й у змістовному наповненні передвиборчих програм, гасел, закликів наших основних суб'єктів партійної діяльності, на відкуп яких, за пропорційною виборчою системою в українській модифікації химерного спотворення демократії, відданий цей суспільний розвиток. А така тенденція є очевидно негативною. **Це підтверджується зuboжінням, примітивізацією, тавтологією партійних**

⁶⁷ «Тому українське суспільство – це радше конгломерація, яка або стане справжнім суспільством, або розпадеться під тиском дезінтеграційних процесів. У такому слабо організованому суспільстві держава покликана відігравати роль інтегруючої, цементуючої сили. Але українська держава, своєю чергою, перебуває чи то в стадії напівхаосу, чи то політичної прострації. Вона малоефективно виконує свої функції: не забезпечує повноцінну дію законів (у тому числі Конституції), збір податків і соціальний захист населення, не виступає повноцінним арбітром у відносинах особистості і суспільства, у міжособистісних і міжгрупових відносинах і т. д. Та організація, яку ми зовемо «держава», значною мірою стала полем битви кланів, мафій, груп еліт, що намагаються встановити свій політичний режим. Мета цих режимів – убезпечити себе від суспільства, підкорити його своїм цілям. Занепокоєння загальнонаціональною долею, майбутнім країни – не пріоритетні завдання режимів, а лише демагогічні димові заслони, оскільки у політичних режимів досі немає стратегічних відповідей на виклики XXI століття і на бажання мас вирватись із злигоднів». / Михальченко Микола Іванович. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. – С. 74.

програм, гасел, закликів, які щоразу, від виборів до виборів, культивують масову свідомість громадян навколо одних і тих же проблем суспільних відносин, які влада за наявності в неї бажання та політичної волі могла б уже давно вирішити й більше про них не згадувати, та мінімізацією політичних задач, що зациклені на рівні задоволення звичайних фізіологічних потреб як постійно не вирішуваної проблеми в суспільстві.

А це є очевидним симптомом некомпетентності політичного інституту влади, що в мирних умовах трансформації два десятиліття тупцює на одному місці, не вирішуючи нагальних життєвих питань і проблем широкого загалу громадян. Тому й не дивно, що для суспільства перманентно актуальними залишаються гасла, які за своїми цілями та змістовним наповненням перегукуються з гаслами більшовиків. Ті на початку 20-х років минулого століття виводили народ зі стану громадянської війни, яка після чотирьох років першої світової війни тривала майже стільки ж. Та переймалися вирішенням проблем першої життєвої необхідності, оголосивши спочатку військовий комунізм, а потім із переляку, що не впораються, увели так звану нову економічну політику (НЕП).

Українська влада споріднюється з більшовицькою владою цинізмом, але вона докорінно від неї відрізняється своєю безідейністю. В Україні немає не лише ідеології, а будь-яких ідей, які б консолідували суспільство й народ у державотворенні й визріванні та зростанні українських громадян у політичну націю, визначальним критерієм чого є успішна Держава для всього народу, а не держава як інструмент збагачення для купки обраних із нього. Те, що проголошується з олімпу чи підмостків влади є цинічним популізмом, оскільки першими дискредитують і зраджують ідеї ті, хто їх проголошує. Ідеї не оволоділи масами в Україні в пострадянський період тому, що не було, власне, ідей. Влада виявилась нездатною на продукування конструктивних ідей. Ще більшу неспроможність вона продемонструвала в продуктивній реалізації будь-яких ідей, окрім деструктивних для суспільства та

народу й вигідних для себе проектів та схем. Але владі треба володіти масами. Для цього можновладцям знадобились церкви⁶⁸.

Зараз абстрагуємось від хибності комуністичної ідеологічної доктрини й від критичного аналізу її сутності, а з'ясуємо механізм оволодіння масами через ідеологію, з допомогою якого радянська влада не підганяла в спину, а вела за собою народ до втілення в життя проголошених ідей, планів, проектів. За будь-якого критичного ставлення до соціальних феноменів, науковий підхід спонукає до неупередженості в їх дослідженні. Ця ремарка доречна в контексті здійснюваного аналізу. Не дивлячись на весь тоталітаризм і репресивність радянської системи влади, які нічим не можуть бути виправдані, було б упереджено й некоректно залишити поза увагою феномен саме ведення владними суб'єктами за собою народних мас у здійснюваних суспільних проектах, коли демонструвались героїзм, звитяга, самовідданість як керівників, так і їхніх підлеглих не зі страху, а за совістю. Й ведучою ланкою в такому механізмі ведення народних мас був приклад тих, хто ними управляв. «Роби як я!» або «Комуністи, вперед!» тривалий період радянського часу були не популістськими гаслами владних суб'єктів, на кшталт нинішніх, а реальними й продуктивними закликами, які сприяли єднанню влади з народом та згуртовували суспільство. **Для більшості керівників бути прикладом для наслідування, братись за тяжчі ділянки роботи, нести відповідальність за прийняті рішення й власні дії, тоді ставало смисловим життєвим кредо.**

Доки влада підтверджувала власним прикладом прихильність до проголошуваних нею цінностей, доти народні маси й вірили владі та проявляли самовідданість і звитягу в суспільних перетвореннях не за гроші, а за ідеї. Коли ж влада почала віддалятися від народу й вибудовувати свій стиль і спосіб життя за іншими нормами та власними преференціями, тоді народні маси це сприйняли як зраду їм і тим цінностям, що були задекларовані комуністичною доктриною. **Для українського народу моментом**

⁶⁸ «Там, де є релігія, там легше запровадити військову дисципліну» // Макиавеллі Н. Государь. Рассуждение о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве / Н. Макиавеллі; предисл., комент. Е.И. Темнова. – М.: Мысль, 1996. – С. 142. – (Из классического наследия).

істини такої зради стала Чорнобильська катастрофа, коли дітей й онуків владних суб'єктів оперативно евакуювали з Кісва, а народних дітей вивели на першотравневу демонстрацію під радіацію.

Покинутий радянською владою український народ кинув цю владу в історичний смітник на своєму референдумі в 1991 році. Державна влада, яку започаткував український народ, мала б належним чином оцінити свою незалежність від метрополії та віддячити своєму народові вірним служінням на його благо. Але не так сталося. **Влада майже зі старту свого, започаткованого народом існування стрімко почала дистанціюватись від цього народу.** Влада дуже швидко зметувала, які шалені можливості в неї відкриваються для власної вигоди, коли їй не треба бути підвітною й підконтрольною метрополії чи якійсь іншій вищій керівній інстанції. Ще в першій половині 90-х років була якась підвітність влади народові. Але потім така підвітність все більше почала ставати номінальною⁶⁹. **І результати новітнього державотворення наяву.**

Якщо порівняти, що було збудовано, а що зруйновано в Україні за перші два десятиріччя утвердження більшовицької влади, яка була промосковською, з тим, що відбулось в цьому сенсі під проводом незалежної, всенародно обраної української влади, то результат буде не на нашу користь. Тій владі вдалося здолати безробіття, а доморощена влада з кожним роком безробіття примножує. При цьому треба взяти до уваги, що Україна на старті започаткування радянської влади була аграрною й до того ж тотально зруйнованою та виснаженою двома війнами. А у свою державну незалежність вона входила розвиненою сучасною індустріальною країною з атомною енергетикою, ядерною зброєю, космічними

⁶⁹ «Становлення сучасної української політики проходило в складних умовах. По-перше, перехід від тоталітаризму до демократії відбувався мирним шляхом, тому норми і процедури тоталітаризму не були цілком відкинуті, а були з'єднанні з нормами демократії. Був створений унікальний варіант «української тоталітарної демократії», де демократія стала «фіговим листком» неоавторитаризму та режиму кланової олігархії». // Журавський В.С., Михальченко М.І., Михальченко О.М. Корупція в Україні – не політика. Монографія / Журавський В.С., Михальченко М.І., Михальченко О.М. – К.: Фенікс, 2007. – С. 7.

технологіями й потужним аграрним сектором економіки, який утримував соціальну інфраструктуру сільської місцевості й сприяв розвитку українських сіл. Зараз ці села соціально деградують, фізично руйнуються й реально вимирають. Зламано віковичний соціально-трудоий ритм українського села. Суспільно незатребувані селяни тиняються неприкаяними у своїх селах, мов у резерваціях. На тлі такої руйнації й убогства розкіш і золотий блиск церковних храмів, які з'являються в нашій сільській місцевості, не лише сприймаються дисонансом, а й нашоухують на сумні роздуми та неоптимістичні розмірковування щодо істинності в утвердженні праведності й моральності в нашому суспільстві.

Тодішні радянські успіхи в розбудові економіки й держави не можуть виправдати людські жертви, якими стелився до них шлях. Але й нинішня суспільна руйнація як наслідок цинізму й некомпетентності влади не має морального виправдання, оскільки вона породила й продовжує невпинно множити чисельні гуманітарні жертви. Й церковні служителі не повинні знаходитись в союзі з можновладцями, які творять суспільне зло. Цинізм радянської влади був запрограмований чи закладений комуністичною ідеологічною доктриною, що передбачала примат суспільного над індивідуальним, суто особистісним. Цинізм української влади породжується вмотивованою матеріальною вигодою, світоглядною обмеженістю, безідейністю й безвідповідальністю її суб'єктів, що культивує домінування індивідуальних та корпоративних інтересів над суспільними. Але ж таким полярним крайностям деформованих суспільних трансформацій, що сходяться в цинізмі, заручником якого стає народ, є розумні й по-справжньому цивілізовані альтернативи, коли влада не експлуатує нещадно народ і не паразитує на ньому, а виконує компетентно свою суспільну роль. А церковні інституції сприяють підтриманню моралі, злагоди й згуртованості в суспільстві на шляху його успішного цивілізаційного розвитку.

Показовими в цьому сенсі є Федеративна Німеччина та Японія. Німеччина менше аніж за два десятиліття, тобто в межах періоду нашої державної незалежності, відродилась не метафорично, а буквально з попелу і зайняла чільне місце не лише серед західноєвропейських держав, а й у світі. Японія за три десятиліття з феодальної й відсталого модернізувалась у світову супердержаву. І це

політично-економічне чудо відбулося в країні з обмеженою територією як для такої чисельності населення та за відсутності власних сировинних ресурсів.

Унікальним щодо порівняння соціального експериментування в межах соціумів із власними державами є досвід Південної та Північної Кореї. Ці країни споріднені історично, етнічно, мовою, ментально, культурно, географічно. Їх відрізняє лишень модель політичного й економічного устрою на незначному відрізку історичного часу. У результаті обрання різних шляхів суспільного розвитку один і той же народ бідує й злидарює, потерпає від свавілля й цинізму влади, можна сказати без перебільшень, перманентно перебуває в стані гуманітарної катастрофи в державі, яка заклала у фазі військового комунізму. Ї живе повноцінним цивілізованим життям у країні, яка пішла альтернативним шляхом і за цей період увійшла до числа лідерів земної людської спільноти.

Північна Корея наочно демонструє вичерпаність і безперспективність диктатури та закритості суспільства в забезпеченні його успішного розвитку в сучасному цивілізаційному контексті. Це показовий урок тим, хто сподівається на одноосібну міцну владу чи руку в суспільстві, яка одним махом має навести порядок і запровадити в ньому справедливість. Як історія, так і сучасність підтверджують, що така влада дуже дорого коштує народові. Ї не лише через втрату ним свободи. Авторитаризм неминуче приводить до диктатури, а це потребує колосальних ресурсів як на втримання системи влади, у першу чергу її силових структур, так і на розвиток економіки закритого типу, яка приречена на вічне відставання від світових досягнень. Одна країна не може виробляти все й так якісно, як це робить економічно інтегроване й спеціалізоване світове цивілізоване співтовариство. Це підтвердила економіка Радянського Союзу.

Україна за багатьма параметрами того, що діється й коїться в її соціальному просторі, не стикається із цивілізованою спільнотою, де сповідується реальна демократія й прагнуть жити за законами. Цим самим вона демонструє ознаки закритого суспільства. Ї у першу чергу тим, що влада живе не за законами, а за правилами, які встановлюються й постійно змінюються нею за

межами чинного правового простору. Про дотримання норм моралі некоректно й згадувати, оскільки ними брутально нехтують. Це паралізує суспільний розвиток та заводить у безвихідь саму владу, яка є заручником власного свавілля й цинізму. За європейським історичним часом, світовою геополітичною ситуацією та безідейністю вітчизняної влади, Україна реально трансформуватись в закрите суспільство, на щастя, не може. Але такий невизначений стан суспільства довго тривати не може.

Для нас ближче Німеччина як приклад для наслідування у відродженні економіки країни, де була проголошена й суворо дотримувалась усіма, починаючи з державних мужів, загальнонаціональна ідея «затягування ремінців», а також здійснювалась відповідна цій ідеї політика. Коли це відбувалось, ніхто, починаючи з вищих державних чинів і закінчуючи керівниками місцевого рівня, не дозволяв собі розкошувати ні в службовому, ані в приватному житті, ні за власні накопичення, ані, тим більше, за державний бюджет. Коли бідував народ, вони не розтринькували на гедонізм та всілякі витребеньки гроші, не купляли й не їздили на фантастично дорогих у вимірах прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії автомобілях, не будували власних палаців і не оздоблювали службові приміщення, офіси за такими видатками, що не можуть дозволити навіть сьогодні представники справжньої, а не бутафорської, як у нас, національної еліти Федеративної Німеччини. **Вони не робили державу інструментом особистого збагачення за рахунок власного народу.**

У нас же все відбувається навпаки⁷⁰. Німці рухались з глибокого провалля тотальної руйнації на нульовий рівень попередніх досягнень своєї економіки, а потім далі вгору, що забезпечило їм почесне місце серед країн-лідерів сучасного цивілізованого світу. Ми ж, через виміри благополуччя не лише матеріального, а й морально-психологічного, широкого загалу громадян, які власне й репрезентують український народ, умудрилися з рівня їхньої, хоча й мінімальної, усе ж таки соціальної захищеності та впевненості в завтрашньому дні зіпхнути їх у соціальне провалля. Коли ці громадяни своїм волевиявленням приймали рішення мати власну Державу, в нас не було тотальної повоєнної руйнації, а були розвинені трудові колективи, у яких об'єднувались кваліфіковані кадри, що були налаштовані не на гедонізм та соціальний паразитизм, а на продуктивний соціальний темпоритм життя.

Про те, як відбулась поляризація на багатих і бідних в Україні

Як в Україні відбувся поділ і продовжується поляризація на багатих і бідних, можна проілюструвати, запобігши до метафори. Праведний шлях як у духовному, так і в матеріальному збагаченні

⁷⁰ «Сьогодні всі прекрасно розуміють, що економіка в тіні, що великий капітал свої активи тримає в офшорних зонах, що там він платить податки вдесьтеро менші, ніж платив би тут, створює зарубіжні псевдофірми, які на пільгових умовах нібито інвестують українську економіку в тих сферах, які йому корисні, і це триває і триває далі. Зовнішня ознака такого стану полягає хоча б у тому, що по вулицях столиці найбіднішої країни їздять найбагатші серед європейських столиць автомобілі. Це означає, що наша економіка – у тіні. Чи має перспективи держава з таким рівнем тінізації економіки? Чи зацікавлені великі бізнесмени, які сьогодні і є владою, у модернізації нашої економіки, переході на високі технології? Їм це не вигідно. Тому об'єктивно виникає суперечність, гальмо в суспільному розвитку. Бо якщо бізнес буде відокремлений від влади, прийматимуться закони, які розвивають ініціативу». // Олександр Мороз. Так бути не може і не буде. / Народний депутат. – Часопис депутатського клубу «ПАРЛАМЕНТ». – №11(71) листопад 2010. – С. 23.

коректно порівняти зі сходженням на гору, а несправедний – це коли людський індивід, не докладавши власних зусиль, потрапляє на вершину заповітної гори ліфтом чи підйомною дорогою. **Якщо в духовному збагаченні людина може покладатись лише на власні зусилля, то в набутті матеріального багатства вона може скористатись працею інших людей, і досягти цього шляхом соціального паразитування.** З огляду на двадцятирічний шлях крокування України від соціалізму до капіталізму нескладно углядіти, якою дорогою до матеріального статку рухається широкий загальний громадян, що у відповідності із чинною Конституцією ототожнюється з Народом як сувереном Незалежної Держави. І є очевидним та неспростовним історичним фактом те, що на вершини власного матеріального благополуччя піднялися ті суб'єкти, які скористалися незалежною від метрополії державою як суспільним ліфтом. **У спорті це називається грою чи змаганням без правил.**

Коротко, в алегоричному стилі змалюємо те, що діється на шляху розвитку нашого суспільства під впливом системного культивування соціального паразитизму в його соціокультурному середовищі.

Чисельній когорті наших співгромадян на цій дорозі взагалі не знайшлося місця, а тому вони, як суспільний баласт, викинуті на її узбіччя. Ті, у кого залишилися клаптики землі, повернулись до натурального господарства та архаїчними способами копирсаються в них, щоб якось вижити. Інші, кому таке надбання не дісталось, збирають пляшки після продуктивних громадян та длубаються в смітниках і відходах, що рясніють купами на узбіччях цього шляху. Кому поталанить, той може задовольнити себе недоїдками та відходами, що кидаються з вершини гори, яка вже опанована суспільними не пішаками і явно не їхньою власною пішою ходою.

Продуктивним громадянам залишається все менше шансів зробити якісь накопичення від своїх скромних заробітків і підняти вгору, а не збочити, упасти чи скотитись по схилах гори або зовсім зірватись в провалля. Адже з усіх боків нашої суспільної дороги все густішими стають ряди місць і точок, де із власними

заробітками дуже легко розпрощатись. Когось тягне до пляшки – хоча б на трохи відійти від тягаря невирішених життєвих і побутових проблем та відчутти в такий спосіб полегшений стан душі й свідомості, а також ілюзію добробуту й земного щастя. Усе більше стає тих, хто в такому причащанні знаходить альтернативу досягненням життєвих успіхів через продуктивну працю, а тому застряє на цій дорозі. А хтось завис на ігрових автоматах, сподіваючись у такий спосіб вирішити свої матеріальні проблеми, та від затьмарення ігрового азарту не здатний уторопати банальну істину в тому, що, якби автомати програвали, їх би не ставили на кожному розі чи кроці. Тепер у нас один ігровий автомат замінює не один десяток архаїчних наперсточників, кожен з яких, на відміну від цього бездушного технічного створіння, ризикував отримати по пиці від того, хто йому програв. Ігрове ошуканство – це очевидне суспільне зло як різновид і феномен соціального паразитизму, що набув у нашому суспільстві не знаних раніше масштабів і тенденцій розповсюдження та поширення.

Частина наших співгромадян, особливо юнь і молодь як дуже нетерпляча до отримання задоволення й щастя, шмигає обабіч суспільного шляху в коноплю чи маковиння і шукає там життєвої розради. Усе більше стає тих, хто звідти не повертається не лише до продуктивного життя, а й взагалі до життя. За всіма ознаками того, до якої соціальної й фізичної деградації призводить людину вживання наркотичного зілля і в який спосіб здійснюється наживання багатства на такому злі, цей феномен нашого суспільного життя теж треба віднести до різновидів соціального паразитизму, що має стійку тенденцію до розростання як за числом жертв, так і тих, хто за рахунок цього наживається чи заможно живе, користуючись прикриттям влади.

Навіть через затемнені вікна фешенебельних автомобілів, що із шаленою швидкістю носяться по нашій суспільній дорозі, розганяючи в різні боки пересічних громадян, неможливо не помітити неприкаяних дітей, які за живих батьків, що подалися на заробітки або соціально та фізично деградували, стають сиротами. Йі зі старту життя приречені на сумнівне соціальне майбуття чи взагалі зламану людську долю. Кількість таких дітей

більшає, а не меншає, що є очевидною негативною тенденцією нашої соціальної дійсності. **Першопричиною цього є суспільна незатребуваність праці батьків, на яких держава покладає відповідальність за благополучне й благочинне виховання їхніх дітей.**

Багато наших співгромадян стрімголов ринулись в ринкову економіку, започаткувавши якусь самостійну справу й сподіваючись на власні сили, обрали крутіші та стрімкіші маршрути репродуктивного, а значить швидшого шляху на гору матеріального благополуччя. Черговий парадокс нашого перехідного суспільства полягає в тому, що в міру того, як українська держава конституювалась й набувала більш окреслених форм та наповнювалась змістом інституту влади, просування продуктивних співгромадян на обраних ними маршрутах власної справи не ставали легшими, а навпаки. Більше того, не без «допомоги» власної держави дехто почав зриватися, падати й розбиватись, припиняючи суспільну роль репродуктивного громадянина.

Алегорично це виглядає приблизно так. У міру зміцнення держави як механізму примусу, контролю й санкцій, а також зростання апетитів у суб'єктів, що мають можливість використовувати цей механізм на свій розсуд як засіб особистого збагачення, на маршрутах репродуктивної діяльності наших співгромадян, що затіяли самостійну справу, без пільг і прикриття з боку суб'єктів влади, на кожному виступі чи плато виставляються державні стражі. Їхня суспільна роль виявляється не в тому, щоб подавати руку своїм співгромадянам і допомагати в їхньому продуктивному сходженні. Продуктивним громадянам перш ніж пройти чи вибратись на місце, де чатує черговий державний страж, необхідно давати відкуп. Самовпевненим альпіністам, які не однією, а двома руками тримаються за виступ скелі, ці стражі нахабно наступають на пальці. Але той, хто тримався однією рукою, а давав другою й благополучно зібрався на чергову сходинку свого маршруту, не може бути впевненим, що ті, кому він дав відкуп за своє сходження, не потягнуть його вниз за ноги, коли йому заманеться рухатись вище. А загалом таке нахабне здринцтво із продуктивних громадян соціуму

можна кваліфікувати як рекет, що здійснюється від імені держави чи під її прикриттям. **Тому цей різновид здириництва справедливо визнати й назвати державним рекетом.**

Треба погодитись з тією очевидністю, що небагато знайдеться відчайдушних альпіністів, які обиратимуть маршрути, де є вірогідність, що хтось буде наступати їм на пальці чи тягнути за ноги в найвідповідальніших і ризикових місцях сходження на вершину гори. Звідси цілком закономірною є тенденція, яка спостерігається в нашому перехідному суспільстві, коли все більше громадян повертається з репродуктивних та продуктивних маршрутів, що відлякують їх своїми ризиками звернути шию чи зламати хребет, **та товпляться біля заповітного суспільного ліфта, який іменується політикою, що забезпечує доступ до влади як гарантованого засобу досягнення матеріального статку та миттєвого збагачення.**

У цій тенденції з усією очевидністю проглядається першопричина й, власне, механізм ескалації соціального паразитування у сучасному українському соціумі, який буквально паралізує його суспільний розвиток. Напевно, за всю історію українського народу в його соціальному середовищі ще не було стільки дармоїдів. Про апетити сучасного дармоїдства годі й говорити. Вони, ці апетити, шалені. Трутні в «українському вулику» не лише з'їдають весь мед, а й вигризують вощину. А ті, в кого щелепи міцніші, вгризаються, навіть, у конструкції вулика. **З огляду на соціальну дійсність, без перебільшень, є всі підстави констатувати, що сучасне українське суспільство системно вражене соціальним паразитизмом.** Це одна з найбільш загрозливих системних соціальних хвороб, яка несе в собі смертельну небезпеку всьому суспільному організмові. Системні хвороби неможливо вилікувати локальними засобами. Їх можна долати лише шляхом системного оздоровлення всього організму.

Про мову й риторичку, точніше, цинізм політиків, що деформує суспільну свідомість і соціальну дійсність

Тож якими гаслами прагнули новоявлені вітчизняні можновладці не стільки повести за собою український народ, як задурити йому голову заради захоплення й утримання у своїх руках політичної сфери України в умовах її державної незалежності, щоб мати від цього найбільший для себе зиск? Щоб переконатись в правомірності такого питання й дати на нього коректну відповідь, достатньо зробити побіжний ретроспективний аналітичний погляд на соціальну дійсність України.

З історії ми знаємо, а тепер уже переконались й у сучасності, що для українського народу в його **успішному творенні власної державності є найскладнішими для подолання такі бар'єри, як розбрат і зрада**. Історія неодноразово продемонструвала: **якщо ми, українці, не разом, то й не єдині. А коли не єдині, то приречені жити не в нашій Україні**. Здавалося б, через усвідомлення того, що нас розколює, потрібно рухатись до суспільної злагоди, взаєморозуміння, солідарності. І на цьому фундаменті будувати, а не руйнувати й нищити Україну через знедолення народу й поділ його на своїх і чужих.

Черговий історичний парадокс, який набуває ознак втрати єдності України, отже, Державності, полягає в тому, що **«Єдина Україна» і «Наша Україна» у своєму антагоністичному протистоянні, яке не мало ознак цивілізованості в політичній конкуренції, детонували ціннісний розкол України** за партійністю, яка служить формальним прикриттям клановості, зграйності, стадності, що йменується зараз командним поділом суспільства на своїх і чужих. **Кожна політична партія висуває свою систему цінностей в економіці, політиці, культурі. І це нормально. Питання стоїть в іншому – наскільки ці цінності відображають докорінні інтереси Народу й Держави**. Пересічні громадяни України, які власне репрезентують український народ, незалежно від етнічної приналежності, стали заручниками цієї боротьби за владу, в якій поняття «єдиної» і «нашої» України мали номінальний, а не реальний смисл. І використовувались ці гасла політиками та їхніми технологами спекулятивно, заради захоплення влади в суспільстві.

Адже більшість з тих, хто гуртувався під гаслом «За єдину Україну!», отаборились у стані Партії регіонів, що за семантикою назв, як кажуть в Одесі, не одне і теж. Не так просто ідентифікувати

й поняття «Наша Україна». Чия наша? Усього народу чи купки можновладців? Хто запанував в Україні, напевно, має підстави назвати її своєю. Але чи вважає він її нашою, тобто Україною й тих громадян, над якими він панує? Де гарантія, що той, хто запанував, не дремене подалі з України, коли неможливо буде панувати чи запахне для нього смаленим? Якщо немає такої гарантії, то чи є Україна його країною? І тоді чи мав він моральне право називати її нашою? Знову питання, питання...

Далі про так званий «Український прорив». Куди прорив? Заради чого й в ім'я кого цей прорив? Для кого прорив, а для кого не прорив? Наприклад, нагально актуальним для українського народу залишається питання: що переможе в Україні, – прорив до утвердження історичної Державності чи «окопно-пакувальна» свідомість та «ховрашиний» світогляд його можновладців? А проблема однієї булави й трьох гетьманів є похідною зазначеної альтернативи. Адже боротьба за владу безвідносно того, заради чого ця влада потрібна, втрачає сенс. Рушієм боротьби є саме оте «заради чого», що сидить у свідомості людини як домінуючий мотив її життєвих устремлень.

Якщо булава виборюється чи береться заради українського народу і його держави як гаранта цивілізованого поступу України та гідного людського життя всіх громадян, а не лише владних суб'єктів – значить, перемагає український прорив в історичну й цивілізовану Державність. Коли ж булава розглядається як засіб власного збагачення ціною знедолення своїх співгромадян, це є свідченням перемоги «окопно-пакувальної» свідомості над громадянською й політичною свідомістю. Критерієм того, що перемагає чи що перемогло, безумовно, є соціальна дійсність, а не її гіпотетичні замальовки, на кшталт «світлого комуністичного майбутнього» попереднього режиму влади чи передвиборчого популізму нинішніх суб'єктів влади.

З огляду на сучасну соціальну дійсність українського соціуму глибше усвідомлюєш історію нашого народу й розумієш основні причини такої тривалої бездержавності України. Якщо ми зараз, коли над Україною немає метрополії чи зовнішнього агресора, не можемо піднятися над міжособними чварами за місце біля «суспільного корита» і творити успішно державу для всього народу, а не якихось команд чи кланів, які у своїй сутності є зграями

суспільних хижаків чи популяціями соціальних паразитів, то в значно складніших умовах історичного минулого українського народу це було зробити набагато тяжче. **Звідси постає задача, історичної ваги, перед нашим народом: як здолати не зовнішнього ворога, а власну «окопно-пакувальну» свідомість та «ховрашиний» світогляд.**

Ціна такої перемоги – прорив в успішну історичну Державність України, завдяки чому український народ не лише зберігає себе як етнічну й культурну ідентичність та реальність, а й стає самодостатнім творцем власної історичної долі та благополуччя свого життя.

А поразка – це історичне небуття та несамодостатність народу, його асиміляція чужою державністю, культурою, мовою, наслідком чого є підлеглість, другосортність, дискримінаційне положення, що в умовах сучасної глобалізації людського світу неминуче веде до втрати етнічної й культурної ідентичності. Скоріше назавжди, аніж тимчасово, як би то могло бути в попередні епохи.

Шлях до перемоги – виховання в собі громадянської й політичної свідомості та формування державотворчого світогляду, які були б здатні підняти й випростати нас над «окопно-пакувальною» свідомістю. Це тривалий і тернистий шлях. Але його треба пройти нинішнім поколінням українців, якщо ми не хочемо, щоб наші нащадки переродились у космополітів, а про українців в історії людства залишилися лише спогади як про зниклий етнос, який добровільно, зі значним випередженням графіка глобалізації асимілювався в біологічно-фізіологічно-споживацьку, без роду й племені, спільноту людей.

А для того щоб пройти цей шлях становлення громадянської й політичної самосвідомості, треба спочатку на нього стати, а потім весь історичний час упевнено йти... не збочуючи. Усім без винятку. Але в першу чергу тим, хто реально творить українську соціальну дійсність. Адже виховати й повернути до себе можна лишень власним прикладом, а не пустопорожніми гаслами чи закликами та менторськими настановами. **Боротись за єдину Україну, любити нашу Україну, запроваджувати злагоду і єдність у суспільстві, робити український прорив, будувати нову країну й творити сильну Україну треба реально, а не віртуально.** Тоді відпаде необхідність у всіляких фронтах та конфронтаціях на кшталт «так» і

«не так». І не доведеться після цього меланхолічно розводити руками, мовляв, маємо те, що маємо. На барикадах не будують, а руйнують і нищать один одного. А в кінцевому результаті такої політичної безглуздості з нашої державності може вийти історичний пшик.

Декому сказане вище може видатись каламбуром політичних гасел, що силоміць влізли й в'їлись у свідомість громадян України за останні півтора десятиліття. Якби ті гасла були порожнім звуком, як їхній не наповнений і не підкріплений зміст, якби ж гра словами не зачіпала соціальної дійсності. Тоді, будь ласка, партії, політики, політтехнологи, грайтесь своїми гаслами стільки, скільки вам заманеться. **Але ж під прикриттям цих гасел скаламбурено все наше суспільне життя, у якому знівечено мільйони людських доль і душ. Хто за це понесе відповідальність? Хто відповідь за пустопорожню політичну балаканину, якою ось уже майже два десятиліття «годують» український народ? А якщо хтось і відповідь, то чи буде від цього ліпше тим, у кого зламана доля й знівечена душа? Адже людина свою душу не може поміняти так, як автомобіль чи якусь запчастину від нього. І прожити наново занапащені роки свого життя вона теж не в змозі.**

Коли над тобою здійснюють психологічне насилля, засилаючи, шляхом маніпулювання й зомбіювання, у свідомість фальшиві гасла, девізи, заклики, цілком природно виникає обурення й внутрішній супротив. Це спонукає до критичної рефлексії й неприйняття того, що тобі нав'язують силоміць, того, у що не вірять ті, хто це нав'язує, тримаючи тебе за дурника. Щоб забезпечити державу від тотальної ескалації політичної брехні, громадянському суспільству необхідно постійно запобігати до критичної й правдивої контрпропаганди щодо фальшивих гасел і девізів політичних суб'єктів, які прагнуть заволодіти владою в суспільстві шляхом оволодіння суспільною свідомістю громадян як електоральної маси. **Не можна допускати, щоб в Україні добрехались до самого краю, а суспільство захлинулось в багні цинізму.** У боротьбі із брехнею не можна делікатничати, оскільки вона за своєю природою віроломна й делікатність не шанує. Брехню можна здолати лише шляхом публічного викриття й дошкульної критики та висміювання. Сарказм та іронія є одними із прийомів критики, що сприяє очищенню суспільства від брехні, яка зазвичай не виставляє себе напоказ, а

рядиться в одязі правдоподібної респектабельності й прикривається харизмою своїх речників.

У цьому контексті доречні певні контрверзи щодо недопустимості використання в суспільстві брехливих закликів, а також фальсифікації піднятих на щит гасел, що породжує в народі тотальну недовіру до політиків і їхньої політики, дезінтегрує й деморалізує суспільство, вселяє в масову свідомість зневіру в будь-які починання й благі наміри влади. **Гратись в політику небезпечно, а гратись в ту політику, яка розколює суспільство, безглуздо.**

*Заклики українського народу до доморощених
можновладців: один із можливих варіантів
актуалізованої суспільної пропозиції*

Сподіваюсь, що громадяни старшого й середнього віку ще не забули стилістику закликів радянської влади. Тоді звертались до певних категорій громадян, наприклад робітників, колгоспників, учителів, лікарів, військових, металургів, шахтарів із настановами щодо досягнення ними нових здобутків у їхній професійній діяльності. У сучасному українському соціумі назріла необхідність звернутись громадянам України до своїх можновладців щодо поліпшення їхньої політики, яка б мала ставати все більше народною, а не навпаки, яка б виводила нашу країну на шлях до цивілізованого демократичного майбутнього, а не кружляла манівцями та озиралась в тоталітарне минуле. Тож, зберігаючи стилістику минулих закликів, спробуємо запропонувати як один із можливих варіантів звернення українського народу до своїх доморощених можновладців.

Можновладці України! Не рубайте гілку української державності дерева сучасної цивілізації, на якій ви шикарно влаштувалися! За межами України і не в своїй Україні ви приречені на політичне ніщо!⁷¹ Поважайте та шануйте український народ, зав-

⁷¹ «Підвладний ніколи не перетворюється на об'єкт, тому пануючий завжди знаходиться в залежності від його спротиву чи покори. Більш того: навіть

дяки якому ви стали тими, ким ви є! Без цього народу ви нічого не будете варті! Тому не зраджуйте й не грабуйте його! Припиніть дурити й годувати брехнею цей народ! Запроваджуйте політику, яка б сприяла максимальній реалізації продуктивних сил України на благо її народу, а значить, і на ваше благо! У цьому запорука вашого благополуччя й світлого майбутнього! Інакше, без сильної й консолідованої України, без єднання влади з народом, вас очікує політична смерть та чорна пам'ять в історії українського народу. І тоді, на тлі цього, чого варті ваші багатства? Хіба вони варті знедолення українського народу й втрати Україною власної державності? **Доки не пізно, схаменіться!**

Тому, хто не вірить в актуальність закликів подібного смислового ряду, можна порекомендувати піти в народ і здійснити із цього приводу коректне соціологічне опитування. Коли ж у суспільстві й надалі залишатиметься потреба в закликах такого роду, тоді логічно має актуалізуватись звернення наступного змісту: **«Існуванню України загрожує зрада! Доки не пізно, схаменіться ті, кому (незалежно від національності) Україна дорога і хто пов'язує з нею власне майбутнє та своїх нащадків!»**

Комусь такі заклики можуть видатись наївними та ілюзорними, оскільки загальновідома товстошкірість тих, хто став на шлях збагачення, не гребуючи ніякими методами в його досягненні. Але ж вище було зазначено, що в нашому розмірковуванні про сучасну соціальну дійсність, яка твориться на теренах України, ми апелюємо не лише до совісті й моралі, а й до прагматизму. А прагматизм як раз і передбачає співставлення здобутків із ціною їхнього досягнення, а також ураховує фактор часу між зробленими інвестиціями в той чи інший проект та отриманими результатами від його реалізації. Політика відрізняється від оперативного управління перш за все тим, що вона зорієнтована на перспективу. Вона має формувати й

якщо усунути мотив волевияву з боку підвладного, все одно сама наявність цієї постаті робить буття пануючого глибоко залежним від неї. Підвладний, який у диспозиції влади уособлює чисту продуктивність, і без володаря є дещо, тоді як пануючий без підвладного часто-густо – ніщо». / Пролєєв С.В. Метафізика влади: Монографія. – К.: Наук. думка, 2005. – С. 20.

програмувати таку перспективу, у якій би майбутнє сьогодні було ефективним. Коли проблематичність породжується політикою, марна справа боротись з її негативними наслідками у сьогоднішні доти, доки не буде запроваджена в суспільне життя політика, яка усуває причини цієї проблематичності.

Наприклад, корупція, до нещадної боротьби з якою перманентно закликають з олімпу й підмостків влади, є наслідком політики. Та політика, яка керується принципами на кшталт «користуйся моментом», «зривай мить чи день», «після нас хоч потоп», «після мене хоч трава не рости», по-перше, не політика, а її антипод. Принаймні, за визначенням вона не може вважатись державною політикою, оскільки у перекладі із грецької **політика – це мистецтво управління державою**. По-друге, така «політика» рубає під корінь суспільство й позбавляє його перспективи. Тому й за своєю сутністю вона не може вважатись державною політикою. **Урешті, є інтегральний критерій, за яким можна відрізнити від політики те, що до неї не відноситься. Це інтереси народу. У демократичній країні державна політика мусить бути підпорядкованою народові й здійснюватись в його інтересах, а не на шкоду йому.**

Хтось може зауважити, що інтерпретація патріотизму й зради, що була зроблена вище, некоректна. Мовляв, то ж у воєнних умовах, а в мирних – кожен дбає за себе. Дехто може ще й додати: якщо буде війна, тоді й подивимось, на який патріотизм, вірність і відданість Україні здатні наші можновладці та пересічні громадяни.

По-перше, у своєму житті кожен, дійсно, повинен дбати про себе власною працею, а не сидіти на шії іншого, користуючись його працею та ще й поганяти того батою. Політика – це суспільна справа. І той, хто пішов за суспільним покликанням у політику, а не проліз у неї заради власної вигоди, мусить дбати у першу чергу про суспільні справи. І за результатами цих справ отримувати від суспільства адекватну винагороду, а не здирати данину в бажаних для себе розмірах, навіть тоді, коли суспільні справи кепські.

По-друге, не дай, Боже, нашому суспільству ще й війни чи якоїсь техногенної катастрофи. Обачніше, коли ми будемо розмірковувати про нинішній патріотизм теоретично, а не перевіряти його в екстремальних умовах. І завчасно, щоб не було пізно, вилучати із цього необхідні уроки та своєчасно вносити корективи в суспільне життя, яке б давало наснагу для патріотизму й не штовхало громадян України на зраду. **Виховання – процес тривалий. Але дієвим і результативним він стане лише тоді, коли мовлене про совість, мораль, патріотизм буде постійно й повсякчасно підкріплюватись прикладами життєвої й громадянської позиції тих, хто очолює суспільство** й керує всім, що в ньому відбувається, починаючи від політиків, керівників державного рівня й закінчуючи місцевими депутатами та начальниками. **Найбільший гріх, який може допустити влада у стосунках з власним народом – це вкрати у нього віру**⁷². Це дуже небезпечний рубікон системної кризи людського

⁷² «Політичну вагу має тільки той державний орган, у якому народ не сумнівається. На жаль, цього не можна сказати про нинішній склад нашого парламенту – він втратив будь-яку повагу суспільства і став практично нелегітимним. Адже Верховна Рада не виконує своїх повноважень, сама не дотримується Конституції, а її фракції та керівництво порушують закон і регламент. Коли ми бачимо, що бюджет приймається за годину, харківські угоди ухвалюються без будь-якого обговорення, про легітимність такого органу годі й говорити. Вважаю, що технологія швидких рішень, яку взяла на озброєння не тільки Верховна Рада, а й уряд, не робить їм честі. Приміром, Податковий кодекс: швиденько зліпили, подали без обговорення до парламенту, у першому читанні прийняли... А далі що? Не враховано думок підприємців, не проведено жодного аналізу. А це ж приймається економічна конституція! За нею має жити вся країна. Розвиток економіки, сприятливі умови для інвестицій, стандарти життя – все закладається в цьому документі. І якщо держава демократична, якщо вона приймає кодекс для людей, то треба радитися з людьми, дослухатися до них. Тим часом, як сказала нещодавно народний депутат України Наталія Королевська, розповідаючи про ухвалення Податкового кодексу, за весь час засідань комітету жодний представник виконавчої влади на них не прийшов, хоча й запрошували. Це і є ставлення керівництва держави до Верховної Ради України. Проте жалітися нема на кого. Парламент за останні 5-6 років принизив себе сам. Настільки себе опустив, що його

соціуму, за яким у масовій свідомості його громадян виникає провалля недовіри до всіх без винятку, як неправедних і грішних, так і праведних суб'єктів влади. Віра в соціумі, як відомо, живиться виправданими сподіваннями й соціальними очікуваннями громадян, що декларуються кожного разу в обіцянках і зобов'язаннях суб'єктів влади, які отримують від них вотум довір'я на черговий термін своєї владної діяльності. Не можна допустити, щоб український соціум звалився в таке провалля зневіри, недовіри й безнадії, оскільки це буде не лише крахом тієї влади, на якій обірветься терпець народу. У цьому полягає реальна загроза національній безпеці України.

По-третє, у сучасному глобалізаційному контексті людство в своєму цивілізаційному розвитку може без війни, за допомогою знань, цілком мирними шляхами і способами, причому в рамках чинного законодавства, асимілювати соціум, який виявиться не самодостатнім у своїй незалежності⁷³. Особливу результативність у цьому відношенні демонструє світові синергетичний підхід, коли через цілеспрямоване розбалансування соціальної системи, шляхом створення в ній хаосу, бедламу, невизначеностей, запровадження

імідж наближається до нуля». Леонід Кравчук. Хто підвищить авторитет Верховної Ради? // Народний депутат. / Часопис Депутатського клубу «Парламент», № 11 (71). – 2010. – С. 20-21.

⁷³ «Держава – це система, яка зберігає себе. І якщо ми держава, а, отже, система, то чому ж ми дозволяємо її розвалювати? Кінець ХХ століття, початок тисячоліття, – нації, що й досі ще не збулися, нації слабкі й не стабільні, перспективи не мають. Нині в дію входять зовсім інші механізми. Вони жорстокі. Слабкі народи будуть перемелені в цьому млині. Наші проблеми нікого не цікавлять, і не треба думати, що вони у нас такі унікальні. Ми найкращі, нам найгірше, – в історії цей принцип не годиться. Перуанський письменник Маріо Варгас Льяоса писав ще багато років тому, що може статися так, що «найтяжчу боротьбу ми, латиноамериканці, будемо вести самі з собою. Нас обтяжують століття панування нетерпимості, абсолютних істин і деспотичних урядів, і скинути цей тягар буде нелегко.» Наче про нас». / Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1999. – С. 29.

інновацій, що несприйнятливі для її параметрів та властивостей, здійснюється її розхитування в широкій амплітуді коливань, що сягають критичних меж, які в синергетиці іменуються точками біфуркацій⁷⁴. З цих критичних точок, де соціальна система буквально зависає, не докладаючи значних зусиль, користуючись інерцією такої системної гойдалки, можна її перепровадити в інші соціальні виміри та траєкторії суспільного розвитку через відповідні трансформаційні модернізації. За прикладами, щоб переконатись, що це може бути реальністю і як це може робитися, нам не треба далеко ходити. Для цього достатньо погляду в зовсім недалеке минуле, коли розламувався й демонтувався Радянський Союз.

Відкритість суспільства перед міжнародною спільнотою як гарантія того, що його народ не буде замкнений або не буде утискуватись лещатами тоталітарної системи влади, не означає, а тим паче, не передбачає його незахищеності від зовнішньої експансії. **На жаль, є очевидними за роки державної незалежності українського соціуму тенденції потужних експансій із боку інших держав його економічного, інформаційного, культурного, релігійного, фінансового й навіть політичного, а також мовного простору, що є прямою загрозою державності. А в підсумку все це притискує, знищує й катастрофічно швидко витісняє з його середовища суто українське єство.** До цього тепер ще треба додати передумови, які створені в нашому соціумі для експансії землі іноземним

⁷⁴ «Більше того, хоча самоорганізована система здатна підтримувати свою динамічну сталість попри досить великі збудження, у ситуації біфуркації вона може реагувати на найменше збудження резонансним чином. При цьому дуже мала за енергією дія може мати великий вплив на подальшу долю системи. Саме ця властивість процесів самоорганізації відкриває широкі можливості для цілеспрямованої дії людини. Водночас ця властивість підвищує відповідальність за ці дії, підвищує ризик людського існування». // І.С. Добронравова, Т.М. Білоус, О.В. Комар. Новітня філософія науки: підруч. для студ. філос. фак. ун-тів і аспірантів (для склад. канд. іспиту з філос. та філос. науки) / І.С. Добронравова, Т.М. Білоус, О.В. Комар. – К.: Логос, 2009. – С. 18.

капіталом, поки що, де-факто. Але незабаром може статись і де-юре⁷⁵.

Дещо про місію й роль громадянського суспільства у творенні соціальної дійсності

Щоб уникнути такої глобалізаційної асиміляції та економічного, політичного, мовного, релігійного поглинання, влада повинна спиратись на свій народ. Таке оперття може виникнути, утворитись, стати надійним лише через довіру народу до своєї влади. У цьому році Україна відзначає двадцяту річницю своєї Державної Незалежності. Надзвичайно важливо, щоб у тих, хто українську владу тримає, і тих, хто цієї влади прагне, відбулося глибоке усвідомлення того, звідки ця влада взялася, хто її дав і в кого ця влада була відібрана. Бажано, щоб це усвідомлення назавжди закарбувалося як в індивідуальній, так і суспільній свідомості українського соціуму та його національній пам'яті. Не можна забувати, що в 1991 році Український Народ своїм волевиявленням не лише дав сучасну владу, а й забрав її в тих суб'єктів і тієї системи, яка втратила довіру в нього. **Цим волевиявленням ознаменовано суспільний договір, який Український Народ уклав із започаткованою ним державою як політичним інститутом влади.** Із цього договору випливають правові підстави для підзвітності, підконтрольності, відповідальності державної влади у цілому та всіх її суб'єктів зокрема перед своїм народом.

⁷⁵ «Скажімо, я з тривогою думаю про те, що відбуватиметься, коли скасують мораторій на продаж землі. Це буде такий суцільний грабунок населення України, таке «чисте» обкрадання, якого багато хто й не сприйматиме як грабунок: коли в злидня щось забирають, він цього навіть не помічає, бо в нього й так нічого не було. Та коли буде втрачено українську землю як таку, мабуть, і до масової суспільної свідомості дійде, що сталося насправді. І стане зрозуміло, що до цього не в останню чергу спричинилася байдужість багатьох до перетворень, які відбуваються в державі». Олександр Мороз. Так бути не може і не буде. // Народний депутат. / Часопис Депутатського клубу «Парламент», № 11 (71). – 2010. – С. 22-23.

Це дає право громадянському суспільству, яке репрезентує народ, окремим його інституціям та організаціям, а також громадянам України критикувати владу і владних суб'єктів за несправедливу й антинародну політику та діяльність, вимагати політичної відповідальності за таку політику і діяльність⁷⁶. Політична відповідальність полягає в усуненні від влади як політичних сил, так і окремих владних суб'єктів. На відміну від кримінальної відповідальності, вона не потребує рутинної процесуальності для доведення вини, а апелює до очевидного в соціальній дійсності, що не потребує доказів. Загальновідомо, що в демократичних країнах із правовими державами владні суб'єкти, коли вони допускають порушення, які несумісні з їхнім службовим статусом, можуть навіть не очікувати, коли громадськість углядить таке порушення й почне вимагати адекватної відповідальності, а самі подають у відставку. У нашому соціокультурному середовищі сформувався й закріпився зовсім протилежний стереотип поведінки політиків і державних службовців. Для більшості з них кодекс честі – це щось з **інопланетного життя**. Навіть, коли доказів вистачає для того, щоб їх притягнути не лише до політичної, а й до кримінальної відповідальності, вони цинічно відбріхаються, викручуються й роблять винними інших. А потім можуть ще й підвищити свій владний статус.

⁷⁶ «У країнах розвинених і сталих демократичних традицій на рівні правового звичаю діє сформований обов'язок глав держав і урядів регулярно відповідати на запити певних політико-державних інститутів, ЗМІ, громадськості, громадян. Порушення цього обов'язку в правових державах сприймаються як надзвичайні події. «Допити» глав держав з будь-яких питань відбуваються постійно. Наприклад, М. Тетчер, будучи прем'єр-міністром Великобританії, щотижня підлягала вимогливому «допиту» в парламенті з 15-20 питань, які ніколи не оголошувалися заздалегідь. Звичайно на підготовку передбачалася чверть години. Такий звичай являє собою не тільки допит, виховання відповідальності, а й систематичні осмислення власної відповідальності, позитивного і негативного досвіду. Той, хто не робить цього, збужує можливості пізнавати глибокі процеси, керувати державними справами. Адже в правосвідомості громадян цих країн міцно укорінилася та істина, що влада є вторинною, похідною, підконтрольною тому, хто є її джерелом і творцем, тобто народу, суспільству». / Кресіна І.О., Балан С.В. Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – С. 19.

Нечесність і безчесність затребувані у владних структурах нашого суспільства, отже, і в суспільстві. Цьому є логічне пояснення. Зробимо його.

Природа влади така, що вона дає багато спокус і розбещує тих, хто в її структури потрапляє. За цією ж своєю природою влада не здатна до самообмеження. Якщо у влади немає обмежень від її спокус, вона надзвичайно швидко, в історичному вимірі, розбещується сама й розтліває та руйнує все, що знаходиться в соціальному просторі, на який розповсюджується її вплив. Такі обмеження повинні бути задалегідь закладені в законах, починаючи з Конституції, які не повинні на власний розсуд і в угоду комусь постійно змінюватись, особливо у бік невідповідності, невідповідальності, невідповідності. **Механізми контролю за діями суб'єктів влади повинні бути сформовані й бути дієвими за межами системи влади, у громадянському суспільстві.**

*Про азбуку демократії та українську одіссею
навколо цивілізованого демократичного простору*

Сумна іронія історичної долі нашого народу, коли через двадцять років його державної незалежності доводиться акцентувати увагу на азбучних істинах демократії. А що робити, коли в Конституції зазначений демократичний устрій нашої Держави, а демократичні цінності ми не прагнемо сповідувати і до демократії не наближаємось. Принаймні, якщо й стрімко не віддаляємось від неї, то всі ці роки блукаємо навколо цивілізованого демократичного простору. Причина того, що наш суспільний корабель не заходить в акваторію цього простору ще банальніша за азбучні принципи та орієнтири демократії. **Справа в спокусах, які зберігаються в системі вітчизняної влади, що зваблюють тих, хто потрапляє в її структури.** Ці спокуси затьмарюють свідомість, паралізують громадянську й політичну волю, урешті засліплюють і не дають можливості побачити бакени фарватеру, яким треба рухатись в демократію. У цьому зв'язку й смислового контексті доречно нагадати історію про двадцятилітнє блукання Одиссея. З міфології ми знаємо, коли

необхідно було проходити мимо сирен, які заманюють необачливих мореплавців на смертельні скелі, де неминуча катастрофа, то Одисей як обачливий капітан заздалегідь попросив свою команду прив'язати його до щогли, щоб він не піддався впливу спокусливих звуків і не повів очолюваний ним корабель на вірну загибель.

Абстрагуючись від міфології й перекладаючи цю історію як метафору на нашу соціальну дійсність, нескладно побачити аналогію між сиренами й спокусами, які закладені в системі нашої влади для суб'єктів, що потрапляють у її структури, та путами для капітана й обмеженнями влади від її спокус. Звідси сам собою напрашується висновок, що потрібно зробити для того, щоб наші навколоцивілізаційні блукання врешті припинились й наш суспільний корабель, ім'я якому Україна, рухався в демократичне майбутнє, а не в тоталітарне минуле. **Зазвичай про пута для влади як механізми контролю за її поточною діяльністю та обмеження від зловживань починають точитись суспільні дискусії перед кожними виборами. А після виборів про ці пута згадують лише ті, хто у владу не потрапляє.** Тому й зберігається стабільно недемократичний політичний курс нашої держави. І нагально гострим та без відповіді залишається питання: «Де ж той Одисей, який має вивести наш суспільний корабель в безпечну акваторію, що в сучасному людстві називається цивілізованим демократичним простором?» Але не забуваймо міфології та азів демократії й пам'ятаймо, що мимо рифів та смертельних скель у безпечну акваторію проводять свої кораблі лише ті капітани, яких їхні команди своєчасно «прив'язали до щогли». Такі нагадування незайві для суспільств, які, ще не очунявши від посттоталітарного синдрому, уперто лізуть в авторитаризм, який неухильно приведе в тоталітарне майбутнє.

Порядок з-під батога є ілюзорним, оскільки той, хто орудує ним, творить свавілля. Для того щоб запобігти цьому, над ним має бути інший, ще з більшим батогом. А щоб у соціумі запанувала справедливість, самий верхній у такій вертикалі має бути Богом. Таке неможливе, адже всі люди грішні. Тому в

авторитарній системі влади будь-який смертний, що потрапляє на її вершину, отримує безвідповідальну свободу й можливість творити найбільше свавілля, оскільки для нього закони не писані. Навіть із такої простенької метафори стає зрозумілим, що в умовах сучасної цивілізації для народу, який прагне до гідного людського життя широкого загалу своїх громадян, а не їхньої купки, що узурпують у ньому владу, альтернативи демократії як способу влаштування суспільних відносин немає.

Усі, особливо ті, хто потрапляють у структури влади, добре розуміють, що без суспільних контролів і санкцій у соціумі ніколи не буде порядку, а пануватимуть бедлам і хаос. Одначе у механізмах здійснення таких контролів і санкцій як у попередній, тобто радянській, так, особливо, у нинішній системі влади спостерігається одностороння направленість, зверху вниз. Цілком зрозуміла природна вмотивованість людини до того, що краще когось контролювати й санкціонувати за відхилення чи порушення встановлених суспільних норм, аніж самому бути підконтрольним і підзвітним за свої діяння в цьому сенсі. Але ж не може залишатись незрозумілим й інше. **Лишень за умови існування механізмів суспільного контролю й санкцій, які б, обопільно врівноважуючи, діяли по вертикалі як зверху вниз, так і знизу догори, можливо досягти саморегуляції порядку в соціумі на його горизонталях в усіх його осередках.** Це дозволить позбавитись від необхідності втримувати й підгодовувати в них контролерів та наглядачів із батогами, які є непродуктивним, тобто паразитуючим елементом соціуму, що функціонує в умовах ноосфери. **Адже чим більше в державі контролерів, тим більше корупціонерів у суспільстві.** Безглуздо нехтувати цією аксіомою.

Якщо в суспільстві немає реально діючих, а не задекларованих механізмів контролю за діями суб'єктів влади й адекватних санкцій відносно тих, хто відхиляється від норм людського співжиття, воно приречене на свавілля, вакханалію та багато інших явищ, які сприяють деморалізації, соціальній деградації, розтлінню, що неминуче веде до занепаду та системної руйнації соціуму. **Саме такі небезпечні тенденції**

спостерігаються на теренах України в умовах її державної незалежності. І це сьогодні є чи не найбільшою, реальною загрозою національній безпеці України. У цьому її історичний парадокс і трагедія. На яке майбутнє може розраховувати Держава, якщо найбільша небезпека для її подальшого існування виходить зі структур держави як інституту влади? Ця проблема породжується не персоналіями чи окремими політичними командами, які володіють у конкретний час владою, а програмується на політику, спотворену вадами й деформаціями самої системи влади в суспільстві. Не усунувши деформації й вади системи, можна скільки завгодно міняти політичні команди та їхніх лідерів й здійснювати хоч щомісячно перевибори, а результат буде не ліпший. Деформований. Причому, з кожним разом усе більш гіпертрофовано антинародний. **Саме в усуненні деформацій системи суспільних відносин, які блокують запровадження демократії в Україні, і полягає її історичний момент істини – бути чи не бути їй Державою?** Якщо бути, то якою? Й чиєю державою? **Недемократична держава не може бути народною як за визначенням, так і за своєю сутністю.** Така держава не може зіпертись на народ. У відсутності такого опертя постає реальна загроза самій Державності. Ця загроза має й прагматичні виміри, але не стільки для пересічних громадян, як для суб'єктів, що реально панують в українському соціумі.

Від тих, хто сьогодні по-справжньому запанував у рідній сторонці, залежить – бути чи не бути таким механізмам у сучасному українському соціумі. Як кажуть у народі, урятування – справа рук того, хто тоне. Адже не можна довічно роздмухувати розбрат і чвари в суспільстві множенням несправедливості, брехні й кривди в ньому. Це все рівно, що сидіти на діжці з порохом і розводити на ній багаття. Суб'єкти влади, які перманентно дурять і зраджують власний народ, не можуть сподіватись й розраховувати на те, що цей народ у якийсь кризовий для влади момент не зрадить їх. А у своїй сутності це не можна буде назвати й зрадою, а скоріше розрахунком за фальшиві векселі, які народ отримав від таких

суб'єктів. І суспільний договір, хоча й не оформлюється юридично, передбачається у взаєминах народу зі своєю владою.

Адже вже давно минуло перше десятиліття наших навколоцивілізаційних блукань, поки що безпросвітних. Із таким же «успіхом» нашого суспільного розвитку минає й других десять років. **І все це лише тому, що влада не прагне довіритись у виборі та підкоритись у контролі власному народу.** Як бачимо, азимут курсу цивілізаційного шляху банально зрозумілий. Але звернути на нього не дають зазивання черева, які декому затьмарюють громадянську свідомість і перехоплюють дух політичної волі⁷⁷. Зазвичай сита людина стає на деякий час байдужою до їжі, а у нас такої паузи не було і не передбачається. Український народ, на відміну від інших, більш нетерплячих і нетерпимих до такого знущання над собою, покійно вичікує цього історичного моменту в стані своїх посланців у владу. Те, що влада цього не прагне, – цілком природно для неї, а от, що народ це не пече – у цьому альфа й омега нашої суспільної драми та історичної бездержавності. Тому, мабуть, доведеться розраховувати лишень на «незваріння», тобто нетравлення того, що без перестану поглинається. **Можливо тільки це й урятує нас від історичного сорому власної державної неспроможності. І то за тієї умови, коли знайдуться свої Одиссеї, які вдало скористаються таким про-світлінням у нашій історії й дозволять своєчасно прив'язати себе до суспільної щогли, яку йменують справедливістю.**

⁷⁷ «Проблема внутрішніх трансформацій – це, в першу чергу, проблема українського істеблїшменту. Відомо, – як еліта виконує свої функції, так і функціонує держава. Те, що український істеблїшмент нині не в змозі якісно виконувати загальногромадянські функції, стало широкою темою суспільної дискусії. Більше того, небагато перебільшуючи, скажу – український істеблїшмент зараз живе в штучно створеному ілюзорному світі, характерними ознаками якого є безкарність, можливість для обраних діяти поза любых моральних чи етичних правил, а нерідко і поза правовими нормами, і кричуща відсутність самодисципліни. Хоча, як відомо ще з римських часів, справжня еліта розпочинається із самообмеження». / Горбулін В.П. Без права на покаєнне. – Харків: Фолио, 2009. – С. 358.

*Лише безглузда лисиця може прагнути
погратись з ведмедем в одній пісочниці*

У цьому контексті не ведемо мову про моральне оздоровлення суспільства, яке неминуче відбулося б від кардинальної зміни світогляду суб'єктів творення сучасної української соціальної дійсності. **Давати моральні настанови й поради владним суб'єктам у захоплених державах, як згадувалось вище, це все рівно, що вказувати лисові чи лисиці, що орудує в курятнику, де знаходиться вихід із цього курятника.** Але ж ми знаємо, що розумна лисиця непомітно прокрадається в курятник і, поцупивши одну курку, покидає його без порадників і консультантів. Безрозсудно може себе вести хіба що скажена тварина або та, у якої клепок недостатньо, і вона, доки не будуть задушені всі кури разом із півнями у курятнику або не виникне раніше цього реальна загроза для неї, добровільно його не покине, навіть за умови, якщо в цьому курятнику буде не один, а десятки очевидних виходів. **Тому логічно апелювати не до моралі й совісті, а до прагматизму та інстинкту самозбереження тих, хто орудує в сучасному «українському курятнику».** І сподіватись, що в них вистачить розуму усвідомити необхідність зміни власного світогляду не скільки в інтересах і для блага українського народу, як для самозбереження й самовідтворення себе як владних суб'єктів у власній, а не чужій державі.

Метафора «лиса й курятника», на наш погляд, є слушною хоча б тому, що вона є простою для сприйняття й розуміння обґрунтування необхідності кардинальної зміни світогляду як владних суб'єктів, так і пересічних громадян, які ототожнюються з народом. **По-перше,** доцільність у курятнику є тоді, коли в ньому є живі кури, що несуть яйця, яких достатньо не лише для споживання тими, хто живиться із цього курятника, але й для розширеного відтворення чисельності курей. **По-друге,** тих, хто живиться з курятника, не повинно бути більше, ніж курей. Як відомо, **у природі зберігається динамічний баланс у трофічному ланцюжку.** Тих, хто має привілей розташовуватись вище в ієрархії трофічного

ланцюга, має бути значно менше, ніж тих, хто знаходиться нижче. У противному разі панівна популяція потрапляє в скругну ситуацію виживання. Зверху в ієрархії починає множитись чисельність тих, хто нею живиться. А знизу зменшується кількість тих, ким чи за рахунок кого можна поживитись. Зростають напруження й конкуренція у внутрішньо видових відносинах, що спричинює самознищення виду на певній території.

Безумовно, **розкошують у трофічному ланцюжку ті, хто займає в ньому панівне становище**, тобто ті, кого вже ніхто не їсть чи не з'їсть. Чисельність такої домінуючої популяції залежить від апетитів її представників і від можливостей тих, хто їх кормить. За умов незмінної кормової бази розширення популяції можливе за рахунок зменшення апетитів. При незмінних апетитах, для того щоб збільшити свою популяцію, потрібно дбати за розширене відтворення тих, хто знаходиться в ієрархії нижче й живить. **Якщо ж апетити зростають непомірно, з очевидним порушенням зазначених обмежень, панівна популяція, знищуючи все їстівне для себе, позбавляє себе майбутнього проживання на опанованій свого часу території.** Вона змушена опановувати нові території, на яких є для неї кормова база. Такі неписані, але неухильні закони природи, за якими живуть всі організми на планеті Земля. Наприклад, коли сім'я левів в африканській савані втрачає кормову базу, вона шукає собі нову територію, де є чим житись. І опановує ті місця, де немає іншої сім'ї левів, або витісняє ту іншу, якщо остання виявиться слабшою. Справжній лев і в зоопарку лев. Навіть тримаючи його в неволі, з ним поводяться поважно. Не як із мишею, а як із левом. **У світі ж людей суспільний лев**, коли він втрачає своє ієрархічне левове місце, якщо він не набув своїми справами суспільного визнання й пошани та не має завдяки потенціалу власної особистості реального авторитету, **може соціально редукувати в мишу чи ховраха.**

Тепер повертаємось до лисиць не метафорично, а буквально. В Україні за роки незалежності спостерігається збільшення популяції цих тварин на тлі зменшення чисельності зайців, які займають нижчий трофічний рівень. Нині на більшій частині території нашої країни лисиця опинилася на вищому щаблі в трофічному ланцюгу, коли її ніхто не задирає й не їсть. Ще донедавна, коли ринком було запитано хутро лисиці та коли масово труїли мишей, її популяція не

сягала своїх критичних меж. Зараз вона перестала бути значимим трофеєм і для мисливців, які її тепер знищують у санітарних цілях, щоб запобігти розповсюдженню сказу, та з метою відтворення популяції зайців і пернатої дичини, наприклад фазанів.

Якщо метафорично проводити аналогію з дійсністю, то необхідно зазначити, що в нашому «українському курятнику» «лиси й лисиці» дійсно зайняли панівне положення. Їм нічого не загрожує й вони не шадять курей, які несуть яйця. М'ясо лисиць дійсно не їстівне. Але не забуваймо за хутро. У нашій метафорі хутро «суспільних лисиць» – це накопичені багатства й опановані ними землі. Тому українським «лисицям» варто пам'ятати, що панівний статус у трофічному ланцюгу може бути втрачений, якщо на опанованій ними території з'явиться звір сильніший. Малоймовірно, що на українських землях з'являться «леви». Не та кліматична зона. А от північні «ведмеді» можуть розширити свій ареал за рахунок опанування ними південної суміжної території. Загравати з ведмедем не менш невдячна справа, аніж смикати за хвоста лева. **І лише безглузда лисиця може прагнути погратись з ведмедем в одній пісочниці.**

*Розмірковуємо про долю вітчизняних
можновладців та їхнє потенційне суспільне
опертя на випадок державної кризи*

Нашим можновладцям в історичній ситуації втрати Україною незалежної державності, на відміну від пересічних громадян, є що втратити в матеріальному, соціальному й політичному вимірі. **Оскільки загроза інформаційної, мовної, культурної, релігійної, економічної й навіть політичної експансії України не зменшується, а зростає, причому надзвичайно потужно, постає цілком прагматичне питання, над яким варто замислитись раніше, щоб не було пізно. На**

кого, на які верстви громадян України можуть зіпертись вітчизняні можновладці не під час чергової ротації влади в суспільстві в умовах державної незалежності, коли вони контролюють ситуацію, а в момент державної кризи, на кшталт тієї, яка відбулась з Радянським Союзом?

Невже на зубожіле чи зовсім люмпенізоване населення, яке надзвичайно легко кероване й вигідне як електорат та під час виборів може проголосувати й за пітекантропа, коли цього забажають ті, хто володарюють над ним? Але ж не забуваймо, що будь-яка людина, як би вона не була низько опущена, на відміну від худоби, свідома того, що її довело до такого принизливого стану і хто її занастив. Хіба в приниженої людини зникає почуття справедливості й бажання, щоб її кривдника чи кривдників було покарано? Коли людина втрачає можливість відстояти свою гідність самотужки, вона або звертається до інших інстанцій чи сил, або подумки бажає чи очікує й вичікує, коли справедливість буде відновлено якимись вищими силами. Судячи з того, що збагачення вітчизняних можновладців має позитивну динаміку на тлі подальшого зубожіння українського народу, населення цієї категорії мовчки очікує відновлення справедливості.

Один із варіантів такого відновлення справедливості – коли ту силу, яка загнала цих громадян у безвихідь і безпросвітні злидні, прийде й покарає ще більша сила. І чи мають вітчизняні можновладці моральне право нагадувати знедоленим ними співгромадянам про патріотизм, якщо ті пов'язують відновлення справедливості з допомогою зовнішньої, а не внутрішньої сили? Адже мільйони українських громадян, людська й професійна гідність яких не була належним чином поцінована на вітчизняних теренах, відцуралися доморощених панів і подалися в найми до іноземних хазяїв. Те, що Україна, не будучи в стані війни, увійшла в число лідерів серед країн світу, з яких, не від доброго життя, тікає найбільша чисельність населення, владу не пече. Якби пекло, то створювались би відповідні політичні, правові й соціально-економічні умови для того, щоб призупинити таку ганебну втечу населення з української території, що в

гуманітарному вимірі кваліфікується як катастрофа. **Катастрофа – суспільства, людських сімей, доль, життів.**

Але ж не можна можновладцям бути байдужими до того, що ховається в мовчазному соціальному очікуванні мільйонів знедолених українських громадян, які не можуть виїхати за кордон. Чи не очікують вони кращих для себе чужих панів, які поквитаються з їхніми доморощеними кривдниками? Ось у цьому контексті варто згадати світоглядну облуду владних суб'єктів, які легковажно для себе й принизливо для своїх співгромадян вважають, що народним масам окрім хліба, щоб вони не померли з голоду, і видовищ, більш нічого не потрібно. Ця облуда стає очевидною й зримою в кризові моменти суспільної влади й суспільства в цілому. Тому не буде дивиною, що саме серед такої категорії громадян, яким крім хліба й видовищ нічого не потрібно, виявиться найбільше бажаних побачити, як їхніх кривдників будуть викидати з керівних крісел, панських маєтків і обнесених високими мурами опанованих територій та «мочить в сортирах»⁷⁸. Оскільки в Росії державна влада не церемониться з олігархами – ні з мільярдерами, ні з мільонерами, логічно очікувати, що саме російськомовні знедолені та люмпенізовані громадяни (незалежно від їхньої національності), яким байдужа не лише українська мова, а й українська державність, пов'язують відновлення суспільної справедливості на теренах України з допомогою Росії. **То ж чи варто українським можновладцям підігрівати проросійські й антиукраїнські настрої серед зубожілого й знедоленого населення? Не варто. За умови, коли вони не прагнуть здати Україну Росії.** Тим, хто прагне цього, варто нагадати, що в Росії не шанують зрадників.

Тепер давайте знов-таки у матеріальному вимірі окреслимо інший прошарок громадян України, який у цивілізованих країнах називають базисом для становлення й розвитку громадянського суспільства зокрема і демократії у цілому. Мова йде про так

⁷⁸ «мочить в сортирах» – вислів у російськомовній транскрипції означає «вбивати у туалетах» і звучить як погроза тим, кого це стосується. Частіше використовується у буденній лексиці, рідше вживається у російській політичній риторичі.

званий середній клас, критерієм чого є не лише матеріальний статок, який забезпечує соціально-економічну самодостатність і незалежність громадянина від владних структур, а й непричетність його своїм статусом до владних структур. **Це надає такому громадянину можливість у разі необхідності зайняти у відношенні до владних суб'єктів відсторонено критичну громадянську позицію й вимагати від них належного виконання своїх суспільних ролей та обов'язків.** Останнє зауваження надзвичайно актуальне для України, оскільки за критерієм матеріального статку значна чисельність представників вітчизняного істеблішменту, які не займаються приватним бізнесом, принаймні безпосередньо й легально, за рівнем власного добробуту можуть «заткнути за пояс» багатьох середньокласових співгромадян. Абстрагуємось від аналізу можливих джерел такого статку, але від ремарки, яка доречна в цьому контексті, відмовлятися не варто, оскільки вона пояснює одну з основних системних причин більшості наших суспільних негараздів.

Якщо приватного бізнесу в суб'єкта влади не було й немає – цим статком може легалізуватися корупційне джерело приватних надходжень. Коли ж бізнесом займаються близькі й родичі такого суб'єкта, тоді не треба бути Нострадамусом, щоб спрогнозувати його мотивацію до зловживання службовим становищем у приватних інтересах. Цілком можлива нелегальна причетність політика чи державного службовця до приватного бізнесу, який надає йому джерело для престижного, за мірками сучасного вітчизняного істеблішменту, статку. Чи дозволено юридично нашим політикам і державним службовцям використовувати для власного збагачення перший, другий і третій варіант, кожний зокрема або разом узяті, мають своєчасно з'ясовувати відповідні юридичні інстанції й давати цьому належну правову оцінку. У суто правовому вимірі цілком очевидно, що це суперечить суспільним уявленням і нормам справедливості, оскільки ставить у нерівні умови тих, хто займається в суспільстві приватним бізнесом на загальних засадах і без прикриття владою, у порівнянні з тими, хто має прихильне ставлення чи «кришу» влади, аж до введення ексклюзивних законів під конкретний бізнес.

З огляду на те, з якими потугами за роки державної незалежності народжується і ніяк не може зіп'ятись на ноги справжній середній клас в Україні, можна зробити узагальнюючий висновок, що це народження й становлення відбувається не завдяки владі та її політиці, а, скоріше, навпаки, усупереч несприятливому відношенню до нього. Наскільки «сприятлива» політика для середнього класу, свідчить громадянська реакція на введення в суспільне життя нового податкового кодексу. Повертаючись до наведеної вище метафори, **цю реакцію можна проінтерпретувати як небажання «українських курей», щоб їм «відкручували голови», оскільки вони мають репродуктивну здатність і готові продовжувати нести «яйця». Навіть не прості, а золоті.** Звідси постає сакраментальне питання із приводу з'ясування можливостей середнього класу як окремого суспільного опертя для вітчизняних можновладців на випадок державної кризи, коли на незалежність України посягне чужоземець не воєнним, а мирним шляхом, **завдяки експансії (мовній, релігійній, економічній, політичній) і через асиміляцію українського соціуму.**

Для того щоб зробити коректну оцінку такої здатності середнього класу, логічно дати адекватні відповіді на декілька наступних питань. А скільки є того справжнього середнього класу на сьогодні в Україні? Яку тенденцію закладено чинною державною політикою щодо збільшення (зменшення) його чисельності через рік, п'ять, десять і п'ятнадцять років? Як реальний середній клас оцінює державну політику – сприятлива чи несприятлива вона для його розвитку? Як держава захищає бізнес середнього класу від рейдерів, рекетирів та брутального відчуження й привласнення їхньої справи іншими особами? Якщо відповіді на поставлені питання будуть позитивні, тоді можна сподіватись, що не все втрачено й розвиток демократії в Україні має соціально-економічне підґрунтя й перспективу. Коли ж навпаки, тоді можна констатувати, що в Україні навіть не створено фундаменту для демократичних перетворень⁷⁹.

⁷⁹ «Третій тип заходів – сприяння сектору малого бізнесу – також приносить результати повільно, проте саме він є найпотужнішим з усіх трьох. Слід наголосити, що розвиток малого бізнесу – це не справа

І тоді розмови, про те, що, мовляв, демократія завела Україну до прірви чи в системну кризу, є цинічною політичною спекуляцією.

По-перше, демократія в Україні ще не встигла навіть переночувати. Усі ці двадцять років домінує авторитарний тип управління, незалежно від партійного зафарбування й позиціонування тих, хто брав владу в суспільстві у свої руки. Різниця полягала лише у вмінні скористатись таким управлінням. Комусь це вдалось краще, а комусь гірше. І демократія в цьому не винна. **А причина в конструкції системи влади, яка потребує авторитаризму через свою надмірну централізацію та незбалансованість свободи владних суб'єктів їхньою адекватною політичною й правовою відповідальністю.** Тому в керівників із демократичним стилем та підходом влада в такій

витрачання державних коштів на цей сектор, сприяння має здійснюватися через полегшення надмірних бюрократичного і податкового тягарів, який несе цей сектор економіки у більшості захоплених держав. Саме ці тягарі зумовлюють такий низький ступінь розвитку малого бізнесу навіть порівняно з країнами Центральної Європи, перетворення у яких відбулися недавно, і саме цим недостатнім ступенем розвитку дуже великою мірою пояснюється слабкість громадянського суспільства у цих країнах. Важливість наявності потужного сектору малого бізнесу зумовлена тим фактом, що цей сектор є не тільки найбільш інноваційним і динамічним у будь-якій економіці, а й тим, що його представники є найрішучішими прихильниками прозорості рівного ставлення держави до всіх і демократії – верховенства права, якщо говорити коротко. Існують усі підстави вважати, що цей сектор повільно розвивається сам по собі, незважаючи на всі перешкоди; однак будь-яка дія, що ці перешкоди зменшуватиме, прискорюватиме процес і створюватиме, напевно найефективнішу противагу політичному впливові олігархів. Цей підхід є найголовнішим для майбутнього захоплених держав, у яких перетворення заблоковано, у яких капіталізм процвітає тільки для купки обраних осіб, які діють у неконкурентних і обмежених ринкових економіках. Відкриття ринків для новачків і створення однакового конкурентного середовища для великих і малих підприємств буде найпотужнішим важелем перетворення цих країн на справжні ринкові економіки з капіталізмом для всіх». / Гаврилишин Олег. Капіталізм для всіх чи капіталізм для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень. – Переклад з англ. Андрія Іщенка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 334.

системі вислизає з їхніх рук. І вони, раніше чи пізніше, перестають володіти ситуацією й демонструють неефективне управління. Авторитарні особистості почувають себе в такій системі як риба у воді. **Але демократичний устрій де-юре, що передбачено Конституцією України, не надає можливостей у повному форматі утвердитись авторитаризму де-факто. От і виходить ні те ні се.**

Демократичний устрій суспільства з наповненням авторитаризму стає таким химерним спотворенням, яке веде не лише до деградації й розладу влади, а й розтління всього соціуму, який насичується свавіллям сили, соціальним паразитизмом, хаосом і безпросвітним майбутнім. Це твердження базується на тому прикрому й гіркому досвіді, який переживає український соціум за роки своєї державної незалежності. Демократичний устрій держави не дозволяє розгулятись так званій «сильній руці», як кажуть, «на повну котушку», що можливо в умовах диктатури. Авторитаризм не у своїй, природній для нього, тоталітарній формі, знаходячись у підвищеному стані, що створюється непередбачуваністю результатів виборів, які передбачено державним демократичним устроєм, нездатний на ту свою продуктивність у встановленні й наведенні на свій розсуд «суспільного порядку», як це досягається сильною рукою, що без альтернативи може повелівати й володарювати в соціумі без усіляких обмежень, протистоянь і заперечень, а головне, без обмежень у термінах перебування у владі. Тому, щоб створити належні умови для успішної реалізації необмеженої авторитарної влади, демократичний устрій як конституційна форма правління має бути або демонтованим, або брутально проігнорованим, використаним як камуфляж, щоб легітимно не порушувати демократію, яку сповідує впливовий на будь-який сучасний людський соціум цивілізований світ. Так буває й так може бути.

По-друге, хіба можна було створити демократію з допомогою переважаючого за своєю чисельністю в суспільстві населення, яке живе на одну лишень зарплату чи пенсію й повністю у своєму виживанні залежить від влади й владних суб'єктів? На яку громадянську позицію може бути здатна

людина, яка не впевнена не лишень у своєму майбутньому, а й буквально у завтрашньому дні, оскільки від неї це ніяким чином не залежить. Загнана в безвихідь людина заради виживання запобігає до конформізму й покори перед тими, від кого вона найбільше залежить. А принизливий стан у такій покорі не мотивує й не спонукає людину до відданості й вірності тим, хто її до цього довів та тримає на короткому мотузку й щоразу смикає за нього, коли вона хоче вільно виявити свою громадянську позицію.

А тепер доречно згадати, що не єдиним хлібом живе людина. Духовні цінності, якщо вони присутні у свідомості й душі людини як її світоглядні життєві орієнтири, здатні окрилити й підняти таку людину над суєтним і минулим, дріб'язковим і тлінним, возвеличити її духом людськості. Тим духом, який вирізняє й відділяє людину із тваринного світу, коли вона набуває здатності усвідомлювати, що **задоволення власної утроби – це лише мінімальний і найнижчий рівень потреб**, а щоб відбутись у власному житті людиною, треба прагнути до духовного збагачення. Критерієм духовного збагачення є не колекціонування витворів мистецтва й культури та церковних реліквій і антикваріату, не гуманітарна грамотність та загальна ерудиція, а особистісне духовне зростання людини як антипод аморальності, цинізму. До духовних цінностей відносяться совість, мораль, рідна мова, почуття людської гідності й національної самоповаги та громадянина своєї Держави, патріотизму та інших добродійностей, за браком яких важко сподіватись й розраховувати на вияв громадянської позиції. Саме тієї позиції, без якої неможливо розбудовувати, утверджувати й захищати власну державність. **На вияв такої позиції у першу чергу здатні духовно збагачені, духовно зрілі, духовно не зламані й незламні громадяни.**

Крізь призму духовності не можна зробити такої формальної стратифікації населення України, як то можливо здійснити за майновим цензом чи соціальним статусом. Така б статистика про чисельність духовно багатих і бездуховних громадян була б не лише некоректною, а й вульгарною, що суперечить самій природі духовності. Але неможливість формалізації критеріїв духовності

не означає, що цей феномен підлягає тотальному суспільному забуттю чи нехтуванню. Навпаки, в умовах техногенної цивілізації духовність набуває надзвичайної актуальності перш за все як безальтернативний фактор виживання всього людського роду, а не лише нашого, українського. Тому варто, щоб суспільна свідомість переймалась розмірковуваннями над станом і рівнем духовності в суспільстві й реальними загрозами для нього від ескалації бездуховності. **Якщо духовність важко формалізувати й виміряти, то результати й наслідки бездуховності в суспільстві доволі зримі, очевидні й конкретні.** Значущість духовності можна усвідомлювати через її антипод, точніше, результати бездуховності. Але чи варто чекати негативних наслідків і потім із ними боротися, коли це суспільне лихо можна локалізувати з упередженням, не забуваючи й дбаючи про духовне збагачення.

Духовність і бездуховність стають очевидними в діях людини, її поведінці, окремих вчинках, що засвідчують цінності, яким людина надає перевагу. Є очевидним, що в сучасному українському соціумі духовні цінності не є пріоритетними у світоглядних орієнтирах суб'єктів творення соціальної дійсності. **Рівень духовного багатства людини не корелюється з рівнем її матеріальних статків.** Хрестоматійним прикладом і підтвердженням цього твердження є український філософ Григорій Сковорода, який не був заможною людиною, але володів колосальним духовним багатством і щиро ним ділився зі всіма, кого зустрічав на своїй життєвій дорозі.

Отже, духовно багаті й духовно незламані громадяни України можуть бути серед усіх верств населення, які класифікуються за майновим цензом і соціальним статусом. Як серед багатих і представників середнього класу, так і серед незаможних, навіть матеріально й соціально знедолених громадян, які виштовхнуті в соціальний маргінес суспільства. **Проблема сучасного українського соціуму полягає в обмежених можливостях духовно багатих громадян реально впливати на творення соціальної дійсності.** Логічним розмірковуванням нескладно дійти висновку щодо усвідомлення й розуміння чинників, що утворюють своє-

рідний суспільний механізм породження такої проблеми, коли духовно багаті люди не можуть впливати на стан справ у своєму суспільстві, тобто перестають бути значущими суб'єктами творення соціальної дійсності, в якій вони проживають своє життя.

За яких суспільних умов може сформуватись такий механізм відсторонення духовно багатих людей від творення соціальної дійсності? Напевно, коли, з одного боку, духовність у суспільстві не затребувана, а, з іншого боку, духовно багаті люди відсторонені від значущої суспільної діяльності, яка може значимо впливати на об'єктивацію соціальної дійсності, визначаючи вектор її розвитку в напрямку духовного збагачення. І коли в суспільстві бракує духовної еліти, яка б, попри всі несприятливі для неї умови, була б здатною позитивно впливати на суспільну свідомість і формування недеформованого світогляду, в основі якого б зберігались людські цінності, а не утверджувалися б їхні антиподи. Споглядаючи крізь цю логічну матрицю на об'єктивацію соціальної дійсності сучасного українського соціуму в умовах його новітньої державної незалежності, із глибоким сумом доводиться констатувати, що в ньому наявні всі три несприятливі для утвердження й розвитку духовності, чинника: **незатребуваність духовності, відсторонення духовно багатих людей від творення соціальної дійсності й брак впливової духовної еліти в суспільстві.**

Спираючись на логіку, переходимо до здорового глузду й прагматизму, які підказують: щоб суспільству зійти із самовбивчого шляху бездуховності й вийти на людський суспільний розвиток, необхідно дбати про затребуваність духовності в суспільстві, зрощення духовності й утвердження духовних цінностей як пріоритетних світоглядних цінностей. Чи можливо це здійснити під проводом суб'єктів влади, для яких духовні цінності не є пріоритетними в їхньому світогляді? Неможливо. А як можливо?

Ідеалістичний, але, напевно, найбезболісніший для суспільства варіант виходу з духовної кризи, коли в лідерів чинної влади відбудеться світоглядне прозріння й розуміння того, що **так далі не повинно бути**, яке супроводжується їхньою громадянською й

політичною волею – віднині підпорядкувати державну політику не приватним, а суспільним інтересам. І **таке прозріння можливо-владців і політиків могло б наступити не альтруїстично, заради блага народу, а прагматично, заради утвердження й збереження Української Державності як запоруки свого владного й політичного майбутнього.** Чи здатні сучасні українські політики у разі їхнього світоглядного прозріння здійснити це самотужки, без опертя на своїх громадян, які керуються духовними цінностями у своїй життєдіяльності. Ні, не здатні. **Звідси має постати парадокс солідарності різнополярних за своїми світоглядними цінностями суспільних сил, яких об'єднують бажання й прагнення зберегти свою Державу й себе в цій Державі.** Із цього парадоксу виходить, що влада в збереженні своєї державності може найміцніше зіпертись на свою суспільну (не політичну) опозицію.

Це, у першу чергу, духовна еліта суспільства, яка за своєю природою критично сприймає й аналізує діяльність влади у цілому та її суб'єктів зокрема й не солідаризується з їхньою недолугою чи антинародною політикою. **Саме духовна еліта здатна формувати адекватний, недеформований, теоретичний рівень суспільної свідомості.** Крім духовної еліти, у суспільстві, навіть тяжко хворому, попри всі його негаразди, залишається багато духовно не зламаних громадян, які є носіями духовних цінностей і здатні на зважену громадянську позицію, щоб відділити зерно від половини. **Такі громадяни не розмінюють свої цінності на кіло гречки чи якусь іншу матеріальну вигоду. Вони не обмінюють особисту невдоволеність доморощеною владою чи отриману від неї кривду на підтримку бездержавності України.**

Отже, здійснені вище логічні розмірковування стосовно з'ясування потенційного суспільного опертя для вітчизняних політиків у захисті ними Державної Незалежності України від зовнішньої експансії дозволяють на рівні експертного припущення вважати найбільш надійними в цьому сенсі громадян, які керуються духовними цінностями. Відкритим залишається питання: скільки в Україні таких громадян? Навіть

коли їх ще достатньо, щоб не згубити Державність України, не треба на цьому зупинятись та заспокоюватись, а негайно, не відкладаючи на майбутнє, дбати за духовне відродження в нашій Державі. **Духовне відродження не ототожнюємо із церковним відродженням**, вірніше, церковним бумом, який спостерігається на вітчизняних теренах в останні півтора десятиліття. Й за своїм перебігом більше нагадує запровадження церковних ритуальних послуг, які ставляться на міцну комерційну основу, аніж відродження духовності.

Але, окрім ідеалістичного варіанту українського духовного відродження, який гарантує Україні не лише збереження її незалежності, а й розквіт суспільства й благополуччя народу, а також світлу історичну пам'ять і вічну славу політиків, які вивели її на цей шлях, можливі альтернативні історичні сценарії песимістичного штибу. Малоімовірно, отже, і утопічно сподіватись, щоб у вітчизняних можновладців, які одержимі використанням можливостей безмежного збагачення, наступило світоглядне прозріння на користь українського народу. Тоді необхідно налаштуватись на невизначений період мордування й гноблення цього народу, доки суспільство не задихнеться в задусі бездуховності й не захлинеється цинізмом, а в народі не обірветься терпець від свого приниження. Урешті-решт, влада свавільна у відносинах зі своїм народом до тих меж, до яких дозволяє це робити сам народ. **Це неписаний закон суспільного життя й негуманний та недемократичний шлях до світоглядного прозріння.** Але доки таке прозріння наступить, історичний шлях незалежної державності України може раптом обірватись. Що поробиш – кожен має заплатити свою ціну й отримати своє.

І от на такому підґрунті дуже хиткими видаються позиції вітчизняних панів, а тим паче суб'єктів влади. Але ж хіба матимуть вони моральне право звинувачувати знедолених і неодноразово обдурених та зраджених ними своїх співгромадян у зраді, коли ті в якийсь історичний момент, втративши віру й останню надію на краще й благополучне життя, не сподіваючись більше на людськість своїх чергових посланців у владу та

новоявлених на українській землі панів, здадуться на милість чужим панам, які їм можуть видатись більш цивілізованими та милосерднішими. А в підсумку це буде зрада як тих, так і других, своєї Свободи й Державної Незалежності.

Неминучим буде й вердикт історії, якщо таке трапиться. Ті, хто так і не запанував у рідній сторонці, можуть бути звинуваченими у втраті патріотизму, який вони розміняли на прагматизм, тобто на кращі умови для влаштування свого життя. Але тим, хто в повній мірі скористався державною незалежністю України й по-справжньому запанував на своїй землі й серед власного народу, доведеться прийняти від такого суду історії звинувачення не лише в не патріотизмі та зраді, але й у відсутності здорового глузду, що в нашому суспільному контексті означає – далекоглядного прагматизму. Адже під патронатом чергової метрополії вітчизняні пани втратять свій справжній статус і стануть васалами, а суб'єктам влади прийдеться задовольнятися суспільними ролями єфрейторів та сержантів і не мріяти про генеральські погони⁸⁰. **Так, принаймні, вчить історія нашого**

⁸⁰ «З унезалежненням України номенклатурна еліта, позбавлена наглядного згори (з Москви), розперезалася остаточно, ієрархія дозволеного деформувалася, тиск бюрократичної піраміди без партійної арматури послабився і т. д., отже, можна зневажати закон, красти, хамити не скільки кому дозволено, а скільки хто хоче. Суспільство почало нагадувати кримінальників, що вирвалися з в'язниці і влаштували собі «вольницю». Де тут до національної ідеї, до мови, до культури, до гідності! Тут би загребти якомога більше, набити шлунок і кишені, а решту заховати. А на душі без всесильної партії, без всезнаючого КГБ, без «народного контролю» якось незвично, неспокойно і незатишно, як собаці, що зірвалася з ланцюга і набігалася досхочу. Хочеться знову на ланцюг, хочеться коли не миски з помиями, то хоча б штурхана від хазяїна.

Люди холопського звання –

сущие псы иногда:

чем тяжелей наказание,

тем им милей, господа, -

писав ще в минулому столітті класик російської літератури, до речі, син українки». / Радевич-Винницький Ярослав. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 221.

народу. У цьому, власне, і полягає квінтесенція прагматизму, що може бути адресованим панам та владним суб'єктам, оскільки буденна свідомість не сприймає системний аналіз, а реагує на конкретні й очевидні реалії, з якими пов'язаний добробут власного життя. Якщо нас історія вчить тому, що вона нічому нас не вчить, то ми й матимемо те, що мали. За відсутності державної й політичної волі та відповідної громадянської позиції, можемо залишитись біля розбитого українського історичного корита. І продовжувати меланхолічно розводити руками, які, очевидно, не з того місця виростили, щоб творити себе й власну Державу. Та причитати, мовляв, що зробиш, коли ми такі непутящі, а наші руки загребущі.

*За межами України вітчизняні можновладці
приречені на політичне ніщо*

І на чужій землі, куди дехто прагне дременути, серед не свого народу українські можновладці будуть позбавлені суспільних почесей та шанобливості, бодай і під пресом конформізму, які вони мають зараз. Вони там приречені як мінімум у першому поколінні переселенців, на суспільну непершосортність і зверхність до них. Навіть від тих, хто їх обслуговує, запобігливо посміхаючись та кланяючись не їм, а їхнім грошам, якщо ті, хто обслуговує, є корінними громадянами цієї країни. І «косить бабки»⁸¹ у такий спосіб, як наші можновладці звикли це робити в Україні, у демократичних і правових державах ніхто їм не дозволить. **Дехто вже дременує із багатьма награваними мільйонами з України. Ну й що із цього вийшло?** На батьківщині був поважною суспільною особою, а там, за кордоном, чи навіть за океаном, перевівся на біологічну машину споживання, травлення та утилізації продуктів харчування. Нехай ці харчі найліпші та й відхоже

⁸¹ «косить бабки» – вислів з кримінального лексикону, що у перекладі на нормальну мову означає – здобувати гроші переважно протиправним або зовсім злочинним шляхом.

місце зроблене із чистого золота, але ж на результат це не впливає. **Тож чи варто заради багатства зраджувати Батьківщину й прирікати себе на такий результат?**

Якщо ж Батьківщина в розрахунок не береться, оскільки патріотизм і вірність є духовними цінностями, якими доводиться нехтувати, коли зрада стає стилем життя, що прокладає найкоротший шлях до матеріального збагачення, тоді все рівно виникає питання стосовно логіки й смислу життя як такого. Хоч круть, хоч верть, але логіку не можна обдурити. Отже, і знехтувати нею теж не можна. Її можна лише порушити, тобто втратити. Утрата логіки – це, у певній мірі, втрата здорового глузду. Сміслом власного (не чужого) життя можна знехтувати. **Але ж не можна, коли духовні цінності в розрахунок не беруться, ще й порушувати логіку марнославства багатіїв, яка полягає в тому, що після набуття багатства їм кортить отримати суспільних поважних статусів, визнання й слави.** Хіба можливо досягти такого визнання й тим паче слави в суспільній ізоляції, на яку себе прирікають ті, хто тікає зі своєї Батьківщини заради збереження накопиченого багатства? **Цілком очевидно, що логіка при цьому втрачається. А в чому ж тоді полягає смисл? Невже в досягненні того ж самого результату? Але за такий результат замість визнання, пошани й поваги в суспільстві, світлої історичної пам'яті свого народу, отримується лише одна «винагорода», ім'я якої ганьба...**

Як відомо, легко нажите багатство має здатність дуже швидко бідніти, оскільки із самого початку ним не навчилися дорожити й цінувати його. Якщо спритними в накопиченні первинного капіталу виявились батьки, то це ще не означає, що такими ж виявляться їхні діти чи онуки, які виростили в розкоші й гедонізмі. Багатство можна не лише прогуляти, але й прогавити за браком компетентності. Як це робиться в нас, достеменно знають ті, хто набув багатство або втратив його. У цивілізованому світі це робиться не так грубо, а більш вишукано й не так кримінально. Топ-менеджери, до послуг яких зазвичай запобігають власники капіталу, добре обізнані на цьому. Ці топ-менеджери можуть зіграти як на руку хазяїна, так і навпаки,

пошивши того в дурні. Особливо, коли вони відчують слабинку хазяїна й зрозуміють, що в того руки не доходять і кебети малувато, щоб дбати про своє багатство.

На відміну від учених, спортсменів, тренерів, музикантів, співаків, диригентів, акторів, режисерів, художників та інших митців, а також інженерів, кваліфікованих робітників, рівень професіоналізму яких дозволяє їм реалізуватись й бути самодостатніми в чужих країнах, політики позбавлені такої можливості. **Не серед свого народу, у чужій державі стати політиком за одні лише гроші неможливо.** Треба бути непересічною особистістю, щоб цього досягти. Хоча б таким, як А. Шварценеггер, який подбав не лише про розвиток своїх м'язів, а й власного інтелекту та опанував культурою людської поведінки й оволодів державною мовою тієї країни, де він вирішив зробити свою життєву кар'єру. **Вибуття з політики – це політичне небуття й забуття, тобто політична смерть. І цим усе сказано. Поза політикою, поза владою колишній політик чи керівник мусить шукати для себе інше амплуа, щоб реалізувати свій особистісний потенціал.** Наприклад, американські президенти та інші політики **не під час виконання, а після складання своїх повноважень**, коли покидають політику, переймаються облаштуванням ранчо, пишуть мемуари, захоплюються філантропією, меценатством, колекціонуванням тощо. Чув, як одного разу колишній республіканський керівник радянського періоду з розпачем зізнався, що для нього найстрашніше на пенсії, коли мовчить квартирний телефон. **Для того щоб не лякала політична чи керівна нікому непотрібність, потрібно знаходити себе в інших, крім політичної та керівної діяльності, справах. І бути здатним робити ці справи.**

Багатство дає владу. Влада дає багатство. Усе продається та не все купляється. Не можна купити здоров'я, розум, честь, совість і ту ж компетентність. І від смерті не відкупитись. Найявність багатства можна не демонструвати й навіть приховати. Але неможливо приховати неміч, низький розум, відсутність совісті, а також брак компетентності. І бідність як духовна, так і матеріальна теж очевидна. Убогість духовну не компенсуєш

матеріальними статками, навіть шаленим багатством. Навпаки, відсутність духовності в людини на тлі матеріального збагачення стає очевиднішою. Якщо духовно багата людина збагачує не лише себе, а й інших, то накопичення матеріального багатства може робитись за рахунок збіднення інших людей. **Останнє за визначенням і своєю суттю є соціальним паразитуванням.**

Межі в збагаченні немає, але вона є в бідності. Не варто вести до цієї межі свій народ. Адже за тієї межею народу втрачати вже нічого, але є що втрачати тим, хто до цього довів народ. Зокрема владу й усе, що з нею пов'язане. Щоб цьому запобігти, потрібно запроваджувати в соціальну дійсність суспільства політику, яка б дозволяла народу власною працею поліпшувати свою заможність і тих, хто ним править. Або ж своєчасно ділитись з народом накопиченими багатствами тим, хто ними володіє. Існує, правда, і третій спосіб вирішення зазначеної проблеми, зовсім недемократичний, нецивілізований і нелюдський – загнати підвладних у стійло. Як робочу худобу. І скасувати на деякий історичний час такий суб'єкт творення соціальної дійсності, як демос⁸², залишивши в політичному лексиконі лише саме поняття «народ» як фіговий листок для прикриття гріховності влади. **Але чи може влада, яка запроваджується в суспільстві в такий спосіб, благословитись Богом? Навіть тоді, коли таку владу схвалює хтось із патріархів чи інших церковних ієрархів? Адже там, де скасовується справедливість, нехтується праведність. А праведність – це святість. Хіба може вселитись Божа Благодать у душу того, хто нехтує святістю? І чи може той, хто вірить у Бога, запобігати до таких способів влади або благословляти таку владу від імені Бога? Здавалося б, питання риторичні й не повинно знайти підстав, щоб дати схвальні відповіді на них. Але в соціальній дійсності трапляється, коли заради власної чи корпоративної вигоди грають у набожність. І спекулюють іменем Бога та виправдовують будь-які форми й способи влади. **Цинізм не визнає ніяких меж та перепон і нічого святого.****

⁸² У Стародавній Греції раби не входили до демосу і прирівнювались до робочої худоби.

Отже, творити українську соціальну дійсність можна лише українською мовою

Брутальне нехтування, нехлюйське й навіть вороже ставлення до державної мови, до мови народу, який на своїй історичній Батьківщині розбудовує власну державність, в інших країнах, зокрема в Англії, Росії, Франції розцінили б як неповагу до своєї Держави, як ігнорування державністю, як небажання утверджувати цю державність, урешті, як загрозу самій державності⁸³. Чому ж в тих країнах така позиція сприймається

⁸³ «Та водночас украй важливо, друзі, щоб всі ми усвідомлювали: попри наявність у нашій державі десятків партій та рухів, попри відмінність різних політичних, економічних і соціальних орієнтацій, насправді, сьогодні маємо в Україні протистояння, непримиренність лише двох сил – українства й антиукраїнства. Всі інші види і типи протистоянь – менш присутні, менш істотні. І коли, скажімо, депутат Моїсеєнко, той котрий одного разу так піднесено й з надривом прокричав у парламенті про «свершение великой октябрьской социалистической революции», що можна було подумати, нібито вона «свершилась» не в далекому 1917-му році, а ну прямісінько у момент того крику, так от коли цей депутат волає, що «бандеровщина не пройдет», то належить розуміти, що насправді тут мова не про якусь конкретну політико-партійну орієнтацію. Насправді, «бандеровщина» тут – синонім України, то усі ми з вами, українці. Отже – «Украина не пройдет», ми, свідомі українці, що живемо на власній своїй землі, не пройдемо – лише так належить це розуміти. А що значить «не пройде» Україна? Це значить – «не пройде» її державна воля, її самостійна міжнародна і внутрішня політика, її власна гідність, її власна честь, її культура, її мова. О, далеко то не випадково, що українофоби ні в парламенті, ні на багатьох державних посадах українською мовою – державною – не послуговуються. І оце, між іншим, є промовистий показник: немов той лакмусовий папірець, він виявляє глибинну зневагу цих діячів до України, до українського народу, до кожного з нас, браття-українці, а ми є, дякувати Богові, приблизно, ще раз нагадаю, в такому співвідношенні до неукраїнців в Україні, як французи до громадян інших національностей у Франції. Уявили депутата француза, котрий до переважаючої частини своїх співвітчизників звертався б з найвищою державної трибуни якоюсь іншою мовою? Ні, то неможливо. Бо означало б, крім усього іншого, наплювателство, зневагу. Я пригадую наразі, десь вичитав, що коли одну з

як норма, як належне, а в Україні – як прояв націоналізму, який інтерпретується шовіністами різного ґатунку не як природний вияв самодостатньої нації, що має й цінує власну національну гідність, а в їхніх вимірах як щось еквівалентне їхньому шовінізму, на кшталт фашизму?⁸⁴ Не викликає найменших сумнівів, що ті, хто здійснюють галас проти української мови й українського відродження та інкримінують українцям націоналізм шовіністичного ґатунку, не вболівають за майбутнє України як самостійної Держави⁸⁵. То ж, чи варто зважати на

депутаток англійського парламенту запитали, як би вона зреагувала, якщо б хтось із депутатів звернувся з парламентської трибуни не англійською мовою, то вона відповіла враз і найлаконічніше : «Убила б». / Погрібний, Анатолій. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба... – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2000. – С.52.

⁸⁴ «Український націоналізм слабкий і маловпливовий. Авторитет і сила його перебільшувалися ідеологами царської Росії і СРСР. Саме ці ідеологи створили «страшний образ українського націоналізму», хоча в своїй основі він цілком цивілізований і лояльний щодо інших націй і народностей. Бажання мати свою українську мову, розвивати українську культуру важко витлумачити як «контрреволюцію», «антиросійськість». Але ж витлумачували і витлумачують не тільки юридистуючі політики, але й досить респектабельні «вчені», що претендують на об'єктивну інтерпретацію історії слов'ян. Становлення і розвиток української нації в етнічному, політичному, економічному і культурному аспектах неминуче призведе до очищення терміна «український націоналізм» від непритаманного йому значення, особливо ззовні, країнами, що не бажають державності України. Українська ідентичність логічно впишеться в європейську та світову систему народів». // Журавський В.С., Михальченко М.І., Михальченко О.М. Корупція в Україні – не політика. Монографія / Журавський В.С., Михальченко М.І., Михальченко О.М. – К.: Фенікс, 2007. – С. 20.

⁸⁵ «У «Праві жити» цей сюжет – про державу – зосереджений на критиці етатизму політичної ідеології КІРС, і тому не акцентується увага на утопічній обмеженості Марксової ідеї відмирання держави. Нині варто особливо наголосити на цьому, бо анархо-лібералізм шкодить соціальному самовизначенню і становленню посткомуністичної держави, а в сфері національній став ідеологією по-справжньому диверсійною. В Україні він має виразно антиукраїнську спрямованість. «Права людини»

голоси тих, хто не бажає добра ні Україні, ні українцям? І куди, в яке історичне майбутнє заведуть Україну ті, хто потрапляє у владу й не дбає за утвердження не лише мови, а й українства на історичній Батьківщині українського народу?⁸⁶

А брутальна мова породжує брутальну дійсність

протиставляються праву нації, демократія – націоналізмові (Прим. Ю. Бадзьо – У «Праві жити» в поняття «націоналізм», відповідно до практики радянського слововживання, вкладається лише негативний зміст – як позначення шовінізму, тенденційного негативного ставлення до інших народів чи їхніх представників. Це суперечить європейській інтелектуальній традиції, яка надає поняттю «націоналізм» широкого значення – нейтрального, негативного чи позитивного (отже, щоразу конкретизується, про який націоналізм мова), позитивно тлумачить його, як національний патріотизм, як ідеологію та практику національно-етнічної самосвідомості й самоутвердження народу. До цієї традиції треба переходити й нам. У контексті української історії двадцятого століття це особливо актуально і важливо.). Начебто, є люди безнаціональні, позаетнічні, а українці зі своїми національними правами, потребами та почуваннями – не люди. Наче демократія – космополітична віра, а не спосіб організації суспільного життя на певній території, що має свого історичного власника. У цьому останньому – у праві власності на етнічній землі – міститься фундамент національних проблем суспільства і критерій справедливості розв'язання їх, тут основа прав нації, що зосереджується навколо питання про суб'єкт національно-політичного, державного самовизначення. Згідно з сучасними принципами світопорядку, легітимізованими і міжнародним правом, таким суб'єктом є корінний народ, який здійснює своє право власності на етнічну територію у формі національної держави. Це право – не що інше, як право на Батьківщину. Якщо право приватної власності священне, то ця його форма – **право на Батьківщину** – священна безумовно, без застережень. Вивищення прав людини над правом нації означало б обмеження чи навіть заперечення прав цілого народу – права людей, належних до нього, бути самими собою і самим розпоряджатися своєю долею. Суперечність між правами людини і правами нації позірна, вона існує лише як чинник політичної боротьби і легко усувається принципом справедливості. Скажімо, надання в Україні російській мові чи будь-якій іншій, крім української, статусу державної, офіційної або навіть прирівняння їх до державної української в локальних

А яка жахлива мова вселилась й запанувала в кабінетах і коридорах сучасної української влади, починаючи з її вищих ешелонів. І не лише там, а й у суспільстві в цілому⁸⁷. Такої брутальної мови не було у радянські часи навіть на рівні колгоспного бригадира. А голова колгоспу взагалі прагнув утвердитись у своїй громаді як інтелігентна людина. І більшість із них досягали цього не формальним статусом начальника, а своїм відношенням до людей, поведінкою й способом життя.

межах певної території означало б запровадження елементів російської (угорської, румунської тощо) державності на терені України і обмеження законних історичних прав українців на свої етнічні землі, права на Батьківщину, права української нації на державне самовизначення. Сучасна Українська держава будується на українських етнічних землях. З цього фундаментального факту випливають права українців як корінного народу і права інших етносів як національних меншин українського суспільства (за винятком кримських татар, з якими ми ділимо історичні права на Крим)». / Бадзьо Юрій. Право жити Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму – К.: Таксон, 1996. – С. 11-12.

⁸⁶ «Варто пам'ятати в цьому зв'язку, що за винятком дуже коротких періодів, вся історія царської і радянської імперій є історією постійної війни на знищення української мови. Під час Голодомору було припинено українізацію і започатковано наступ проти українського відродження і української мови. Такий наступ не припинився і після відновлення незалежності України, а лише набув нових масштабніших, небезпечніших і підступних форм. На це вказує потужна мовно-культурна експансія, яка нині здійснюється Російською Федерацією щодо України і яка, по суті, є якщо не прихованою формою, то прелюдією лінгвоциду. В разі відновлення російської неоімперії із включенням до неї України навряд чи відбудеться масове фізичне знищення українців, оскільки в умовах демографічної кризи в Росії, що посилюється, там відчувається і ще довгі роки відчуватиметься гостра потреба у людських ресурсах. Однак немає жодного сумніву, що сценарій застосування лінгвоциду до української мови з метою знищення української нації стане реальністю. Невід'ємним складником такого сценарію буде переслідування і винищення української еліти. Трагедія Голодомору є перепусткою, яка спонукає сказати рішуче «ні» кремлівським неоімперським планам. Тому відновлення і поширення історичної правди про український Голодомор викликає неприйняття і протидію офіційної Росії». / Василенко В. Голодомор 1932-1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. – С. 42.

Автор це стверджує як очевидець. Як уже згадувалось вище, дитинство і юність пройшли в селі Донецької області. Пізніше довелось навчатись й працювати в Українській сільськогосподарській академії, що дозволяло мати достовірне уявлення про мовний та культурний рівень мешканців сільської місцевості.

Підняття й проникнення в українську владу неосвічених, некультурних суб'єктів з обмеженим чи взагалі кримінальним лексиконом, у якому матюки й жаргон превалюють над нормальними словами, зайвий раз підтвердило, що вгору йти тяжче, ніж котитись вниз. У даному разі говоримо про соціальну й мовну дееволюцію тих, хто мав би підтягнути на свій рівень неосвічених і некультурних суб'єктів, які опинились поряд із ними чи над ними. А спостерігається зворотний процес. Ті, хто говорив нормальною мовою, дуже швидко почали вживати матюки. Оскільки матюками говорять суб'єкти чинної влади, це стало нормою чи навіть модою в суспільстві. Брутальну мову вже можна чути в освітніх закладах, зокрема у вищих.

В українській мові є багато лайливих слів, але не брутальних, які вважаються нецензурними за етичними й літературними критеріями. Ті матюки, якими засмічена сучасна мова українців, не закладені в генетичній пам'яті українського народу. Це є наслідком примітивізації мови до технічного засобу комунікації із залученням слів із чужої мови. До речі, якщо проаналізувати словник матюків, які укорінилися і найчастіше

⁸⁷ «Не додає Україні престижу і мова її громадян та політиків. Про це буде в окремій розвідці, а зараз тільки скажу, що давні греки тих, хто погано говорив по-грецьки, вважали варварами. В цьому сенсі у нас суспільство майже всуціль варварське. Ні справжньої української мови, ні російської. То якої ж другої *державної* прагнуть так звані «російськомовні»? Чи відомо їм, що їхню «другу державну» в західних наукових виданнях вже офіційно називають *суржиком*? Явище вимагає терміна і воно його одержало. Справді, «так історично склалося». Нечуваний тиск русифікації призвів до патологічних мутацій. Отже, потрібна не апологія цих мутацій, а їхня діагностика і лікування. Мова – це також обличчя народу, воно тяжко спотворене». / Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1999. – С. 25.

живаються в лексиконі наших співгромадян, то їхній перелік буде меншим від словникового запасу Елочки-людоедки⁸⁸. **Це можна поіменувати убогістю убогої мови.** І коли у вимовленій мові половина слів складається з декількох матюків і похідних від них словесних потвор, це є очевидною ознакою примітивізму й убогості мислення суб'єкта такої «мови». Ця проблема потребує постійних досліджень і публічних обговорень у засобах масової інформації, щоб спонукати буденну свідомість до усвідомлення того примітивізму й бруталності, в які скочується суспільство, нехтуючи рідною мовою та культурою мовлення, яке починається з культури мислення. **Згадаймо сентенцію про добрі думки, добрі слова й добрі діла.**

Брутальна мова живить і підтримує нахабність, яка через неї утверджує себе в суспільному середовищі. Брутальність і нахабність є антиподами справжньої людської культури, завдяки якій людина возвеличується й піднімається над тваринністю в собі. Брутальність не дозволяє людині піднятися до критичного самоусвідомлення власних життєвих виявів, поведінки й у цілому стилю й способу життя. **Ось чому брутальна мова через мислення й дії людей породжує брутальну соціальну дійсність,** що тотально заповонила сучасний український соціум.

Матюками масово почали говорити етнічні українки, зокрема дівчата й молоді жінки. Цього ніколи не було в нашому українському роду. Якщо ми й надалі будемо так нехтувати українською мовою й культурою мовлення, то українські малюки почнуть вимовляти матюки раніше, аніж слово мама. Так материнська українська мова підмінюється «матерним язиком». У такий спосіб знищуються українці в етнічних українцях. Тому не буде дивиною, коли такі «матернозированні українці», для яких цей «язик» стає зручним засобом мислення й мовлення,

⁸⁸ «Словник Віл'яма Шекспіра, за підрахунком дослідників, складає дванадцять тисяч слів. Словник негра з людоежського племені «Мумбо-Юмбо» складає триста слів. Елочка Щукіна легко й вільно обходила тридцятьма». / Ильф И.А., Петров Е.П. Двенадцать стульев: Роман. – Каунас: Швиеса, 1998. – С. 164.

запропонують надати йому статус ще однієї (третьої чи десятої) державної мови. Для **грубої, брутальної й вульгаризованої душі ніжність і пестливість, мелодійність і співучість української мови не до снаги**. Таким чином програмується примітивізація й вульгаризація буденної свідомості, яка стає нездатною до критичного аналізу й осмислення соціальної дійсності, у якій перебуває людина. **Нездатність людини до адекватного сприйняття соціальної дійсності, що є результатом світоглядної дезінтегрованості та дезорієнтації, робить її зручним знаряддям для маніпуляції з боку тих, хто зацікавлений у тому, щоб особистість девальвувалась до знеособленої людської маси**. А та, у свою чергу, була б якомога більш примітивною, бездумною, безликою, урешті деградованою, а звідси, і легко керованою. **Як вівці в отарі**.

*Цинізм деформує свідомість і світогляд, а ті,
у свою чергу, породжують деформовану
соціальну дійсність та новий цинізм*

Отже, мислення й спілкування стають можливими лише завдяки мові. Мова неможлива без слів. Багатство мови в її словах і смислах, які вони в собі несуть. Чим багатша мова людини, яка нею володіє, тим більше в неї можливостей для мислення, осмислення, усвідомлення себе й світу, у якому вона перебуває. **Теоретичний рівень як індивідуальної, так і суспільної свідомості формується завдяки науці й освіті, які оперують відповідним поняттєво-термінологічним апаратом**. Категорії, поняття, терміни певної науки чи навчальної дисципліни утворюють її своєрідну мову, без опанування якою унеможлиблюється як пізнання, так і адекватне мислення та спілкування в конкретній галузі знань. Певними поняттями й термінами позначається соціальна дійсність. Ці позначення можуть бути як адекватними, так і не зовсім такими, або зовсім не тими, що відповідають дійсності. Наприклад, коли

чорне називають білим, а чисте й незаплямоване видають за брудне й непристойне. Якщо це робиться навмисно й усвідомлено, то це є не чим іншим, як виявом цинізму. Сучасний німецький філософ П. Слотердайк лаконічно і ємко визначив цинізм як «усвідомлену хибну свідомість».⁸⁹

Саме цинізм є основним джерелом зла, яке постає в суспільному житті, оскільки він маскується під мораль і джерело добра, вульгарно маніпулюючи поняттями й смислами в цьому сенсі, коли хибна видається за істину, а істина тлумачиться як хибна. Тому цинізм є потужною соціальною зброєю зла, а не добра. Проблема протистояння добра й зла – це вічна проблема, яка не може бути вирішеною одноразово, якогось одного прекрасного дня – на користь добра, або в якусь трагічну мить – в угоду зла. Ця проблема має вирішуватись повсякчасно у відносинах людей, які мають спиратись на суспільні норми, в основі яких закладені адекватні оціночні критерії, що вбезпечувало б соціум від фатальної підміни понять і смислів, наслідком чого є затуманення суспільної свідомості й світоглядна дезінтеграція та дезорієнтація, коли людина не набуває або втрачає цінності як смислові життєві орієнтири. Адже людина без цінностей у життєвому морі – це все рівно, а можливо й значно гірше, що човен без руля й вітрил у розбурханому океані. **Людські цінності виводять у люди, а нелюдські життєві орієнтири заводять до нелюдів – у таке соціальне середовище, що позбавлено людськості й людських відносин, у таке суспільне життя, де живуть за «законами джунглів».**

Визначальна роль як у породженні, так і в нівелюванні цинізму в суспільстві у цілому чи в окремому соціальному середовищі належить владним суб'єктам, які в них займають панівні статуси й значимо впливають на об'єктивізацію соціальної дійсності того соціального простору, який їм підпорядкований. Цинізм влади можна тлумачити як відверту бруталь-

⁸⁹ Слотердайк П. Критика цинічного розуму: Пер. з нім. – Київ: Тандем, 2002. – С. 22

ність, нахабність, нехтування мораллю, безвідповідальність, брехню, некомпетентність, що публічно демонструються, насаджуються й запроваджуються в соціумі, тому чи іншому соціальному середовищі, на яке розповсюджується вплив владного суб'єкта, як суспільні норми життя. **Цинізм влади – це коли:** той, хто грабує народ, потурає й принижує гідність громадян, позиціонує себе як благодійну особу та публічно звинувачує в грабежах і здирництві інших; очевидний корупціонер і хабарник проголошує себе безкомпромісним та нещадним борцем із корупцією; той, що закликає до дотримання високої моралі, чесності й порядності, брутально нехтує будь-якими людськими добродіями й при цьому видає себе за пристойного і порядного; судять і карають невинних, а очевидних для народу й суспільства злочинців вшановують як національну еліту, щедро роздаючи їм державні нагороди й почесні та призначаючи на відповідальні державні посади; компетентність не відіграє ніякої ролі у набутті владного статусу в суспільстві; відверта брехня видається за ширу правду; аморальність звинувачує у неморальності моральність. Цей смисловий ряд можна ще довго продовжувати, оскільки цинізм влади може поставати в безлічі химерних спотворень і потворних форм. **Цинізм спотворює як владу, так і суспільство, детонує його занепад, деградацію, навіть тотальну руйнацію.** Історія людства, у тому числі сучасної цивілізації рясніє такими фактами. Показовим прикладом у цьому сенсі слугує Римська імперія, яка у розквіті й всесвітній могутності була перетворена в історичне ніщо через цинізм і вседозволеність влади.⁹⁰

⁹⁰ «Неефективність виробничої системи була однією з причин падіння Риму. Її дієвість треба розглядати в комплексі інших причин, зокрема, в тісному взаємозв'язку з руйнівним впливом, що спонукала сила, яка, здавалося б, мала першою підтримувати і зміцнювати цей устрій. Мова йде про "владну еліту" римського суспільства, яка не лише "не зберегла" імперію, але, здається, зробила все можливе для її самознищення». / Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та

Прикро, що цинізм в умовах сучасного українського соціуму все потужніше утверджується як суспільна норма. Більше того, він сьогодні на подіумі суспільного визнання й виставляється на п'єдестал пошани. Свого часу німецький соціолог і філософ Макс Вебер зазначав, що в умовах ринку бути моральним вигідно. Але в умовах нашого суспільства із запровадженням так званої, ринкової моделі економіки, **бути моральним, совісним, урешті, праведним із кожним роком стає не лише не вигідним, а й ненормальним та небезпечним.** Парадоксально, що падіння суспільної моралі й нехтування совістю та праведністю відбувається на тлі запровадження й поширення християнської етики у свідомість громадян сучасного українського соціуму, який звільнився від табу атеїзму. Не піддаючи сумніву доцільність пропагування християнських цінностей, ставимо суто аналітичне питання щодо можливостей християнської етики в поліпшенні моральності суспільства, соціальний простір якого все більше заповнюється цинізмом.

Про обмежені можливості християнської етики в поліпшенні моральності нашого суспільства, що деформовано цинічним прагматизмом, **свідчать дві очевидні й водночас суперечливі тенденції** – бум церковного будівництва⁹¹ й зникнення суспільної моралі, суб'єктами якої, у першу чергу, мають бути можновладці та церковні служителі. Адже в цьому сенсі є очевидне протиріччя, яке не піддається логічному спростуванню, навіть якщо комусь при цьому захочеться апелювати до упереджено усвідомленої хибної

суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ <<Атлант ЮЕмСі>>, 2005. – С. 26.

⁹¹ З 1996 до 2008 року кількість релігійних організацій в Україні зростає від 17045 до 32018. Із кількості зареєстрованих релігійних організацій на початок 2008 р. налічувалось: православних – 17017, католицьких 4736, протестантських – 8907, громад іудейського віросповідання – 290, громад мусульман – 525, організацій східних культів – 89, інших організацій – 454. Крім того, діяли 1823 незареєстрованих релігійних організацій. // Статистичний щорічник України за 2007 рік. / Державний комітет статистики України: За ред. О.Г. Осауленка, відповід. за вип. П.П. Забродський. – К.: ТОВ <<Видавництво <<Консультант>>, – 2008. – С. 22.

свідомості, тобто цинізму. Але науковий аналіз спонукає абстрагуватись від упередженості в сприйнятті й тлумаченні очевидних фактів, ознак і тенденцій соціальної дійсності. **Сформулюємо відправні положення**, які дозволять нам зробити коректну оцінку того феномена, який ми зараз розглядаємо й аналізуємо.

Постулюємо, що в суспільстві, де культивується атеїзм, у стосунках між людьми, їхній поведінці, у цілому, у суспільних відносинах повинно бути більше безчесності й аморальності, аніж це може бути в соціумах, де сповідується віра в Бога. Де ті (можновладці), що визначально впливають на творення соціальної дійсності, у першу чергу суспільних відносин, і ті (церковні служителі), що формують релігійну свідомість у своїх прихожан, критерієм чого є віра в Бога, є реально віруючими в Бога людьми. Якщо вірити тому, що сучасні українські можновладці, у своїй переважній більшості (за їхнім особистим публічним позиціонуванням, а не за чийосьь стороннім визначенням), на відміну від колишніх радянських номенклатурних працівників, є віруючими людьми, то поряд із цим мала б демонструватись в їхніх учинках, поведінці, стилі й способі життя вища моральність і, безумовно, совість та праведність, аніж це спостерігалось в життєвих виявах радянських начальників, які були атеїстами. **Але ж український народ, на жаль, не спостерігає такої позитивної тенденції. Й отримують зиск та здобувають багатство в його сучасному суспільному житті цинічним шляхом, брутально нехтуючи мораллю.** Зовсім не так, як це вбачалося Максу Веберу і передбачалось у його концепціях⁹².

⁹² «Ринкові відносини людських цінностей не відмінюють. Вони лише змінюють форму її самовияву. Як писав у свій час німецький філософ Макс Вебер, бути моральним в умовах ринку вигідно, бо це приносить прибуток. А це означає, що ми маємо розвернутися у бік загальнолюдських цінностей у вихованні, сформувані глибоку чуттєву культуру та духовність, за якими живуть розвинені народи Європи і світу. Віра, надія і любов – ось камертон духовності, яку ми маємо передати дітям. На жаль, на сьогоднішній день цей камертон стає величиною віртуальною. Моральна і духовна криза поглиблюється. І лише вчитель залишається тим останнім рубежем оборони, за яким розпочинається спекуляція й остаточна втрата

Тому не повинно виникнути заперечень щодо **наступного твердження, коли ми вважаємо, що визначальним критерієм релігійного відродження має слугувати вселення Бога в людську душу, ознакою чого є совість людини.** Коли совісті немає, то про Бога згадувати все – це святотатство. Це стосується як тих, хто без совісті переступає церковний храм для позначення своєю присутністю здійснення релігійних практик, так і тих, хто ці практики відбуває, тобто церковних служителів, якщо вони живуть не за совістю. Така категоричність не повинна тлумачитись як завуальований атеїзм чи прихована позиція адепта якоїсь окремої релігійної доктрини.

Знання про добро ще не означає добро. Той, хто володіє знаннями про добро, не завжди добро робить. Оволодіння гуманітарними знаннями не робить автоматично людину гуманною. Знання етики як науки про мораль, якими володіє людина, ще не означають, що ця людина моральна. Тому етична компетентність є сумнівним концептом. Церковний служитель, який досконало знає християнську етику, а не сповідує моральні принципи у власному житті, за визначенням не може вважатись компетентним. Адже нехтування мораллю є ознакою відсутності совісті в людини. Людина аморальна й безсовісна – це несправедна людина. Відсутність праведності – це відсутність святості. **Людина, яка нехтує праведністю, тобто святістю, не веде до Бога, а затуляє дорогу до нього.** А це суперечить релігійній доктрині, зокрема православній.

Мораль неможливо, як еліксир, виділити із суспільних відносин у якусь окрему субстанцію, розлити в посудини й, як мікстуру, порціями, дозуючи каплями чи ложками (можливо для декого й діжки буде мало), роздавати аморальним чи не зовсім моральним суб'єктам соціуму. Мораль неможливо завчити й завдяки лише цьому стати моральним. Мораль, як і її антипод – цинізм пронизує наскрізь усе суспільство й кожного, хто в ньому проживає. Суспільна мораль живе й підтримується в совісті кожної людини. **Коли совість людини перестає бути цінністю в**

духовності, а за нею – загибель людини як самостійної, творчої, зрештою, вільної особистості». / Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – К.: Знання України, 2004. – С. 327-328.

суспільстві, а шанується цинізм, цим перекреслюється мораль. І тоді суспільною нормою стає аморальність.

І проповіді, не лише християнські, цьому не зарадять. Тим більше, коли в селах, поряд зі школами, що руйнуються й закриваються, розбудовуються церкви за кошти меценатів та спонсорів, які спричинили занепад цих сіл і суспільної моралі та розбагатіли на цьому. Що це саме так, знають як батьки, так їхні діти, що мають долучатися до моралі в такий спосіб. Чи додасться моралі в наших душах на тлі такого лицемірства й блюзнірства? Питання риторичне.

Навіть першокласник не повірить у мораль, що мовиться в проповідях і повчаннях, якщо вона не буде підтверджуватись в його реальному житті. Він прагматично зметикусь, виходячи з наших суспільних реалій, що той, хто смиренню дотримується моралі, до якої його закликають, приречений на жебрацький рівень життя, а по-справжньому розкошує той, хто її нахабно й цинічно порушує.

А особистим поканням та спокутуванням власних гріхів перед Богом, що є запорукою очищення душі людини та відродження сумління, яке в миру називається совістю, як виявляється, у наших «релігійно-етичних» вимірах, не треба перейматись. Це справа намісників божих, а точніше, церковних служителів. Достатньо дати «на будівництво храму», й гріхи твої будуть списані. Чим більше даси, тим більші гріхи можна в такий спосіб списати. А щоб більше дати, треба більше мати. Те, що дається, затьмарює мораль і совість, які б мали зважати, а звідки ж воно і в якій спосіб береться.⁹³

⁹³ «Внаслідок проведеної приватизації в Україні не сформувався чесний і ефективний приватний власник. Його місце переважно зайняв напівкримінальний (а іноді й цілком кримінальний) менеджерсько-власницький сурогат. Він діє двоїсто: а) підтримує довірені йому підприємства «на плаву»; б) бере за основу власний інтерес і всі сили спрямовує на використання підприємств для збагачення себе особисто і груп, кланів, що перебувають при владі. Яка грань діяльності переважає, вченим і пересічним громадянам відомо». / Михальченко Микола Іванович. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ "Відродження", 2004. – С. 132.

Арифметика такої «моралі» дуже проста й тому вона наштовхує наших учнів і студентів не на роздуми про Всевишнього й високе покликання людини в земних справах, за які воздасться в потойбічному житті, а на прагматичні висновки щодо коротких шляхів до солодкого гріховного земного життя, яке явно випадає з лона моралі. Адже з нашого суспільного контексту слідує, що на моралі можна не лише спекулювати, пропихаючись у політику, а й мати успішний бізнес, який не гірше політики гарантує сите земне життя.

На превеликий жаль, наша молодь не бачить прикладів для наслідування в суспільному контексті, зокрема від тих, хто реально робить політику в державі й визначально впливає на об'єктивізацію соціальної дійсності, з якої виринають усі наші суспільні реалії. Від тих, кого в суспільстві чи конкретному соціальному середовищі, вважають можновладцями, а церковні служителі називають сильними світу цього й прагнуть нівелювати їхній цинізм християнською етикою.

Можновладцям вигідно, не поліпшуючи нічого у власній поведінці, стилі та способі життя, покласти відповідальність за мораль і виховання підростаючих поколінь у суспільстві на сім'ю, школу, вищу школу, церкву та інші соціальні інститути й служби. **А такого не буває, щоб у вовчому середовищі запанував гуманізм і співали не так, як його пастирі.**

Цинізм деформує світогляд і суспільну свідомість. **Але парадокс чи колізія полягає в тому, що породжує й живить цинізм деформований світогляд і деформована суспільна свідомість.** Ця деформація є наслідком, **по-перше, системи суспільних відносин**, у якій влада максимально відчужена від народу, що дозволяє їй бути вільною у своїй свавільності та нічим не обмеженою у своєму цинізмі, тобто відверто й нахабно сповідувати усвідомлено хибну свідомість. **По-друге, застосування методології**, з допомогою якої формується теоретичний рівень свідомості й позначається соціальна дійсність, у якій перебувають люди і яку вони творять своїми життєвими виявами як суб'єкти соціального буття. Якщо очевидне зло, що твориться в суспільстві за визначенням впроваджених у суспільну

свідомість понять треба йменувати добром, то воно, раніше чи пізніше, починає визнаватись таким і стає суспільною нормою, цінністю, життєвим орієнтиром, що закладається в каркас світогляду й стає дороговказом у життєдіяльності конкретної людини й тієї людської спільноти, яка погодилась на таку підміну понять. **Таким чином у суспільне життя запроваджується у вимірах добра й зла нормативна ненормальність, яка за суб'єктивним визначенням має вважатись нормальністю. На тлі цього, ті, хто сповідує праведність і творить реальне добро, сприймаються соціальним оточенням як диваки. Циніки вважають, що вони таких диваків «шиють у дурні».**

Долати цинізм можна лише словом і мовою правди

У деформованому й спотвореному суспільстві диваками стають справжні люди, які не втратили совість, не розміняли її на дріб'язки, бодай мільйонні чи мільярдні, не продали чи не віддали свою душу на поталу дияволу. До цих людей належать і представники інтелігенції, які сумлінно виконують свою суспільну місію, а не стають спекулятивними й запобігливими запроданцями, чи найманцями, можновладців та на угоду їм видають бажане за дійсне. **Справжні інтелігенти сповідують правду, а не брехню й керуються у своїх життєвих виявах мораллю, а не цинізмом. Моральність є атрибутом інтелігентності, із втратою якого остання перестає бути такою.** Тому цинічний суб'єкт за визначенням не може вважатись інтелігентною людиною. Звідси, «цинічний інтелігент» є некоректним словосполученням. Ще більш суперечливим, якщо не запобігати до софістики, є вислів «інтелігентний цинік».

Правда інколи коле. Тому її не завжди комфортно чути. Особливо тим, для кого вигідна брехня. Але ж на брехні далеко не зайдеш. Та брехня, яка дає вигоду сьогодні, позбавляє успіху завтра, а тим більше, у перспективі. Це стає очевидним у суспільному розвитку. Якщо ж ще й інтелігенти спокуються матеріальною вигодою циніків та не захочуть, щоб ті їх шили в

«дурні», і стануть сповідувати «ховрашиний» світогляд, тоді в дурнях залишаться всі. І «дурні» інтелігенти й «розумні» циніки. Й інтелігенція щезне як клас, оскільки асимілюється циніками. **Можновладці й підвладна їм влада, які не хочуть чути правди про соціальну дійсність, прирікають себе на політичне фіаско та історичне небуття, оскільки вони здійснюють суспільний рух із зав'язаними очима.** Система суспільних відносин, що вибудовується на брехні, яку в багатьох контекстах називають популізмом, запрограмована на редукцію, деградацію й виродження, урешті, на самознищення. **У такій системі включаються механізми, які здійснюють соціальну селекцію навиворіт, тобто піднімають щоразу на суспільну поверхню та ієрархічні шаблі соціуму все менш компетентних владних суб'єктів, які неухильно ведуть суспільство і його народ до прірви.**

Справжня інтелігенція в усі часи й епохи виконувала й повинна виконувати роль своєрідного імунітету суспільного організму, який має захищати від системних соціальних хвороб, що можуть приводити до його розладу та загибелі. Ті ж владні режими, які наступають на горло інтелігенції й душать її вільнодумство, не лише позбавляють себе імунітету, а й, без перебільшень, накидають зашморг на власну шию й, урешті, втрачають опертя, оскільки, завдяки тотальному культивуванню конформізму, усе під ними починає гнутись та прогинатись. А згодом зависають на сучку від живої гілки історичного дерева цивілізації, яку вони самотужки спиляли чи перегризли. **Ось чому авторитаризм і тоталітаризм не бувають довговічними й розвалюються з історичним гуркотом, залишаючи під своїми уламками численні гуманітарні жертви.**

Якщо цинізм – це суспільна норма чи атрибут цивілізації, тоді втрачає сенс говорити й писати про Добро, Красу й Любов та будь-які високі ідеї, ідеали й людські цінності. Ті, хто щиро їх сповідує й проповідує, приречені цинічним середовищем не лише на дивацтво, а й на відторгнення із суспільного життя, у якому правлять бал циніки. Ті ж, хто сповідує цинізм, не мають морального права проповідувати ці ідеали, оскільки вони

відсутні в їхньому світогляді й відношенні до світу. Тим, хто прагне маскувати власний цинізм, доречно усвідомлювати, що їхні апелювання до високої моралі й справжньої людської совісті сприймаються їхнім суспільним оточенням як фарс і брутальна брехня, а розмови та розмірковування про гуманізм і справедливість – як пустопорожні просторікування чи банальне словоблуддя. А чого варті слова про Віру, Любов, Надію, праведність, святість і духовність та спасіння душі в потойбічному світі з уст того, хто ледве не репне від жирування плоти в поцейбічному житті?

Життя – це дійсно театр. Але навіщо його перетворювати в суцільний абсурд? Невже приємно бути нормальним ненормальним навіть тоді, коли це вигідно? Але ж вигідно лишень меншості. Й сьогодні. А в перспективі програють усі. У театрі, як завжди, головних ролей обмаль. Інші другорядні. А більшість приречена потрапляти в знеособлену масовку й тішити себе ілюзією причетності до не свого дійства. І блазнів, яким час від часу дозволяється потрапляти на авансцену, теж не може бути багато. **Хіба можна відчувати себе комфортно, перманентно перебуваючи в соціальному багні цинічного штибу? Адже навіть свині, і ті, не затримуються надовго в багнюці.**

Як відомо, смисл тези постає в її антитезі. Ми починаємо оцінювати мораль і совість, усвідомлювати їхній смисл, коли стаємо жертвами брутальності й цинізму. Якщо вигідно чинити власний цинізм, займаючи певну суспільну нішу й використовуючи свій соціальний статус, то зовсім навпаки, коли ти стаєш об'єктом цинічних виявів інших циніків. **Коли до вигоди в цинічний спосіб запобігають усі чи більшість певного соціального середовища, або суспільства загалом, жертвами цинізму стають теж усі.** Тобто замість очікуваної вигоди таке середовище чи в цілому суспільство отримує тотальний програш. **Це є прагматичним наслідком підміни моралі цинізмом.** Із цих позицій варто прагматично замислитись й над майбутнім, яке програмується у світогляді підростаючих поколінь, що закладається й формується під впливом старших поколінь. За період державної незалежності України вже встигло не лише

народитись, а й вирости покоління молодих людей, особистості яких не пізнали на собі впливу ні піонерії, ні комсомолу, ні комуністичної партії. Але вони сповна отримали уроки цинізму, який тотально заповонив сучасний український соціум. **На яку мораль і совість ми можемо розраховувати в майбутньому?**

Молодіжне, особливо студентське, середовище є дзеркалом свого суспільства, у якому ті, хто творять його соціальну дійсність, можуть побачити своє відображення. І нічого грішити на дзеркало, коли маєш власне потворне єство, та звинувачувати молодь у тому, що вона невихована й цинічно прагматична у своїх життєвих виявах. **Те, що твориться в суспільстві, віддзеркалюється в підростаючих поколіннях. У цьому, власне, й полягає як історична, так і моральна відповідальність старших поколінь перед молодшими, яка невідворотно настає за принципом «що посієш, те й пожнеш».**

Світ кривих дзеркал у соціальній дійсності виникає тоді, коли мовчить правда, а говорить брехня. Чим мовчазніша правда, тим гучніша брехня. Правда, мовлена тишком чи поза очі, потурає брехні. Пошук і відстоювання правди це довічна проблема людського роду. Але без повсякденного вирішення цієї проблеми годі сподіватись на справедливість у суспільному житті. **У тому суспільстві, де домінує брехня, панує кривда.**

Шукання правди для людини може виявитись чи не найскладнішим з усіх можливих пошуків. Людину цей білий світ може так затуркати, що вона, проживши життя, так і не розбереться, ні в собі – на що вона була здатна, і де була її правда – ні навколо себе, так і не вгледівши, де й із ким була правда, а хто їй втовкмачив брехню як правду.

У суспільному бедламі значно тяжче розшукати правду, аніж щось потрібне в безпорядку речей і предметів. Але ж і в умовах надзвичайного суспільного порядку, коли запроваджується одна правда – правда правителя, марна справа шукати свою правду. У недалекій історії для мільйонів людей маршрути пошуку правди пролягли через радянські й фашистські концентраційні табори, а для багатьох із них там і завершилися. І лише тому, що люди знехтували своєчасним пошуком правди не

лише своєї особистої, а й загальної, суспільної. Довірили свою долю носіям брехні, заручниками й жертвами яких вони потім і стали.

Отже, людина приречена у своєму житті на пошук правди. Коли ж хтось відмовляється від такої мороки, як пошук правди, то за нього це будуть робити інші. Але то вже буде не його правда. І не завжди правда...

Висновки

1. Повноцінне мислення й спілкування стають можливими завдяки мові. Мова неможлива без слів. Багатство мови в її словах і смислах, які вони в собі несуть. Чим багатша мова людини, яка нею володіє, тим більше в неї можливостей для мислення, осмислення, усвідомлення себе й світу, у якому вона перебуває. Мову слід сприймати не лише як засіб комунікації, а і як культурний код нації та засіб творення соціальної дійсності. Оскільки це положення брутально нехтується в сучасному українському соціумі, то для формування в ньому недеформованої суспільної свідомості актуалізується відома сентенція про добрі думки, добрі слова й добрі діла, результатом чого постає відповідна думкам, словам і ділам соціальна дійсність. Неадекватна мова спотворює світосприйняття, світорозуміння, світобачення, урешті деформує світогляд і свідомість. Примітивізація, убогість мови робить мислення людини примітивним та убогим. Брутальна мова живить і підтримує нахабність, яка через неї утверджує себе в суспільному середовищі. Тому брутальна мова через мислення й дії людини породжує брутальну соціальну дійсність. Цим програмується примітивізація й вульгаризація буденної свідомості, яка стає нездатною до критичного аналізу й осмислення соціальної дійсності, у якій перебуває людина. Нездатність людини до адекватного сприйняття соціальної дійсності робить її зручним знаряддям для маніпуляції з боку тих, хто зацікавлений у тому, щоб особистість девальвувалась до знеособленої людської маси. А та, у свою чергу, була б якомога більш примітивною, бездумною, безликою, а звідси й легко керованою.

2. Теоретичний рівень як індивідуальної, так і суспільної свідомості формується завдяки науці й освіті, які оперують відповідним поняттєво-термінологічним апаратом. Категорії, поняття, терміни певної науки чи навчальної дисципліни утворюють її своєрідну мову, без опанування якою унеможлиблюється як пізнання, так і адекватне мислення та спілкування в конкретній галузі знань. Для адекватного опанування відповідною науковою мовою важли-

ве не механічне запам'ятовування визначень понять і термінів, а розуміння їхньої сутності, що досягається шляхом інтерпретації дефініцій. Адекватність таких інтерпретацій забезпечується, у першу чергу, звертанням до реальної соціальної дійсності в межах конкретного соціального простору й часу, у яких автор проживає і які він особисто відчуває, переживає та осмислює, а вже потім апелюванням до чужих думок, які коректно підтверджують те, що інтерпретується. Механістичне вилучення із чужих контекстів (соціальних, історичних, наукових, літературних) цитат і залучення їх у свій контекст, який не має авторської позиції, логіки та інтерпретації, може призводити в дослідженні до такого ж результату, як трансплантація чужорідних органів в організми, що їх не сприймають за своєю природою. Хисткою виглядає й концепція власного дослідження, яке спирається на чужі думки й точки зору. Зроблені зауваження актуальні для наук, які досліджують соціальну дійсність, оскільки вона твориться й досліджується суб'єктивно. Поняттєво-термінологічний апарат у певній галузі знань, а простіше кажучи, мова окремої науки, як і звичайна мова, не виникає водночас і не запроваджується в обіг якоюсь однією людиною, бодай найрозумнішою у світі. Як мова певного народу зароджується, живе й розвивається в його середовищі, так і наукова мова йде своїм шляхом еволюції, бере витoki й набуває розвитку в певному науковому співтоваристві. Доки таке співтовариство живе й розвиває свою науку, а цим самим розвиває й себе, доти розвивається й мова цієї людської спільноти. Будь-яка мова за межами свого первинного природного середовища спочатку консервується, потім архаїзується й мертвіє, а згодом примітивізується, деградує й вироджується. Це стає очевидним з огляду на стан і рівень розвитку мов та національних культур в діаспорах, які відірвались своїм корінням від рідної землі й власного народу.

3. Для того щоб український етнос зберігся й уберігся від поглинання та асиміляції іншими етносами, необхідно дбати про збереження й розширене відтворення україномовного середовища та розвиток української мови, перш за все у російськомовних

анклавах, що виникли на теренах України в результаті русифікації, а також у місцях проживання українців за кордоном, особливо в Росії. Як підтверджує історичний досвід, найшвидше українці втрачають свою національну ідентичність через русифікацію, оскільки російська мова, стаючи для них єдиною мовою спілкування, отже, і мислення, надзвичайно швидко витісняє зі свідомості рідну мову. Тому утвердження російської мови в статусі другої державної мови України легітимізує процес русифікації українців на їхній історичній території. Спочатку через закріплення статус-кво російської мови як основної в російськомовних анклавах, а потім, шляхом поступового й цілковитого витискування української мови із соціального простору України. У цьому полягає реальна загроза існуванню українського етносу, який згодом може повністю розчинитись в російськомовному середовищі, що об'єднує конгломерат етносів, багато з яких уже втратили свою ідентичність. Механічний приріст чисельності російського народу за рахунок українського, який спостерігається протягом останніх століть, підтверджує цей висновок.

4. Русифікації українців на їхній історичній території потужно сприяє інтервенція гуманітарної сфери України з боку Росії. Цей процес здійснюється багатьма напрямками, серед яких можна виділити основні, зокрема: мовний, літературний, церковний, інформаційний, історикознавчий, культурознавчий, естрадно-театральний або сценічний та ін. Для того щоб нейтралізувати чи якимось чином знівелювати цю інтервенцію, необхідна в цьому сенсі визначена позиція української держави як політичного інституту влади, у якій би як мінімум не було сприяння цій інтервенції, а як максимум була розгорнута системна державна регулятивно-стримуюча політика захисту гуманітарної сфери від захоплення її іншими державами з одночасною державною регулятивно-стимулюючою політикою проукраїнського розвитку вітчизняної гуманітарної сфери. Одними лише заборонами в цій делікатній справі успіху не досягнути. Необхідно дбати й стимулювати розвиток конкурентоспроможної української гуманітарної сфери, щоб вона була у своїх багатогранних виявах більш привабливою й дешев-

шою для громадян України, аніж іноземні та чужорідні зразки. У першу чергу це стосується підвищення конкурентоздатності українських книговидач, періодичних видач, радіо й телепрограм та у цілому українського культурного продукту. Й тут є чому повчитись в Росії. Без системної й цілеспрямованої підтримки з боку української держави, самотужки гуманітарна сфера України не встоїть проти чужоземної інтервенції, яка здійснюється за сприяння потужних держав та інвестування крупних капіталів. Особливого державного врегулювання потребує церковна експансія релігійного простору України іноземними суб'єктами.

5. Пасивність української держави у відстоюванні інтересів України та захисті від експансії її життєво важливих суспільних сфер із боку інших держав зумовлюється перш за все через світоглядну обмеженість вітчизняних політиків та недостатній рівень їхньої компетентності, коли вони, переслідуючи свої вузько корпоративні партійні та приватні інтереси, нехтують суспільним благом, не дбають за перспективу утвердження й розвитку Української Державності. Зрощення бізнесу й політики, яке має міцне кримінальне коріння, утворило в Україні надзвичайно небезпечний механізм, який загрожує її Державності. З кожною ротацією «політичних» сил, які приходять до державної влади в Україні, до цієї влади залучається все більше людей, далеких від розуміння сутності політики та її суспільного призначення. У суспільній свідомості сформувався й утвердився цинічний стереотип щодо сприйняття держави як інструменту особистого збагачення тих, хто цією державою володіє. Цей стереотип закріплюється у свідомості громадян України як світоглядний життєвий орієнтир. Той, хто взяв його на озброєння, сповідує цинізм, переступає через совість та мораль і брутально топчеться по них. Тому в перших лавах прагнучих потрапити в політику й державну владу знаходяться ті, хто розглядає інвестиції в здобуття влади як найбільш вигідні для себе бізнес-проекти. Чим більші інвестиції вкладаються в здобуття влади, тим більше влада використовується для покриття таких «капіталовкладень» та отримання від них приватного зиску.

Спостерігається катастрофічна тенденція відчуження влади від народу. Громадянам із кожним роком стає все тяжче в такому суспільстві відстояти свої невідчужувані громадянські права. Про впровадження та утвердження суспільної справедливості в сучасному українському соціумі громадянам України залишається хіба що мріяти. У цьому, власне, і полягає механізм корупції, який неможливо знищити доти, доки не буде розрубано симбіоз бізнесу й політики. Коли політика підпорядковується інтересам бізнесу, тоді державні інтереси здаються в угоду приватним, і держава як інститут влади, окупована такими «політиками», стає перманентним загрозливим джерелом національної безпеки суспільству й Державі у цілому. Зрада заради влади все більше утверджується як суспільна норма в сучасному українському соціумі. Принаймні, зради вже не соромляться в нашому суспільстві. На декому уже ніде буде поставити нової (старої) партійної печатки, коли тому в черговий раз заманеться перескочити в інший «політичний» чи партійний табір. У сучасному українському соціумі домінує «окопно-пакувальна» свідомість та «ховрашиний» світогляд. А коли на суспільній ниві орудує популяція ховрахів, то годі очікувати на врожай, оскільки його заздалегідь трощать на корені та розтаскують у персональні нори.

6. Те, що сучасний український соціум вражено системними соціальними хворобами, які мають тенденцію до поглиблення й розростання в межах його соціального простору, є наслідком світоглядної кризи як суспільної, так індивідуальної свідомості. Якщо в суспільстві не буде відбуватися світоглядного прозріння та кардинальної зміни світогляду, який би дозволив громадянам України і в першу чергу її владним суб'єктам виборсатись з полону «окопно-пакувальної» свідомості й випростатись над «ховрашиним» світоглядом, тоді воно приречене скніти в постійних кризах та соціальних хворобах і тонути в багні цинізму доти, доки соціальні протиріччя та напруження, породженні несправедливістю, дійдуть своєї критичної межі, за якою неминучий суспільний вибух зі всіма негативними наслідками деструкції та руйнації. З огляду на сучасну соціальну

дійсність українського соціуму без перебільшень можна стверджувати, що він зайшов у світоглядний тупик. Як відомо, вихід із тупика один – рух у зворотному напрямку. У світогляді це означає кардинальний розворот від одних життєвих орієнтирів до інших. Необхідно повернутись до людських цінностей, які виводять у люди, усупереч нелюдським життєвим орієнтирам, які заводять до нелюдів – у таке соціальне середовище, що позбавлено людськості й людських відносин, у таке суспільне життя, де живуть за «законами джунглів». Для того щоб така кардинальна зміна стала можливою, має відбутись світоглядна революція. Краще раніше революція в головах, аніж пізніше – на вулицях та майданах.

7. Як би кому не кортіло уникнути чи на довше відтягнути світоглядне прозріння українського народу та його влади, цієї проблеми не оминати. Чим довше ми будемо жити у світоглядних сутінках, сповідуючи «страусову» політику та плекаючи в суспільній свідомості ілюзії щодо гараздів і успіхів нашого суспільного розвитку, тим більш проблемними й не прогнозованими будуть віражі такого «розвитку», де вірогідними можуть бути хіба що піке й штопор. Тоді характеристика вітчизняного суспільного життя буде все більше уподібнюватись сюжету відомої пісеньки, де рефреном є «...А в остальном, прекрасная маркиза, все хорошо, все хорошо!...». Непересічна суспільна роль у світоглядному прозрінні народу належить його духовній еліті, творчій, науковій, освітянській інтелігенції, що покликані адекватно сприймати, усвідомлювати та критично аналізувати соціальну дійсність, яку вони реально проживають. Й у відповідності з реаліями життя окреслювати й утверджувати в суспільній свідомості дороговкази до поліпшення цього життя як світоглядні орієнтири. Непохитна, принципова, неупереджена громадянська позиція й постійний публічний конструктивний суспільний дискурс зі зловбодених питань і проблем суспільного життя, у якому домінує слово правди – це ті основні засоби, якими справжня суспільна інтелігенція завжди володіла, які в неї ніхто не може забрати за умови, коли вона сама їх не віддасть.

Той, хто віддає чи здає ці засоби в угоду цинізму, втрачає одну з атрибутивних властивостей інтелігентної людини, а саме моральність. Бути високоінтелектуальним ще не означає бути високоморальним. Отже, інтелектуал – це ще не інтелігент, коли він сповідує цинізм. Саме цими засобами інтелігенція здатна знімати як з індивідуальної, починаючи із власної, так і із суспільної свідомості світоглядну облуду, що формується шляхом утвердження в суспільстві псевдоцінностей за допомогою брехні та цинізму. На жаль, випробування «політикою», що одержима «золотою лихоманкою», зрідили ряди вітчизняної як духовної еліти, так і в цілому суспільної інтелігенції, суттєво розхитали й похитнули її позиції. Багато представників інтелектуальної еліти залучені до послуг політиків. Тому вони не в змозі піднятися над політикою й політиками у своїх судженнях про суспільне життя, оцінках соціальної дійсності, оскільки змушені відпрацьовувати кон'юнктурно свій заробіток і «співати» чи «танцювати» під певну партійну та політичну «дудку». Знакові, відомі, публічні люди, зокрема представники творчої інтелігенції, слово яких є авторитетним для формування суспільної думки, теж не залишилися осторонь партійно-політичної кон'юнктури. Багатьох із них розмикали по партійних таборах для використання в передвиборчих цілях, декого навіть включають у так звані партійні списки. Це небезпечний симптом суспільного організму. Адже духовна еліта покликана виконувати роль своєрідного імунітету суспільства, оберігати його від враження соціальними хворобами. Для цього вона мусить бути авторитетною, незаангажованою під будь-які та будь-які політичні забаганки, впливовою суспільною силою, основними складовими якої є висока моральність та потужний інтелект.

8. В ідеалі, для того щоб духовна еліта реально виконувала оздоровчу роль суспільного організму, вона має бути в опозиції до діючих політичних суб'єктів і чинної влади та перебувати з ними в постійному конструктивному діалозі, який спрямований на критичний аналіз соціальної дійсності, вирішення проблем та поліпшення суспільного життя. На відміну від політичної

опозиції, яка прагне отримати реванш над своїми опонентами та взяти владу у свої руки, суспільна опозиція, яка знаходиться в громадянському суспільстві, не може мотивуватись принципом «чим гірше суспільне життя, тим краще для політичної опозиції», що дає вагомі аргументи останній для дискредитації та усунення чинної влади. Навпаки, вона зацікавлена в стабільності та благополуччі суспільства, оскільки це є запорукою того, щоб духовна еліта й народ, який вона репрезентує й захищає, не потерпали від утисків та не страждали від суспільних проблем і потрясінь, а кожен у суспільстві залюбки займався своїми справами. Опонування духовної еліти здійснюваній у суспільстві політиці має сприйматись як цілком нормальне явище, що виконує роль суспільної експертизи, у першу чергу на предмет правильності й справедливості цієї політики. У цивілізованих країнах зі сталими демократіями й правовими державами громадська експертиза й оцінка рішень та інновацій влади, які та впроваджує в життя суспільства чи окремих громад, застерігає й оберігає суспільство в цілому й кожну місцеву громаду зокрема від хибної та несправедливої політики. Така перманентна й конструктивна дискусія-співпраця зі злободенних проблем і питань суспільного життя сприяє підтриманню тону суспільства, для того щоб воно було здатним своєчасно локалізувати осередки соціальних хвороб і не дозволити їм розростись до масштабів соціальних епізоотій, які можуть уразити весь суспільний організм. У кінцевому рахунку від такої конструктивної взаємодії, виграють усі, у тому числі й влада, яка зберігає вотум довір'я в суспільстві та співпрацює із громадянським суспільством і не заганяє народ чи місцеві громади в деструктивну опозицію, що називається «по іншу сторону барикад».

9. Отже, спочатку було Слово. І це Слово – Правда та Правди слово. Бо якби була брехня, то не було б і світу. Адже брехня позначає те, чого насправді немає. З нічого не може виникнути щось. Тому реальний світ й істинне життя можна пізнати лише через правду, а не через брехню. Й усвідомлення

брехні приходять лише тоді, коли вона правдиво визнається такою. Світ не надуманий, не ілюзорний, не утопічний, не хибний, світ існуючий, такий, який він є, постає із правди. Через правду він стає зримим і зрячим. Реальний світ не виникає із брехні, але він у брехні зникає й губиться. Чим більше ми запобігаємо до брехні або брехні віримо, тим далі ми віддаляємося від реального світу. Отже, не треба боятися правди як кінця світу, оскільки правда в існуючий світ повертає, правда цей світ породжує. Мовлене вище не гра словами, а розмірковування над смислами універсалій, на яких тримається світ, у тому числі світ людей. Люди, знехтувавши цими універсаліями, можуть позбавити свій світ фундаментальних опор, зробити його хистким, крихким, непевним, приреченим на руйнацію. Урешті, вони свій світ можуть згубити повністю, якщо не повернуться до фундаментальних світоглядних цінностей. Але реальний світ, у якому людина з'явилась як його часточка, залишиться й буде існувати завжди, оскільки він не залежить від брехні. Правда несе світло, а брехня насилає темряву. Правда – сутність Божа, а брехня – диявола. Правда, праведність, справедливість тотожні святості, а брехня, цинізм, кривда – гріховності. Правда служить добру, а брехня – злу. Отже, хто глумиться над правдою й праведниками, влаштовує на них гоніння й оголошує їм анафему, той чинить гріх і зло, служить не Богу, а дияволу. Тож шануймо правду. Захистимо й відстоїмо правду у цьому світі, то й збережемо у собі людей, а значить, і добро у наших душах та життєвих діях. У цьому запорука збереження й продовження людського роду.

Світоглядно-просвітницьке видання

ВОЛОДИМИР РЯБЧЕНКО

**МОВА
ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ**

Видається в авторській редакції
Технічний редактор – І.В. Соломаха

Видавництво Українського фітосоціологічного центру
Київ–28, Проспект Науки, 15, кв. 40, тел./факс (044) 5241161

Підписано до друку 22.04.2011. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Ум.-друк. арк. 10.9. Обл.-вид. арк. 11.5. Наклад 500 прим. Зам. №.

Надруковано в друкарні
Українського фітосоціологічного центру